

وهزنامه‌ی

زمانه‌وانی

ژماره (١٠) ساڵی سێهه‌م، پاییزی ٢٠٢٥

❖ نه‌زمو‌نکردنی وه‌رگێرانی.

❖ گرنگی وه‌رگێرانی نه‌ده‌بی کوردی بۆ زمانه‌ ئه‌وروپاییه‌ کان.

❖ ڤووباره‌کانی ئاسمان: گه‌شتیکی نه‌ده‌بی به‌ناو یاده‌وه‌ری و میژوودا.

❖ هه‌نوێستی خوێندکارانی کورد به‌رامبه‌ر به‌ وه‌رگێرانی کوردی گووگڵ.

❖ فیمینیزم و وه‌رگێرانی نه‌ده‌بی: پینداچوونه‌وه‌یه‌ کی سیستماتیک.

❖ هه‌ژاری موکریانی؛ قه‌له‌مێکی پرشنگذاری دنیای ئیمه‌.

ژماره - ۱۰ -
پاڤيزى
۲۰۲۵

گۆڧارپكى وهرزى زمانهوانىيه
دهزگامى زمانهوانىيى كوردى - زانكۆى جيهان دهريدهكات

خاوهنى ئىمتياز:

د. نهوزاد يحيى باجگر

سهرپهرشتى زانستى:

پ. د. وريا عومهر ئهمين

سهرۆكى دهستهى نوسهران:

پ. د. ئوميد رفيق فتاح

سهرنوسهر:

د. مؤمن ياسين محمدامين

بهريئوبهبرى نووسين:

عهزىز رهئووف عهبدوئعهزىز

بۆردى راويئىكاران:

پ. د. هۆشهنگ فاروق جواد
پ. د. ئوميد بهرزان برزۆ
پ. د. سعهيد محهمهد عهبدوؤا
پ. د. بىستون عارف عهزىز

ديزايىن: شاهۆ عبدالرحمن

Web Site: www.sulicihan.edu.krd
Facebook: Cihan university-Sulaimaniya
Instagram: cihan_university_sulaimanyia
Email: Ling.mag@sulicihan.edu.krd
Mobile: +964 770121 0789 - +964 750121 0789

ناونيشان: زانكۆى جيهان - سلېمانى، 46001، پشت شوقةكانى صائىب سىتى، سلېمانى، ههرىمى كوردستان

زمانهوانىيى
وهرزى ناممى

گۆڧارى زمانه وانى

گۆڧارىكى وهرزى، رۆشنىپىرى و زمانه وانىيه، كه (دهزگاي زمانه وانى كوردى - زانكۆي جهمان) دهريدهكات و له كاتى پيويستدا پاشكۆي دهپيت. په يامى سه رهكى كار كردنه له پيناو دارشتى سياسه تى زمانى بۆ هه ريئى كوردستان.

نامانچ له ده ركردنى نه م گۆڧاره، هه ولدانه بۆ دارشتى سياسه تى و پلاندانانى زمانى بۆ هه ريئى كوردستان و ئاشنا كردنى خوئنه رى كورده به پرسى زمانناسى و سياسه تى و پلاندانانى زمان له هه ريئى كوردستان، هه روه ها ده مانه وپت هاوكارى داموده زگا په يوه نديداره كان بين، سه باره ت به چۆنيه تى مامه له كردن له گه ل زمانه بيانىيه كان له په روه رده و ميديا له كۆمه لگه ي كوردييدا. گۆڧارى زمانه وانى ئامانجىيه تى كۆمه لگه له ئه ركى تاك و كۆمه ل به رامبه ر به پاريزگارى له زمانى كوردى هۆشيار بكاته وه، هاوكات جه خت له وه ده كه ينه وه كه خوئندن به زمانى داىك/زگماك و وهك شىرى داىك بۆ مندا ل پيويسته و كارده كه ين بۆ چه سپاندى نه م بنه ما ئپوده و له تىيه.

گۆڧارى زمانه وانى به ئه ركى خۆي ده زانپت، كه كۆمه لگه به پيكمهاته ي زمانى كوردى، شپوه زار و زار و بن-زاره كانى زمانى كوردى ئاشنا بكات و راي پسپۆران و زمانناسان سه باره ت به پرسى زمان له هه ريئى كوردستان كۆبكاته وه و هه و ئى فراوان كردنى گه نجينه ي زمانه وانى له هه ريئى كوردستان بدات، به شپوه يه ك كه بتوانپت زۆرتىن وشه ي كوردى بخريته وه ناو پرۆگرامه كانى خوئندن و ميديا و رهوتى رۆشنىپىيه وه. گۆڧارى زمانه وانى وهك وه ر زمانه يه كى نه كادىيى و زمانه وانى، گپرا نه وه ي شكۆمه ندى بۆ زمانى كوردى له هه ريئى كوردستان كردو وه ته ئه ركى بنه ره تى خۆي و هه و ئى فراوان تر ده دات بۆ روون كردنه وه ي زياترى پرسه په يوه نديداره كان به سياسه تى زمان؛ مافى زمانه وانى، ئه لفيبى كوردى، زمانى ستاندارد و زمانى فهرمى و نيشتمانى له هه ريئى كوردستان.

گۆڧاره كه ده پيته سه كۆي بابته و بلاوكراوه نه كادىمىيه كان له سه ر سياسه تى و پلاندانانى زمان و هه و ئى دروستكرنى هه ماهه نكى له گه ل ناوه نده زمانه وانىيه ناوخۆيى و جهمانىيه كان ده دات سه باره ت به سياسه تى و پلاندانانى زمانى بۆ هه ريئى كوردستان.

ئەزمونکردنى ۋە رەگىپران

پ.د. ئومىد رفیق فتاح / سەرۆكى زانكۆى جيهانى سىلمانى

لە كۇندا ئەو ھى مېژوى پەيوەندىيە كلتورىيە كانى گواستۆتەو ھە لەنيوان نەتەو ھە جياوازە كاندا بۇ ھەرىدىكى پەيوەندى جا بازرگانى بىت، يان كلتورى، لەرپگەى ۋە رەگىپران و ئالوگۆرى پەيوەندى زمان ئەنجام دراو ھە. بۇيە زمان ۋەك ئامرايىكى لىك تىگەيشتن و ئالوگۆرى پەيوەندى رۆلە سەرەككىيەكەى بەركەوتوو، ھەروھە بەدرپژاى زەمەن ئەو زمانانە زالبوون كە زۆرتىن بەرھەميان ھەبوو بۇ ئەو ھى بگوازىتەو ھە بۇ گەلانى تر، ديارە كۆلۇنياليزم ۋەكو بگەرىك زۆرتىن بزاوتى سەردەستى زمانەكانى دروست كروو، بۇ گەلىك كە بەرھەمى نەبىت و ئاگادارى پەوتى پىشكەوتن نەبوو بىت، ناتوانىت زمانەكەى بكات بە زمانى بالا.

لەم نىو ھەندا زمانى كوردى، لە چوارچىو ھى زۆر ھۆكاردا كە لىرەدا شوپنى باسكردن نىيە، ياخود بەرھەمەكانى بە زمانى تر نوسراو ۋەكو بەرھەمى تر نەتەو ھەكانى تر مامەلەى لەگەل كراو، ياخود ئەزمونى تىكەلا بوونى لەگەل گەلانى تر نەبوو، بۇيە ئىستاش كە توئىرەرىك دەيەو بىت لەسەر لايەنىكى مېژوى خۆمان بنوسىت ناچار دەبىت بگەرىتەو ھە بۇ نوسراوى رۆژھەلاتناسەكان و گەرىدەكان.

ئىستا كە لەئەنجامى ئاوتەبوونى شارستانىيەت و كراو ھى دونىادا، نوسەر و بەرھەمى بە زمانى كوردى دەنوسرىت، دەكرىت ھاوكىشەكە پىچەوانە بىتەو ھە، چونكە ۋە رەگىپران تەنھا

ئەو ئامرازە نییە کە بەرھەمەکان لە زمانەکانەو بەکریت بە زمانی کوردی، ئیستا کە بەرھەممان ھەییە بە زمانی کوردی و ھاوتەربەبە بە شاکار و بەرھەمە جیھانییەکان، دەکریت و دەستپیکراوە کە شاکار و بەرھەمەکانی خۆمان وەرگیپرین بۆ زمانە زیندووھەکانی دونیا کە سوود و قازانجەکانی لە ژماردن نایەت.

رەنگە لە دیارترین سوودەکانی ناساندن و پیشاندانی قەلەم و بەرھەمەکانی ئیمە بیست، بەلام لە دەرتەنجامدا دەتوانین بەشدارین لەو دونیا فراوانەیی پیشبەرکچی خەلات و بەشداریکردنە لە دەولەمەندکردنی شارستانییەت و خزمەتی مرۆفایەتی، چونکە چیرۆکی ئیمە رەنگە چیرۆکی جیاوازییەتی لە چیرۆکی گەلان لە میژودا ھەموو بەشداریکردنیکی ئیمە بەشداریکردنیکی جیاوازی بوو، دەلاقەییەکی جیاوازی کردۆتووە و دونیایەکی تری پیشانی شارستانییەتەکان داوە.

ئیستا کاتی ئەوویە ھانی ئەم جوۆرە بەشداریکردنە بدەین و دەرگای جیاواز و مینبەری تازە تاقی بکەینەوھ. کاتی ئەوویە پیداکری بکەین لەووی ئیمە تەنھارپنگە تاقی بکەینەوھ بۆ گەیشتن بە ئامانجەکانمان و پیشکەشکردنی مۆدییلیکی جیاواز، کە خەلکی تر نیەتی.

وتار

گرنگی وەرگیپانی ئەدەبی کوردی بۆ زمانه ئەوروپاییهکان

■ نووسینی: رزگار شیخانی

میژووی وەرگیپانی ئەدەبی نەتەوهکانی پۆژەلات و ئەفریقا، دەگەرپتەوه بۆ سەردەمی کۆلۆنیالیزم. دەسەلاتە کۆلۆنیالهکان بە دەستی بەرههەمی سرووشتی و لاتە داگیرکراوهکانیان دەبردو کۆمەلگەیی خۆیانیان پیدرووستدەکرد، بە دەستی کیش شاکارە ئەدەبیەکانیان وەر دەگیپا و سروشیان لە، گویتە و تەنی: خاکی پاکی پۆژەلات وەر دەگرت. بۆ نمونە، ساڵی ۱۸۵۰ لە کەلاوی پەرتوو کخانە بە ناوبانگە کەیی ناشووربانیپال لە نەینەوا، شارستانناس و ئارکیۆلۆگەکان خشتەکانی داستانی گلگامشیان دۆزییەوه و کەسیان نەیان دەزانی بیانخویننەوه. ناردیانە مۆزەخانەیی بەریتانیا لە لەندەن، بۆ ئەوهی لەوئ توێژەری زمانە کۆنەکان لێیان بکۆلنەوه و وەریانگێرنە سەر زمانی ئینگلیزی. ئیستاش ئەم خشتانە لەوین.

وا لە خواروه ناماژە بەچەند بەرههەمی ئەدەبی پۆژەلاتی دەکەم، کە هەندیکیان لە سەردەمی کۆلۆنیالیزمدا وەرگیپراون. گرنگیشە هەر لە ئیستاوه ئەوه بلیم، ئەمە بەرگری نییە لە دەسەلاتە کۆلۆنیالهکان، بەلکە ناماژەیه بەو کارانەیی لەو سەردەمدا کراون.

ساڵی ۱۸۱۳، کە رێک دەکاتە ۲۰۰ ساڵ لەمەوبەر، هەمەر پورگستال، کە پۆژەلاتناسیکی نەمسایی بوو، تورکی، عەرەبی و فارسی دەزانی، لێیانەوه تەرجەمەیی دەکرد. شیعرەکانی حافزی شیرازی لە دوو بەرگدا بە ئەلمانی بڵاوکردهوه. ساڵی دوواتر گویتە شیعرەکانی حافزی خویندەوه، زۆر پێیان سەرسام بوو و راستەوخۆ لە ژێر کاریگەری ئەو شیعرانەیی حافزدا، بە ناوبانگترین دیوانی خۆی، "دیوانی پۆژاوی

رۆژهه لاتى"ى نووسى.

پ. ئا. نىكلسون (1868-1945) Reynold A. Nicholson رۆژهه لاتناس و ئىسلامناسىكى ئىنگلىز بوو. ئەو بوو، لەسەرەتاي سەدەى بىست، ترجمان الاشواقى ئىبن عەرەبى، مەسنەوى مەعنەوى رۆمى و زۆر شاعىرى تىرى وەرگىراپە سەر ئىنگلىزى. ئەو وەرگىرانا نەى ئەو، كارىگەر بىيان لەسەر زۆر نووسەرى ئەوروپايى كىردووه.

ناساندنى رۆمى و ئەدەبى كلاسىكى فارسى لە سوید، چاكەى يەك تاكەكەسە: بارون ئىرىك هېرمېلېن. لە رېنگەى ئەو وەو پېشوازی لە رۆمى و ئەدەبى كلاسىكى فارسىيە وە دەستپېدەكات. ئەو گەنجىكى سەرگەردان بوو. لە گەل سوباي كۆلۆنىالى بەرىتانيا دەچىتە هېندستان، لەوئى فېرى فارسى دەپىت. و ئاشناى ئەدەبەكەيان دەپىت. پاشان بارى دەروونى تىكدەچىت و دەگەرپتەو سوید. لە ماوهى سالانى ۱۹۳۳ هەتا ۱۹۳۹ دا، لە نەخۆشخانەى دەروونى سانت لارس لە شارى لوند دەستبەسەر بوو و لەوئى هەموو مەسنەوى، بەرھەمىك بە شەش بەرگ و ۲۷۰۰۰ كۆپلەو، وەرگىرا. ئەو ۳۵ سالى لە سانت لارس گوزەرانىدو بەو پراگەىشت، كە نەك تەنیا مەسنەوىو بژاردەيەك لە دیوانى شەمسى تەبرىزى رۆمى وەرگىرپت، بەلكوو بەرھەمى زۆربەى شاعىرانى كلاسىكى فارسىشى وەرگىرا، بۆ نمونە عەتتار و عومەر خەيام. ئەم شىعەرانهى رۆمى و ئەدەبى كلاسىكى فارسى، كارىگەرى لەسەر كۆمەلېك نووسەرى ناودارى سویدی دانا، لەوانە: فېلېلم ئىكېلونى، گوننار ئىكېلوف، كە من سىانەى دیوانى ئەوم وەرگىراپتە سەر كوردى، قىللى شىركلونى، ئىرىك فون پۆست، ئىنگمار لىككىيوس، توربېورن سېففى و زۆر نووسەرى تىرىش.

ئانمارى شىممەل (۱۹۲۲-۲۰۰۳): پروفېسور بوو لە ئىسلامناسى و تەسەووف و زمانى عەرەبى و فارسى و توركىدا. نىكەى ۱۰۰ پەرتووك و لىكۆلېنەوى لە بارەى ئىسلام و ئەدەبى تەسەووفى ئىسلامىيە و نووسىو. ناودارترین رۆژهه لاتناسى سەدەى رابردو بوو. هەموو ژيانى خەرىكى وەرگىرپانى رۆمى و نووسىنى لىكۆلېنەوى بوو لە بارەى ئەدەبى كلاسىكى رۆژهه لاتىيە وە. پەرتووكەكانى وەرگىرپدراو تە سەر نىكەى هەموو زمانە ئەوروپايىەكان.

بوو ئوتاس، پروفېسورنىكى خانەنىشى سویدیيە لە زمانە ئىرانىيەكاندا. پېش دوو سال (۲۰۱۱) پەرتووكىكى دوو بەرگى بەناوى (ئەدەبى فارسى Den persiska litteraturen) بلاوكردەو. بەرگى يەكەمیان وەرگىرپانى ئەدەبى كلاسىك و مودېرنى فارسىيە و هې دوو ميان لىكۆلېنەوىيە لە بارەى ئەدەبى كلاسىك و مودېرنى فارسىيە وە. ئەمانە بەشىكى زۆر بچوكن، لە وەرگىرپانى ئەدەبى رۆژهه لاتى بۆ زمانە ئەوروپايىەكان.

ئەم پڕۆسەى وەرگێڕان و کارکردنەیش، ئیستاش بەردەوامى هەیه و تەنانەت لە زۆر زانکۆى و لاتاندا، بەشى سەرەخۆى پڕۆژەلاتناسى و کولتورى پڕۆژەلات هەیه. ئیستا هێندە زۆر پەرتووک بە زمانە ئەوروپاییهکان لەبارەى ئەدەبى پڕۆژەلاتییهوه هەیه، ئەگەر خوینەرى ئەوروپایى بخوازى، بە زمانى خۆى ئەدەبى فارسى و عەرەبى، یان بەگشتى ئەدەبى پڕۆژەلاتى بخوینیتەوهو بەهۆیهوه ئاشنای کولتورى کۆن و نوێى نەتەوهکانى بێت، هیچ گرفتێکى نییه. چونکە وەک لەسەرەتاوه ئاماژەم پیکردوو، دوو سەدە لەمەوبەر ئەم لافاوى وەرگێڕانە سەرى هەلگرتوو و هەتا ئیستاش بەردەوامە. لەگەڵ ئەوهوشدا ئەگەر ئاور بدهینهوهو پڕۆسەى وەرگێڕانى ئەم دوو سەدەیهى رابردوو ببینن، دەبینن ئەدەبى کوردی لێى بێبەشەو سەرنجى هیچ ئەدەبناسیکی پارانەکیشاوه، کە خۆى بە وەرگێڕانییهوه خەریک بکات و لیکۆلینەوه لەبارەیهوه بنووسى. دەمەوى ئەوه بۆیەم، لە دەرەوهى کوردستان، کەس ئاگاو شارەزای ئەدەبهکەمان نییه. ئایا ئەمە کارساتیکی نەتەوهیى نییه، لەکاتیکیدا ئەوروپاییهکان ئەدەب و فەرهنگی ئیهمەیان وەرئەگێڕاوه، هاوکات خۆشمان هیچمان نەکردوو؟ کە دەئێم؛ خۆشمان هیچمان نەکردوو، مەبەستم ئەوهیه، ئەو کارانەى تا ئیستا کراون، کە من و نەبوونەتە هۆى ناساندن و ئاشنابوونى خوینەرى ئەوروپایى بە ئەدەبهکەمان.

دەبیت ستراتێژیک دەستینشان بکەین و پلانى کارکردنى بۆ دابنێین، کە چۆن فەرهنگی خۆمان بە گەلانى تر بناسین.

لەمبارەیهوه، دەمەوى راشکاوانە ئەوه بۆیەم، پێم وایە کارێکى وا دەبیت پڕۆژەیهکی نەتەوهیى بێت و لەسیاسەتى کولتورى حکومەتى کوردستاندا، جێگەیهکی تايهتیبى هەبیت، ئەگەرنا هەر لە کارى تاکەکەسى دەمینیتەوهو گرنگیهکەى هێندە کاریگەر نابێت. دەبیت. هەولبدهین، پڕۆژەى وەرگێڕان لە هەولێ تاکەکەسییهوه بکەین بەپڕۆژەیهکی نەتەوهیى و تێیدا حکومەتى کوردستان، بەجەدى پشتگیری بکات و بیکات بەلایهنیکی گرنگ لەسیاسەتى کولتورى خۆیدا. دەزانین، ئەگەر ئەو کارە نەکرێ، ئەو هەولێ تاکەکەسیانە بپناکەن لە ناساندن و ئاشنابوونى نەتەوهى تر بە ئەدەبهکەمان. ئەمەش تیرێکى ژەرراوى دەبیت و راستەوخۆ بەر هەست و کەسایهتیبى هەموو کوردیک دەکەوى، کاتیک لێ دەپرسن کوا ئەدەبهکەت؟ یان کە لە ئەوروپا دەچیتە پەرتووکیانەیهک و دەبینى هیچ پەرتووکیک بە زمانە ئەوروپاییهکان لەبارەى کولتورى ئەوى تێدا نییه. ئایا ئیهمە هیچ کاتیک بیرمان لەوه کردووتهوه، یان لیکۆلینەوهى لەسەرکراوه، کە لەو کاتانەدا مروفى کورد هەستى بەچى کردوو؟ دەمەوى دیسان جەخت لەسەر ئەوه بکەمەوه، ئەمە دەبیت پڕۆژەیهکی نەتەوهیى

بیت و حکومتی کوردستان و ناوهنده کولتوریهکان لئی بهرپرسیارن. له دونیای سیاسه تدا، زۆرجار گوئمان له وته به ناوبانگه کهی جۆن. ف. که نه دی ده بیته. که وتویه تی: "مه پرسه ولاته کهت ده توانیت چی بو تو بکات، پرسه تو ده توانیت چی بو ولاته کهت بکهیت". ده مه وی سهرنجتان بو ئه وه رابکیشم، ئیستا نه وهی دووهم و سییه می کورد له ئه وروپادا هه ن. ئه وان شاره زای زمان و کولتووری ئه وین، یان راستر زمان و کولتووری ئه و بیان هه یه و هاوکات په یوه ندییه کی رۆحییان له گه ل زیدی باوک و باپیرانیاندا هه یه. ئه وان سامانیکی زۆر گرنگی نه ته وه یین و ده بیته کۆمه لگه ی کوردستان سوودیان لئ وه بگری. ئه وان چاوه رپئی ئه وه نین ولاته که یان شتیکیان بو بکه ن، ئه وان ده توانن هه موو شتیکی بو ولاته که یان بکه ن، ئه گه ر کوردستان به نه وهی خۆیانی بزانیته و ئاماده ی هاوکاری کردنیان بیت. کۆمه لگه ی کوردستان به رانه ر به نه وهی دووهم و سییه م و نه وه کانی داهاتویش، بهرپرسیاریه تی نه ته وه یی، کولتووری و مۆرالی له سه ره، که به هۆی ئینستیتیوتی زانستی و کولتوریه وه، ئه م په یوه ندییه دروستبکات. ئیمه ئه زمونی میلله تانمان له بهرده سته لیانه وه فیڕ بین. ده زانین دامه زرانندی ئینستیتیوتی کولتووری بو بلاوکردنه وهی فه ره نگه ی کوردی، کاریکی پپووسته وه ئه مرۆ بیت، یان سه به ی ده بیته حکومتی کوردستان بیکات.

دیمه وه سه ره ئه و بابه ته ی، بو له سه ده کانی پابردوودا، ئه ده بی کوردی سه رنجی رۆژه لاتناس و ئه ده بناسه ئه وروپاییه کانی رانه کیشاوه وه ئه دی بو ئیستا له ئه وروپا ئه وه نه ناسراوه؟ ئه مه پرسیاریکه ده بیته ئیمه له خۆمانی بکه یین و به وردی لئی بکوئینه وه؛ نایا ئه ده بی کلاسیکمان شایسته ی ئه وه نه بووه کاری له سه ر بکری، یان پپیانوابوووه ئه و ئه ده به مان هه مان فه زاو دونیایی ئه ده بی فارسی هه بووه و به پپووست نه زانراوه ئه و کاره بکری؟ یان ده سه لاته کانی ئه و نه ته وانه ی کوردستانیان داگیرکردوووه، رینگه ی گه شه و ناساندنی ئه ده به که ی گرتوووه؟ من ئه مه نازانم، هه ر پرسیاره و پپووستی به وه لامی زانستی هه یه.

په نگه گرنگترین لیکۆئینه وه ی په خنه ی ئه ده بی له ده سه لاتی کۆلۆنیالی فه ره نس ی و به ناگاهینه وه ی مرۆفی سپی، له و سه ته مه زۆره ی له مرۆفی په رش و کولتووره که ی کراوه، لیکۆئینه وه که ی ژان پۆل سارتر بیت به ناوی ئۆرفیۆسی په رش. سارتر له م لیکۆئینه وه یه دا، باسی شیعری په شی فرانکفونی ده کات و روو له ناوه ندی کولتوورپی فه ره نس ی و مرۆفی سپی ده کات و به م پرسیارانه ده سه تپیده کات: هیواخوازی چی بوون، کاتیکی ئه و ده مبه سه ته ی، که ئه م ده مه په شانیه ی بیده نگ

کردبوو لادا؟ که دو عاو نراتان بۆ بکه ن؟ ئەو سهرانه، که باپیرانمان به زه بر به زه و بیه وهی نووساندبوون، واتان ده زانی به زه زه بینه وه، پارانه وه له چاوه کانیاندا ده خویننه وه؟

له کاتی خویندنه وهی ئەم لیکۆلینه وه بیه دا، نه متوانی په فتاری داگیرکه رانی کوردستان به رانبه ر به ئەده ب و فهره نگمان فهرامۆش بکه م. لیکۆلینه وه که تا ئاستیک له گه ل دۆخی چه وساندنه وهی کورد و کولتور ره که ی ده گونجی، که ئەگه ر ناوی شوین و که سه کان بکه ین به کوردی، وه ک ئەوه ده بی ت که سارتر له باره ی چه وساندنه وهی کولتوری کورده وه نووسی بی تی.

ئوه ی بیر ی لئ ده که مه وه و پئی نیگه رانم، که ره نگه ئەمه ش هۆکاریک بو بی ت، له ته رجه مه نه کردن و نه ناساندنی ئەده به که مان، ئەویش؛ هه لۆیستی خراپی ناوه نده کولتوری و زانستییه کانی نه ته وه داگیرکه ره کانی کوردستانه. ئەوان هه رگیز هه ول یان نه داوه، یارمه تی کۆمه لگه کانی خۆیان بدن و له چاوی کورده وه خۆیان بیین. هه رگیز نه یانویستوه هیچ شتی ک له باره ی فهره نگی کورده وه بزانی. خو ئەگه ر جاروبار په رتووکی ک وه رگیز درایته سه ر ئەو زمانانه، یان به و زمانانه له باره ی کورد و فهره نگی که یه وه نووسرا ب، ئەوا له زۆریه ی حال ته کاندا، کورد خۆی ئەو کارانه ی کردوه، به لām وه ک له سه ره وه ناماژم پێدا، ده بیین ده سه لاته کۆلونیاله کان، که ولاتیکیان داگیر کردوه، هه ول یاندا وه شاره زای فهره نگی ده ول مه نده که ی بین و به دونیای دهره وه ی بناسین.

ئیمه ده زانی، ناساندنی ئەده بی کلاسیکمان، شیعوو گۆرانییه فۆلکلۆره کان و به شیک له ئەده بی مودیرنمان، شایسته ی ئەوه ن، وه ربگیز در پینه سه ر زمانه ئەو رو پاییه کان و کۆرو کۆبوونه وه یان له باره وه بکری. بۆ ئەوه ی روویه کی تری نه ته وه که مان نیشانبه دین، که هه تا ئیستا کارمان له سه ری نه کردوه و نموونه یه ک ده هی نمه وه، که ده کری ت تی که ستی ئەده بی فۆلکلۆری، بیجگه له به های کولتوری، به های سیاسی و میژوو بی شی هه بی ت، که ئەمه ش بۆ ئیمه زۆر گرنگه.

هاوینی سالی ۱۴۵۳، دوا ی نزی که ی ۵۰۰ سال له شه ر و په لاماردان، "قوسته نتین ی" یانزیه م، که دوا قه یسه ری ئیمپراتۆری بیژهن تی بوو، له شه ری دژی تورکان، که سولتان محه مه دی دووه م سه رۆکیان بوو، کوژرا و شاری قوسته نتین رووخا. ناسیای بچوو ک که وته ژێرده ستی تورکان و گریکییه کان له په لوپۆ که وتن. چۆن ده بی ت. کلێسه پیرۆزه که، "هاگیا سۆفیا" له ژێرده ستی تورکان بی ت؟ ئەم ژێرکه وتنه، له چیرۆک و گۆرانی فۆلکلۆری گریکییه کاندا، جیگه یه کی دیاری هه یه. گۆرانییه کان ته زی خه م و

هیوان. خه می پرووخانی شاری قوسته‌نتین و هیوای رزگارکردنه‌وهی. ره‌نگه له هه‌موو نه‌و شیعر و چیرۆکانه‌دا، شیعرێ نالهی قوسته‌نتین خه‌مبارترین شیعر بی‌ت له‌باره‌ی پرووخانی قوسته‌نتینه‌وه، که نازانری کۆ نووسیه‌تی. تا نه‌مپۆش بۆ گریکیه‌کان قوسته‌نتین-شاره‌که‌یه. کیشه‌ی سیاسی و کولتووری ئیستای نه‌ته‌وه‌ی گریک و تورک، ده‌گه‌رپته‌وه بۆ نه‌و سه‌رده‌مه.

سالی ۱۸۶۸، که ده‌کاته ۴۱۵ سال دوا‌ی پرووخانی ئیمپراتۆری بی‌زهن‌تی، له‌پۆژه‌لاتی تورکیا، له‌دیپۆکی شاری ترابزوون، ده‌سخه‌تیکی گریکی دۆزرایه‌وه. ده‌سخه‌ته‌که داستانیکی شیعریی بی‌زهن‌تی بوو، به‌زمانی میلیلی گریکی نووسرابوو. شیعرێکی درێژبوو له‌باره‌ی جوامی‌پێک به‌ناوی باسیلیووس دیگینیس ئە‌کریتاس. دیگینیس واته‌ دوورپه‌گ و ئە‌کریتاسیش واته‌ سنوورپاریز، یان به‌رزایی نشین. که نازناوی نه‌و که‌سانه‌ بوو، له‌سه‌ر دوندو به‌رزاییه‌کاندا ده‌ژیان و پارێزه‌ری سنوور بوون. له‌و سه‌رده‌مدا میره‌ کورده‌کانی ناوچه‌ی گۆلی وان نه‌و نه‌رکه‌یان پێ سپێدرابوو و پێشیان ده‌وتن ئە‌کریت، واته‌ سنوورپاریز.

ئه‌مه‌ تاکه‌ داستانی شیعریی سه‌رده‌می ئیمپراتۆری بی‌زهن‌تییه، که باسی شه‌ر و خۆشه‌ویستی له‌ ناوچه‌ی گۆلی وان و ده‌وروبه‌ری پروباری فورات ده‌کات. ره‌نگه‌ بۆ میژووی سیاسی و کولتووری کورد بایه‌خینکی گرنگی هه‌بی‌ت، چونکه له‌ هه‌موو سنووره‌کانی بی‌زهن‌تیدا، سنووری پۆژه‌لات، که ده‌کاته ناوچه‌ی وان و ده‌وروبه‌ری پروباری فورات، له‌ هه‌مووان نائارامتر بوو. له‌ویوه‌ هی‌رشێ کراوه‌ته‌سه‌ر، سه‌ره‌تا‌هی عه‌ره‌ب و پاشانیش هی تورک.

کاتیکی ئه‌م داستانه‌ شیعریه‌ دۆزرایه‌وه، په‌نجا سالیکی ده‌بوو گریکیه‌کان له‌ژێرده‌ستی تورک رزگاریان بوو بوو. ناسیونالیزمی گریکی بوو‌ژابوو‌وه‌و ب‌روابوون به‌ده‌وله‌تیکی یه‌ک‌گرتووی گه‌وره‌یش، به‌هیز بوو بوو. شانازییه‌کی نه‌ته‌وه‌یی بوو، که دگینیسێ نه‌وان، به‌ر له‌ هه‌زار سال دژی هی‌رشێ عه‌ره‌ب و تورک وه‌ستاوه‌ته‌وه‌و چیرۆک و به‌سه‌ره‌تای زۆر بو‌یرانه‌ی ئی ده‌گێرینه‌وه. له‌باره‌ی سامانی نه‌ده‌بیشه‌وه، شانازییه‌کی زۆر بوو بۆ گریکیه‌کان و توانرا به‌هاوتای داستانی ولات و زمانی تری نه‌وروپای چاخه‌کانی ناوه‌راسته‌ به‌راورد بکری‌ت. وه‌ک گۆرانی پۆلاندی فه‌ره‌نساو ئیل سیدی ئیسپانیا. که ئه‌م دوو داستانه‌ش باسی پێگرتن له‌هی‌رش و شه‌رپ دژی عه‌ره‌ب ده‌که‌ن، که نزیکه‌ی هه‌زار سال له‌مه‌وبه‌ر نووسراون. بۆیه ئه‌م داستانه‌ وه‌کوو شاکاریکی نه‌ته‌وه‌یی گریکی نو‌ی ناسینراو وه‌رگێردرایه‌ سه‌ر زمانه‌ نه‌وروپاییه‌کان. گرنگی وه‌رگێرانی ئه‌م داستانه‌ له‌وه‌دایه، ئیستا ئی‌مه‌ به‌هۆی ئه‌م داستانه‌وه‌ ده‌توانین

شارهزای هه‌ندیك لایه‌نی وردی سه‌رده‌میکی میژوویی گریکه‌کان ببین؛ چۆن شه‌پ و خۆشه‌ویستییان کردوو و به‌رگرییان له‌سنووره‌کانی خۆیان کردوو. که په‌نگه‌ئه‌گه‌ر ئەم وه‌رگی‌پرانانه‌نه‌بان، نه‌مانده‌توانی شاره‌زای ئەو سه‌رده‌مه‌ببین. ئیمه‌ ده‌زانین، به‌شیک ئه‌ده‌به‌که‌مان، په‌یوه‌ندی به‌پووداوه‌ میژوویییه‌کانمانه‌وه‌هه‌یه، که رۆشناییان نه‌که‌وتوو ته‌سه‌رو هه‌ر له‌ناو تیکسته‌کاندا ماونه‌ته‌وه. هه‌موومان ئەرکیکی نه‌ته‌وه‌یی و فه‌ره‌ه‌نگیمان له‌سه‌ره، پووداوه‌ میژوویییه‌ شاراوه‌کانی ناو تیکسته‌ئه‌ده‌بییه‌کان ئاشکرا بکه‌ین. لی‌ره‌ وه‌رگی‌پرانی تیکسته‌ئه‌ده‌بییه‌ باشه‌کانمان، ئەو ئەرکه‌ده‌بیئ.

ئەم وتاره‌ له "دیداری وه‌رگی‌پرانی ئەده‌بی" ی په‌کی‌تی نووسه‌رانی کورد له هه‌ولێر خوی‌نراوه‌ته‌وه.

بۆچى رۆمانى 'پروبارهكانى ئاسمان' كرايه كوردى؟

■ د. مومئىن زهلمى

* ماسنەر له زمان و ئەدەبى ئىنگلىزى و دكتورا له سىياسەت و پلاندانانى زمان .
* سەرنوسەرى گۇفارى زمانهوانى له زانكۆى جىهان-سلىمانى .

له كاتىكدا كه بىرهوه رىبهكان خەرىكه وردە وردە له ناودە چن و دەسپىنەوه، و دەنگە بىدەنگىراوهكان له قوولايى مېژوودا ون دەبن، وەرگىرپانى رۆمانى "پروبارهكانى ئاسمان"ى نوسەرى گەورەى جىهانى ئەلىف شەفەق بۆ زمانى كوردى نەك تەنھا پرۆژەيەكى ئەدەبى، بەلكو ئەركىكى مرۆپىيە، هاوارىكە له بەرامبەر ونبوونى بىر و بىرهوه رىدا، و پەيمانىكە بۆ پاراستنى ئەو چىرۆك و گىرپانەوه مېژوويانەى كه جىهان هەوئى له بىركردنىان دەدات.

ئىمە، له بەشى وەرگىرپانى زانكۆى جىهان سلىمانى، ئەم رۆمانەمان هەلبژارد چونكه له دلماندا هەستمان بە نىكىكى و هاوسۆزىي ئازارىك دەكرد، هاوبەشى چىرۆكىك، هاوبەشى سەرگوزەشته و چارەنووسىك، رۆمانەكەى ئەلىف شەفەق، بە شىوازىكى جوان و ئاستىكى بەرزى هونەرى، ژيانى سئى مرۆف دەگىرپتەوه كه مېژوو، سەدەكان و پروبارەكان له يەكترىان جىادەكەنەوه، بەلام يەك دلۆپە ئاو – بىگومان بچووكتىرین و گەورەترىن مەخلوق – دەيانگە يەنئتەوه يەك.

دهنگی ئیزدییه کان: کاتیک میژوو به ئاودهنووسرئته وه

له ناوهراستی ئەم شاکاره ئەدهبییه دا، که سایه تی نارین، کچه ئیزدییه که، وهک ئەستیره که دهرهوشیته وه که پروناکی سه دان سأل سته م و بهرگری دواته وه. نارین کچیگی گهنجی ئیزدییه که ژیانیکی ناشتیانه له گهل داپیره ی له که ناری پرووباری دجله به سه رده بات، تائه وهی چه کداره کانی داعش پیمان دهگهن و ناو، ناسنامه، زهوی، خاک و هیلانکه یان ده شیوین و میژوو یه کی نه گریسمان نیشانده دن که به لگه یه کی حاشاهه لئه گری کومه لکوژی و جینۆساید ه بۆ جهمان.

له کومه لگایه کدا که میژوو به دهم به دهم ده گپردرئته وه، ئە گهر تۆ پیره کان بکوژیت، به راستی تۆ بیره وهری کومه لایه تی ده کوژیت، و کاتیک تۆ بیره وهری کومه لایه تی ده کوژیت، ناسنامه ی کومه لایه تی ده کوژیت. به و پیه ی که میژوو ی ئیزدییه کان گپرانه وه یه کی میژوو یه، کاتیک ناگر ده که ویتته گونده کانیا ن، کاتیک ژنان ده کرئنه کۆیله، کاتیک دایکوباوکان له بهرچاوی منداله کانیا ن راپیچ ده کرین، بیره وهری و یاده وهری تووشی سرپنه وه دهن، سرپنه وه یه ک ئیتر گه پانه وه ی نیه. به لام شه فه ق لیره دا شه ره گه وره که ی ده ستپیده کات، ده بیته شه رڤان و ده بیته ناشتیپاریز. به په نجه کانی، به وشه کانی، به هونه ره که ی، ئەو بیره وه ریانه جارنکیتر ده ژنیته وه. پۆمانه که به شیگی له سه ر کومه لکوژی ئیزدییه کانی سالی ۲۰۱۴ یه که له لایه ن داعشه وه ئەنجامدرا، کومه لکوژییه ک که له بهرچاوی دونیادا پروویدا به لام به که می باسکرا.

ئه م چیرۆکه چیرۆکی ئیمه یه

بۆ خوینهری کورد، ئەم پۆمانه زیاتر له چیرۆکیکه. ئەم پۆمانه ئاوینه یه که که له ناو پرووباری دجله، رهنگی خۆمان ده بینینه وه. شه فه ق شیوازی خۆی به کارده هیئیت بۆ به کارهینانی پروودا وه راسته قینه کانی میژوو له پیشاندانی ئەوه ی چاوه پوانی مرؤف ده کات، ئیمه ش له م شیوازه ی شه فه ق سودمه ندین، چونکه میژوو مان ده پاریزین به پارچه ونبوه کانی شییه وه.

ئیمه، وهک کورد، باش ده زانین واتای رینگای بنه سه ست چیه. ده زانین واتای دهنگی نه بیستراو، میژوو ی سراوه، ناسنامه ی نکۆلیلیکراو چیه. ئیمه ده زانین دلۆپیک ئاو چۆن ده توانی ت ببیت به سه رچاوه ی ژیا ن و ههروه ها فریشته ی مه رگ، ده زانین چۆن پرووباره کان ئەتوانن بین به سنوور و ههروه ها رپه وه ی به ره و جهمانیبوون، ده زانین چۆن گپرانه وه کان ده توانن مافمان بدهن بۆ ژیا ن بۆ مردن.

کاتیک نارین به دوا ی ئەو ئاوه پیرۆزه دا ده گه رپت که ده توانی ساغله می پی

بیه خشیته وه ، کاتییک ئه وه دلۆپه ئاوه به درێژایی سه ده ده کان ده گه پڕت، ئیمه خۆمان ده بیننه وه - ئه وه گه شته هه تاهه تاییه به دوای ناسنامه دا، به دوای پاراستنی ئه وه ناسنامه یه، و به دوای یاده وه ری دا. به لām مانه وه ی ئا و چیرۆکه سه ره کیه که یه، چونکه ده کریت له کاتییکدا که جهسته وه ستاوه، گیان گه شتیارێکی هه می شه یی بیت - وه ک دلۆپیک ئا و".

گشتگیریی میژوو: له نهینه واوه بۆ نیستا

رۆمانه که به پاشای ئاشوربانیپال ده ستپیده کات، ئه وه پاشایه ی که له ۶۶۹-۶۳۱ پێش زاین فه رمانه وایه تی کردوو و کتیبخانه یه کی مه زنی له نهینه وا دامه زران دو وه. له و کتیبخانه یه دا، داستانی گلگامیش، یه کییک له کۆترین به ره مه مه ئه ده بییه کانی میژوو، له سه ره ته خته ی گل نووسرا وه ته وه. رۆمانه که سه ی جیاواز له سه رده مه جیاوازه کاندایه که وه ده به ستیته وه، که هه موویان به شیوه یه ک په یوه ندییان به دیرۆکی گلگامیش وه هه یه.

دواتر ده گه یه نه نده نی سه ده ی نۆزده یه م، شوینی ئارسه ره، کورپیک که له سه ره که ناری رۆوباری تایمزدا له دایک بو وه، له نا و هه ژاری و ناخۆشی. به لām ئارسه ره بیرۆکه یه کی ده گمه نی هه یه و خولیا ی گه ران به دوای میژووی کۆنی میژوپۆتامیا ده یگریت. له دواتر دا ده بیته یه کییک له سه ره کیتیرین شاره زایانی خه ته بزماریه کان و ده چیتته میژوپۆتامیا بۆ هه لکه نده نده کانی شوینه وارناسی، و له وئ په یوه ندییه کی توندوتۆللی له گه ل کۆمه لگه ی ئیزدیدا بۆ دروست ده بییت. دوا جار ده گه یه نه زوله یخا، که ئیستای له نده ن، و سه ده ی بیست و یه که م ده نوینییت، که له هاوسه رگرییه کی ناسه رکه وتوو هه لدییت و ده چیتته سه ره به له مییک له سه ره رۆوباری تایمز. زوله یخا، نایکۆنیکه بۆ گۆران که دوا جار کتیبکی سه ره له سه ره ولاته که ی هه موو شتیکی ده گۆریت. و ده که ویتته نیوان بزارد ه جیاوازه کانه وه ژیان یان مردن، یاده وه ری یان له بیرکردن.

هونه ری وه رگی ران: کاتییک دوو زمان ده بنه یه که ده نگ

وه رگی رانی ئه م رۆمانه ته نه ا گواسته وه ی وشه کان نییه له زمانیکه وه بۆ زمانیکی تر. نه مه کاریکه له دو باره بونیادنانه وه ی جیهانیک، له پاراستنی ره نگه ئه ده بییه کان، له گوینگرتن له و موزیکه ی که له نیوان رسته کاندای خۆی ده شاریتته وه. شه فه ق به شیوازییک ده نووسییت که تیکسته کانی شیعرین و نزیکن له هونه ری شیعه ره وه،

بۆیهش له گهڵ ئەوهی وهرگێڕانی ئەلیف شهفهق ئاسان نیه، بهلام ئیمه ههولماندا
ئهو ناسکییه و ئهو جوانییه بهیڵینهوه له وهرگێڕانه کوردییه کهدا.
ژمارهیهک له خۆپندکارانی بهشی وهرگێڕان له زانکۆی جیهانی سلیمانی، به خۆشهویستی
و ئارامییهوه لهسهه ئهم وهرگێڕانه کاریانکردوه. ههیهک لهوان بهشیکی له پۆمانه که
وهرگێڕاوه، دواتر پێداچوونهوهی و ههلهپری بۆ کراوه، ئامانجه که ئهوه بووه که دُنیا
بین لهوهی که دهنگی شهفهق به راستی و دروستی له کوردیدا دهیسترت.
ئهمه تهها پرۆژهیهکی خۆپندن و ئهرکیکی زانکۆ نهبوو، به لکۆو گهشتیکی جوان
و هاوڕێیانه بوو. خۆپندکارهکان کاتیکی دهقهکانیان سهبارت به ئازارهکانی نارین
وهردهگێرا، دهیانزانی که ئهمه تهها خهیاڵی ئهدهبی نییه – ئهمه میژوو و دیرۆکی
ژیانه که هیشتا بهردهوامه. کاتیکی وشهکانی ئارسهر دهکرانه کوردی، ههستیان به
خۆل و بهرد و لم و دارو پهردووی شوینهواره میژووییهکانی نهینهوا دهکرد وهک ئەوهی
بهشیکن له میراتی خۆیان. کاتیکی دهنگی زوڵیخایان دهیست، دهیانزانی که دوو
پووباری دیجله و تایمز نهک دوو پووباری جیاوازن، به لکۆو ههمان ناوی یه کگرتووی
مرۆفایهتین.

ئاو بیر دهکاتهوه: په یامیک بۆ نهوهکانی داهاوو

په یامی سه رهکی پۆمانه که ئاسان و قووله ... له هه مان کاتدا: "ئاو بیر دهکاتهوه.
ئهوه مرۆفین که له بیر دهکهن". ئاو بیرهوهی دهپارتیزیت – بیرهوهی دۆستایهتی و
ناحهزی، جهنگ و ئاشتی، ژیان و مردن. بهلام مرۆف، به هه موو زانسته که یهوه، به
هه موو شارستانییه ته که یهوه، زۆر جار زۆرشت له بیر دهکات.
ئیمه له بیر دهکهن که پووبارهکان زیندوون، که دارستانهکان دهسته مۆ نین،
که گهلانی له ناوچوو مافیان ههیه بمیننهوه و گێڕانه وهکانیان دهبن ببنه ریگری
له ناوچوون. شهفهق سه رنجی زۆر له سهه ر بارودۆخی پووبارهکان دهخاته پوو، ئهو
پووبارانهی مردوون، ون بوون یان به ئهسته م ژیا نیان ماوه، به قوولایی جیهاندا.
بۆ ئیمه وهک کورد، ئهم په یامه زۆر نزیکه. ئیمه زۆر باش دهزانین واتای گومانی
پووبارهکان چیه، واتای ئاوه ریلیتیکچوو هکان و ریلێگیا روهکان چیه، واتای ژیا نیک که
به رگری له دهستی سه ته م بکات. بهلام ئیمه هه روهها دهزانین که بیرهوهی به ردهوامه،
که گێڕانه وهکان دهژین، که چیرۆکهکان دهتوانن زیاتر له هیزی چهک و خوین بژین.

کتیبخانهیه کی نوئی بۆ سهردهمیکی نوئی

پاشای ئاشوربانیپال کتیبخانهیه کی دامهزراند بۆ ئهوهی زانست و ئهدهبیات بپارێزیت. ئهوه کتیبخانهیه له گهڵ شانشینه کهیدا رووخا، بهلام تهخته گلییه کان مانهوه، بیرهوههریه کان مانهوه، داستانی گلگامیش ژیا.

ئێستا، له سهدهی بیست و یهکه مدا، ئیمه کتیبخانهیه کی نوئی دروست دهکهین - کتیبخانهیه که له وشه کوردیه کان، له چیرۆکه وهرگپراوه کان، له بیرهوههری پارێزراو. ههر کتیبیک که وهریده گپین، ههر وشهیه که که به زمانی دایکمان دهنوسین، تهخته گلییه کهیه و نوئی دهکهینهوه که بۆ نهوهکانی داهاوو دهمیپتهوه. شهفه ق دیمه نه راسته قینهکانی میژوو به کارده هیئت بۆ پیشبینی ئهوهی چاوهروانی مرؤف دهکات، بهم شیوهیه، ئهم رۆمانه نهک تهنها سهبارهت به رابردوو، به لکوو ناگادارییه که، وهوشدارییه که بۆ داهاوو.

له رووباری دیجله وه بۆ ناسینه وهی کوردستان

رووباره کان له ئاسماندا ههن، وهک شهفه ق پیمان دهئیت. بهلام ههروهها له زهوی، له میژوو، له دلماندا. رووباری دیجله، که به ناو رۆمانه که دا گوزه رده کات، رووباریکی کوردیه. ئاوه که ی له چپاکی کوردستانه وه هه لده قولیت، به ناو شاره میزۆپۆتامییه کۆنه کاندایه پهریت، و گپراوه وهکانی به خۆیه وه هه لده گرت.

کاتیکی ئیمه ئهم رۆمانه وه رده گپین، هه سته ده کهین وهک ئه وهی به شیک له رووباره که ده گهرتینه وه بۆ شوئی خوی، وهک ئه وهی وشهیه کی کۆن ده بینینه وه که ون بووه، وهک ئه وهی دهنگیک که له بیرکرا بو دووباره ده ژتینه وه.

ئه لیف شهفه ق، به شیوهیه کی جوان، دهئیت: "له هه موو خیزانیکیدا لانیکه م یه ک پارێزهری بیره وهری هه یه، و من پیموایه نو سه ران پارێزهرانی بیره وهری کۆمه لگا کانیان". ئیمه، وهک ده زگای زمانه وانیه کوردی زانکۆی جهمان سلیمانی، خۆمان وهک به شیک له و دۆخه ده بینین. که نهک تهنها وشه کان وه رده گپردین، به لکوو بیره وههریه کان، چه زه کان، ئازاره کان، هیواکان ده پارێزین.

له م پیشه کییه دا به پویستی ده زانم، سوپاسی تایبته پیشکه ش به پ. د. ئومید رفیق فتاح سه روکی زانکۆی جهمان سلیمانی بکه م، که له سه ر داواو هاندان و دلگه رمی به رتریان ده ستمان به پرۆژه ی وهرگپراوی ئهم کتیبه کرد، به راستی هاندهری و پشتیوانی و خه مخۆری به رده وامی به رتزی نه بوایه، هه رگیز نه مانده توانی ئهم رۆمانه بخه ینه کتیبخانه ی کوردیه وه، نهک تهنها ئهم کتیبه، شایه تییه که رهنگه پویست بیته که سه روکی زانکۆی جهمان سلیمانی ئیستا پشتیوانی ده یان پرۆژه ی ناوازه ی

رۆشنبیری و فهره‌نگییبه که خزمه‌تیکی که موینه به رهوتی رۆشنبیری کوردی ده‌که‌ن.

خوینهری به‌پرز...

کاتیکی ده‌ست به خویندنه‌وهی ئەم کتیبه‌ ده‌که‌یت، تکایه بزانه که ئەمه ته‌نها رۆمانیک نیه. ئەمه به‌لگه‌نامه‌یه‌که، نزایه‌که، وپه‌یمانیکه. ئەمه ده‌نگی نارینه، کچه ئیزدییه‌که، ئەمه ده‌نگی ئارسه‌ره، کوره‌هه‌ژاره‌که که خه‌ونی به میزۆپۆتامیاوه ده‌بینی، ئەمه ده‌نگی زوله‌یخایه، ئافره‌تیک که له نیوان دوو شارستانییه‌ت، دوو پروبار، دوو ناسنامه گیربخواردوو و نازانی چۆن پێ له‌سه‌ر بژارده‌کانی هه‌لگری. به‌لام له هه‌مووی گرنگتر، ئەمه ده‌نگی ئاوه، ئەو ژبانه هه‌میشه‌یییه‌ی که سه‌دان جار ده‌مریت و ده‌ژیتته‌وه، ئەو یاده‌وه‌ره‌ییبه پایه‌داره‌ی که کاتیکی مرۆف له‌بیری ده‌کات، ئەو بیر ده‌کاته‌وه.

"ئاو بیر ده‌کاته‌وه. ئەوه مرۆفن که له‌بیری ده‌که‌ن" – ئەمه نه‌ک ته‌نها پرسته‌یه‌که له رۆمانه‌که، به‌لکوو په‌یامی سه‌ره‌کییه، فه‌لسه‌فه‌یه‌کی ته‌واوه، داوایه‌که له ئیمه وه‌ک مرۆف که هه‌رگیز دیرۆکه‌کانمان له‌بیر نه‌که‌ین.

ئیمه به‌شانازییه‌وه ئەم وه‌رگێرانه پێشکه‌ش به‌ خوینهرانی به‌پرز ده‌که‌ین. هیوادارین که وه‌ک ئیمه، ئیوه‌ش له‌ناو ئەم پروبارانه‌دا شتیک له‌ خۆتان بیننه‌وه، له‌ناو ئەم چیرۆکانه‌دا چیرۆکی خۆتان بدۆزنه‌وه، له‌ناو ئەم وشانه‌دا ده‌نگیک بیستن که سالانیکه‌ چاوه‌روانی ئەوه ده‌کات که بیستریت.

له‌به‌رئه‌وه، رۆمانی "پروباره‌کانی ئاسمان یان ئەوه‌ی شه‌فه‌ق خۆی ده‌یلێ (رووباره‌کان له‌ ئاسماندا هه‌ن)" ته‌نها سه‌باره‌ت به‌ میژوو نیه، به‌لکوو باسی ئیستا و داها‌توو. ئەمه چیرۆکیکه‌ سه‌باره‌ت به‌ ئەوه‌ی که کۆمه‌لگه‌ی مرۆفایه‌تی چۆن به‌یه‌که‌وه په‌یوه‌سته، سه‌رباری ئەو سنوور و ماوه‌ زه‌مه‌نیانه‌ی که جیامان ده‌که‌نه‌وه. ئەمه یاده‌وه‌رییه‌که سه‌باره‌ت به‌ هیزی چیرۆک، سه‌باره‌ت به‌ ئەوه‌ی که وشه‌کان چۆن ده‌توانن هیزی پارێزگاری بده‌نه‌ به‌رخۆیان بۆ پاراستنی ئەوه‌ی که شمشیر نه‌یتوانی له‌ناوی ببات.

کاتیکی ئەم رۆمانه‌ ده‌خویننه‌وه، بیر له‌ نارین بکه‌نه‌وه، بیر له‌ دایکه ئیزدییه‌کان بکه‌نه‌وه که مندا‌له‌کانیان له‌ باوه‌شیان ر‌فینران. بیر له‌ ئارسه‌ر بکه‌نه‌وه، که له هه‌ژاریدا له‌ دایکبوو به‌لام خه‌ونی هه‌بوو بیته‌ پاشا و لای پاشاکان شه‌وه برسییه‌کانی به‌ تیری بگه‌یه‌نیتته‌ رۆژ. بیر له‌ زوله‌یخا بکه‌نه‌وه، که فیر بوو پروباره‌کان ته‌نها سنوور و جیاکه‌روه‌ نین، به‌لکوو هیزی پیکه‌وه‌به‌ستی جهمانن، هیزی مانه‌وه‌ی ژبانن، و هه‌میشه بیر بکه‌نه‌وه: ئاو بیر ده‌کاته‌وه. ئەوه مرۆفن که له‌بیری ده‌که‌ن.

شيعر، له هاوکیښه ی ئالۆزی

وهرگیړانی ئهدهبیدا

■ فازیل شهوړۆ

* ناوی ئهواوی (فازیل همهده عهبدوڤلا جهېدی) ه، له کۆیه له دایکبووه به کالۆزیۆسی له بهشی زمان و ئهدهبی ئینگلیزی خویندوووه .
* ماوهی چهند سالیگ له بهشی ئینگلیزی پهیمانگای ئامادهکردنی مامۆسایان و بهشی زمانی عهرهبی له کۆلیژی ئادابی زانکۆی سهلاحهدين مامۆسنا بووه .
* له سالی ۱۹۹۴ چوهونه ولانی لیبیا، بۆ ماوهی (۱۰) لهوی مامۆسنا یووه، له کۆنایی سالی ۲۰۰۲ پووی له ولانی ئېرلهندا کردوووه و له شاری (دبلن) نيشنهچېبووه .
* دهیان بهرهمی شيعری و کتیب و نوږينهوهی بلاوکردوووه نهوه و له چهندين کۆنفرانس و دیداری زانسنی بهشداری کردوووه و وناری پيشکهشکردوووه

ههرحېیهکی دهبراره ی زمان له چاخه دوور و تاریکهکاندا، گوتراوه و دهگوتری، دهچېته خانه ی رمل لیدان و ئهستېره گرتنهوه، چونکه هېچ ئاخهوه ریک ئیمپرو نییه، به ههمان ئهوه زمانه قسه بکات که ههزاران سال پېش ئیستا بهکار هاتوووه، هېچ تۆمارکراویکی دهنگی ئهوه رۆژگار ه دوور و تاریکانه شمان له بهر دهست دانییه، تا زانستیانه چه کووشکاریان تیدا بکهین. بۆیه که قسه له سه ر میژوووی زمان دهکهین، ههرحه نده بنچ و بناغه که ی زاره کی بووه، هه ر دهبی بگه رپینهوه سه ر بهردنوو سه کانی میژوووی دېرینی مرؤف. بیگومان ئه مه ش رادهستی بهردنوو سه کانی سه ردهمی سۆمه ریه کانمان دهکات، چونکه ئهوان به که م داهینهری نووسین بوون له میژوودا.

که له نیو ئهوه بهردنوو سه نانه شدا به دوا ی دهقی شيعری دا دهگه رپین، ئهوا سه ره تايپترین شيعری سۆمه ریه کانمان وه دهست دهکهو ی که تايبهت بوون به سه روود وته راتیل و سه رووته ئایینی و که لتوو ریه کانی کۆمه لگه ی خو یان.

دېرینترین دهقه غه زه لیش له میژوودا هه ر هی سۆمه ریه کانه، که شاعیره که ی بززه

و به ناونیشانی 'شوو - سین Shu-Sin' ناسراوه و تایبته به تقووسه کانی ژمپینان. داستانی گلگامیشیش، به کۆنترین دهقی وه ره گپردراوی میژووی مه زنده ده کریت، که زمانه په سه نه که ی سۆمه ری بیته.^(۱)

دهقی "سرودی سیدمۆن" به کۆنترین دهقی وه ره گپردراوی ئینگلیزی ده خه ملیندریته که سه رچاوه که ی لاتینییه. دهقه که له سه ر زاری گاوانیکی نه خوینده وار - به ناوی سیدمۆن، گوتراوه، له ستایشی 'خودای په روه ده گار' دا؛ ئەو دهقه له ۲۱ ده ستنوو سدا له بهر دهسته دایه.^(۲)

که قسه و باس دیته سه ر میژووی دیرینی وه ره گپرانی شیعر، ده بی ئەم دوو، واقعیه له به رچاوه بگرین:

یه ک: مرۆفه کان له دیرزه ماندا زۆنی جۆگرافیایی هاتووچۆ و ژیان و گوزه رانیان زۆر به رته سک و سنووردار بووه، پتر له بازنه ی چهنده مهات و شاریکی ده ور بهر، ده رنه چوووه. پتی دووریان کاروانه بازرگانیه کان بووه له گه ل شاره دووره کاند - به پیوه ری ئەو سه رده م.

دوو: داگیرکردن و شه پ و شوپ؛ کۆچکردن به دوای له وه پگه و زهوی به پیت و سه رچاوی ئاو، هۆی دووه می تیکه ل بوونی کۆمه له که دیرینه کان بووه، که لاپرینه، یارمه تیده ری سه ره له دان و گه شه کردنی وه ره گپران بوو بن.

جا له هه ردوو باره که دا، شیعر، به گشتی، دواین شت بووه له بایه خ پیدان له وه ره گپران کردنیاندا. پشتی ئەفسانه و حیکایهت و سرووته ئاینیه کان له پیتی پیشه وه ی وه ره گپراندا بوون. هۆیه که شی ئەوه یه که له نه زه له وه، وه ره گپران شیعر قورس و زه حمهت و کاریکی ئالۆز بووه.

لیره دا، پووخته ی هه وله کان ده رباره ی وه ره گپران شیعر، به رپباز و میتۆد و گرفته کانییه وه، چرپه که ی نه وه و له دواین ته وه ره شدا، پیگه ی وه ره گپران کردنی شیعر له ئەده بی هاوچه رخی کوردیدا، شه نوکه و ده که ین.

هه لسه نگانندی چه ند گوته یه ک Evaluation of Some Statements:

با به خویندنه وه ی وته ی ژماره یه ک له ئەدیب و بیرمه ند و شاره زایانی بواره که وه، ده روازه ی چوو نه ژووره وه ی بابه ته که بخه ی نه سه رپشت، ئەمه ته مومژ و لپییه کی زۆر له سه ر کرده ی وه ره گپران شیعر ده ره وینتیه وه و رپگه ی گه یشتن به مه قسه دی بابه ته که، خوشت و کورتبتر ده کات:

"جۆن دۆن John Donne ۱۵۷۴ - ۱۶۳۱" شاعیری به ناوبانگی ئینگلیز، ده ئی:

"سەردەمی زێپین و درەوشاوەی ئەدەب، پەنگە ھەمیشە سەردەمی زێپین و درەوشانەووی وەرگێپران بێ." (۳)

دەکرێ، بە تەرازووی ئەم وتە، پێگەیی شیعەر و ئەدەبی ھاوچەرخێ کوردی خۆمان ھەلبەسەنگینین، پرسیار لە خۆمان بکەین، لەو شەش ھەوت کتێبەیی نوێیە چاپکراوەیی کە پۆزناھ لە چاپخانەکان دەرەچن، چەندیان تاییەتن بە وەرگێپران شیعەر کوردی، لە زمانی کوردییەووی یان لە زمانی بێگانەووی بۆ زمانی کوردی؟ - ئەم ژمارەیی، ناماری کتێبی چاپکراوی کوردییە، لە بەرپۆھەرایەتی کتێبخانە گشتییەکان لە ھەولێر، ۲۰۲۳.

پۆماننوس و نووسەری ئینگلیز "جۆرج بۆرۆ George Borrow ۱۸۰۳ - ۱۸۸۱" دەنووسی:

"وەرگێپران، لە باشترین حالەتیدا، ھەر سەدایە، جا ئەگەر شنە و شەمال ھەبێ، ئەوا ئەو دەنگدانەوویە خۆشتر دیتە بەرگویی." (۴)

پەنگی ئیمە کورد باشتر لەم وتەیی ھائی بێن، لە چاوە دەشتەکیانەیی لە سارا و بیاباناندا ژیاون، ئیمە بەو سەدایە ناشناین و دەزانین تا دۆل و گەروو و شیوەکان درێژتر ببنەو، دەنگدانەووی کالتر و ئاچووگتر دەبێ، تا وای ئێ دێ بە زەحمەت بۆرەیی مانگا لە ھاوار ھاواری گاوان و ئۆحە ئۆحی جووتگێپر جیادەکەیتەو. لێریش عیبرەتە کە لەو سەدایە، تا دەقە پەسەنەکان، ببنە دەستی دوو، وەرگێپرانەکانیان کالتر و ئاچووگتر دەبنەو. شنە و شەمالە کەش، دەستپەنگینی و ئارایشتی تەرجومەکارە. فرانسێس جۆرج شتاینەر Francis George Steiner ۱۹۲۹ - ۲۰۲۰، پەرخەکاری ئەدەبی فەرەنسی-ئەمریکی، وتارنووس، فەیلەسوف، پۆماننوس و پەروەردەکار، دەبیژێ: "وەرگێپران نەبووایە، وەک ئەو و بوو لە چۆلی قولفەدا ژیان بەسەر بەرین." (۵)

کەواتە با پۆزناھ شەست ھەفتا کتێبی کوردی چاپ بکەین، لە جیاتی شەش ھەوتیک، ئەگەر کار لەسەر وەرگێپران بژاردەکانیان نەکەین، بۆ سەر زمانەکانی بێگانە، یان وەرگێپران غەیرە زمان بۆ سەر زمانی کوردی نەبێ، وەک ئەو وایە، لە گوندیکی بچووک بۆ خۆمان، نووسراوەکانمان بۆ یەکتەری بخوینینەو، لە دەرەووی دیدا ھیچ جزوور و بوونیکمان نەبیت و ئەووی بەرھەمیشی دەھینین، ھەر کاویژکردن و جوینەووی، بابەتە، سوواو و کۆنەکانە، خائین لە ئیزافەکردن و داھێنان.

ژول فالیر Jules Valéry ۱۸۷۱ - ۱۹۴۵، شاعیر و وتارنووس و فەیلەسوفی فەرەنسی، دەربارەیی کاری وەرگێپران ئەدەبی دەلی: "دەسۆزی بۆ مانا، لە پیناومانای وشەدا، لە وەرگێپراندا، دەچیتە خانەیی خیانەتکاری." (۶)

عیبرهت، له م وتە بەنرخە ئەوهیه، وهستیایهتی و داهینانی وهرگپڕ له کارهکهیدا، لهوهدا نییه، که کتومت هاوتای وشه به وشه بدۆزیتهوه و بهکاربێتی، بهلکوو، هونهری کارهکه لهوهدایه، مانای دهقهکه، به وشه ی زمانهکهی دیکه دارپۆزیتهوه، وانهکات، خیانتهت له کارهکهی دهکات. بۆچی؟ چونکه دهقه پهسهنهکه یان ئەتک دهکا یان رۆچی دهردهچووینیت و دهیکوژیت.

ئهم تهوهرهیه به وتهیهکی پرۆفیسۆری ناودار، ئەفرام نوام چۆمسیکی Avram Noam Chomsky ۱۹۲۸ – قوفل دهدهم، که دهئێ: "زمان، بۆ خۆی پرۆسهیهکه بۆ داهینان و ئەفراندنی ئازاد، یاسا و بنه ماکانی جیگیرن؛ بهلام شیوازی به کارهینانی بنه ماکانی له لایه ن نهوهکانهوه، کارێکی ئازادانه و سنوورشکێنه."^(۷)

نوام چۆمسیکی، وهک شارهزایهکی به توانا له زمانهوانی، تیدهگا له جولهی زمان لهگهڵ زهمهندا چۆن گۆرانیکاری بهسه ر دادی، جا له کاری وهرگپڕان، دهبن وهرگپڕ، به کهش و ههوا ی ئەو سهردهمه نوپیه ناشنا بن، که دهقهکهی تیدا وهردهگپۆت. به واتایهکی دیکه، ئەو وهرگپڕانه ی بۆ شانۆگهری "هه ملیت ی شکسپیر ئیمپرو ده کری، دهبن جیاواز بن له گهڵ وهرگپڕانی هه مان دهق، که پیش سه دهیه که ئەنجامدراوه. لێره دا، وهرگپڕ، دهرس وهر دهگری له چۆنیهتی وهرگپڕانی دهقه ئەدهبییه کلاسیک و دیرینهکان، بۆ نهوهکانی ئیمپرو. بیگومان، وهرگپڕانهکان، هه میسه کارکردن له سه ر زمان.

له م تهوهره ی سه رهوه دا ئەوه هه لدههینجین که چهنده نووسین و داهینانی ئەدهبی جوان و شاکار و بال، پێرۆز و پێویسته بۆ نه تهوه و مرۆفایهتی و خزمهتکردنی زمان، وهرگپڕان، له هه مان بوارد، بایه خه که ی له داهینانه ی دهقه پهسه نه که دا که متر نییه. جگه له مه، درک به و ده که یین که وهرگپڕان، کارێکی ئەدهبی زۆر قورس و پر زهحمه ته، گهر داهینه ریش نه بیته، هه وێنی داهینانی بۆ کاری دیکه تیدایه، پهنگی، نووسه ران دیکه، ئەو داهینانه بوخولقیین. خالی سییه م، پابه ند بوون به یاساکانی ریزمان و دهستکراوه یی له ئەفراندنی مانا، تا ئەو پادهیه- وهک بینمان، خۆ پادهستکردنی وهرگپڕ به مانای وشه تا سه ر نیسقان، دهچیته خانه ی خیانتهتکردنی ئەدهبی، به وه به ره مه ئەدهبییه پهسه نه که کوپر دهکا، له جیات ی ئەوه ی کلرپۆز بکات.

وهرگیڕانی شیعر له نیوان مومکین و مه حائدا:

:Translating of Poetry Between Possibility and impossibility

هه‌رچی شتییک، به‌ره‌می زمان بیټ، چ زاره‌کی، چ نووسراو، جا سه‌ر به‌هه‌ر ژانریکی ئه‌ده‌بی یان زانستی بێ، قابیلی وهرگیڕانه له زمانیکه‌وه بو زمانیکی دیکه، به‌کتیبه‌ پیرۆزه‌کانیشه‌وه. ئه‌مه‌ش وایکردوه که هه‌م کرده‌ی وهرگیڕان بیټه‌ زانست، به‌ ناوی "زانستی وهرگیڕان Science of Translation Translatology / هه‌م بیټه‌ سه‌رچاوه‌یه‌کی پر خیرۆبیر بو داها‌تی که‌س و کۆمپانیاکان و سه‌رمایه‌ی ده‌وله‌تان"، لقیکی ئه‌م زانسته‌ش پێی ده‌گوتری "توئیننه‌وه‌کانی وهرگیڕان Translational" که‌ گوزارشت و ئاماژه‌یه‌ بو تایبه‌تمه‌ندییه‌ پیکهاته‌یه‌ نوازه‌کانی ده‌قی وهرگیڕدراو، به‌هه‌راورد به‌و ده‌قانه‌ی که‌ له‌ بنه‌په‌تدا به‌ زمانیکی دیاریکراو نووسراون، بو‌ نرخاندنی بابته‌ وهرگیڕان کراوه‌کان له‌ باره‌ی ئه‌مانه‌تی ئه‌ده‌بی و ئیدیۆم و رێزمان و وشه‌سازی و فه‌ره‌ه‌نگه‌وه.^(۸)

جا له‌ وه‌ته‌ی مرۆف خویداوته‌ کاری وهرگیڕان و فه‌نوفنونی تیدا ده‌کات، قه‌ت هه‌یچ ریشه‌یه‌کی پر زه‌حمه‌ت و ئالۆز و گریکۆپیراوی وه‌ک ژانری شیعی نه‌دیوه‌ و لێ ئالۆز نه‌بووه‌.

ئه‌م گریکۆپیری و ئالۆزییه‌وه له‌ چیه‌وه سه‌رچاوی گرتوه‌؟

بو‌ ئه‌م وه‌لامه‌ ده‌بێ پیرسین: شیعر چییه‌ و زانستی وهرگیڕان چییه‌؟

هه‌رچه‌نده‌ له‌ دێرزه‌مانه‌وه، له‌ ئه‌ده‌بی گریک و یۆنانی کۆندا، فه‌یله‌ سوغه‌کانیان چه‌مک و مه‌به‌ستی شیعیریان پیناسه‌ و دیاری کردوه‌ و له‌وه‌ بوونه‌ته‌وه‌ که‌ ژینگه‌ دایکی شیعره‌ و توانای ئاراسته‌کردنی مرۆفه‌کانی هه‌یه‌ به‌ره‌و چاکه‌ و خراپه‌، تا ئه‌م ساته‌وه‌خته‌ به‌ سه‌دان پیناسه‌ی نوێ بو‌ شیعر داڕتزارا و کاروانه‌که‌ش به‌رده‌وامه‌. به‌لام که‌ کاتیک له‌ بنج و بنه‌وانی ئه‌و ژانره‌ ده‌کولێینه‌وه‌ و ده‌بینین سه‌رووشته‌ زاله‌که‌ی له‌ سه‌ر بنه‌مای خه‌یاله‌، هه‌رچه‌نده‌ ده‌رپری واقیعی‌ش بیټ و له‌وه‌ تیده‌گه‌ین که‌ سه‌رووش و هه‌ست و نه‌ست و توانست و هۆشیاری و قامتییک بنه‌مای دیکه‌ زمانیک به‌ شاعیر ده‌به‌خشن بو‌ داڕشتنی خه‌یال و په‌یامه‌که‌ی، پێی ده‌گوتری "زمانی شیعیری" جا ئه‌م زمانه‌: یه‌ک: تایبه‌ته‌ به‌ شاعیر، دوو: هه‌ر شاعیرییک خاوه‌ن به‌ زمانی شیعیری تایبه‌ت به‌ خۆیه‌تی. له‌ هه‌ردوو حاڵه‌ته‌که‌شدا، زمانی شیعیری له‌ ده‌ره‌وه‌ی زمانی ناو فه‌ره‌ه‌نگه‌کانه‌^(۹)، که‌واته‌ لێره‌دا گه‌رت و کۆسپ بو‌ وهرگیڕ دیته‌ پێشه‌وه‌، ئه‌و ده‌بی له‌ ناو زمانیک کار بکات، که‌ نه‌ زمانی ئه‌وه‌ و نه‌ پێی ئاشنایه‌.

با بیینه سه زانستی وهرگیپران، بزانین ئه و چیمان دهخاته بهردهست. به سادهیی، "وهرگیپران پرۆسهی گواستنهوهی مانایه له دهقیکهوه که به زمانی سهراچاوه نووسراوه بۆ زمانی مه بهست. نزیکه ی هه موو پیناسه به کی وهرگیپرانیش له ناو بواره که دا، سئ به شی گرنگ له خۆده گریت: زمانی سهراچاوه، زمانی مه بهست و گواستنهوهی مانا." (۱۰) لیره دا، وهرگیپر، که خه ریکی وهرگیپرانی دهقیکی شیعری ده بئ، خۆی له نیو گێژهنیک گرفت و سه رلیشیواوی ده بیننه وه، جا تا دهقه شیعره که بالآتر و مه زنتر و داهینه رانه تر بئ، گێژهنه که قولتر و ترسناکتر ده بئ - چونکه وهگیپرانی دهقی شیعری لاواز و کرج و کال و هه رزه کارانه ی فه ریک و پینه گه یشتوو هینده پر زه حمه ت نییه. گه ر جارێکی دیکه پیناسه که ی وهره گیپران بخوینینه وه، ده بینن، جوغزی هه موو کاره که له سه ر "زمانه"، به لام ئایا بنه ما و پیکهاته کانی شیعر قابیلی وهرگیپران؟ تا ئیستا نه ده ب و زانست دهسته وه ستانن له وهرگیپرانی "خه یال". "زمانی مه جازی شیعر" له ده ره وه ی "زمانی فه ره نکه"; شیعر واتا مۆزیک و ئاواز و پیتم و ده نگدانه وه ی وشه و برکه و پیت، ئایا مۆزیک وهرگیپرانی بۆ ده کری؟ هه موو دهقه شیعریک زاده ی که لتووړیکی تایبه ته به میژوو و به جوگرافیا و به ده رووناسی و سو سیؤلۆژییه وه، ئایا ده کری که لتووړ وهرگیپرن؟

پرسیاره کان زۆرن و پزبه ندییان درێژه.

بروانن، "جۆن روسکین John Ruskin ۱۸۱۸ - ۱۹۰۰" له کتیبی (وانه کانی هونه ر ۱۸۷۰) داهاتوو، "شیعر پێشنیارکردنی بناغه به رزه کانه به خه یال، بۆ ههسته به رزه کانی مرۆف". "تی. س. ئیلیۆت T. S. Eliot ۱۸۸۸ - ۱۹۶۵" ده لیت: شیعر هه لپشتی سوژ نییه، به لکو ده ربا زبوونه له سوژ؛ ده برینی که سایه تی نییه، به لکو ده ربا زبوونه له که سایه تی. "پیرسی بېش شیلی Percy - Bysshe Shelly ۱۷۹۲ - ۱۸۲۲" ده لیت: "شیعر حه قیقه تیکی نه به دییه." (۱۱) شیعر به راستی نه به دی وه سف ده کات. واته: شیعر وینه یه که له خودی ژبان، که له حه قیقه تی نه به دی خۆیدا ده بر دراوه.

له سۆنگه ی نه م پیناسه قورسانه ی شیعره وه، شاعیری نه مه ریکی رۆبه رت فرۆست "Robert Frost ۱۸۷۴ - ۱۹۶۳"، ده رباره ی وهرگیپرانی شیعر ده لیت: "وهرگیپرانی شیعر هونه ره، لئ هۆنه ریک که ده بیته هۆی ونکردنی دهقه شیعره که." (۱۲) واتا کاری وهرگیپری شیعر نه وه یه شیعر له شیعریه ت بخت و بیکاته په خشان، یان جوړیک له په خشان.

ئەم دژواری و سەختی و ئالۆزییەیی زامانی شیعی، بوووتە هاندەر بۆ چەندان داھینان لە رێباز و میتۆد و تیورییەکانی پەییوەست بە وەرگێڕانی شیعر. ئیستا، پەسپۆرانی بواری وەرگێڕانی شیعر بوون بە دوو بەرە و سەنگەریان لێک گرتوو: بەرە یەک پێواوە کە شیعر ژانریکی ئەدەبی ھێندە بالایە کە وەرگێڕانی ئەستەم و مەحالە. بەرە ی دوو، پێیان وایە دەکرێ لەرپی ھونەری دیکە، شیعر لە زمانیکە، بگوازینەووە بۆ سەر زمانیکە دیکە، ئەمەش داینەمۆی داھینانی ئەو ھەموو تیورییە یە کە تاییەتن بە وەرگێڕانی شیعر – لە پرگەیی دادی قسەیان لەسەر دەکەین.

بە سایەیی ئەم ھیلکارییەیی خوارووە، زەحمەتی وەرگێڕانی شیعر پروون دەکەینەووە، کە لە توێژینەووی ئاست بەرزی زانکۆکان ھەئینجراو:

لێرەدا ھیلی X دەقە شیعرە کە یە بە زامانی رەسەنی شاعیر، ھیلی Y مەبەستی وەرگێڕە کە یە، ھەرچی ھیلی a یە بەرھەمە وەرگێڕاوە کە یە. واتا ھەرچەند وەرگێڕ بە توانا و زمانان و شارەزا بێ، ھەر دەتوانی لە (۵۰٪) مەبەستە کە پێیکی، دیارە گۆشەیی ۹۰ پلە، دابەش بوو بەسەر دوو ۴۵ پلە دا، واتا ھیشتا ۴۵ پلە ماووە وەرگێڕ کاری لەسەر بکات. ژمارەیی ۱ ئاماژە یە کە بە باشی خائیکی پێکاوە، ژمارە ۲ ئاماژە یە بە پێکانی نیشانەیی دوو، بەلام تا ھیلەکان درێژتر دەبنەووە، پتر پێکانی مەبەستەکان زەحمەت دەبێ و دوورتر دەکەوێتەووە لە دەقە رەسەنە کە. (۱۳)

رەنگدانەووی زەحمەتی و قورسی کاری وەرگێڕانی دەقی شیعی، چەند ئاکامییکی خراب و نەریتی، لە نیو ھەموو نەتەووەکاندا، لێکەوتوووتەووە، وەک:

یەك: كەمی بەرھەم و چاپکردنی کتیبی شیعی وەرگێڕدراو:

داتاکانی چاپ و بلاوکردنەووی کتیبی وەرگێڕانکراو لە جێھاندا، ئاماژە بەووە دەکەن، کە زۆر بەی کتیبی شیعی وەرگێڕدراو لە لایەن وەرگێڕەکان، یان زانکۆکان، یان کۆمپانیای بچوک بچوکی چاپ و وەشاندن دەردەچن. لە کۆی ئەو ھەموو دەزگا و کۆمپانیای زەبەلاحانەیی جێھان، تەنھا ناوی ۸ دەزگا ھاتوووە کە کتیبی شیعی وەرگێڕن و چاپ و بلاو دەکەنەووە، ئەو ھیش بە رێژەیی لە (۲۵٪) و تیراژی ھەر ۱۰۰۰ دانە یە ک. تەنھا ۵ دەزگا ش ھەنە بەردوام ئەم جۆرە کتیبە چاپ دەکەن. (۱۴)

لە ساڵی ۲۰۰۹ لە ئەمریکا لە نیوان ۲۲۰۰ ناوینشانی کتیبی وەرگێڕدراو، تەنھا ۱۱۵ کتیبی وەرگێڕانی شیعی بوون، واتا کەمتر لە (۶٪). پشکی شیر بۆ رۆمان و نوڤلیت بوو. لە ولاتیکی وەکو سلۆڤینا لە ساڵی ۲۰۱۰ دا، ۳۰۰ کتیبی شیعی چاپ کراو، تەنھا ۳۳ یان وەرگێڕانی شیعی بوون، واتا لە (۱۱٪)، لە ولاتی ئیتالیا شیدا لە ساڵی

۲۰۰۹ د، ۳۷۶۹ کتییی شیعر چاپ کراوه هه ۵۲۰ یان وهرگێرانی شیعر بوون،
نزیکه ی (۱۴٪) (۱۵)

هیچ ئامار و داتایه کی چاپ و وهشانندی کتییی شیعی وهرگێراندرومان له هه ریعی
کوردستانی باشوور یان له کوردستان له بهردهستدا نییه، که بیگومانه رێژه که ی زۆر
نزمه.

دوو: غه درێکی ناراسته و خۆ له شیعر و له شاعیران:

وهرگێران، تاکه ئامراز و زمان و بلندگۆیه بۆ گه یاندان و ناساندن و وهشانندی شیعی
نه ته وهیه ک به نه ته وه و میلله تانی غهیره زمانی دیکه، که په نگبێ به ره مه کانیان به رز
و مه زن و شاکاری جهانی بن، به لام خه فه کردن و خنکانندی ئه و به ره مه له نیو
قۆزاغی زۆنی جوگرافیا یه کی به رته سک، وا ده کات به ره مه که به جهانی نه کریت
و نه ناسریت. زۆرجار ده بیستن که خه لات وه کو خه لات ی نۆبل ده به خسرپته هیندی
به ره مه که ئاسته که یان جیگه ی گۆمانه و هه راشی ناوه ته وه. بۆچی؟ چونکه په نگبێ،
به ره مه شاکاره کان وهرگێرانی سه ر زمانه زیندوو هه کانی جهانی نه کرابن و ئه سلنه
که س نه سزانی که ئه و شاعیره یان شیعره وجوودیشی هه یه.

تیۆرییه کانی په یوه ست به وهرگێرانی شیعر:

:Theories Related to Poetry Translation

کرده ی وهرگێرانی شیعی ش، وه ک هه موو ژانره ئه ده بییه کانی دیکه، به چه ندان
قۆناغی میژووی دا تیپه یوووه و چه ندان تیۆری و رېبازی کۆن و نوێی به خۆیه وه
بینیوووه. لێره دا پووخته ی هیندی له تیۆرییه کانی وهرگێرانی شیعر به یان ده که ین –
ده لێین هیندی، چونکه ریزه نده که ی درێژه، هه ولێش ده ده ین پتر پۆشنای بخه ینه
سه ره ئه وانه ی هاوچه رخن؛ نابێ ئه وه ش فه رامۆش بکه ین، پتر ئه م تیۆرییانه، وه ک له
زاراوه ی تیۆرییه که را دیاره، پتر بابه تی ئه کادیمیاین، ده نا به ده گمه ن لالۆی وهرگێر،
پابه ندی ئه و جوړه زاراوانه ده بێ، ئه سلنه، هه شه هه ر ناویشی نه بیستوون. هه موو
تیۆرییه کانی ش تایبه تن به وهرگێرانی ئه ده بی ده فه شیعره کان، نه ک وهرگێرانی په مه کی
و سه رپێ بێ بنه ما و ده ستوور.

"نه ندری لیفیفر Andre Lefevre ۱۹۴۵ – ۱۹۹۶" که پسپۆری لیکۆلینه وهیه له
وهرگێراند، که ته لۆکیکی ئاماده کردوه، بۆ چۆنیه تی کاردن له وهرگێران و وهرگێرانی
شیعر به تایبه تی. تیۆرییه کانی خۆی به سه ره ئه م ناویشانه دا دابه شکردوه: (۱۶)

وهرگیترانی فۆنیمی Phonemic Translation :

فۆنیتم، له زانستی دهنگسازیدا، به هه‌ریه‌کیک له یه‌که جیاوازه‌کانی دهنگ له زمانیکی دیاریکراودا ده‌گوتی‌ت که که وشه‌یه‌ک له وشه‌یه‌کی دیکه جیا ده‌که‌نه‌وه، وه‌ک "زار/ مار"، وه‌رگی‌پ هه‌ولده‌دات له زمانی مه‌به‌ست ئه‌و وشانه‌دا به‌کارپینی که زۆرتیرین فۆنیم له خو‌ ده‌گرن، به مه‌به‌ستی هاوته‌ریب بوون یان نزیک بوونه‌وه له زمانی سه‌ره‌کی ده‌قه شیعه‌ره‌که "سه‌رچاوه‌که".

وه‌رگیترانی وشه‌یی : Literal Translation

ئه‌م تیۆرییه سه‌ر به قوتابخانه هه‌ر دێرینه‌کانه، که له سه‌ر هیچ وشه‌یه‌ک بازنادات، وه‌ک له ناوه‌که‌ی رادیاره. ئه‌م ته‌رزه وه‌رگیترانه به ئالۆزکه‌ری ده‌ق ناسرا وه.

وه‌رگیترانی کیشیی Metrical Translation :

لێ‌دا رۆشنایی ده‌خێ‌ته سه‌ر عه‌روزی یان ژماره‌ی بر‌گه‌ی ده‌قه سه‌ره‌کییه‌که. وه‌رگی‌پ، هه‌ول ده‌دا لاسایی کیش بکاته‌وه که ده‌قه ره‌سه‌نه‌که‌ی پێ‌ دارشتراره. ئیمپ‌ۆ ئه‌مه له وه‌رگیترانی ده‌قی هایکۆیدا، تاراده‌یه‌کی باش، په‌ی‌په‌وه ده‌کری.

وه‌رگیترانی په‌خشانه شیعی Poetry into Prose Translation:

هه‌ولیکه بۆ گۆرینی توخمی ده‌قه‌که له شیعه‌ره و بۆ په‌خشانه شیعه‌ره، بی‌گومان ئه‌مه‌ش فی‌ئیکی هونه‌رییه، که وه‌رگی‌پ به ده‌قه ره‌سه‌نه‌که ناوی‌تی‌ت و ده‌ره‌قه‌تی نایه.

وه‌رگیترانی سه‌روادار Rhymed Translation :

وه‌رگی‌پ کارده‌کات به قه‌ستی دووباره سه‌روادارکردنه‌وه‌ی ده‌قی مه‌به‌ست، به سه‌روای خو‌ش و شیایوی فه‌ره‌هنگی ئه‌و زمانه‌که‌ی دووهم. له ئه‌ده‌بی کوردیدا، بۆ نمونه، وه‌رگیترانه‌کانی چوارینه‌کانی خه‌یام، ئه‌م تیۆرییه په‌ی‌په‌وه‌کراوه.

وه‌رگیترانی به شیعی نازاد Blank Verse Translation:

شاعیر و شانۆنوسی ئینگلیز "فرا لپپۆ لپی" Fra Lippo Lippi، به باوکی شیعی نازاد ده‌ناسی‌ت، که له سه‌ده‌ی شانزده‌مه‌وه شیعی نازادی نووسیوه. رێبازی ته‌ویزکردنی شیعی نازاد له وه‌رگیترانی شیعی کلاسیک، ئیمپ‌ۆ، زۆر بایه‌خی پێ‌ده‌دری و زۆرێک له شاعیرانی رۆژاوا به په‌سه‌ندی ده‌زانن. واتا ده‌کری بلێن، بۆ

وهرگېرپرانى دهقيكى مه حوى، په نا بهرینه بهر شيعرى نازاد. دهقه رېسه نه که، له زمانى مه به ستدا، به دهستورى شيعرى نازاد دارپژينه وه. کيش و پېتم و ناوازی هه بې به لام سهروادار نه بې.

وهرگېرپرانى راقه يى Interpretation Translation:

دهقيكى شيعرى به شيوازی په خشان ليكدانه وه و راقه يى بو ده كريت، ليرهدا و اتا و په يام و ناوه پړوكى دهقه كه پاريزراو ده بيت، به لام كه رهسته و بنه ماكانى ديكه ي زمانى شيعرى نادارى له سهروادار پاداريدا ناميځي. ده كرى به نمونه، هيندي له راقه كاني ماموستا عه بدولكه ريبي موده رپس بو شيعره كاني نالى، بخريته ژير ئه م ناو نيشانه.

وهرگېرپرانى زيندووكردنه وهى دهق Translation Literary Resurrection:

شاعيرى ئه مه ريكي نه زرا پاوند Ezra Pound ۱۸۸۵-۱۹۷۲ به بونيانه رى ئه م تيوريه داده ندرت، ئه و زور كاري له سهروادار پروسه ي وهرگېرپرانى شيعر كرده و پېوابووه كه "شيعر قابيلى وهرگېرپران نيه. ده لي شيعر كه نووسرا ده مرپت و هيجي له گه ل ناكري، جا گهر بمانه وهى ئه و دهقه شيعره وهرگېرپران بو زمانىكى ديكه ئه وا، وهرگېرپران ده بې روللى شاعير بيځي، به توانا و ليراني خو ي ئه و شيعره مردوو زيندوو بكانه وه، به دارپشتيني دهقه شيعرىكى خو ي، هه لگري هه مان ناوه پړوك و په يامى دهقه رېسه نه كه بيت.

وهرگېرپرانى ئيميژپى Imagical Translation:

ئيزا پاوند، ئه م تيوريه شي به لاهو په سه ند بوو. شيعر بريتيه له ملوانكه يه ك له وينه ي هونه رى، تيدا ئيميژپرم بالا دهسته. جا له وهرگېرپرانى دهقيكدا، قهت له وه باشر نيه، وينه هونه ريه كان يه كه يه كه وهرگيت و وهريانگيږيت، به م شيوه يه دهق شيعره كه ده گه ښيښته خوښه رى زمانى مه به ست.

وه گېرپرانى كودبى Encoded Translation:

شوينكه وتوانى ئه م تيوريه ده لين، شيعر بريتيه له قاميتيك كودى شاراوه، جا بو ته رجه مه كرنى له وه باشر نيه ئه و كودانه بدوژيته وه و پاشان وهريانگيږيته سهروادار زمانى مه به ست. ليرده دا، روشنايى ته نها ده خريته سهروادار پړوكى دهق، هه موو كه رهسته و بنه ماكانى ديكه ي شيعر وه لاهو دهنرپت. په ننگي ئه م ته رزه وهرگېرپران، شيعر ئالوژتر بكات، چونكه كوده كاني دهق شيعرى، به پي تيگه يشتن و شاره زاي

خوینەر دهگۆرپت. ئەوان پێیان وایه شیعر بەرزترین شیوازی دەرپرینی هزری مرۆفە، بۆیه هانا بۆ ئەم شیوازه دەبهین، بەلکوو بتوانین پەیی بێهین.

وهرگێرانی دووباره ئەفراندنه وه Re-creative Translating:

شیعری رەسەن و شاکار بریتییە لە داھێنان، جا ئەم داھێنانە لە ھەر قالب و شیواز و ڕەنگ و ڕوخسارێکدا بێ، گەر بمانهوهی ئەم تەرەجە شیعرە وەرگێرین بۆ سەر زمانێکی دیکە، دەبێ لە نەیبی داھێنانەکانی بگەین، ئەوکات، کاکێ وەرگێر با ھەوێ خۆی بدا، ھەمان داھێنان بە زمان و شیوازی خۆی دووباره بکاتەوہ. – لێرەدا، مەرەجە کە وەرگێر شاعیر بێ.

وهرگێرانی بە ئێلمەھامەوہ:

"وهرگێر بە جارێ خۆی نابەستیتەوہ بە دەقەکەوہ، بەلکوو تەنێ راستە ھزرەکە لە نووسەرەکە وەر دەگرێ، ئەوسا ھەمووی بە شیوازی خۆی دەنوسێ، بێ ئەوہی گوێ بداتە وشە و پستە و پاش و پێشخستنی واتەکان. بە جۆرێک وا لە پارچەکە دەکات، کە یەکیک خویندییەوہ و ابزانی زادەیی بیریکی بێگانە نییە. بەلکوو لە قالبێکی کوردیی خۆمائیەوہ ھاتوو تە دەری." (۱۷)

وہک لە سەر وہە ناماژەمان پێدا، تیۆرییەکانی وەرگێرانی شیعر زۆرن، بەلام، ئیستاش زۆر دەقە شیعر ھەییە کە بەھیچکام لەو تیۆرییانە وەرگێرانی بۆ ناکرێ، یان گەر بشکرێ ھەلەق مەلەق دەردەچێ، بۆ نمونە بروانە ئەم دەقە شیعرە شاعیری ئەمەریکی "بیرنشتاین ۱۹۷۷ Bernstein – "ھۆنیوہ تەوہ بە ناوینشان " I and the", کە وەرگێرانی مەحالە: (۱۸)

I and the
To that you
It of a
Know was uh
In but is

گرفته کان لە وەرگێرانی دەقی شیعردا Problems in Translating Poetry Texts:

پێشتر لە چەند سەرھەقە لەمیکدا، ناماژەمان بە ھیندی کۆسپ و تەگەرەیی سەر پێ وەرگێرانی دەقی شیعر کرد، کە ڕەنگبێ وەرگێر ساتمەیی تیدا بکا، لێرەدا رۆشنایی پتر دەخەینە سەر گرفته سەرھەقییەکانی ئەم کارە قورسە.

یهک: کیشه زمانهوانیهکان:

زمانزانان هاوړان که هیندی وشه وهک زهوی، دهريا، باران، درهخت، منداډ... له هه موو زمانهکاندا هاوتای هه یه و هیچ گرفتیکیان نییه، لږ کاتیک وشه له شیوهی هیشوو یان ئیدیوم به کار دئ، پهنگی ماناکه ی به ئسانی له زمانهکه ی دیکه دا به ردهست نه بې و وشه سازی فیلمان لیبکات. وشه ی "ئاو" ده پته "water" له زمانی ئینگلیزیدا، به لأم ناکرئ له وشه ئینگلیزیه که وه وشه ی "ئاوهدانی / ئاو + ه دانی" درووست بکه ین. له زمانی ئینگلیزیدا فرمانی "take" ۳۶ مانا، به ئیدیومه کانیه وه، ده خاته به ردهست، له فرههنگی کوردیشدا دوو پیتی وهک "با" ۱۲ واتا و ناماژه ی زمانهوانی هه یه، جا ده بې وه رگپړ له بژاردهکانیدا شارهزا و لیزان بې. ئیمه ی کورد، نه وه فرههنگه ی بو شاخ و داخ هه مانه، له فرههنگی عه ره بیدا زه حمهت هاوتای هه بې، ههروهک، فرههنگی ئیمه ش، له وشه و زاراوه ی ده ریا و ده ریاوانیدا، له چاوی فرههنگی ئینگلیزی هه ژاره. زور ناوی دار و درهخت و گیاندار و شتوومهک و که رسته هه یه، یه کیک له دوو زمانهکه ی نییه تی، نه مه گرفت بو وه رگپړ درووست دهکات، بو پیکانی نیشانه ی دیاریکراوی نیو دهقه که.

له وه رگپړانی ئیدیوم و په ندی پشینان و وشه ی سه زاری عه وام و بازاری ده بې، وه رگپړ ده سه لاتی بالای به سه ر هه ردوو زمانه که دا هه بې. خو قورسترین گرفتی وه رگپړانی شیعر، چونیه تپی مامه له کردنه له گه ل زمانی مه جازی شیعر، که پوچی دهقه، نه مه چوڼ چاره ده کړئ؟

دوو: کیشه ی جو انناسی نه ده بی:

پوخساریکی دیاری شیعر، که له گه ل زور ژانری نه ده بی دیکه دا جیاوازه، جو انناسی نه ده بییه، که پتر ده رهاویشته ی زمانی شیعرییه له میتافور و دهنگ. له شیعری په سه ندا هاوسهنگی دهنگ هه ستی پیده کړئ و میتافور په یوه ندی به وینه بینراوه کانه وه هه یه که به تیکه لکردنی وشه کان دروست ده کړن، که په نگه دهنگ و دهست لیدان و بوڼ و تامیش بورووژین. له کاتیکدا دهنگ هه ر شتیکه که په یوه سته به چاندنی دهنگه وه له ناو ئاوازی ناوه وه و دهروه ی وشه، پتم، ئاوازه، هیز، نه غمه، نه وانه قابیلی وه رگپړانکردن نین. وهک چوڼ جوانی ژنیک هه ر جوانی چاو و برپو نییه، به لکوو هه موو ده موو چاویه تی و شتی دیکه ش، شیعریش هه ر وه رگپړانی وشه کان نییه.

سى: بونىدادى پەيكەرەندى شىعەرى:

بەردى بناغەى شىعەر بونىدادەكەيەتى، واتا پېكەرەتەكانى، كە دەبىتە نەخشەى دارپشتن و ھەلپانانى كوشك و بالاخانەى دەقەكە. بونىدادى شىعەرى ھەر دەقېك سەرەخۇبى خۇى ھەيە و ھەر شاعىرپېكيش دەستەنگىنى و ھەستايەتى خۇى ھەيە لە بونىدانانى دەقدا. تۇى خوينەرى كورد، زۆر بە ئاسانى، بە خويندەھوى يەكەمى دەقەكانيان، دەزانى كاميان ھى 'ھېمن' و كاميان ھى 'گۆران' و كاميان ھى 'شېركۆ بېكەس' ھ. لېرەدا بونىداد دەبىتە قىبىلەنماى ناسىنەوھەكان. ئاخۇ لالۇى وەرگېر دەتوانى ئەم بونىدادانە لېك جىابكاتەوھ و پاشان وەرگېر وەريانبگېرئ بۇ زمانى مەبەست؟ يان ئەمە مەھالە؟

چوار: دەربېنە مېتافورىيەكان:

دەركى ئەمە لە دوو گۆشەوھ سەير بىرېت، مېتافۇرە تەقلىدىيەكانى بە وشەى "وھك؛ وھكو؛ چەشنى..." بەراوردى راستەوخۇ دەكرېن لە بونىدانى وېنەى بىنراو، دەنگ، دەست لېدان و تام و چىژ ... تاد، گرفتيان نىيە لە وەرگېراندان، بەلام، پراگوستنەھوى مانا و پەيامى مېتافۇرە مەجازىيەكان زەحمەتە. ئاخۇ بۇ خوينەرىكى ئىنگلىز، ئەم كۆپلە شىعەرى قوبادى جەلېزادە، دەبى چ واتا و پەيامىكى ھەبى؟ ئەسلەن، دوورنىيە بە بىرۇكەيەكى بېماناى تېبگەن، بەلام بۇ خوينەرى كوردى، ئەوا دىمەنى كارەساتبار و مەرگستان و زولم و غەدر و نامرۇقايەتى نىشاندەدا و تېدەگا شاعىر مەبەستى چىيە:

پراوپرلە خوينى كۆلبەر:

جى سى بارگىرەكان. [۱۹]

لەو نمونەى سەرورەدا، مېتافۇرەكە، قالبە تەقلىدىيەكەى شكاندوھ و لە شىوھى مېتۇنىمى (Metonymy) دا خۇى دەنوئى، كە ئەمەش برىتېيە لە قسەكردن دەربارەى شتىك، كە تېدا وشەيەك جىگرەھوى وشەيەكى دىكەيەكە پەيوەندىيەكى نىزىكى پېوھە. "گۆرستانى چراكان"، بەكارھىنانىكى مېتۇنىمىيە، نە "گۆرستان" گۆرستانە و نە "چراكان" چران، خوينەرى كورد راستەوخۇ، زەبى بۇ مەبەستى شاعىر دەچى، بەلام بۇ خوينەرىكى فەرەنسى ئەمە پەروايزى گەرەكە، دەنا دەقە بەرزەكەى 'شېركۆ بېكەس' بۇ ئەو ھىچ ناگەئى.

پېنج: گرفتى گواستەھوى دەنگ:

پېشتر ئامازەمان بە بايەخى دەنگ دا لە وەرگېرانى دەقى شىعەرىدا، بەداخەوھ لە سى

بنه ما سه ره کیه که ی ده قدا: بونیات؛ میتافۆر؛ دهنگ، زۆر جار له وهرگێرانی ده قدا، دهنگ ده بێته قوربانی. ده بئ چۆن ئه م ده قه شیعره ئینگلیزییه، به هه مان دهنگ و ئاواز و ماناوه وهرگێرانی کوردی بکری؟

Are you the bubble-bubble gum?

Are you the jumble-jumble hum?

(20) Are you the rumble-rumble drum?

یا خود به چ شیوه یه که "گۆرانی که و" ی "گۆران" وهرگێرانی بۆ ده کری بۆ زمانیکی وه کو عه ره بی یان ئیتالی... تاد؟

قه قبه، قه قبه، قه قبه، قه ق

شاخی به رز و به ردی ره ق

جیگای چیله و جیگای به ق

قه قبه، قه قبه، قه قبه، قه ق (21)

ناخۆ چه نده وهرگێر ده سه لاتی به سه ر زمانی مه به ستدا هه یه، که بتوانی ئه و جوانی و ئاواز و رنکخستن و په وان بێژییه ی له ده قیکی ناسکی وه ک ئه مه ی "هیمن" دا هه یه وه ستایانه بگوازێته وه؟

له و ده مه ی را دلم لێ داوه بۆ ژووان

من دیوانه ی چاوی جوانم، چاوی جوان

که ره چی خه لکی ولاتی چاوانانم

چاوی جوانم نه دی تیر به چاوانم (22)

شه ش: گرفتی جیاوازی که لتووری:

له برگه یه کی پێشتر گوتمان ده قی شیعری ده ره اویشتی خه یال و هزری شاعیره له پێگه یه کی جوگرافیایی که خاوه ن که لتوور و ژینگه و داب و نه ریتی خۆیه تی. جا ده بئ وهرگێر چه نده به ژینگه ی که لتووری ئه م دوو زمانه: زمانی سه ره چاوه و زمانی مه به ست، شاره زا بئ. چونکێ له راستیدا وهرگێران کارێکه به مه به ستی تیکه لکردن و ناوێته کردنی دوو که لتوور له پێناو گه یاندنی ناوه رۆکی ده قی، ده بئ رنکایه ک یان نامراژیک بدۆزینه وه بۆ پاگواستنه وه ی ئه م که لتووره له رپی وهرگێرانی وشه یی، گواستنه وه، به سه روشتیکردن، هاوتای کولتووری، هاوتای کارایی، هاوتای وه سفکردن، پۆلێنکردن، شیکاری پیکهاته یی، قرتاندن، زیادکردن، که مکردنه وه و هاوواتا. (23)

بۆ نمونه ناو هینانی "که وش" له ده قه شیعریکی کوردیدا، بۆ سووکایه تی پیکردن و

شکاندنه وهی که سیک، له لای خویننه ریکی فهرنسی یان ژاپۆنی، هیچ مانایه ک نادات، چونکه "پیللو" له کهلتووری کوردیدا، چهندان واتا و پهزم و کۆد هه لده گری، که پهنگه له کهلتووری هیندی نه ته وهی دیکه دا، به جوړیکی دیکه بئ. پهنگی "پیللو که" ده بی بکریت به 'کلاو و شه بقه'. ژنی تازیه دار له رۆژه لات، پۆشاکي رهش ده پۆشی و رهشپۆش ده بئ، به لام له کهلتووری هیندستان ژنی پرسه دار سپی ده پۆشی و سپیپۆش ده بئ... زۆر نمونه ی دیکه ش هه ن.

بۆیه له زانسته کانی وهرگپراندا، وهرگپرانی فه ره نگی یان کولتووری چه مکیکه که له زانسته کولتوریه کان دا به کار ده میتریت و به واتا یان پۆسه ی گۆرانی زمانیی یان به هر بیچمیکي دیکه له نیو فه ره نگدا. ئە م چه مکه وهرگپرانی زمانیی وه کوو نامیریک یان میتافۆریک به کار ده مینیت له شیکردنه وهی سروشتی گۆران له فه ره نگه کاند (۲۴).

ئه زمونی نه ته وه کان له وهرگپرانی شیعر دا :

Experiences of Nations in Poetry Translation

شیعر له سه رده می کۆنه وه، له سه رانه سهری جه اندا وهرگپردراوه. له چین، وهرگپرانی ده قی شیعر ده گه رپته وه بۆ سه ده ی چواره می پش زایین یان پشتر. له ئه وروپا، لانیکه م تا سه ده ی یه که می زایینی، شیعی یۆنانی ده کرایه سه ر زمانی لاتینی. شیعی په رستش له نیوان زمانه کانی هیندستان له سه ره تای هه زاره ی یه که می زایینیدا وهرگپردرا بوون. باسی بنه ماکانی وهرگپرانی شیعر، له ئه وروپا، له سه رده می رۆمانیه وه ماونه ته وه – بۆ نمونه. ئارس پۆتیکای هۆراس (۱۹-۱۷ پش زایین). له گه ل سه ره لدان وهرگپران بۆ ناو زمانه په سه نه کانی ئه وروپا و له نیوان زمانه په سه نه کانی ئه وروپا له سه رده می رپنيسانسد، هه روه ها سه ره لدان مشتومری نووسراو سه باره ت به بنه ماکانی وهرگپرانی شیعر هه بوو، به شیوه یه کی سه ره کی له پشه کییه کانی وهرگپراندا – مشتومرپک که تا ئیستا له سه رانه سهری جه اندا به رده وامه. له گه ل وهرگرته دیسپلینی نه کادیمی، توئینه وه کانی وهرگپران له ماوه ی کۆتایی سه ده ی بیسته مدا، بنه ما و مشتومر و مۆدیلله کانی ئیستا له وهرگپرانی شیعر دا، کاریگه رییان له سه ر بنه ما ی تیۆری دیسپلینه که هه بوو. (۲۵)

عه ربه کانیش له سه ره تای بلا بوونه وهی ئیسلامه تیدا به گه رمیه وه ده ستیان دایه وهرگپرانی کتیه کانی یۆنان و رۆمان و سریان و هیند و فارس بۆ سه ر زمانی عه ره بی. نه وروپاییه کانیش له سه ته کانی نیوه راستدا به شیک له میراتی نه ته وایه تی عه ره ب

و ئېرانييه كانيان وەرگېزپايه سەر زمانه كانى خۇيان، به وه مه شخه ئى هزريان بهروه پېشه وه برد.^(۲۶)

يېگومان له گه ئل داهيئانى ئامپرى چاپکردن، وەرگېزپان به گشتى له هه موو جهماندا گه شهى سهند، سهره تاي سه دهى نۆزده و بيست، دواتریش داهيئانى ته كنه لۆژيائى دييجيته ئى و كۆمپيوتهر، سهر له بهرى هۆنهر و بهرهم و وه شاندى وەرگېزپانى به تېرپه وييه كى خېزا بهره پېشه وه برد.

سهره تا وەرگېزپانه كانى دهقه شيعره كان، بهرهمى رهنج و ماندووبوونى كه سى بوون، دواتر هيئدى ده زگاي چاپ و بلاوکردنه وهى زه به لاح نه و ئهركه يان گرته ئه ستو، ئى هه وئله تاكه كه سييه كانيش ههر بهرده وامن.

به گشتى، نه ته وه كانى نه وروپايى چالاكتر و زيندوتر بوون له كارى وەرگېزپانى شيعردا، بويه نه وان خاوهن نه زمون كارامه يى و شاره زاييه كى باشن.

ئيمرپ شيعرى وەرگېزپراو به شيوازى جوراوجور ناماده ده كرى؛ له كور و سيمينار و فيستيفاله كاندا، له ئيواره كانى شيعرى يان نمايشكردنى كتيب، چونكه زوربهى شيعره سه رچاوه بييه كان له لايهن شاعيرانى زيندوون، زورجار شاعيرى سه رچاوه و وەرگېز به يه كه وه ده خوئنه وه، نه و جگه له وه دهقانهى له گۆڧارى شيعر يان گۆڧارى نه ده بى، يان نه نتؤلۆژيادا بلاوده كرينه وه. بلاوكراره نافه رميه كانيش، وئب و تورپه كۆمه لايه تيهه كان ده گريته وه كه هه م وەرگېز و هه م خوئنه رى زوربان هه يه. زورجار، بهرهمه شاكاره كان چه ندان جار وهرده گپردين، بۆ نمونه شيعره كانى "پابلو نېرودا Pablo Neruda ۱۹۰۴ - ۱۹۷۳" تاوه كو ئيستا ۳۷ جار وەرگېزپراوته سه ر زمانى ئينگليزى. ده ستبردى نه وه هه موو وەرگېز بۆ يه ك بهرهم، نيشانهى نارازى و نا به دلخ وانه له وه وەرگېزپانانهى كه كراون، ههر يه كيكيان هه ول ده دات، وەرگېزپانه كهى خوى شاكار بيئت. نه مه بووه هاندهر بۆ دروستكردنى گروپى وەرگېزپان "واتا چه ند وەرگېزپك به يه كه وه بهرهمى شيعرى وهرده گپرنه سه ر زمانى مهبه ست. ئيستا يه كيك له وەرگېزپانه كانى بۆ شيعره كانى پابلو نېرودا نه نجامدراوه، كارى ده سته جه معيه، پينج وەرگېز به يه كه وه سه ريان پيكه وه ناوه و كاره كه يان نه نجامداوه.

له كتيبى "شيكارى گروپى چاره سه رى" به م شيوه يه قسه له سه ر گروپى وەرگېزپان ده كات: "به شداركردنى گروپىك له وەرگېز له كارىكى له م جورهدا، يارمه تيده ره، توانسته تېگه يشتن و ده برين و گوزارشتكردن، پتر له قالبى لۆژيكي و عه قلانيدا دابريئت. تيورى شيكارى گروپى وەرگېزپان وه ك به شپك له پرۆسهى په يوه نديكردنى

هزری دهناسیتهوه^(۲۷)

له مهش پتر، ههر له پیناو گه‌یشتن به جوانترین و باشتین وهرگپران، کتیبخانه‌ی گۆنگریسی ئەمه‌ریکی که نزیکه‌ی ۳۸ ملیۆن ناوینشانی کتیب له خۆده‌گری، به‌شیکی تایبته‌ی دامه‌زراندوه بۆ هاوکاریی سه‌رتاسه‌ری جهمانی له کاری وه‌گپراندا. له سائی ۲۰۰۶هوه، دهستی به پرۆزه‌ی "WDL" کتیبخانه‌ی دیجیتائی جهمانی World Digital Library کردوه و پدشنیاری کردوه بۆ کۆمپسیۆنی نیشتمانی ئەمیریکا، بۆ یونسکو. چه‌مکی پشت پرۆزه‌که بریتییه له دابینکردنی ده‌ستراگه‌یشتن به به‌کاره‌ینه‌رانی ئینته‌رنیټ له سه‌رانسه‌ری جهمانه‌وه بۆ ده‌ستراگه‌یشتن به زانیارییه کولتورییه گرنکه‌کانی وڵاتانی جیاواز، به‌مهش هۆشیاری نیوان کولتورییه‌کان به‌ره‌وپدش ده‌چیت. یونسکو پدشوازی له پرۆزه‌ی "WDL" کرد و بۆ پای گشتی خرایه بازاره‌وه، مالمپه‌رکه‌که به‌هوت زمان بلاوده‌کرتته‌وه، که بریتین له شه‌ش زمانی فه‌رمی نه‌ته‌وه یه‌کگرتوه‌کان: عه‌ره‌بی، چینی، ئینگلیزی، فه‌ره‌نسی، روسی و ئیسپانی، هه‌روه‌ها زمانی پورتوگالی. "WDL" به‌خۆراییه و به‌لگه‌نامه کولتورییه گرنکه‌کانی کولتور و نه‌ته‌وه‌کانی سه‌رانسه‌ری جهمان ده‌خاته به‌رده‌ست.^(۲۸)

له پرۆزه‌لاتی ناوه‌ندا، به‌یروت و قاهیره، ناویان هه‌بوو له وهرگپراندا به‌گشتی و وهرگپرانی شیعریش، ئیرانیس له‌م دوو ده‌یه‌ی دواییدا، عه‌مبازی مه‌زنی ناوه و به‌هه‌زاران ناوینشانی جهمانی، وهرگپراوه‌ته سه‌ر زمانی فارسی و کتیبخانه‌کانی خۆی پێ ده‌وله‌مهند کردوه.

کام شیعر بژاردهی وهرگپرانه؟:

Which Poem is the Translation Option

چه‌ند کارامه‌یی و شاره‌زایی و ئەزموونی وهرگپر له کاری وهرگپراندا بایه‌خدار و پپووسته، هینده‌ش دیاریکردن و هه‌لبژاردنی ده‌قی شیعر، بۆ وهرگپرانه‌که بایه‌خدار و به‌ره‌مداره.

لیره‌دا، قسه و باس، له‌سه‌ر نه‌ده‌بی کوردییه. وهرگپر، ده‌بی یان کورد بی و له زمانه‌که‌ی 'مه‌به‌ست' ده‌زانئ و لئی شاره‌زایه، یان غه‌یره کورده، زمانی خۆی ده‌زانئ و له زمانی کوردیش شاره‌زایه و ده‌یزانیټ. بۆ هه‌ردووکیان زۆر گرنکه بزنان که چ ده‌قیکی شیعر هه‌لده‌بژیرن و وه‌لامی ئەم پرسیارانه بده‌نه‌وه:

ده‌قه‌که له زمانی سه‌رچاوه‌دا چه‌ند داھینه‌رانه و شاکارانه‌یه و شاعیر وه‌ستایه‌تی تپدا کردوه.

بۆ زمانی مه به سته، چهنده جيی بايه خه و خويته رانی بهرز دهينرخين و پي شاکه شه دهبن و داهينانی نوئ ئيزافه ی ئەدهبی زمانه که ی " مه به سته " دهکا. من بۆ خۆم، له ديوانیکی ۷۰۰ لاپه پهی شاعیریکدا، هه رچه ندی کردم و کراندم دوو دیره شيعرم پي دهست نيشان نه کرا که شياوی ئەوه بی وه ريگپمه سه ر زمانی ئینگلیزی، له کاتيکدا دهقه کان، بۆ خويته ری کورد به جي و جوان و په سه ند بوون. چونکه که لتووری ئینگلیز، ناوه رۆکی دهقه کانی ئەم ديوانه شيعره ی پي هه رس نا کړی و ليی حالی نابي.

که واته، باشته رين و کورته رين پنگا بۆ ده ست نيشانکردنی بژارده ی شيعر، بۆ وه رگپران، چ له زمانی کوردی بۆ زمانه کانی غه يره کوردی، چ له زمانی بيگانه وه بۆ سه ر زمانی کوردی؛ ئەوه يه دهقی شيعری گه ردوونی هه لته رين.

چه مکی ئەده بی ناوچه گه رای، ده واريکه کۆبه ره می هه رچی قه له م هه يه، به ده ر له زمان و شيواز و ئاست و بيروکه و خه يال، له ژير ئەستونگی خويدا کۆ ده کاته وه. به واتايه کی ديکه، کۆبه ره می ئەده بی، به شيعریشه وه، زاده ی کانياو و گرکان و شه پۆل و کيلگه و کازيووه ی ده قه ر و ناوچه و هه ريمیکی دياریکراون له م گه ردوونه بي سنووره دا. ئەوه ی سنووربه ند و شووره ی ئەو لۆکالييه ده شکينيت و ده يگه ينيته دوورته رين خال که مرؤف پي له سه ر داناب، نه ئامرازه پيشکه وتوووه کانی ميديا و نه ناميره ته کنه لۆژيا سه رده مييه کانن، به لکوو ئەده بييه تی ئەو ئەده ب و شيعر ييه تی ئەو شيعره يه. ناوچه گه راي له ئەده بیدا، شيعریش وه ک په ريزادی ئەو ئەده به، چه مکیکی په رۆز و مه زن و داهينه رانه يه، نه ک هه لگري خه وش و که مايه سی و گري و پاشا گه ردانی.^(۲۹)

دياره، ئەده بی ناوچه گه رايش، به بی هزر و خه يال و داهينانی ئەديی ئەو ناوچه يه مه يسه ر نابي. گه شته رين خالی دره وشاوه له شيعردا له وه دايه، که هه لگري رۆح و په يامی مرؤفدوستی و مرؤفبيني بيت و گه ردوونيه ت له خويدا بگري. له م حاله ته دا ده کړی دهقه شيعر يکی لۆکالی، وه ک شاکار، بۆ شاکاريکی گه ردوونی وه رگپدری بۆ زمانه کانی ديکه. ئەمه له وه رگپرانی دهقی شيعری شاعيره غه يره کورده کانيش هه ر وايه، کاتيک ده قیک وه رده گپدريت بۆ سه ر زمانی کوردی، ده بی ژينگه و که لتوور و ئاستی رۆشنبيري و مه عريفی و ئەده بی کومه لگای کوردی حيسابی بۆ بکري. چه ند دهقی شيعری شاکار هه يه له ئەده بی نه ته وه کاند، به لام په نگي، پتر شاکارييه که يان له بازنه ی نه ته وايه تي خويان دا بي.

جوانته رين و بالاته رين شاکاری شيعری، که بۆ رۆحی به رزه فري قازی محه مه دی پيشه وا

نووسرا بئ، بۇ خوئنه رېئكى ئەلمان، يان به رازيلى، بايه خيئكى هيئنده مه زنى نييه، وهك ئەو بليئسه و حه ماسه ته هى له دل و دهروونى خوئنه رېئكى كورد دا دايدده گيرسيئيت. له م سهرده مه دا، ئەديباني هزرمه ند و بليمه ت و به هر مه مند، كوشته هى داهيئاني به ره مه مى نوئن و هه ميشه فكر و خه يالئيان ئەوهيه چؤن كليلى ده رگاي داهيئانه دانه هيئزاوه كان وه دست بيئن. ئەم پيشكه وتنه له خه يالئبه ده ره هى ته كنه لوئزاي سهرده ميش، ته واو رپخؤشكه ره و ياريدده ده ره بؤ دؤزينه وه و ده سته يئاني ئەو كليلانه. جهمان گونديكى بچووكه و مرؤقه كان هه مووى درواسي يه ك كوچه وكؤلانن، شتيك نه ماوه نه يئي و په نه ان بئ له نيوانمان. بؤيه ئيمرو به ره مه مى ئەده بي گه ردوونى، له هه موو چه شه ئەده بييه كاندا - به تايبه تى له جهماني شيعردا، جوان جوان خؤى ده نوئي.

(Timothy Brennan)، پرؤفيسؤرى ئەده بي به راوردكارى له زانكؤى (Minnesota)، به وردى زاراوه ي ئەده بي گه ردوونى (Cosmopolitanism) پيئاسه ده كات و له ئەده بي جهماني (Literature World) جياي ده كاته وه. له ليكؤئينه وه و توئزينه وه كاني زؤر له نووسه ر و په خنه كاراني كورد، زاراوه ي ئەده بي جهماني به شيواوى پراكتيزه ده كرى. وهك نامازه كردن به به ره مه مى شاعيرئيك و پيئاسه كردنى وهك ده قيئكى جهماني. له كاتيئكا ئەده بي جهماني "گوزارشت له وه ئەده به لؤكاله خؤجيه ده كات، كه به بئ په چاوكردنى بوونى به هه م زنه كان و ئەزموون و جوانناسى و مرؤقدؤستى له به ره مه ميئكا، بؤ ده ره وه ي سنوورى جوگرافيى خؤى هه نارده ده كرئت و بلاوده بيئته وه. به واتايه كي وردتر، وهك ماركه يه كي بازرگاني، ئەو به ره مه مه ده خريئته كتئبخانه كاني جهمان، ئەميش له گه ل كؤلؤنيزمى ئەوروپى سه ره مه لدا كه له ده ورى سه ده ي حه قده مه وه ئينگليز و ئيسپان و پورتگال و فه ره نسا، دواتريش ئيتاليا و ئەلمانيا، په لكيشيان كرده سه ر و لاتانى ئەمه ريكاى لاتين و ئەفريقيا و به شيئكى ئاسيا. جا كه ئەم و لاتانه زمانى خؤيان كرده زمانى فه رمى زؤر له كؤلؤنيله كاني خؤيان، له سه ده ي هه زده مدا ده ستيان كرد به بلاوكردنه وه ي به ره مه مى ئەده بي خؤيان وهك به ره مه ميئكى ئەده بي جهماني. هه رچى ئەده بي گه ردوونيه، گوزارشت له وه به ره مه مه ئەده بييه ده كات كه هه لگري قامتئيك خه سلته تى تايبه ته، به بئ ئەوه ي پيرسى خاوه نه كه ي كيئه و سه ر به چ نه ته وه يه كه و له كوئ نووسراوه. به واتايه، ئەديب و شاعير، هه لگري ناسنامه ي جهمانين، ئەوان تؤمارگه ي ژان و خه م و نه هه مته تى و كوئست و برسياه تى و خؤشى و جوانى و خؤشه ويستى هه موو خه لئكى سه ر ئەم زه مينه ن، به بئ فه رق و جودايى له زمان و ئايين و ره گه ز و ره نگ و نه ته وه... تاد. كه ده قه ئەده بييه كه وه رگيرانيئكى

و تیکه لیبوونی بیگانه به کورد، چ له دهرهوه و چ له ناوهوه، رپخۆشکه ر بوون، بۆ گه شانهوهی رهوتی وهرگپړانی کوردی - له ناویشیدا وهرگپړانی شیعر. به لّام، بۆ میژوو، ده بې دان به چه ند حه قیقه تیکدا بنین، گهر تفت و تالیش بن: ئەو وهرگپړانهی کورد، که شیعر وهرده گپړن، چ بۆ زمانی کوردی، چ له زمانی کوردییه وه بۆ بیگانه، ژماره یان که مه.

له زۆری به رهه مه وهرگپړدراوه کان کرچ و کالی و لاوازی زمانهوانی و ئەدهبی به زهقی ده بینریت.

ره خنه ی ئەدهبی له وهرگپړانی شیعر و ره خنه کاری وهرگپړی شیعر، له ناو کوردان، یان نییه، یان زۆر ده گمه نه.

هیچ ئامار و سه رچاوه یه کمان له بهر ده ست نییه، تا بزانی، خوینه ری غه یه کورد، چۆن شیعی وهرگپړدراوی کوردی بۆ زمانه که ی ئەو، هه لده سه نگین و دهنرخین. توئزینه و لیکۆلینه وه، له سه ر شیعی وهرگپردار و له خودی وهرگپړ، زۆر که مه. کتیب و گوڤار، دهرباره ی وهرگپړان به گشتی، به زمانی کوردی که مه، جا دهرباره ی وهرگپړانی شیعی کوردی - من، هیچم نه که وتوو ته به رچاو.

شیعی کوردی به نهره یه که، له باشووری کوردستان، وهرده گپردرته سه ر زمانی عه ره بی ئەوجا فارسی، له پۆژه ه لایشدا، بۆ سه ر زمانی فارسی. وهرگپړان بۆ سه ر زمانی نه وروپایی، به تایبه تی بۆ زمانی ئینگلیزی، به پله ی سییه م دی. به رهه می غه یه کوردی، به قه له می وهرگپړی غه یه کورد، به ده گمه ن ده بینرین، به رهه م بکه نه کوردی.

پۆلی کۆلیژ و په یمانگه کان، که به شی وهرگپړانیان هه یه، زۆر کز و خامۆشه له رهوتی وهرگپړانی شیعی کوردی به تایبه تی و ئەدهبی کوردی به گشتی.

وهزاره تی پۆشنبری و وهزاره تی خویندنی بالآ و وهزاره تی په روه رده و ده زگا ئە کادیمییه زمانه وانیه کان، سارد و سپن، له گه شانده وهی رهوتی وهرگپړان. نه مبیستوو، ده زگایه که، حه قده ست و مزه ی وهرگپړانی کتیبیکی به خشیبته وهرگپړیک، وهک له ولاتاندا هه یه.

نه و چاپخانه و ده زگای په خش و بلاوکردنه وه و کتیبخانه ئەهلیبیانه ی له هه ریم هه ن، پتر، به قه ستی بازرگانی و قازانجی ماددی خویمان گرنگی به وهرگپړان ده دن. ئەگه ر، له ده زگایه کی حکوومی، پشتیووایی وهرگپړ بکریت و به رهه میشی بۆ چاپ بکری، خزم خزمینه و شارچیبه تی و حیزبایه تی و واسته کردنی، دهستی خو ی تیدا ده بیخی.

تاكو ئیستا هیچ، كۆنفرانس و فیستفالی نیودهولتهتی، له سهـر "پـرۆژـه و بهـرنامهـی وهـرگـێـرانی شیـعر، له كوردستاندا ساز نهـكراوه، گهـرچی نـزیکهـی ۳۵ زانکۆمان ههـیه، جگه له دهـزگا ئهـكادیمی و وهـزارهـته بهـپرسهـكانی ئهـم بوارهـ.

وهـرگـێـرانی بهـرهمهـمی شیـعهـری، له كوردستان و له دهـرهـوهـی كوردستان، تا ئهـم ساتهـوهـخته پتر پهـنج و ماندوووبوون و شهـونخوونی تاكه كهـسیه، وهـرگـێـر، بۆ خۆی بهـرهمهـم ههـلدهـبژێت و ههـر بۆ خۆشی وهـریدهـگێـرێ و ههـر خۆشی خهـرجی چاپکردنی دهـگریته ئهـستوو – به گشتی.

تاكو ئیستا، نهـ توانراوه، فهـزایهـکی گهـش و كراوه بۆ خویننهـری كورد ساز بکـریت، تا خوو بداته خویننهـوه و گهـران بهـدوای بهـرهمهـمی شیـعری وهـرگـێـرداوا دا.

باشتره وهـرگـێـری كورد چی بکات؟ What Should a Kurdish Translator Do

نووسهـر و زمانناس و پـرۆشـنـبـیر، دیاکۆی هاشمی، لهـم لینهـکهـی ئینتهـرنهـیتدا "بروانه سهـرچاوهـکان"^(۳۱)، زۆر لێزانانه، ههـموو مهـرج و خهـسلهـت و کارامهـبیهـکانی ئهـو کهـسهـی دهـستنیشان کردوه، که خوو دهـداته وهـرگـێـران و دهـیهـویت بـیـت بهـ وهـرگـێـر، با لێره، ئهـو ریزهـبنده دووباره نهـکهـینهـوه، که ههـموو خالهـکان شیـاو و بهـجی و پهـسهـند و پـیـویـستن...

لێرهـدا، من چهـند خالێـک، بۆ ئهـو وهـرگـێـره ئیزافه دهـکهـم که مهـیلی وهـرگـێـرانی دهـقی شیـعری ههـیه، له زمانی کوریهـوه یان بۆ زمانی کوردی.

یهـک: من هاوارام لهـگهـل وتهـکهـی شاعیر و وهـرگـێـری ئهـمهـریکی ئیزرا پاوند، که دهـلێ: مهـرجه، وهـرگـێـری دهـقی شیـعری، بۆ خۆی شاعیر بێ. چونکه وهـرگـێـرانی دهـقی شیـعری وهـکو ژانرهـکانی دیکهـی ئهـدهـب نییه. بروانه چهـند جوانی ئهـم خالهـ پوون کراوهـتهـوه: "ساموئل جۆنسۆن ۱۷۰۹ – Samuel Johnson ۱۷۸۴" نووسهـری ئینگلیـز دهـلێ: "شیـعر قابیلی وهـرگـێـران نییه، نهـگهـر وابووایه، بۆ خۆمان ماندوو دهـکرد، تا فیهـر زمان بین. تهـنها شاعیره خولقیـنهـری زمانی شیـعر و کهـسی دیکهـی ئهـوهـی پیناکری." [۳۲] دوو: وهـرگـێـری کورد باشتره، دهـقه وهـرگـێـرداواوهـکهـی خۆی نیشانی وهـرگـێـرێکی دیکهـش بدات و بهـراوردیان بکهن. ئهـوجا کهـسیک، شارهـزا له زمانی مهـبهـست پیندا چوونهـوهـی بۆ بکات. واتا من ئهـوه دهـقهـی تهـرجهـمهـی دهـکهـم بۆ ئینگلیـزی، باشتره نیشانی وهـرگـێـرێکی دیکهـشی بدهـم که کورد بێ، پاشان با ئینگلیـزێک، یان ئینگلیـزی زانیـک، پیندا چوونهـوه بۆ دهـقهـکانمان بکات.

سێ: خالی سهـرهـوه، بۆ ئهـو وهـرگـێـرهـشه، که دهـقی شیـعری بیانی دهـکاته کوردی.

چوار: باشترین. دهستۆر و میتۆد بۆ وهرگێرانی شیعر، وهرگێرانی دهسته جمعییه. "باشتره وهرگێرپی شیعر، راویژپیکراوی خۆی هه بێ، وهک تیمیک کار بکهن، جا ده کری ئه و تیمه له وهرگێر، پێی بگوتری - هاووهرگێر، بهر هه مه که ش هه ر به ناوی ئه و تیمه بلاوبکریته وه."^(۳۳)

پینج: ده بێ وهرگێر ئه م دوو خاله له بهر چا و بگری. له لایه ک ئه و مامه له له گه ل زمانیک ده کات که به رزترین ئاستی هاوواتایه له هه موو ئاسته کاند، بۆیه که شفکردنی کۆده کانی ئه و زمانای شاعیر پێویسته. ههروه ها ده بێ به جوړیک په یوه ندییه کی هاوسۆزی له گه ل شاعیره که دا هه بێ، واتا هه م هه ست و هه مان حاله ته ده روونییه که ی ئه و ئه زمون بکات.

ده بێ وهرگێر ئه وه له بهر چا و بگری که په خنه کاری بهر هه مه که ی ئه و خوینه ره؛ ئه و نمره بۆ کاره که ی ئه و داده نی، نه خۆی.

نیستا به به چاویکی په خنه کارانه سه رنج له م چوار وهرگێرانه ی یه کییک له چوارینه کانی "خه یام ۱۰۴۸ - ۱۱۳۱" بده ین که هه ر چوار وهرگێر که شاعیری کوردن.^(۳۴)

ئه مه ده قی چوارینه که ی خه یامه:

گویند بهشت و حورعین خواهد بود

آنجا می و شیر و انگبین خواهد بود

گر ما می و معشوق گزیدیم چه باک

چون عاقبت کار چنین خواهد بود

"گۆران" به م شیوه یه ده یکاته کوردی:

ئه لێن له به هه شت حۆری جوان هه یه

مه ی و هه نگوینی سپی شان هه یه

بۆچ یار په رستی و مه ی نۆشی نه که م

مادام نه نجامی کار هه ر هه مان هه یه

"نه حمه د شالی" وای دارپشتوو ته وه:

ئه لێن به هه شته و حۆری چا وکه ژال

شیره و هه نگوینه و شه رابینکی ئال

من باکم چی بێ که لێره هه م بێ

مه ی و یاریکی ته ری چوارده سال

"سه لام" له م قالبه دا جێی کردوو ته وه:

ئه لێن له به هه شت حۆری و غیلمانه

شهرابی ئال و ههنگوینی شانە
نان ئەو نانهیه ئەمڕۆ لە خوانە
بۆ خۆم هه‌لگرم بۆ ئەو زەمانە؟
هه‌رچی "هه‌ژار" ه به‌م تهرزه کورداندووویه‌تی و ده‌لی:
لیم بۆته مه‌ته‌ل: به‌هه‌شته، جیگه‌ی حووره
هه‌نگوین و که‌ره و شیر و مه‌ی و کافوره
با ئیمه به مه‌ی لێره به‌هه‌شتهی ساز ده‌ین
تا پیاوی هه‌ژار ده‌گاته به‌غدا، دووره
ئه‌گه‌ر. شیته‌لکاریه‌کی ئەم ۵ ده‌قه شیعره بکه‌ین ده‌بینین، خه‌یام، له‌ چوارینه‌که‌یدا
ئه‌م کۆدانه‌ی خستوووته‌ ڕوو:

به‌شت : حورعین

نجا می : شیر و انگین

معشوق : گزیدیم

عاقبت کار : خواهد بود

به‌لام چوار شاعیره‌که، کۆده‌کانیان، به‌ گوێره‌ی تێراونین و ده‌سه‌لاتی زمانه‌وانی
خۆیان ده‌ستکاری کردوو:

ئێستا، تۆی خوینەر، حوکه‌ی خۆت ده‌ده‌یت و نمره‌ بۆ هه‌ر یه‌کیک له‌م چوار
وه‌رگی‌پانه‌ داده‌نییت. جا ئە‌گه‌ر وه‌رگی‌پانه‌کانی عوسمان عه‌ونی و کاکه‌ی فه‌لاح و
خه‌سرو جافیش بخه‌ینه‌ سه‌ر ئە‌م چوار وه‌رگی‌پانه، ڕه‌نگی، کۆدی دیش بی‌نه‌ پێشه‌وه.
پرسیاره‌که‌ ئه‌وه‌یه‌ بۆ چی ۷ شاعیر و ئە‌دیبی کورد چوارینه‌کانی خه‌یامیان له‌
فارسییه‌وه‌ کردووته‌ کوردی؟ و بۆچی ۳۷ جار شیعره‌کانی باپلۆ نێرۆدا له‌ ئیسپانییه‌وه‌
وه‌رگی‌پراون بۆ زمانی ئینگلیزی؟ یه‌ک وه‌رگی‌پان به‌س نه‌بوو؟

وه‌لامه‌که، ئاسانه، هه‌ر یه‌کیک له‌م وه‌رگی‌پانه، خوینهری ده‌قی سه‌رچاوه‌ و ده‌قی
مه‌به‌ستن، دیار نه‌وان پێیان وایه، ده‌کرێ وه‌رگی‌پانی جوانتر بۆ ده‌قه‌که‌ی سه‌رچاوه
بکری.

پوخته‌ی بابته: Article Summary:

له‌م لیکۆلینه‌وه، ده‌کرێ ئە‌م خالانه‌ هه‌لینجین:

وه‌رگی‌پان زانیکی نه‌ده‌ربی بالایه‌و نیشانه‌ی نه‌ده‌بی پێشکه‌وتوو و بالایه، ئە‌و نه‌ته‌وه‌ی
که‌مترین وه‌رگی‌پانی هه‌یه، هه‌ژارترین نه‌ته‌وه‌یه، له‌ ئە‌ده‌ب و که‌لتوووری فه‌ره‌ه‌نگی.

تیۆرییه کانی وه رگپړانی شیعر زۆرن و بهردوام له زیاد بووندان. وه رگپړ، زۆر که م په پرهوی تیۆری وه رگپړان ده کات، ئە و رپناز و شیوازی خۆی هه یه. وه رگپړانی ده قی شیعر، قورستین جوړی وه رگپړانه. گرفته کانی وه رگپړانی شیعر بۆ هه موو نه ته وه کان وه ک یه که و زۆرن. وه رگپړانی ده قی شیعر له ئە ده بی کوردی هاوچه رخدا، هه ژاره. زۆر که م له وه رگپړی بیگانه زمان، کار بۆ ده و له مه ند کردنی ئە ده بی کوردی ده کات، یان وه ک سه رچاوه سوودی ئی ده بیئی. ئە و به ره مه مه ئە ده بیانه ی هه مانه له وه رگپړانی ده قی شیعر، زۆریان لاوازی و کرچ و کائیبان پیوه دیاره. لیکۆئینه وه و کتیب و گوڤار و چالاکی سیمینار و کۆنفرانس و فیستیڤال، بۆ خزمه ت کردنی وه رگپړانی شیعر، له کوردستانی باشوور زۆر کزه. وه زارپه ت و ده زگا ئە ده بی و ئە کادیمییه کوردییه کانی هه ریئی کوردستانی عیراق، له وه رگپړانی ده قی شیعر، زۆر سارد و بی خه م و بی بهرنامه ن. کاری ده سه ته جه معی له وه رگپړانی ده قی شیعر دا، باشته رین رینگه یه بۆ به ره مه مپینانی وه رگپړانی جوان و سه رکه وتوو.

سه رچاوه کان

- (1)-<https://radhakap.medium.com/6-oldest-poems-of-history-44d91137193d>
 (2) - Mitchell, Bruce (1985). "Cædmon's Hymn", L. University of Leeds, P.190.
 (3) - <https://www.goodreads.com/quotes/tag/translation>
 (۴) - سه رچاوه ی پیشوو
 (۵) - سه رچاوه ی پیشوو
 (۶) - سه رچاوه ی پیشوو
 (۷) - سه رچاوه ی پیشوو
 (8)-<https://anganaborah.medium.com/translationese-a-brief-introduction-db4575c0ee69>
 (۹) (۹) - فازیله شه ورۆ، په نگرپژئی ژینگه له شیعرى مندالاندا، چاپخانه ی پاندا، سلیمانی، ۲۰۲۳،
 ۱۹. ل
 (10) - <https://www.lexika-translations.com/>
 (11) - https://sc.upt.ro/images/cwattachments/113_86e8b51399d8007606d14eaa41

- (12) - See 11
- (13) -- See 11
- (14) - <https://www.lit-across-frontiers.org/wp-content/uploads/2013/03/Publishing-Translations- in-Europe-a-survey-of-publishers-2012.pdf>
- (15) - <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/14781700.2011.560014>
- (16) - Gentzler, Edwin. Contemporary Translation Theories, Routledge, London and New York, 1993 - Book.
- (۱۷) - جه‌مال نه‌به‌رز، وه‌رگێپران هونه‌ر، چ ٤، ده‌زگای راگه‌یانندن – گۆنگره‌ی نیشتمانی کوردستان، سوێد، ۲۰۰۸، ل. ۱۵
- (18) - Bassnet, S. & Lefever, A. (1990). Translation, History and Culture. London: Printer Publishers, p. 517 - Book.
- (۱۹) - قوبادی جه‌له‌زاده، جی سی بارگه‌ره‌کان، ، سلیمانی . چاپخانه‌ی ؟، ۲۰۲۳
- (20) - https://www.researchgate.net/publication/322735211_Problems_in_Translating
- Poetry_
- (۲۱) - محه‌مه‌دی مه‌لا که‌ریبی، دیوانی گۆران، چاپخانه‌ی کۆری زانیاری کورد، به‌غدا، ۱۹۸۲، ل. ۴۲۴
- (۲۲) - هیمن، بارگه‌ی یاران (سه‌رجه‌می شیعری هیمن)، "هه‌ولێر: ده‌زگای ناراس، ۲۰۰۳.
- (۲۳) - Said, Mashadi, ۱۹۹۴. Socio-cultural Problems in the Translation of Indonesian .Poems into English . Unpublished Thesis. IKIP Malang, p ۶.
- (۲۴) - Zeta Series in Translation Studies
- (۲۵) - https://www.researchgate.net/publication-History_of_Translation_271640678
- (۲۶) - پروانه سه‌رچاوی ۱۸. ل. ۹
- (27) - <https://groupanalyticsociety.co.uk/about-gasi/group-analysis/>
- (28) - <https://www.loc.gov/catworkshop/lcc/PDFs%20of%20slides/10-2%20handout.pdf>
- (۲۹) - پروانه ژماره ۱۹
- (۳۰) - گۆفاری (په‌یقف)، ژماره ۸۴. فازیله شه‌ورۆ، شیعری گه‌ردوونی، ل. ۵۹ - ۷۲
- (31) - <https://www.kurdipedia.org/files/books/2022/407766.PDF?ver=132913128480000000>
- (32) - <https://altalang.com/beyond-words/10-translation-quotesgreat-writers-on-the-art-of-translation/>

(33)-<https://www.neh.gov/humanities/2009/septemberoctober/feature/what-samuel-johnson-really-did>

(34) <https://www.kurdipedia.org/files/books/2017/102660.PDF?ver=133250634375922595>

تێبێنی:

له ساڵی ۲۰۱۵ یه کۆتیی نووسه رانی کورد - لقی ههولێر، کتێبێکیان چاپ کرد به ناوی گۆلپۆرێک له شیعری کوردی"، که وهرگێرانی شیعری چهندان شاعیری کورد بوو. بۆ زمانی ئینگلیزی. من له کتێبی "۲ کتێب له ۱ کتێبدا" پهنه ئه کادیمیانه م، له زۆریه ی شیعره وهرگێردراوه کان هه بوو که کرابوون به ئینگلیزی. له چاپخانه ی حاجی هاشم کتێبه که ی من چاپ کرابوو.

An Anthology of Kurdish Poetry" Selected with an Introduction By: prof. Dr. Hemdad"

Huseen

ستراتیژییه کانی وهرگیپرانی ئەدهبی

■ تامارا ئا. کازاکوفا، زانکۆی حکومیی سانت پترسبۆرگ
وهرگیپرانی: د. پەشیۆ مەجید نوری

- * دکنۆرا، سکۆله رشیپی زانکۆی مۆناش- ئوسنرالییا.
- * ماسنەر، فولبراینی زانکۆی سینیسینانی- ئەمریکا.
- * مامۆسنا له بەشی وەرگیپرانی زانکۆی جیهان-سلیمانی

پوخته

وهرگیپرانی ئەدهبی مهودایه کی فراوان له و چالاکییانه له خۆ دهگریت که نه ک تهنها په یوه نهدیان به چیرۆک یان شیعره وه ههیه، به لکو وتاره زانستییه گشتیه کان، بابه ته رۆژنامه وانیه کان، یاداشته رۆژانه کان، بیره وه ریه کان و هاوشیوه کانیشیان دهگریته وه. ئەم جۆره جیاوازانیه دهق، ستراتیژ و پێوهری جیاوازیان بۆ پرۆسهی وەرگیپرانی پێویسته. رێبازه یه کگرتووه که ئەوهیه که هه موویان به گشتگیری وه ک وەرگیپرانی شلگیرانه به رامبه ر به وەرگیپرانی به لگه نامه ییه که به توندی دیاریکراوه لهقه لئه م بدرین. جیاوازیی نیوان ئەم دوو جۆره به پله ی یه که م له رێژه ی رێسا و پێوه ره «ئاشکرا» و «په نهانه کاند» بۆ هه لبژاردنی هاوتاکان دهرده که ویت. وەرگیپرانی ئەدهبی پرۆسه یه کی به په نهانی رێکخراوه، که ئەمهش به ستراره وه به چه نهدین ئالۆزییه وه، له وانه: سروشتی که سی دهقه وەرگیپردراوه کان (نووسه رایه تی)؛ ناروونی وەرگر (جه ماوهر) – واته بۆ کێ دنوسرئ؛ نایه کسانێ زمانه وانێ و کولتووری نیوان دوو زمانه که؛ و هۆکاری دیکه ش. نه بوونی پێوه ری سیستما تیکی، وەرگیپر به ره و

به كارهيئاننى هه لئباردنى مه زهندهي دهبات، وهك: ستراتېژىي چاودېر، ياريددهدر، يان پۆشنگه ر
وشه كليلهكان: وهرگيپرانى ئەدهبى، وهرگيپرانى به په نهانى رېنخراو، نايهكسانىي هاو-
زمانهوانى، پيوهرى نووسهرايهتى، ستراتېژىيه لايهنگر و بيلايهنهكان، جوړهكانى
زانبارىي ئەدهبى.

پيشهكى

سه بارهت به وهرگيپرانى ئەدهبى زۆر وتراوه و نووسراوه، به لام چه مكه كه زياتر بو
وهرگيپرانى چيروك و پۆمان (شيعر و په خشان) به كار دههيئيت. له كاتيكد، ئەدهبىياتى
خه يالى (fiction) ته نها به شيكى مامناوهندى ئەو كوومه له دهقه گهوره يه پيكددههيئيت
كه پيوستيان به تيپه پانديان به پرۆسه يه كي ئەدهبىي دووزمانه (وهرگيپران) هه يه.
هه موو وهرگيپريك باش جياوازيي نيوان وهرگيپرانى شيعريك و يادا شتنامه يه كي ئەدهبى
دهزانيت، هه رچه نده رهنگه گوزار شتكردن له م جياوازيه به وشه كاريكى قورس بيت.
له پراكتيكد، ئيمه وهك دوو جوړى جياوازي دهق بو تيگه يشتن و وهرگيپران سه يريان
دهكهين، ته نانهت ئەگه ر وشه و پيكهاته ي رسته ي هاوشيوهش به كار بهين.
زۆرجاران، وه به گشتيش دواي بيركرنده وه و تيامان، باس له هه نديك تايبه تمه نديي
ناروون دهكهين وهك: گونجاوى شيوازاناسى (پراگماتيكي، گه ياندنكارى و هتد)،
ويناسازى، په سه ندبونى جوانناسى يا كولتوورى، راستنمايى (verisimilitude):
ههروه ها چه ندين پيوهرى ترى جياواز بو هه لسه نگاندى دهقيكى وهرگيپردراو به كار
دههيئين. له ئەزموونى خو مه وه، ئەوه دهزانم كه دوو ره خنه گرى سه ربه خو دهكريت
هه لسه نگاندى بو شيعريكى وهرگيپردراو (يان هه ر به ره مېكى ترى ئەدهبى) بكه ن و
بگه نه ئەنجاميك، كه به شيويه كي رېژه يي يا به ته واوى، ليك جياوازن و دژيه يه كن.
ئهم تيپامانانه وايان ليكردم كار له سه ر جوړه مؤديليك بو ستراتېژىي وهرگيپرانى ئەدهبى
بكه م. بو ئەوه ي لؤژيكي بم، هه ول ددهم له پيوانه كرنى پرۆسه ي وهرگيپراندا پشت
به «پره نسيپى زانباريه خشى» (Razumovskaya, 2014; Kazakova, 2011, 2015) بيه ستم.

دۆخى وهرگيپرانى ئەدهبى

باوه رپنكى زۆر بلاو هه يه كه ده لئيت وهرگيپرانى ئەدهبى «سه ربه سته» (free)، له
به رامبه ردا وهرگيپرانى به لگه نامه يي «ورد و دروسته» (exact). ئەم باوه ره ته نها

وههمیكه و تیگه‌یشتنیکی هه‌له‌ی باوه، كه تا رادهیهك له‌لایهن ره‌خنه‌گران و وه‌رگێڕ ناسانه‌وه (translatologists) دروستكراوه؛ ئه‌وانه‌ی قه‌ناعه‌تمان پێ ده‌كهن كه وه‌رگێڕانی ئه‌ده‌بی «هونه‌ره»، له‌كاتیكدا وه‌رگێڕانی به‌لگه‌نامه‌یی «ده‌ست‌په‌نگینه‌یه». پێم وایه ئه‌م دژایه‌تییه هه‌میشه شتیکی ده‌ست‌كرد بووه، چونكه هونه‌ر ته‌نها قو‌ناغیکی پێشكه‌وتوو‌ی پێشه‌یه (واته ده‌ست‌په‌نگینه ده‌وی) و به‌و پێشه‌ی پێویستی به‌ پابه‌ندییه‌کی زیاتر به‌ نه‌ریت و ستراتژی کاریگه‌ر هه‌یه. ئه‌م تیگه‌یشتنه هه‌له‌یه زیاتر له‌ مشتوم‌ری تیۆریسه‌كان و وه‌رگێڕه‌كانه‌وه په‌ره‌ی سه‌ندوو، كاتیك باس له‌ شی‌واز (کوالیتی ئه‌ده‌بی)ی ده‌ق ده‌كهن وه‌ك شتیکی ده‌ره‌کی ڕووه‌و مانا.

پێم وایه ئه‌م وه‌همه ده‌گه‌رته‌وه بۆ چه‌مکی مانا؛ واته مه‌به‌ستمان چیه‌یه كاتیك شتیك ده‌لێین، بۆ نموونه وشه‌ی «كه‌روێشك» (Quine, ۱۹۷۶). ئایا مه‌به‌ستمان چیه‌یه كاتیك شتیك له‌ قابیلی ئه‌ده‌بیدا ده‌نووسین - وه‌ك شیعریك، یان تیبینییه‌ك له‌ یاداشتنامه‌یه‌كدا، یان وتاریکی ڕۆژنامه‌وانی؟ له‌ راستیدا، ئه‌م مانا گریمانیه‌یه له‌ چه‌ندین مانای جیا‌واز پێكدیته‌، كه هه‌ندیکیان زۆر دوورن له‌ فه‌رهنگ یان ڕێزمانی باو و له‌ پێواژۆی ده‌قه‌كه‌دا وه‌ك زانیاری، له‌لایهن مرۆفه‌وه هه‌ستی پێده‌كریته‌ (یان نا‌کریته‌) و لێكده‌دریته‌وه (یان نادریته‌وه). له‌م ڕوانگه‌یه‌وه، مانا بریتیه‌یه له‌ زانیاری؛ واته کاریگه‌ری ده‌ق له‌ سه‌ر هه‌سته‌كانمان، كه ته‌نها په‌یوه‌ندی به‌ عه‌قله‌وه نییه، به‌لكو هه‌ست و خه‌یال و نه‌زموونیش ده‌گه‌رته‌وه. بۆ ورووژاندنی ئه‌و لایه‌نانه‌ی مرۆف، ده‌كری ده‌قه‌كه‌ راسته‌وخۆ و ساده‌ بیته‌، یان ناروون و تێكه‌ڵچرژاو بیته‌، یا پاکیان ئالۆز، و کاریگه‌رییه‌كه‌شی به‌ پێی شی‌وازی ده‌رپین و كه‌سی وه‌رگر ده‌گۆرێته‌. له‌م ڕوانگه‌یه‌وه، به‌ره‌مه‌ی ئه‌ده‌بی به‌هۆی «توانستی زانیاریه‌خشییه‌وه» (informational capacity) له‌ ده‌قی به‌لگه‌نامه‌یی جیا ده‌بیته‌وه. به‌لگه‌نامه‌ ڕوو له‌ عه‌قل ده‌كات و بۆ تیگه‌یشتنی لۆژیکی وه‌ك بابه‌تیکی ڕوون و دیاریکراو ئاراسته‌ ده‌کریته‌. بۆ ئه‌وه‌ی تا ده‌کریته‌ له‌ نا‌زاوه و په‌رشوبلاوی دوور بکه‌ویته‌وه، توانستی زانیاریه‌خشییه‌که‌ی ته‌نها له‌ چوارچێوه‌ی مه‌به‌سته سه‌ره‌کییه‌که‌دا سنووردار ده‌کریته‌، هه‌ر بۆیه شی‌وازی ده‌رپینه‌که‌ به‌ ڕوونی دیاریکراوه تاوه‌کو به‌بێ هیچ ناروونیه‌ک له‌ مانا‌که‌ بگه‌یت. ئاستی ئه‌م دیاریکردنی ڕوونیه‌یه و به‌هه‌مان شی‌وه‌ش، سنووربه‌ندکردنی لێلیه‌که‌ی، ڕه‌نگه‌ له‌ کولتووریکه‌وه بۆ کولتووریکی تر جیا‌واز بیته‌ و پێویستی به‌ نامرزی زمانی جیا‌واز بیته‌ بۆ گه‌یاندنی مه‌به‌سته‌که‌، به‌لام نموونه‌كان به‌بێ ڕه‌چاوکردنی زمانه‌که‌ به‌ هاوتا داده‌نرین. ئه‌وه‌ی له‌ وه‌رگێڕانی به‌لگه‌نامه‌یی

پیوسته، دابینکردنی زانیارییه کی نه گؤره له سه ره ئه و جو ره نمونه له بواره په یوه ندیاده کاندای.

به ره مه میکی نه ده بی هه م ژیری ده دوینئ و هه م هه سه ته کان و مه به سه ته لی وروژاندنی نه وانه یه، تاوه کو ئاژاوه و په رشوبلاوه یه کی رنکخرا و به ره مه به پینیت، به مانایه کی تر، ده برین و ده رکردنی سؤزه کان (catharsis). بویه، هه ره که توانستی زانیاریه خشی ده فه که بیسنورتر ده بیته، توانای نو سه ره بؤ وروژاندنی خوینهر زیتر بیته. فره باری زانیاری (hyperinformativity) ئه م جو ره ده قانه پیوستی به ئامرازی ده برینی تاییه ته هیه، له کیش و سه رواوه تا ده گاته ئامازه (allusions) و هینانه وهی وته. سه روشتی زانیاریه خشی ده برینی نه ده بی، له لایه که وه پیوستی به وه رگپرانیکی رنکخرا و هیه، به لام له لایه کی تره وه، سه روشته په نهانه که ی زانیاری نه ده بی، رنسا په نهانه کان (covert regulations) ده سه پینیت. مه به سه ته له رنسا په نهانه کان، ئه و یاسا ناپته و ناتوندانه ی هاوتاییه که گه رانیکی زانیاری چروپ له خو ده گرن. لیره وه ده توانین وه رگپرانئ نه ده بی وه ک جو ریکی تاییه ته له پیدا چوونه وهی دوو زمانه یی ده قیکی نه ده بی پیناسه بکه یین، که چه ندین جو ری پیواژو کردن له خو ده گریته؛ له پیواژو کردنی زمانی سه روشتییه وه تا ده گاته پیواژو کردنی مه عریفه.

جو ره کانی زانیاری نه ده بی

زانیاری نه ده بی بریتییه له توانای ده قیکی نه ده بی بؤ دروستکردنی په یوه ندی له گه ل هه سه ته کانی خوینهر (وه رگپ) له رنکه ی ناسه ته کانی زانیاری وه ک: پیوه ره زمانیه کان و ئه و بیرۆکه و هه سه تانه ی گه لی ک که له زه مکانیکی دیاریکراودا دروست ده بن. دوو جو ری سه ره کبی زانیاری نه ده بی بریتین له «بابه تی» (objective) و «خودی (subjective)». با به وردی سه یریان بکه یین:

زانیاری بابته بریتییه له کاریگه ری ده ق له سه ره خوینهر که له رنکه ی کؤبه کارهینانی گشتی و سه تانداردی زمانه که واته زانیاری زمانهوانی (Piotrowsky، ۲۰۰۶) و مه عریفه واته زانیاری گشتی (Cherniakhovskaya، ۲۰۰۹) به کارده هینریت. ئه مه زانیاریه زمانیه کان (شیواز، فه ره نگی وشه و رنمان)، زانیاریه کولتوورییه کان (کؤمه لایه تی-میژوی) و زانیاریه کانی بواری بابته که له خو ده گریته. له تیگه یشتنی ناساییدا، ره نکه به شیک له م پیکهاته زانیاریانه ون بن؛ بؤ نمونه نه گه ر ناسی شیواز، وشه یان رنمانی ده فه که له ناسی توانستی زمانی خوینهر به رزتر بیته، ئه و ده فه که له رووی زانیارییه وه ده بیته بارگرانی و، هه ره چه نده زانیارییه کان «بابه تیشن»،

به لّام کاریگه‌رییه دروسته‌که‌ی خۆیان جیناهیلن. ئەمه زۆربه‌ی کات له شیعەر (شیوازی ئالۆز)، وتاره وردەکان (رێزمانی ئالۆز) یان بابەتە زانستییه گشتییه‌کاندا (وشە‌ی پەسپۆری ورد) پروودەدات. بابەتیبوونی زانیارییه‌کان مەرج نییه بیته هۆی تیگه‌یشتن بۆ هەموو خۆینه‌ریک، و هەمیشە ئەگه‌ری لادان یان شیواندنی مانا هەیه. ئەمه به‌تایبه‌تی بۆ وه‌رگێر پراسته، که زۆربه‌ی کات توانستی زمانی و کولتووری ئەو جیاوازه له و جه‌ماوه‌ره‌ په‌سه‌نه‌ی که نووسەر په‌یامه‌که‌ی بۆ ناردوون و چاوه‌ڕپنی وه‌لامی ئەوانی کردوه (Nida، ۱۹۶۴).

زانیاری خودی بریتییه له کاریگه‌ری ده‌ق له‌سه‌ر خۆینه‌ر که به‌هۆی مه‌به‌ست و ناماژه‌ تایبه‌تییه‌کانی نووسه‌ره‌وه (که په‌نگه‌ له‌گه‌ڵ هاوبه‌سته و مانا باوه‌کان یه‌ک نه‌گرتیه‌وه) و هه‌روه‌ها به‌هۆی ئەزمونی که‌سی و خه‌یالی خۆینه‌ره‌وه دروست ده‌ییت. په‌نگه‌ نووسه‌ر وشه، ناو، یان پروداویکی تایبه‌تی به‌لاوه‌ په‌سه‌ند بیت (یان رقی لیی بیت)، به‌لام ئەم چه‌ز و بیزاریه‌ی به‌ شیوه‌یه‌کی پراسته‌وخۆ ده‌رنه‌بریت (بۆ نمونه نه‌لیت «من رقم له‌ گۆله‌ یاقوته»؛ به‌لکو نیشانه و ناماژه‌کانی ئەم جوړه‌ زانیاریانه بریتین له: کورته‌ناماژه، ویناکردن و بارودۆخه‌کان. پیکهاته‌ زانیارییه‌ خودیه‌کان زۆربه‌ی کات ناماژن بۆ مانا هه‌ستی، ده‌رپرینی یان هه‌لسه‌نگینه‌ره‌کان و ئەوه‌ی پێ ده‌وتریت «ده‌قی شاراوو» (subtext) پیکده‌هین. کیشه‌ی سه‌ره‌کی ئەم جوړه‌ زانیاریانه ئەوه‌یه که په‌نگه‌ تپروانیی نووسه‌ر و خۆینه‌ر له‌سه‌ر شتیکی دیاریکراو یه‌ک نه‌گرتیه‌وه یان ته‌نانه‌ت دژی یه‌ک بن. گریمان خۆینه‌ر چه‌زی له‌ گۆله‌ یاقوت بیت (وه‌ک له‌ نمونه‌که‌ی سه‌ره‌وه‌دا هات)، له‌م حاله‌ته‌دا «په‌یامه‌ نه‌رینیه‌که‌ی» نووسه‌ر ده‌فه‌وتیت و ناگات؛ زیاتر له‌وه‌ش، ئاژاوه و په‌رشوبلاوی زیاد ده‌کات و خۆینه‌ر هه‌سته‌ نه‌رینیه‌که‌ی خۆی ده‌گوازیته‌وه بۆ ئەو «که‌سایه‌تییه‌ی بۆنی گۆله‌ یاقوت به‌کار دینیت» و به‌مه‌ش په‌یامه‌ په‌نه‌انه‌که‌ی نووسه‌ر ده‌شیویت. هێما که‌سییه‌کان که پێویستیان به‌ پیاوژۆکردنی شیکاری چپ هه‌یه - نه‌ک ته‌نها بۆ ده‌قه‌که‌، به‌لکو بۆ ته‌واوی به‌ره‌مه‌که‌ی نووسه‌ر - به‌ هه‌مان شیوه‌ ئالۆزن.

پێویسته‌ ناماژه‌ی تایبه‌ت به‌ ده‌قه‌ ئەده‌بییه‌ ناخه‌یالییه‌کان (non-fiction) بکریت. تپروانییکی زۆر بلاو هه‌یه که وه‌ک ده‌فگه‌لیک سه‌یریان ده‌کات که زۆربه‌ی (نه‌گه‌ر نه‌لپین هه‌مووی) زانیاری بابته‌ی، واته‌ زانیاری پیکخراوی لۆژیکی بن. که‌چی ئەزمونه‌کانی ئیستا ده‌ریده‌خه‌ن که زۆربه‌ی جوړه‌کانی ده‌قی ناخه‌یالی، چه‌ندین پیکهاته‌ له‌خۆ ده‌گرن که زیاتر برپاره‌ که‌سییه‌کان ده‌رده‌خه‌ن، نه‌ک ئەو چه‌مک و بیرۆکه‌نه‌ی لۆژیکی سه‌لمینراون. ئەوه‌ی هاوته‌با گرنگه‌ ئەوه‌یه که ئەم برپارانه‌ هینده‌ی

په یوه نندیان به شیواز و په فتاری که سی نووسه ره وه هه یه، هیندهش په یوه نندیان به مه به سستی کاریگری خستنه سهر خوینهر، قایلکردن یان په شیمانکردنه وه، یان به شکردنی نه زمون و هه سته تایبه ته کانه وه هه یه. ئەم پیکهاتانه، وهک زانیاری، نه رکیکی گرنگتر ده گپرن که نه ویش کاریگری به له سهر هه لوسته کانی خوینهر. ئەم تایبه تمه نندیان ده بنه کیسه یه کی دیار کاتیک هه لگره زمانیه کانیان له هه ردو و زمانی سهراچاوه و ئامانجا له پرووی کرده یه وه یهک ناگرنه وه، یان کاتیک خودی پرپاره کان کاردانه وهی گونجاو دروست ناکهن؛ بۆ نمونه، تیگه یشتنی ناوخیوی و دهره کی بۆ پرووداویک یان دیارده یه کی دیاریکراو په ننگه له بنه په ته وه جیاواز بیټ، که له م حاله ته دا په یامه هه سستی/هه لسه نگینه ره کانی نووسه ره ده شیویټ یان ون ده بیټ. له دهقه خه یالییه کاندا (شیعر یان په خشان) په ننگه ئەمه گرنگ بیټ به لام بناغیه یی نییه، له کاتیکدا له دهقه ئەده بییه ناخه یالییه کاندا، ونوونی زانیاریه هه سستییه کان یان شیوانندیان، په ننگه نهک ته نها جه ختکردنه وه که، به لکو خودی چه مک و بیرۆکه که ش بگورپټ یان جیگه ی بگریته وه، واته مانای لۆژیکیه په یامه که ده گورپټ. بویه، پیویسته سهیری ئەم په گهزه شیواز ناسیانه بکه ین نهک وهک شتیک بۆ پازاندنه وه به لکو وهک پیویستییه ک بۆ پیکهاته ی مانا.

ئەم سه رنجه سه ره تاییه په یوه نندییه کی توندوتولیان به بیرۆکه ی هه مه جوریه ئەو ستراتیژیانه وه هه یه که بۆ وه رگپرانی جوره جیاوازه کانی دهقی ئەده بی پیویستن، تاوه کو کاریگری زانیاریه خشی گونجاو له سهر خوینهر دروست بکه ن.

جۆره جیاوازه کانی ستراتیژی وه رگپرانی ئەده بی

وه رگپر له کاتی مامه له کردن له گه ل هه مه جوریه دهقه ئەده بییه کان و پیکهاته ئالۆزه کانی زانیاریدا، پیویستی به ستراتیژی کاریگر هه یه بۆ پیواژوی زانیاریه دوو زمانه بییه کان. به به دوا داچونی ستراتیژییه کانی نیستای وه رگپرانی ئەده بی، هه ندیک مؤدیل و تهکنیک دهرده که ون که وه رگپره کان بۆ قهره بوو کردنه وهی ئەو زانیاریانه ی که ده فوه وتین یان وا داده نرپټ که بفه وتین، به کاریانده هینن. ئەم ستراتیژیانه زۆربه ی کات ئۆتوماتیکین و خوړسکن (intuitive)، و دابهش دهن بۆ دوو جوریه لایه نگر (biased) و بیلایه ن (unbiased). کاتیک وه رگپر پروبه پرووی ئالۆزیه رنکنه خراوه پرده کان ده بیته وه، مه یلی نه وهی هه یه یان خوینهر له و ئالۆزیانه بپارنرپټ، یان رنکه ی بدات له ناو ناوه قووله کاندا مه له بکات و خو ی دهر باز بکات. مه به ستم له ئالۆزیه رنکنه خراوه کان، ئەو رنگره بابه تییه یه وهک نایه کسانیه هه مه زمانه وانیه

یان هه‌مه-کولتووری و هتد، هه‌روهه‌ها پښگه‌ره خودییه‌کان وه‌ک جیاوازییه‌کانی نیوان که‌سه‌کان، ئامازه‌ ناراسته‌وه‌خۆکان و چاوه‌پروانییه‌کان و هتد.

په‌نسییه‌ بیلایه‌نه‌کان وه‌ک ئامرازیک بۆ پاراستنی تاییه‌تمه‌ندییه‌ وشه‌یییه‌کانی ده‌قی سه‌رچاوه، له‌ چوارچێوه‌ی «ستراتیژی چاودێر» (observer-strategy) و/یان «ستراتیژی پابه‌ند» (adherent-strategy) ده‌رده‌که‌ون. ستراتژی چاودێر تاییه‌تمه‌ندییه‌ وه‌ک بیلایه‌نی له‌ هه‌ل‌بژاردنه‌کان و بیباکی به‌رامبه‌ر به‌ خوینه‌ری گریمانه‌کراو نیشاندده‌ات؛ وه‌رگێر له‌ کاتی وه‌رگێرانی ده‌قه‌ خه‌یالییه‌کاندا له‌ پښگه‌ی ئه‌م ستراتژییه‌وه، زۆریه‌ی کات مه‌یلی به‌ره‌و بیلایه‌نکردنی تاییه‌تمه‌ندییه‌ شیوازییه‌کانی ده‌قی سه‌رچاوه‌ هه‌یه، به‌تاییه‌تی چه‌ز و ویسته‌ که‌سییه‌کانی نووسه‌ر؛ هه‌روه‌ها به‌لگه‌ی زۆر هه‌ن له‌سه‌ر به‌کارهێنانی هاوتایانه‌کان که‌ فه‌ره‌ه‌نگه‌ دووزمانه‌یییه‌کان پێشنیاری ده‌که‌ن، ته‌نانه‌ت ئه‌گه‌ر ئه‌و هاوتایانه‌ ته‌نها یه‌کسانیه‌کی پڕواله‌تی (فۆرمال) دا‌بین بکه‌ن و نه‌توانن یه‌کسانی کرده‌کی (functional equality) له‌ نیوان یه‌که‌ زمانه‌وانییه‌ به‌رامبه‌ره‌کاندا بگوازنه‌وه.

ستراتیژی پابه‌ند (adherent-strategy) زیاتر په‌نسییه‌کی کۆنه‌پارێزانه‌ نیشاندده‌ات و چه‌خت له‌سه‌ر گواستنه‌وه‌ی فۆرمه‌ وشه‌یییه‌کانی ده‌قی په‌سه‌ن ده‌کاته‌وه‌ وه‌ک خۆیان؛ وشه‌ کولتوورییه‌کان ئه‌وانه‌ی پێیان ده‌وتریت پیا‌لیا (realia) ته‌نها به‌ پیت ده‌نوسرێنه‌وه، له‌ کاتیکدا فۆرم و پیکه‌اته‌ پزمانییه‌کان، بۆ نمونه‌ پزبه‌ندییه‌ وشه‌کان، به‌بێ گۆرانی ده‌گوازییه‌وه، هه‌رچه‌نده‌ هه‌ندیک جار ئه‌مه‌ ده‌بێته‌ هۆی شکاندنێ نه‌ریت و پێساکانی زمانی ئامانج.

دوا‌به‌ره‌مه‌ی ئه‌م جۆره‌ ستراتژییه‌، وه‌رگێرانی وشه‌به‌وشه‌یه‌ (literal translation)، که‌ په‌نگه‌ فۆرمی وشه‌یی ده‌قی په‌سه‌ن نیشان بده‌ات، به‌لام کاریگه‌ری و پێرانکاری له‌سه‌ر پیکه‌اته‌ زانیارییه‌ ناراسته‌وه‌خۆکان، واته‌ هه‌موو جۆره‌کانی زانیارییه‌ خودی، ده‌بێت. په‌نگه‌ ئه‌م ستراتژییه‌ گونجاوتر ده‌ریکه‌ون له‌ حاله‌تی وه‌رگێرانی ده‌قی ناخه‌یالییدا (non-fiction)، به‌لام ئه‌وانیش و پێرانکه‌ر ده‌بن کاتیک ده‌قی سه‌رچاوه‌ مۆرکی شیوه‌زاری-تا‌که‌که‌سی نووسه‌ری پێوه‌ بێت؛ وه‌ک ئه‌و کێشانه‌ی له‌ کاتی وه‌رگێرانی یاداشتنامه‌کان، بیره‌وه‌رییه‌کان، وتاری که‌سایه‌تییه‌ گشتیه‌ دیاره‌کان و با‌به‌ته‌ زانستییه‌ گشتیه‌کاندا دینه‌ پێشه‌وه‌. زۆر جار ئه‌وه‌ پووده‌ات که‌ وه‌رگێر هه‌یچ بژاردیه‌کی بۆ نامێنێته‌وه‌ کاتیک با‌به‌ته‌که‌ ده‌گاته‌ نایه‌کسانی فۆرمی ناوه‌وه‌ی زاراوه‌کان، واته‌ زاراوه‌یه‌ک مایه‌ی تیگه‌یشتنه‌ بۆ جه‌ماوه‌ریکی فراوانی زمانی سه‌رچاوه‌ به‌هۆی پوونێ واتاسازییه‌که‌یه‌وه، به‌لام له‌ زمانی ئامانجا ده‌بێته‌ زاراوه‌یه‌کی ئالۆز که‌

تهنہا پسپۆرہکان لئی تیدہگہن. ئەگەر ئەم زاراوہیہ لە وتاریکی تایبەت بە پسپۆراندایا هەبێت، ستراتیژیی بیلابێن گونجاو؛ بەلام ئەگەر پەيوەندی بە زانستی گشتییەو هەبێت، ئەم رێبازە پەنگە بێتە هۆی ئالۆزییەکی شیلگیارنە بۆ خوینەری ناپسپۆر، کە جەماوەری مەبەستە.

بۆ نموونە، ئەم دوو دییە لە وەرگێرانی زاراوہی **lander** (واتە کەشتی نیشتنەو لەسەر هەسارەکان) دا هەبێت: بۆ خوینەری ئینگلیزی مانا و ھاوبەستە و شەکە بۆ ئەو کەسانەش کە تەکنیکی نین پوونە، وەک شتیکی کە دەنیشیتەو لەسەر پووبەریک، وەک moon lander یان Mars lander^۲ بەلام کاتیکی وەرەگێرێتە سەر زمانی روسی، دەبێتە **взлетно-посадочный модуль** (یەکە ی فرین-نیشتنەو) و بەمەش ھێزی ھاوبەستەسازییەکی لە دەست دەدات و دەقەکە لە خوینەری ناپسپۆر دوور دەخاتەو. کاتیکی ئەم جوۆرە زاراوانە لە دەقیکیدا زۆر دەبن، زانستی گشتییە وەرگێردراوہ کە دەبێتە بابەتیکی زۆر تەکنیکی و بۆ جەماوەری ناپسپۆر ناروون و تینەگەشتوو دەبێت.^۳

ستراتیژییە لایەنگرەکان مەیلیان بەرەو ئەوہیە خوینەر لە ئالۆزییە هەمە-زمانهوانی و هەمە-کۆلتوورییەکان بپاریزن. (ستراتیژی یاریدەدەر) یان زانیاری زیاتر بە خوینەر بدەن (ستراتیژی پۆشنگەر) بەمەش دەقەکە لە وەرگێرانی زیاتر دەبێ. وەرگێر لە ستراتیژی یاریدەدەردا، زیاتر ھاوتا لیکچووہکان یان وەسفکردن بەکار دەھێنێت نەک نوسینەوہی پیت بە پیتی وشەکان. ھەر وەھا ھەوڵدەدات رستەسازیی دەقە وەرگێردراوہ کە بۆ خوینەر ئاسانتر بکات. تەنانەت پەنگە ھەندیکی یەکە یان دەرپرین لە دەقەکە لا ببات ئەگەر پێی وایبێت بۆ خوینەر ناروون یان زۆر تایبەتەن. مەترسیدارترین دەستووردانی ئەم جوۆرە وەرگێر «یاریدەدەر» لە کاریگەری دەقەکەدا، بریتییە لە گۆرینی ئەو ئامرازە ھەستی یان ھەلسەنگینەرانەکی کە پەنگی زانیارییەکان دەکەن، تەنہا لەبەر ئەوہی نەوہک خوینەر تووشی زەحمەتی بێت لە لیکدانەوہیدا.

ستراتیژی پۆشنگەر (enlightener-strategy) بە پلەکی یەکەم لە رێگەکی تیبینی و پەراویزەکانەو دەردەکەوێت؛ وەرگێری پۆشنگەر وەک بلی دنیایە لەوہی خوینەر نازانیت یان نایەوێت بۆ فەرھەنگ و سەرچاوەکانی تر بگەرێت. ھەندیکی جار ئەم

۲- نیشتنەو لەسەر مانگ، نیشتنەو لەسەر مەریخ

۳- ئەم دیاردەیی لە زمانی کوردیشدا بە روونی دەرەکەوێت؛ بۆ نموونە وشەکی **software** لە ئینگلیزیدا لە دوو وشەکی سادەکی (soft) و (ware) پیکھاتوو و بۆ ھەمووان تیکەبێتووە، بەلام کاتیکی لە گۆفارە ئەکادیمیەکاندا بە کوردییە پەتیپەکی دەنووسرێت "نەرمەکالا"، خوینەری ئاسایی وەک زاراوہیکی زۆر پسپۆرانی و نامۆ دەیبینێت. (وەرگێر)

ستراتیژییه به سووده کاتیک دهنگدانه وه ئه ده بی، میژووی یان کولتوریه کانی دهقه وهرگپردراوه که زور گرنگ یان پیشبینینه کراو بن. به کیک له و دیارده ئه ده بیانه ی که دهنگدانه وه یه کی کولتووری گه وری هه یه، رۆمانی «ماسته ر و مارگریتا» ی میخائیل بولگا کوڤه. نو وهرگپرانی ئینگلیزی ئه م کتیه، گه شه سه ندنیکی رپون نیشان ده دن له ستراتژی یاریده ده ره وه به ره و ستراتژی رۆشنگه ر: له میشیل گلینی (۱۹۶۷) وه بو مایکل کارپپلسون (۲۰۱۰)، هه ر وهرگپرانی نوئ تیبینی و پروونکرده وه ی زیاتر و قورستری بو کتیه که زیاد کردوه. وهرگپرانه که ی گلینی هه چ تیبینی و په راویزنیکی تیدا نه بوو (که به پی رای گشتی خوینه ران، ناسانترین وهرگپران بووه)، له کاتیکدا وهرگپرانه کانی دواتر، یه ک له دوا یه ک لایه نه ئالۆزه کانی دهقه که یان له رپنگه ی تیبینییه کانی وهرگپروه زیاتر خستوه ته روو.

ئه نجام

وهرگپرانی ئه ده بی پرۆسه یه کی په نهان رپنکخراوه که به چه ندین ئالۆزی ده وره دراوه: سروشتی که سی دهقه کان (نووسه رایه تی)؛ ناروونی جه ماوه ری مه به ست؛ نایه کسانیی هه مه- زمانه وانی و/یان هه مه- کولتووری؛ و چه ندین هۆکاری تر. ئه و ستراتژییه خۆرپسکانه له کرده ی وهرگپرانی ئه ده بییدا ناسراون بریتین له: ستراتژی چاودیر، ستراتژی یاریده ده ر و ستراتژی رۆشنگه ر، که هه موویان هه ولینکن بو مامه له کردن له گه ل ئه و ئالۆزیانه. دارپشتی سیستماتیکی ئه م ئالۆزیانه و به ستنه وه یان به تاییه تمه ندییه زانیاریه خشییه کانی دهقه وه، ده کریت یارمه تیده ر بیئت بو دارپشتی مۆدیلیکی تیوری به سوود تاوه کو بتوانریت ستراتژییه کی لۆژیکی بو وهرگپران ده ستنیشان بکریت.

سه رچاوه کان

Cherniakhovskaya, L. (2009). Informational approach to translation [Informatsionny podhod k perevodu]. Mir perevoda, 22.

Piotrowsky, R.G. (2006). Linguistic synergetics: initial positions, preliminary results, perspectives [Lingvisticheskaya synergetika: iskhodniye polozheniya, perviye rezultaty, perspektivy]. St. Petersburg.

Kazakova, T. (2015). Propositions on Current Trends in Russian Translation Studies. Translation Theories in the Slavic Countries. Salerno, Europa Orientalis.

Kazakova, T. (2011). Translation as Processing Information. Fedorov Readings XI. St.

Petersburg.

Nida, E.A. (1978). The Setting of Communication: a Largely Overlooked Factor in Translation. *Babel*, 24, 3-4.

Quine, W.V.O. (1960). *Word and Object*. Cambridge.

Razumovskaya, V. A. (2014). Self-Translation as Science-Art: Joseph Brodsky Legacy. *J. of Siberian Federal University. Humanities and Social Sciences*, 7(2), 294-304.

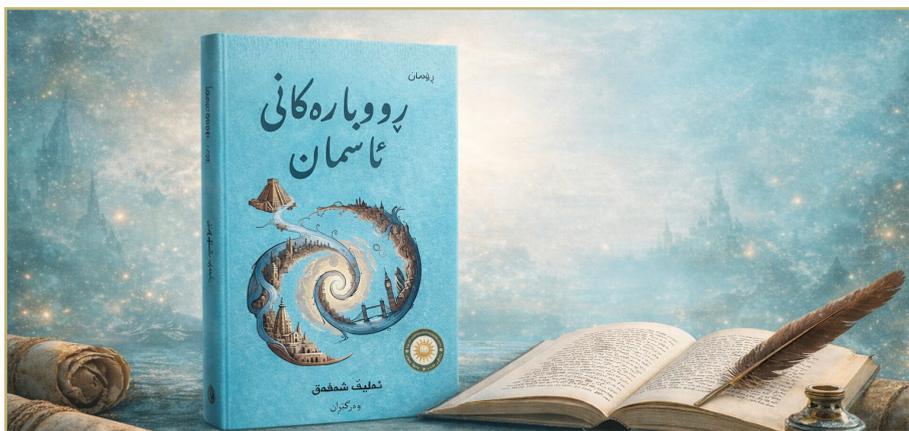

پانان

پرووباره‌کانی ئاسمان:

گه‌شتیکی ئه‌ده‌بی به‌ناو یاده‌وهری و میژوودا

■ رانانی: رایان عوسمان

ئه‌لیف شه‌فه‌ق یه‌کێکه له ده‌نگه به‌هێژه‌کانی ئه‌ده‌بیاتی هاوچه‌رخ له جیهاندا. ئه‌م نووسه‌ره به‌ریتانی-تورکه له ۲۵ی تشرینی یه‌که‌می ۱۹۷۱ له ستراسبورگ، فه‌ره‌نسا له‌دایکه‌بووه. ژبانی ئه‌و تاییه‌تمه‌نده به‌ جوولّه و گۆرانی به‌رده‌وام، چونکه له زۆریک له ولاتان گه‌وره‌بووه، له‌وانه ئیسپانیا (مه‌درید)، ئوردن (عه‌مان)، و ئه‌لمانیا (کۆلۆن). ئه‌م په‌ره‌سه‌ندنه نیوده‌وڵه‌تییه کاریگه‌ریه‌کی قووی له‌سه‌ر بینین و نووسینه‌کانی دانا.

شه‌فه‌ق بروننامه‌ی دکتۆرای له‌ بواری زانسته سیاسییه‌کان به‌ده‌ستم‌پیناوه و له‌ چه‌ندین زانکۆی تورکیا، ئه‌مریکا و به‌ریتانیا دا وانه‌ی گوتووه، له‌وانه زانکۆی ئۆکسفۆرد که ئه‌ندامی‌کی فه‌خریه. نووسه‌ر له‌ کۆلیژی سه‌ینت ئان له‌ ئۆکسفۆرد ئه‌ندامی‌کی فه‌خریه و دکتۆرای فه‌خری له‌ کۆلیژی بارد به‌ده‌ست هێناوه.

به‌ره‌مه‌کانی ئه‌لیف بۆ زیاتر له ۵۸ زمانی جیهان وه‌رگێردراون و ۲۱ کتیی بڵاوکردووه‌ته‌وه، که ۱۳ له‌وان رۆمانن. له‌ هه‌مانکاتدا شه‌فه‌ق به‌ نووسینی هه‌ردوو زمانی تورکی و ئینگلیزی ناسراوه و ئه‌مه‌ش ده‌رفه‌تی پێداوه که فه‌ره‌ه‌نگ و ناسنامه‌یه‌کی دووانه‌ی هه‌بێت.

ئەلیف شەفەق نەك تەنھا نووسەرئىكى بەتوانايىه، بەلكو چالاکوانئىكى مافی مرقۇشە. لە سالى ۲۰۰۶ بەھۆى باسکردنى كوشتارى جەماوهرىي ئەرمەنيەكان لە رۆمانەكەى بەپي ماددهى ۳۰۱ى ياساى تورکيا سزا درا. ئەم برپاره راگەياندنئىكى نيودهولەتى دژى نازادى بەرھەمەينانى ئەدەبى بوو، بەلام لە كۆتاييدا تاوانەكە لە سەر شەفەق لابرا.

کارىگەرى ئەدەبى

لە نيورۆمانە ناودارەكانى شەفەقدا دەتوانين ئاماژە بە "چل ريساى عەشق" (The Forty Rules of Love) بکەين كە لەلايەن بىبىسىيەووەك يەكئىك لە ۱۰۰ رۆمانى جىهان ھەلئېژدرا. "دە خولەك و ۳۸ چرکە لەم دونيايە سەپرەدا" (۳۸ Minutes) (۱۰ Seconds in This Strange World) بوو بەرئېژر بۆ خەلاتى بووگەر و خەلاتى RSL Ondaatje. ھەرۆھا "دوورگەى دارە ونبووگان" (The Island of Missing Trees) بوو بەرئېژر بۆ چەندين خەلات لەوانە خەلاتى كۆستا، خەلاتى كئيبى بەريتانى و خەلاتى خەلاتى ژنان بۆ ھونەرى دىرۆك.

فەلسەفە و فيكر

فيكر و فەلسەفەى شەفەق لە نووسينەكانيدا ئاشكرايە. ئەو باس لە خۆى دەكات وەك "چالاکوانئىكى پۆست فيمئىست" كە بە چىرۆكەكان دلەستەيە. لە چاوپيگەوتئىكىدا رايگەياندووھ: "ئەگەر خەم، دلتنەنگى و تامەزرۆيى لە كارەكانمدا بيئت، ئاسانتر دەزانم بە توركى بيانكەم. بەلام ئەگەر گالته جارې، تانە و تواج ھەبيئت، زۆر ئاسانترە بە ئىنگليزى دەربريان بۆبکەم."

رۆوبارەكانى ئاسمان

"رۆوبارەكانى ئاسمان" (There Are Rivers in the Sky) كە لە ۲۰۲۴دا بلاوكرايەوھ، بەرھەمىكى ئەدەبى ناوازويە كە ناساندنەوھى چيژى جياواز لە خوئندنەوھ و ليكدانەوھى ميژووى مرقۇشايتى پيشكەش دەكات. ئەم رۆمانە بە سەرنجراكيشترين شيواز، سئ چىرۆكى جياواز لە سئ سەردەمى ميژوويى جياواز دەگيژپتەوھ و بە يەكتر دەبەستيتەوھ بە سيمبولئىكى شيوھكار: دلۆپيگ لە ئاو. شوفوق بە شيوھەكى سەير، بە يارمەتى ئەم دلۆپە ئاو، بەستەرى ميژوو و كەلتووور و ژيانى مرقۇف لە چەند سەدەيەك دەنوئيت. رۆمانەكە لە نيوان دوو رۆوبارى ناودارى جىهان دەسوورپتەوھ: رۆوبارى ديجلە لە ميزۆپۆتاميا و رۆوبارى تايمز لە ھەندەن.

بوختەى تەواوى رۆمان و پېنج بەشەكەى بەشى يەكەم: دۆپى باران

چىرۆكەكە لە شارى كۆنى نەينەوا، لەسەر كەنارى رۆوبارى دىجلە دەستپىدەكات. لەویدا پاشای ناشورى، ناشووربانىپال لە سەدەى حەوتەمى پېش زابىندا فەرمانرەوايەتى دەكات. ئەم پاشايە زانا و بىنەزەبىيە، خاوەنى گەورەترىن كىتەبخانەى جىهانى دىرىنە، كە ئەو تىيدا تاوتوئى شوناس و زانست دەكات، بەلام لە هەمان كاتدا فەرمانرەوايەكى توندوتىژە. ناشووربانىپال كۆمەلپك لە شانۆدېرىنەكان و تاوتوئى سىحر و كەرامەت و پېشبینى ئايندە دەكات.

لەو رۆژەدا، دۆپىكى باران لە ئاسمانەو دەت و دەكەوئتە سەر سەرى پاشا. ئەم دۆپە ئاوە دەبىتە هېما و سىمبولى سەرەكى هەموو چىرۆكەكە. پاشان ئەم دۆپە ئاوە، بە رىگەى هەلمكردن و بارىن، بۆ سەدەيەكى زۆر دەگەرپتەووە و شايتەى ژيانى كەسايەتییە جىاوازهكانى رۆمانەكە دەبىت.

لەم بەشەدا، شەفەق باس لە كىتەبخانەى گەورەى نەينەوا دەكات كە تىيدا تاوتوئى شوناسى، شىعر و نووسىنە بزمارىيەكان دەكرا. لەم كىتەبخانەيەدا، دەستنووسى كۆنى "گىلگامىش" هەلگىراوە، كە بەرھەمىكى ئەدەبى ناودارى مېزۆپۆتاميايە و يەكپكە لە دىرىنترىن بەرھەمە ئەدەبىيەكانى مېژوو. ئەم دەقە كۆنە رۆلپكى سەرەكى لە هەموو لايەنەكانى رۆمانەكەدا دەگىرپت.

بەشى دووهم: رۆوبارە شاراوەكان

لە ساى ۱۸۴۰، لە لەندەن لەسەر كەنارى رۆوبارى تايمز، كورپك بە ناوى ئارسور سمايس (Arthur Smyth) لەدايك دەبىت. ئارسەر لە خېزانپكى هەژار و دەستتەنگدا لەدايك دەبىت؛ باوكى كەسپكى هەژارى توندوتىژە و دايكى نەخۆشپكى دەروونىيە. ژيانى ئارسەر لە مندالىدا پرە لە نازار و بالادەستى، بەلام بەرھەمەندىيەكى نايابى هەيە: بىرکردنەوويەكى نايابى هەيە و ناتوانپت هېچ شتپك لەبىر بكات.

بەھۆى ئەم توانا تايبەتەووە، ئارسەر دەتوانپت لە تەمەنپكى كەمدا دەست بە فېرپوونى زمانە كۆنەكان بكات. دواى ناردنەكەى بۆ كارپكى چاپخانە، ژيانى ئارسەر بە تەواوى دەگۆرپت. لەوئى بە چاوى خۆى نازارى زۆر دەبىنپت، بەلام سەرئى كىتەپك دەدات بە ناوى "نەينەوا و پاشماوەكانى" كە لەلايەن شوئىنەوارناسپكى ئىنگلىزى بە ناوى ئۆستن هېنرى لايارد نووسراوە.

ئەم كىتەبە بىر و هزرى ئارسەر بە تەواوى دەگۆرپت و گرنگىيە مېژوويى و ئەدەبىيەكانى مېزۆپۆتاميا دەناسپنپت. دواى گەشتپك بۆ مۆزەخانەى بەرىتانى، ئارسەر پارچە

لاماسۆكان - ده بىنپت كه له نهينهوا هينراون، و چه زىكى تاييه تى به لىكدانه وهى نووسينه بزماريه كان بۆ دروست ده بپت. له م كاته دا ئارسهر ته مه نىكى گه نچى هه يه، به لام كارنى گه و ره ده ست پى ده كات: لىكدانه وهى تاوتوئىكانى كۆن له سه ر ته خته قورپنه كان. به هاوكارى چارلز دىكنز (Charles Dickens)، ئارسهر هه لى سه ردانى مۆزه ي به ريتانى به ده ست دىنپت. له ويدا سه رقال ده بپت به ته خته قوره كانى كه به نووسىنى بزمارىي نوسراون و هه وئده دات بۆ لىكدانه وه يان. كاره كانى ئارسهر به جوړىك ده بپت كه ئه و ناوازه ييه كى گه و ره ي ده ست ده كه وپت له زانستى شوپنه وارى ميزۆپۆتامايا.

به شى سىيه م: رووباره بىنارامه كان

له به شى سىيه مدا، ئارسهر وه ك گه نچىكى به هر مه ند ده گه رپته وه كه له ئه ده بيات و ميژووى ميزۆپۆتامايا كار ده كات. له ساى ۱۸۷۲دا، هه لىكى ناوازه بۆ ئارته ر دپته پيشه وه: گه شت كردن بۆ نهينهوا بۆ هاوكارى له هه لكۆلپنه كان.

له نهينهوا، ئارسهر ژنىكى ئىزدى ده ناسپت به ناوى له يلا، كه تواناى پيشبىنى ئاينده ي هه يه. له يلا له خىزانىكى ئىزدىيه وه هاتوو كه سه دان سا له ده ورى رووبارى دىجله ده ژين. ئارسهر و له يلا خو شه وىستىيه كى قوول بۆ يه كتر پيشكه ش ده كه ن، به لام به هوى دوى كۆمه لايه تى و سىاسى، ناتوانن پىكه وه بن.

له گه ل ئه وه شدا، ئارسهر ده گاته دۆزىنه وه يه كى گه و ره: ده توانپت هپله ونبوو ده كانى تابلپته كانى لافاوى له ده ستنووسى گىلگامپش ده ست بكه وپت. ئه م دۆزىنه وه يه ده بپته هوى نه وه ي كه ئارسهر بگه رپته وه بۆ له نده ن. به لام ئه م دووركه و تنه وه يه به ناچارى له نهينهوا، ئازارىكى زۆرى ده دات، به تاييه ت كه به لپنى به له يلا داوه كه بگه رپته وه.

دواى گه رانه وه بۆ له نده ن، ئارسهر ده بپته پياوئىكى ناودار له بوارى شوپنه وار و لىكۆلپنه وه ي كۆن. هاوسه رگىرى له گه ل ژنىك به ناوى ميبىل (Mabel) ده كات و دوو مندالى دووانه ده بپت، به لام هه مپشه دلى بۆ نهينهوا و له يلا لپده دات.

چوار سال دواتر، ئارسهر دووباره ده گه رپته وه بۆ نهينهوا، به لام دۆزىنه وه يه كى سه رسوره ينه ر دپته رىگاي، ئه و كورده ئىزدىيانه ي له گوندى زىراف (Zêrav) كه له يلا له نيويان ژىابوو، به ته واوى كوژراون له جىنۆسايده كاندا.

ئارسهر به پ خه مى و دلته نكى ده گه رپت بۆ له يلا و ده بپستپته وه كه كچىكى ئىزدى به نامپرىكى قانوونه وه له ناوچه كه دا ده گه رپت. به هيوايه وه كه ئه وه له يلايه، ئارسهر ده ست به گه ران ده كات، به لام له رىگه دا به هوى نه خو شى سىچوون و نه بوونى ناوى پاك ده مرپت، و له يلا له گوڤستانى ئىزدىيه كان به خاكى ده سپىرپت.

به شی چواره م: یاده وه ریبه کانی ئاو

له سالی ۲۰۱۴، له باکووری کوردستان (تورکیا)، کچیکی ده سالان به ناوی نارین (Narin) دهژی که له خیزانیکی ئیزدییه وه هاتوو. نارین له گه ل داپیره ی به سمه دهژی، که ژنیکی پیر و دانیاه و توانای دۆزینه وه ی ئاوی هه یه - توانایه ک که له نیو خیزانه که یدا بۆ سه دان ساله ده رکه وتوو.

نارین نه خو شییبه کی ده گمه نی هه یه که واتای ئه وه ده دات به زووترین کات ده بیته نایبست. دایه گه وره ی به سمه بریاریدا وه که نارین له په رستگایه کی پیرۆزی ئیزدی له عیراق له ئاوی پیرۆز هه لکی شیت پيش ئه وه ی به ته واوی بیستی له ده ست بدات. به سمه چیرۆکی میراتی خیزانه که یان بۆ نارین به م جوړه ده گپرتته وه: داپیره ی نارین، له یلا، پيشینی که ریک بووه که توانیویه تی کوشتارجه ماوه ریبه که ی ئیزدییه کان له سه ده ی نۆزده دا پيشینی بکات. دوا ی ئه و کوشتاره، له یلا به ته واوه تی توانای پيشینی کردنی خو ی له ده ست داوه، به لام توانای دۆزینه وه ی ئاوی ده سکه وتوو. به سمه هه روه ها بۆ نارین باس له که سیکی ئینگلیز ده کات که قانونیکی بۆ خیزانه که ی به خشیوه - ئه م ئینگلیزه ئارسه ره که له گوستانی حه سه نکیف نیژراوه. به سمه و نارین ده ست به گه شتیک ده که ن بۆ عیراق بۆ ئه وه ی نارین له ئاوی پیرۆز هه لکی شیت، به لام دوخی سیاسی زور ترسناکه: هیزه کانی داعش خه ریکی په لامار و کوشتاری ئیزدییه کان. له رنجه دا، بوسمه چیرۆکه کانی میرات و که لتوووری ئیزدی بۆ نارین ده گپرتته وه، به تابه ت ئه وانه ی که په یوه ندییان به ئاو و رووباره کانه وه هه یه. کاتیک به سمه و نارین ده گه نه عیراق، تووشی په لاماری داعش ده بن. ئه وان هه ولده دن بۆ رزگارپوون به ره و شاخی شنگال له گه ل هه زاران ئیزدی دیکه هه لبین، به لام رفینراون. به سمه ده کوژریت، به لام نارین ده بیته دیل و ده فرۆشریته فه رمانده یه کی داعش که ده سترژی سیکی ده کاته سه ری.

به شی پینجه م: لافاو

له سالی ۲۰۱۸، له له نده ن، زولخا ژنیکی سی و یه ک سالانه که هایدرؤلۆژیسته (پسپۆری ئاو). زولخا ژنیکی به ریتانی-تورک، بئ دایکوباوکه که له لایه ن خانیکی ده و له مه ندییه وه به خیو کراوه. دوا ی جیا بوونه وه له هاوسه ره که ی، زولخا ده گوازیته وه بۆ خانویه کی به له می له سه ر رووباری تایمز.

زولخا له قوولایی خه مۆکیدا دهژی و بریاری داوه که دوا ی یه ک مانگ ژبانی خو ی کو تایی بئ به نیئت. به لام گو رانییک رووده دات کاتیک کتیبیک ده بینیتته وه که په یوه ندی به نه یه وا و ده ستنوو سی گیلگامی شه وه هه یه - هه مان کتیب که ئارسه ره له سه ده ی

نۆزده سهرقائى بووه.

كتيپه كه زولپخا دهگپرتتهوه بو بيركردنهوه له ميژوو و ههست به پهيوهندييه كي نهيني له گه ل ئاو دهكات. له كارهكانى وهك هايدروئولوژيست، زولپخا ههولدهدات بو دهركهوتنى رووباره شاراههكان - نهو رووبارانهى كه شارهكان لهسهرمان بنياد نراون. نهو باوهري بهوه ههيه كه ئاو يادهوهري ههيه، ههچهنده مرؤف لهبيري دهكات. زولپخا له رينگه ي ليكوئينهوهكانيدا، پهيوهندي دهكاتهوه به نارين - نهو كچه ئيزديه كه له دهستی داعش رزگارى بووه و ئيستا له نهو روپا دهژى. له كوئاي رۆمانهكهدا، زولپخا و هاوپتكهى نين له گوڤستانى حهسهنكيف يه كترى دهبين و پيكرهوه به ريزهوه سهردانى گوڤى ئارسهر دهكهن، و پهيوهندي نيوان سئ چيرۆكه كه به تهواوى ئاشكرا دهبيت: دلۆپى ئاوهكه هه موويان بهيه كه وه ده به ستپتهوه.

له كوئاييدا، "رووبارهكانى ئاسمان" رۆمانىكى گشتگيره سهبارت به پهيوهندي مرؤفقيهتى. شهفهق نهوه نيشاندهدات كه سه رهپاي دوورى شوين و كات، هه موو مرؤفهكان به يه كه وه پهيوهنديدارن به رينگه ي ميژوو، يادهوهري، و سروشتهوه. ئاو، وهك هيماى سه رهكى، نيشانهى نهويه كه هه موومان له هه مان سه رچاوهيه ك ديين و بو هه مان جيگا دهگه رپينهوه.

"رووبارهكانى ئاسمان" به رهه ميكي نه ده بي كاريگه ره كه باس له ميژوو، يادهوهري، ئاو، و پهيوهندي مرؤفقيهتى دهكات. ئيليف شافاق به توانايه كي تايهت سئ چيرۆكى جياواز له سئ سه رده مى جياواز به يه كه وه ده به ستپتهوه و نهوه نيشاندهدات كه چۆن ميژوو به رده وام كاريگه رى له سه ر ئيستا و ئاينده داده نيئ.

رۆمانه كه باس رابردوى ئيزديه كان، دهكات و دهنگيان دهگپرتتهوه. شهفهق هه روهها رهخه له سياسه ته نيوده و له تيبه كان و له ناو بردنى يادهوهري ميژووي دهگريئ. به هيما و سيمبوله قووله كانى، به تايهت ئاو، رۆمانه كه په يامىكى گشتگير له سه ر پهيوهندي ژيانه كان و گرنكى يادهوهري دهخاته روو.

نه م رۆمانه ته نها به رهه ميكي نه ده بي نيه، به لكو به لگه نامه يه كه بو ميژوويه كي جينو سايد كه زور جار بيري ليناكرتتهوه. شهفهق به نووسيني نه م رۆمانه، دهنگى نهو كه سانه ي گپراوه ته وه كه بيدهنگ كراون و يادهوهري نهو شارستانيه ي پاراستوو كه مه ترسي له ناوچوونى هه يه.

بو هه ره كه سيك كه حه زى له رۆمانى ميژووي، نه ده بياتى جهانى، و چيرۆكه ناوازه كانه، "رووبارهكانى ئاسمان" پيشنيارىكى زور باشه. نه م رۆمانه كه ته نها خوئنده وه يه كي قورسه، به لكو نه زموونىكى نه ده بي و فكريشه كه كاريگه رى دريترخايه ن له سه ر خوئنه ر داده نيئ.

خويىندنه وه يهك بۇ ديوانه شيعرى (ئەو رۆژانهى له بالى په پوله ده چن) ى بهندى عهلى

پ . ى . د . سعید محمد بهرزنجى

- * ماسنهرى له كۆليجى پهروهردى ئيىن روشد له زانكۆى بهغدا خويىندوه .
- * پرونامهى دكتوراى له زانكۆى سليمانى كۆليجى زمان و ئەدهبى كوردى بهدهسنهپناوه .
- * مامۇسنايه له زانكۆى سليمانى .

ئەوهى مرؤف گرئدهدا به جيهانى دەر وه ، تېرامانه له وه دەر كه وتانهى بهر كه وتن له گه ل هه ستدا ده كهن و جيكه وتهى ئەزمونه كانيش رهنگى تيدا ددهنه وه ، له رپنگهى چه ند ويته به كه وه كه زمانى شيعرى تيدا دئته به رهه م . به پي بنه ماكان ، له زمهن و شوين و كاتيكي ديارى كراودا ، ئەمه ش له دارستن وهى ئەو جيهانه وه ده ست پيد هكات كه ده ستى پيناگات و له خه يالگه دا كارى بۇ ده كات ، بويه هه ميشه تامه زرؤى ئەو دؤخه به وه خه ونى پيوه ده بينيت ، به پيوهرى چه زو خولياو تېروانين له پيشينهى مه عريفه وه ئەزمونه كانى به رده ستيدا . بۇ ئەوهى تا ئاستيك بتوانيت بيخاته پروانگه به كه وه و داكوكى بۇ خواسته كانى بكات و به رجه ستهى ئەو ژيانه بكات كه به ئاواته وه به بوى و خه ونى پيوه ده بينيت . به مه ش له گه ل فاكته ره كانى رپالدا جياوازيه ك فه راهه م ده كات ، هه ر له سؤنگهى ئەمه شه خه ونى شاعير روه به ريكى فراونترى هه به ، فره رهنگيه كى جوانترى له خوگرتوه ، په لكه زيرينه ئاسا به سه ر ئاسمانى ديارده كاندا په رش و بلاو ده بيته وه و چيژيكى رهنگى دى له گه ل خويدا ئاشناى شيعره كانمان ده كات و ده ستمان ده گريت به ره و تيكه ل بوونى جيهانه كهى خو .

لېرەو ، بەندى عەلى سەرنجمان رادەكېشىت بۇ بەرفراوانى خەيال و پەھەندەكانى فەنتازيا ، لەسۆنگەى ئەوۋى ئەدەب زىمانى راقەو لېكدانەوۋىيە ، زىمانى گرىمانەىيە بەوۋى دەبىت پېكەوۋە سازان بخولقېنىت و جورېك لە روحيەتى هاوچەرخ پېرەو بكات ، مەبەستمانە بلىين دىدى نوئ و خەيالى نوئ و زىمان و بىرى دى خوئ دەردەخات ، ھەر لەبەر ئەمەشە ئەگەر شىعرو ھزر پېكەوۋە شىعرىيەت بەرھەم نەھىين ، ناتوانن پاستى بوون دەرىخەن . بەلام شىعر ئەو دژە سىستەمەىيە كە ناتوانرېت دەستەمۇ بكرېت و ھەر بەو ھۆيەشە شىعرو ھزر پېكەوۋە رېدەكەن و بزر نابن ، بەلكو ھەردەم دىيارو دەرخەى بوونەكانن .

خولقاندنى پەيوەندىيەكانى بەندى عەلى لەنىوان واقىع و خەيالدا ، بەو پېيەى واقىع لە بنەپەتدا دروستكەرى خەيالە بۆيە شاعىر لە شىعرى (كۆبوونەوۋى پېنچ قۇئى) دا ، دەلېت:

گوئم من و
خۆم و ھەست و ھۆش و دلم
كۆبووینەوۋە بە پېنچ قۇئى
تا رېكەوین لەسەر ماوۋى مانەوۋى تۆ
لەسەر كورسى عەرشى ئەوین ..
تا ئەو پۇژەى
لەگەل پېدەشتى ھەولېردا ھاوتا دەبى
كېوى سەفین ..
لەزىندانى شوشەى دلى تۇيا ، گوئم
ماسىيەكى ..
بەندى ھەتا مەرگە ، دلم !

تواناى گواستەنەوۋى شىعرى لە واقىعى ھزرى و سىياسىيەوۋە بۇ خەيالى رۇمانسى بەھىزە ، چونكە بەشىۋەىيەكى رەھا گوزارشت لەناخى خوئ دەكات ، بەلام لەگەل ئەوۋەشدا ئاوازىكى رازاۋەى بەرز بە دەقەكە دەبەخشى و نرخ و بەھای بەرزەكاتەوۋە ، زىاترىش كار لەخوینەر دەكات و دەيورۇژنىت .

چونكە تریپەو مۇسىقا بنەمايەكن لە بنەماكانى شىعرو بەیەكەوۋە پېوەندىدارن ، بوونيان پېكەوۋە پېوەستەو نەبوونى ھەرىەكېكىان كەم و كورپەكە بە واتاو شىۋەو ناوەرۆك، وەكو پېكەتەو دوو فاكتەرى ستراتىژى نوئ لە شىعەرەكەدا بەكارھىنراۋە .

هه موو ئەمانه و زیاتریش ئەوه دهگه یه نن ، شاعیر له پال بههره شعرییه کهیدا که سێکی خاوهن هزره هه ئۆسته و له لایه کی دییه وه ده زانیت چون دهقه شعرییه کانی دابرتیت و چۆنیش مه مه له بیان له گه ئدا بکات .

واته به هۆی ئاگایی و بههره کانییه وه ، ئاگاداره له چۆنیتی داپشتنه وهی شعرییدا ، جگه له وهش به دوای مه بهستی ده قدا ده گه پت ، له پنگه ی چه مکی ماناو وروژاندنی بابته و په هنده هزرییه کانییه وه .

ههروهها ده ئیت ؛

شکۆی چ شاخێک ده گاته

شکۆی ههردوو مه مانی ژن ..

بۆنی چ باخێک ده گاته

بۆنی عهتری بن ههنگل و چرۆی دهم و

نارهقهی لامل و نیوان

خه پهندی ههردوو پانی ژن ..

.....

له م دهقه دا شاعیر پیمان ده ئیت ؛ که رۆمانسيزم ئایدۆلۆژیايه کی نوئ بوو ، بۆ نه وه یه کی نوئ که تیدا ره هه نده کانی شاعیر فۆرمی نوئ و په یامی نوئی له خوگرتوووه ، که سیماکانی شاعیری رۆمانسی له دهقه کاندایه دیده کړیت به هزره ههستی قولیان ده قه گه لیکێ قولیان نووسیوه و له لایه کی دییه وه به و بویرییه وه له ئیروتیک قولده بیته وه به ره و جوانی پنگه ی گرتوووه ، رادیکال له عورف و نه ریت دهرده بری و بارودۆخیکی نوئ سه ر پنده خا و کارسازی جوان و شهنگ دینیتته ئاراه ، له جوانی جهسته یه ک به ره و ناو خودی جوانی پنگه ده گری و روح ده هیئته وروژان و هیئانه دی خه ل فکردن دینیتته ناو جوانییه وه . ئەمه ش هیزی به ره نگار بوونه وهی واقیعه و شاعیر جارێکی دی ده یه ویت فه نتازیا و خه یال که له که بکات ، واته له پال نه رکه ئستاتیکه کهیدا دیوه بایۆلۆجییه کی مرۆفیش تیر بکات و خه یال و عه قلیکی پارا و به سۆز ئاویته بکات بۆ به ره مه پنانی به خته وه ری مرۆف ، بۆیه ده کړیت دنیا ی خالی له هونه ری شاعیر به دنیا یه کی تا ک په هه ند وه سف بکات و هه ولته دات شاعیر و هونه ر بکاته به شیکی دانه برا و له ژیان . وه کو ده ئیت ؛

کاتی ناخم

پر ده بی له ژه هری سیاسهت

کوپی شیرى موحیبه تی

ژنىكم پيويسته بۇ ژين ..
سوپاس بۇ مېرهبانیت ئەى ژن
تۆ نه بويتايه خۇ هەرگيز
ژهراوى بوونى نيو خوینمان نه ده وهستا .

.....
به وهى پرسى جهسته له ميتۆدى بونگه رايبدا به ژبانوه په يوه ستمان دهكات و كه
رابدروو و ئیستا و داهاتوومان به يه كه وه دهلكيئي . بويه ده ئيت ؛
حهز له تري چاوت ده كه م
ئيشتهای لالهنگى ليوت
باوه جو ، ئای له و حه سرته ..
حه كيمانى شار به كۆى دهنگ
مه نعى شيرينيم ليده كه ن
ده ليئن ، به وبه خت .. تۆ شه كرهته !

.....
((رينيه ديكارت (۱۵۸۶ - ۱۶۵۰) ؛ جياوازی له نيوان جهسته و دروون دادهنئ و
ههريهك به سهريه خۇ له وى ديكه ته ماشا دهكات ، ههريه كيكيديشان جه وههري
خۆى ههريه كه له وى دى جيا ده بيته وه ..)) .
چونكه دروون جه وههري سهريه خۆى ههريه و ماهيه ته كه شى بير كرده وهيه ،
جهسته ش جه وههري تايهت به خۆى ههريه و ماهيه ته كه شى دريژبوونه وهيه . بويه
شاعير دهيه ويئت له ريگه و واقيعه وه ههست و گرفته كانى خۆى چاره سه بكات ، به و
مانايه وى كه جهسته ده بيته خه يال و كوومه ليك نواندى عه قلى و ويته يه كى نه ستى
ناماده ، له بير كرده وهى شاعيردا تاكه ريگه وى رووبه رووبوونه وه بۇ به رهه مه پنان و
گه پانه وهى نه به دى و ئيراده وى به هيژ دروست دهكات . يا خود ده ئيت ؛
تا چاوه كانم كز نه بوون .. وهره با تير ته ماشا كه م
تا گوئييه كانم كه ر نه بوون .. پيبيكه نه تاكو ده توانى ..
تا دلّم گرمه وى تيدايه .. ليگه رى با تۆم خۆشبووى ..
تاكو له زاريش نه كه وتووم .. با له ليوت بنه خشيئم
وشه وى ماچى جاويدانى ..
من دهزانم .. به عيشقى تۆ گهنج ده بمه وه
له موحتاجى منيش بۇ ماچ .. تۆش دهزانى !

.....
 بۆيە زمان وهك هه لگري ماناو ده لاله ته كانى خوئى له هه ستى (ئاگايى) دا وينا ده كات .
 كه واته په يوه ستى ئاگايى و نه ست به نه نجام ده گه يه نئ و وهك داله له ئاگاييدا خوئ
 وينا ده كات و نه ست وه لامده ره وه و رافه كارى نه و پرسيا ره له خود دا فورمه له ده پيئت .
 كاتئ ده لپت ؛

من هيچى دى ناليم ، ئيتير

زورم وت و

شه مال به لاي گويتا بردى

دلّم تا دوا دلّوپى خوئين

نه زيفى عيشقى لى به ربوو

سه يلى نه ويش

دلّره قى و بچ خه ميبى ، وه بهر پيئا بردى ..

من هيچى دى ناليم ، ئيتير !

.....
 بۆيە شاعير ، ره هه نده ده روونيه كانى وا ده كات به زمانىكى ئاسايى و قولبوونه وه و
 تيرامان له رووداوه كان به هوئى گيرانه وه وه ، به لكو له نيويدا ره هه ندگه ليك هه ن كه
 به پيئى پيويستى بونيادى ده ق شيوازى خوئان وه رده گرن و كارى گه ريبى خوئان له هه ستى
 خوئنه ر ده كهن ، به ئامانجى تيرامان و تيگه ييشتن له وه خه ياله ي شاعير نه فراندوپتى ،
 به وه هه سته وا له خوئنه ر ده كات بوونى راسته قينه ي خوئى له ده قدا بدوؤزپته وه .

كه واته بيركردنه وه يان خه يالكردن لاي شاعير بو خوئى نه وه هه سته بونيادييه كه
 زمان ئاماده باشى خوئى تيدا وينا ده كات و راستى بوونيمان نيشانده دات .

هه ر بۆيە زمان خوئى له وينا كرنى شته كاندا ده رده خات ، كه له ئاگامه نديماندا وينا ي
 هه موو نه و شتانه مان بو ده كات كه باسى لپوه ده كه ين .

جگه له وهش نه م خه سلته ته ي زمانى شيعيرى هوكارى كه بو دروستبوونى خه يالنىكى
 نازادو قول له تيرامانى خوده وه بو ده ق ، چونكه زمانى شيعير په يوه ندييه كى
 راسته وخوئى به بيركردنه وه وه هه يه و هه موو ناكوكيه كى بونيادى شيعيرى ده گه رپته وه
 بو جورى زمانى وپنه .. چونكه وپنه ره گه زنىكى بنه رپته ييه له زمانى شيعيريدا .

جگه له وهش هه موو وشه كان له شه قه ي بال ده دن و هه موو ئاسمانى به رين له
 به رده م فرپندا ئاوالايه و شاعير هه لگري پيناسه ي شاعير پيئى خوئيه تى ، چاونه ترسانه
 گه مه به زمان ده كات له نيپو شيعره كانيدا ، نه مه ش له لايه ن شاعير فه راهه م كراوه .

تویژینه وه

بکه‌رنادیاری زمانی فینله‌ندی هه‌یه یان نا. به گشتی، توئینه‌وه‌که ئه‌وه نیشان ده‌دات که هه‌ندیک خاسیه‌ت هه‌ن که وه‌رگێرانه ئه‌ده‌بییه لیکۆلدراره‌کان له ده‌قه فینله‌ندییه وه‌رنه‌گێرداره‌کان جیا ده‌که‌نه‌وه، به‌لام به‌لگه‌کان یه‌کلاکه‌ره‌وه نین. وتاره‌که باس له هۆکاره ئه‌گه‌رییه‌کانی ئه‌نجامه نا-یه‌کلاکه‌ره‌وه‌کانی شیکردنه‌وه‌که ده‌کات و ئاماژه به‌و فاکته‌رانه ده‌دات که پێویسته له توئینه‌وه‌کانی داها‌توودا په‌چاو بکړین، وه‌ک قه‌باره‌ی کۆرپه‌سه‌ لاره‌کییه‌کان و ئه‌گه‌ری هه‌بوونی خاسیه‌ته ستایلیستییه تایبه‌ته‌کانی ده‌ق یان ژانره‌کان. بێگومان پێویسته میتۆدۆلۆژیایه‌که بکړیت و میتۆدی قوولتر په‌ریان پێ بدریت بۆ به‌ده‌سته‌پێانی وینه‌یه‌کی گشتگیرتر له بکه‌رنادیاری زمانی فینله‌ندی له ده‌قه ئه‌ده‌بییه‌کاندا، و بۆ پشتراستکردنه‌وه‌ی ئه‌وه‌ی که چی په‌یوه‌سته به‌ نووسه‌ر، وه‌رگێر، ژانریان زمانی سه‌رچاوه له به‌کاره‌ینانی بکه‌رنادیاری زمانی فینله‌ندییدا.

۱. پێشه‌کی

له مه‌ودای ئه‌م وتاره‌دا، وه‌رگێرانی ئه‌ده‌بی له روانگه‌ی زمانه‌وانی به‌رکه‌وتنی زمانه‌وه سه‌یر ده‌کړیت و وه‌ک بارودۆخیکه به‌رکه‌وتنی زمان پێناسه ده‌کړیت که تێیدا وه‌رگێر له کاتی دروستکردنی ده‌قیکی نوێی زمانی نامانج له‌سه‌ر بنه‌مای ده‌قیکی سه‌رچاوه که به‌ زمانیکه تر نووسراوه، له نیوان دوو (یان زیاتر) زماندا «دیت و ده‌چیت» (بروانه وه‌ک نمونه: Kolehmainen et al. ۲۰۱۴; Kranich et al. ۲۰۱۱) توئینه‌وه‌که باس له کاریگه‌رییه زمانه‌وانییه ئه‌گه‌رییه‌کانی ده‌قی سه‌رچاوه له‌سه‌ر خاسیه‌ته‌کانی ده‌قی نامانجی وه‌رگێرداره‌ ده‌کات و کاریگه‌ری نیوان-زمانه‌وانی وه‌رگێرانه‌وه به‌ بارودۆخه‌کانی تری به‌رکه‌وتنی زمانه‌وه ده‌به‌ستیته‌وه. نامانجی ناوه‌ندی ئه‌م وتاره بریتیه له تاقیکردنه‌وه‌ی نامرازه میتۆدۆلۆژییه‌کان که ده‌کړیت له‌م جوړه توئینه‌وه به‌راوردکاریانه‌دا به‌کاره‌ین، و دا‌بینکردنی تپروانینیکی ده‌رباره‌ی ئه‌وه‌ی چۆن ده‌کړیت کۆمه‌له نامرازه‌کان په‌ریان پێ بدریت و رێک بخرین بۆ لیکۆلینه‌وه له‌وه پرسه‌ی که ئایا ده‌رنه‌نجامه زمانه‌وانییه‌کانی به‌رکه‌وتنی زمانی وه‌رگێرانه تایبه‌تن به‌ وه‌رگێرانه‌کان له‌گه‌ڵ بارودۆخه‌کانی تری به‌رکه‌وتنی زماندا هاوبه‌شن. پرسه‌ی هاوشیوه له‌م دوایانه‌دا له توئینه‌وه‌ی زمانه‌وانی به‌رکه‌وتنی زمان له وه‌رگێرانه‌دا شوینکه‌وتنی بۆ کراوه، و ئه‌م وتاره‌ی ئیستا هه‌ول ده‌دات به‌شداریه‌ له‌م بواره نوێیه‌ی لیکۆلینه‌وه‌کانی وه‌رگێرانه‌دا بکات.

پرسه‌ ئاماژه‌پێکراوه‌کانی سه‌ره‌وه له رینگه‌ی شیکردنه‌وه‌ی به‌کاره‌ینانی بکه‌رنادیاری

زمانی فینلهندی له کۆرپه سیکی دهقه ئە دەبییه کاندای لیکۆلینه وهیان بۆ ده کریت، که پیکهاتوو له وەرگپرانه فینلهندییه کان له ئەستۆنی و ئەلمانیه وه و دهقه ئە دەبییه فینلهندییه وەرنه گپرداوه هاوتاکانیان (که له پرووی قه باره و ژانره وه گونجیتراون). دهقه وەرگپرداوه کان له گه ل دهقه وەرنه گپرداوه کان به راورد ده کرین، و ئە نجامه کان په یوه ست ده کرین به توئینه وه یه کی پیشووی زمانه وانیه به رکه وتنی زمان دهر باره ی به کارهینانی بکه رنادیاری زمانی فینلهندی له چاوپیکه وتنه زاره کییه کانی کۆچبه ره فینلهندییه کان له ئەستۆنیا (Riionheimo et al. ۲۰۱۴). به پئی ئە نجامه کانی ئە م توئینه وه یه ی پیشوو، به رکه وتن له گه ل زمانی ئەستۆنی کاریگه ری له سه ر به کارهینانی بکه رنادیاری زمانی فینلهندی له نیوان گروویپکی دیاریکرای کۆچبه ره فینلهندییه کانی نیشه جی ئەستۆنیا هه بووه. له م وتاره دا پشکنین ده که یین بۆ ئە وه ی بزانی نایا کاریگه ری هاوشیوه ی به رکه وتن له وەرگپرانه ئە دەبییه کاندای ده بینریت و نایا ده کریت له رنجه ی نامرازه کانی زمانه وانیه کۆرپه سه وه ده ستنیشان بکرین.

وەرگپرانه ئە دەبییه کان وه ک هاوتایه ک بۆ داتای به رکه وتنی زاره کی هه لبرێدراون، به هۆی توانایان بۆ نیشان دانی دوو نمونه سه ره کییه که ی بکه رنادیاری زمانی فینلهندی: یه کیکیان که زیاتر تایبه ته به کارلیکی زاره کی و نووسه ران و وەرگپران بۆ دروستکردنی وه همی زمانی ئاخوتن و ستایلی بازاری به کاری ده هین؛ ئە وه ی تریان که زیاتر تایبه ته به جۆره نووسراوه کانی زمانی فینلهندی و خاسیه ته کانی، که هاوشیوه ی بکه رنادیاره له زمانه ئەلمانیه کاندای. خالیکی هاوبه شی تر له نیوان داتای ئە م چاوپیکه وتنه و وەرگپرانه ئە دەبییه کان ئە وه یه که هه ردووکیان له سه روشندا گپرانه وه یین (Narrative) ئە م توئینه وه یه ی نیستا به شیکه له توئینه وه یه کی فراوانتر که جه خت له سه ر پیکهاته بکه رنادیاره کان ده کاته وه و ده بیته وه ک توئینه وه یه کی به رای تاقیکاری سه یر بکریت. لێره دا، یه که م هه نگاوه کان دهنرین بۆ تاقیکردنه وه ی توانا میتۆدۆلۆژییه کان بۆ لیکۆلینه وه له بکه رنادیاری فینلهندی له دهقه ئە دەبییه کاندای له رنجه ی به کارهینانی نامرازه کانی زمانه وانیه کۆرپه س و به راوردکردنی داتای ئە ده بی له گه ل داتای کارلیکی زاره کی.

ئە م وتاره به م شیوه یه ی خواره وه رنکخراوه: به شی دووهم کورته یه کی ره وشی نیستای توئینه وه ی زمانه وانیه به ریه ککه وتن له وەرگپراندا، پرسه سه ره کییه کانی توئینه وه و دۆزراوه کانی له خو ده گریت. له به شی سییه م دا، خاسیه ته تایبه ته کانی بکه رنادیاری فینلهندی و ئەستۆنی وه سف ده که یین. به شی چواره م زانیاری دهر باره ی ئە وه کۆرپه سانه ی له م توئینه وه یه دا به کارهاتوون و میتۆده کانی لیکۆلینه وه ده خاته روو.

له به‌شی پینجه‌مدا، قۆناغه‌کانی شیکردنه‌وه‌ی به‌رای‌ی ئه‌زمونی راپۆرت ده‌که‌ین و ئه‌نجامه‌کانی ده‌به‌ستینه‌وه به توێژینه‌وه‌یه‌کی پێشوو ده‌رباره‌ی کاریگه‌ری زمانی ئه‌ستۆنی له‌سه‌ر بکه‌ر نادیارای فینله‌ندی. له‌ کۆتاییدا، به‌شی شه‌شه‌م پوخته‌ی دۆزراوه‌کانی ئه‌م توێژینه‌وه به‌راییه ده‌خاته روو و ئه‌نجامگیری بۆ توێژینه‌وه‌کانی داها‌توو ده‌رباره‌ی به‌راوردکردنی کاریگه‌رییه‌کانی به‌ریه‌ککه‌وتنی وه‌رگێرپان له‌گه‌ڵ ده‌رئه‌نجامه‌کانی بارودۆخه‌کانی تری به‌ریه‌ککه‌وتنی زمان ده‌کات.

۲. بواری نوێی توێژینه‌وه‌ی زمانه‌وانی به‌ریه‌ککه‌وتن له‌ وه‌رگێرپاندا

ئه‌و فاکته‌رانه‌ی ده‌بنه‌ هۆی گۆرپان و هه‌مه‌جۆری له‌ زماندا زۆرن، و له‌ نیواندا، رۆئی به‌ریه‌ککه‌وتنی زمان به‌ تایبه‌تی گرنکه‌ برپاوه‌ وه‌ک نمونه‌: (Thomason ۲۰۰۱). به‌ریه‌ککه‌وتنی نیوان قسه‌که‌رانی زمانه‌ جیاوازه‌کان رهنگه‌ له‌ هه‌ردوو جۆری کارلیکی نووسراو و زاره‌کیدان و له‌ چه‌ندین چوارچۆیه‌ی جیاوازدا روو بدات؛ وه‌رگێرپانیش که‌ له‌ چه‌قی ئه‌م وتاره‌دایه، ته‌نها یه‌کێکه‌ له‌ جۆره‌ ئه‌گه‌رییه‌کانی به‌ریه‌ککه‌وتنی زمان. له‌ هه‌ر شوێنێک فره‌زمانی هه‌بیت، وه‌رگێرپان به‌ شیوه‌ جۆراوجۆره‌کانییه‌وه ئاماده‌یی هه‌یه، له‌گه‌ڵ پێکدادانه‌ نیوان-زمانه‌وانی و نیوان-کولتووورییه‌کان له‌ نیوان وه‌رگێرپان، زمانی سه‌رچاوه، زمانی ئامانج و قسه‌که‌رانی ئه‌م زمانانه‌دا. هه‌رچه‌نده‌ وه‌رگێرپان شیوازیکی ئاشکرای به‌ریه‌ککه‌وتنی زمانه‌، به‌لام له‌ کاره‌ سه‌ره‌کییه‌کانی بواری به‌ریه‌ککه‌وتنی زماندا تا راده‌یه‌کی زۆر فه‌رامۆش کراوه (برپاوه‌ هه‌روه‌ها: Kranich & Höder ۲۰۱۱: ۱۱).

به‌ پینچه‌وانه‌وه، له‌ لیکۆلینه‌وه‌کانی وه‌رگێرپاندا دۆخه‌که‌ که‌میک جیاوازه؛ له‌ سالا‌نی دوا‌ییدا بواریکی نوێی توێژینه‌وه‌ سه‌ره‌به‌ئداوه‌ که‌ روانگه‌کانی لیکۆلینه‌وه‌ی وه‌رگێرپان و زمانه‌وانی به‌ریه‌ککه‌وتن پێکه‌وه‌ کۆده‌کاته‌وه. کاریگه‌ری نیوان-زمانه‌وانی، واته‌ کاریگه‌ری ده‌قیکی سه‌رچاوه‌ له‌سه‌ر خاسیه‌ته‌ زمانه‌وانییه‌کانی وه‌رگێرپانیک، هه‌ر له‌ سه‌ره‌تای سه‌ره‌ه‌لدانی ئه‌م بواره‌ میژوو‌وبیه‌وه‌ له‌ لیکۆلینه‌وه‌کانی وه‌رگێرپاندا مشتوم‌ری له‌سه‌ر بووه، و وه‌ک «یاسایه‌کی» ئه‌گه‌ریی وه‌رگێرپان سه‌یر کراوه‌ که‌ بن‌گوێدانه‌ جووته‌-زمانه‌کان رووده‌دات (Toury ۱۹۹۵). کاریگه‌رییه‌کانی ئه‌م دیارده‌یه‌ له‌ چوارچۆیه‌ی لیکۆلینه‌وه‌ی «گریمانانه‌ گه‌ردونییه‌کانی وه‌رگێرپان» دا‌تاقیکراونه‌ته‌وه (برپاوه‌ بۆ نمونه‌: Eskola ۲۰۰۴، Mauranen ۲۰۰۴)، به‌لام په‌یوه‌ستکردنی ئه‌م بابته‌ به‌ چوارچۆیه‌ی روانگه‌ی زمانه‌وانی به‌ریه‌ککه‌وتنه‌وه‌ په‌ره‌سه‌ندنیکێکی نوێیه‌ (برپاوه‌ هه‌روه‌ها: Lanstyák & Heltai ۲۰۱۲: ۱۰۰). له‌ناو ئه‌م چوارچۆیه‌ نوێیه‌دا، توێژه‌ران پشکنینیان

له هه ندىك بارودۆخى تايبه تدا، ئەو به ربه ككه وتنه زمانىيهى كه له رڤنگه ي وهرگړپرانه وه پرووده دات، شوپنه وارى هه ميشه يي له زمانى ئامانجا به جپيشتووه و بوو ته هوى گۆرپرانكارى به كى زمانه وانى به ربه ككه وتن-ته وهر؛ بۆ نمونه له رڤنگه ي ناساندنى خاسيه ته ستايلىستى به نوپيه كان و كاركرنه سهر به كارهيئانى برڤگه زمانه وانى به ربه سه نه كان. گۆرپرانكارى به ميژووييه كانى وهرگړپران-ته وهر له زمانه جياوازه كاندا، له توپژينه وه كانى (Baumgarten، House and Amouzadeh and House؛ ۲۰۱۰؛ Probst ۲۰۰۴؛ Baumgarten and Özçetin؛ ۲۰۰۸؛ Wurm؛ ۲۰۰۸) مشتومريان له سهر كراوه.

ههر يهك له (Kranich، Becher and Höder؛ ۲۰۱۱)، (Kranich؛ ۲۰۱۴) و McLaughlin (۲۰۱۱) باس له و فاكته ره نه گه ريبانه ده كه ن كه كار ده كه نه سهر دهرئه نجامه كانى به ربه ككه وتنى وهرگړپران-ته وهر و نيشانى ده دن كه ئەم فاكته رانه تا پاده يه كى زۆر هه مان ئەو فاكته رانه ن كه له بارودۆخه كانى ترى به ربه ككه وتنى زماندا كار ده كه ن. له زمانه وانى به ربه ككه وتندا، چرپى و ماوه ي به ربه ككه وتنه كه، په يوه ندىيه كانى بالاده ستى كۆمه لايه تى-سىاسى (Sociopolitical dominance) و پايه ي (Prestige) زمانى سهرچاوه، هه ندىكن له و فاكته رانه ي كه دهركه وتوو و كارى گه ريبان هه يه له سهر ئەوه ي چ جۆره خاسيه تىكى زمانه وانى وهرده گيرين يان په تده كرپنه وه، و ئەو گۆرپرانكارى به تا چ پاده يه ك به قوولئ جيبه جى ده كرپت (بروانه وهك نمونه: (Thomason & Kaufman؛ ۱۹۸۸؛ Thomason؛ ۲۰۰۱) به پيپى وته ي، (Kranich، Becher and Höder؛ ۲۰۱۱)، (Kranich؛ ۲۰۱۴) و (McLaughlin؛ ۲۰۱۱)، فاكته رى هاوشيوه له وهرگړپرانيشدا كار ده كه ن و كارى گه ريبان له سهر دهرئه نجامه كان هه يه، به لام هيشتا پيوستمان به توپژينه وه ي ئەزموونى (Empirical) زياتر هه يه بۆ جووته-زمان، كولتور و سه رده مه ميژووييه جياوازه كان.

جگه له وهش، رهنگه وهرگړپران كارلىك بكات و ناويته ي به ربه ككه وتنه زمانىيه هاوكاته كانى تر بيت و كارى گه ريبه كانيان به هيژتر بكات. ئەم لايه نه كه له لايه ن Neumann (۲۰۱۱) هوه هيئراوته به رباس، گۆشه يه كى ترى ليكۆلپنه وه يه كه بيگومان پيوستى به توپژينه وه ي ئەزموونى زياتر هه يه. داتا و توپژينه وه ي نوئ پيوستن بۆ تاكيكرنه وه ي ئەوه ي كه ئايا دهرئه نجامه زمانه وانى به ربه ككه وتنى وهرگړپران-ته وهر هاوشيوه ي ئەو گۆرپرانكارى به ن كه به هوى جۆره كانى ترى به ربه ككه وتنه وه دروست ده بن يان جياوازه ن. توپژينه وه كانى پيشوو ئاماژه يان به وه كردوه كه به راستى هاوشيوه ي هه يه و وهرگړپران و بارودۆخه كانى ترى به ربه ككه وتن رهنگه ببنه

هۆی گۆپان و گۆپانکاری زمانهوانی یه کسان (بروانه ههروهها: Kranich, Becher & Höder ۲۰۱۱; Lanstyák & Heltai ۲۰۱۲) بۆ نموونه Meriläinen, Kolehmainen, and Riionheimo (۲۰۱۴) شیکردنه وه بۆ ده رکه وته کانی جۆرئیکی تایبه تی کاریگه ریی

به ریه ککه وتن ده که ن که پئی ده ئین که مبه وونه وه ی ناو- زمانه وانی (Interlingual reduction) له توئینه وه که ی ئه واندا، ئەم زاراوه یه ئاماژه یه بۆ ئەو که مبه وونه وه ی فری کوئینسی یان داخو رانه ی که به هۆی به ریه ککه وتنی زمانه وه له برگه زمانه وانی به کانی زمانی ئامانجا رووده دات، کاتی که ئه و برگانه له نیوان هه ردوو زمانه به شداره که دا هاوبه ش نین. ئەوان کاریگه ریی بارودۆخه جیاوازه کانی به ریه ککه وتنی زمان به راورد ده که ن و نیشانی ده ده ن که که مبه وونه وه ی ناو- زمانه وانی هه م له و زمانه ی که له چوارچۆیه ی کۆچه ریدا تووشی داخو ران (Attrition) ده بن، هه م له پرۆسه ی وه رگێپان بۆ ناو زمانی دایکی (L1)، و هه م له لایه ن قسه که رانی L2 و فره زمانه کاندا رووده دات؛ که واته پێویسته وه ک به شیکی سروشتی پرۆسیسکردنی زمانی فره زمانی سه یر بکریت (بروانه ههروهها: Kolehmainen ۲۰۱۳) له گه ل ئه وه شدا، هیشتا پێویستمان به توئینه وه ی ئەزموونی زیاتره، و له بهر ئەوه ی به راوردکردنی ده رنه نجامه کانی نیوان به ریه ککه وتنی وه رگێپان و به ریه ککه وتنه کانی تر تازه ده ستی پیکردوو، ده کریت پێشبینی ئەوه ش بکه ی ن که جیاوازی گه وره ش له نیوان هه ردووکیاندا بدۆزیته وه.

له توئینه وه کانی پێشوی زمانه وانی به ریه ککه وتنی وه رگێپاندا، توئهران وه رگێپانی ئەده بیان وه ک بواریکی تایبه تی وه رگێپان جیا نه کردوو ته وه، و تا ئەو شوئنه ی نیه بزانی، توئینه وه کان جۆره جیاوازه کانی وه رگێپانیان له یه کتری جیا نه کردوو ته وه. که واته پێویستمان به توئینه وه ی ئەزموونی زیاتره بۆ وه لامدانه وه ی ئەو پرسه ی که نایا کاریگه ریی نیوان- زمانه وانی له شیوازه جیاوازه کانی وه رگێپاندا به شیوه ی جیاواز ده رده که ویت یان نا.

یه کی که له جیاوازی به نه گه ریه کانی نیوان کاریگه ریه کانی به ریه ککه وتن له وه رگێپانی ئەده بیدا و ده رنه نجامه کانی جۆره کانی تری به ریه ککه وتنی زمان، په نگه بگه ریته وه بۆ ئەو پاستیه ی که وه رگێپانی ئەده بی چالاکیه که زۆره ی جار له لایه ن پسپۆرانی فره زمانیه وه نه نجام ده دریت. ئەمه خاسیه تیکی گرنگه که وه رگێپانی ئەده بی له زۆری که له بارودۆخه کانی تری به ریه ککه وتن جیا ده کاته وه که تیدا قسه که رانی فره زمانی ئاسایی به شدارن. وه رگێپه ئەده بی به کان شاره زان له هه ردوو زمانی کارکردنیان، و له ئیستادا زۆریکیان مه شق و راهینانی وه رگێپانیان بینیوه. چاره سه رکردنی کیشه و

ته‌حه‌دییه‌کانی نیوان-زمانه‌وانی و نیوان-کولتووری یه‌کیکه له ئه‌رکه سه‌ره‌کییه‌کانی «کاری پۆلیسی» زمانه‌وانی ئه‌وان، و بۆ ئه‌م کاره‌ش ئامرازی تایبه‌تییان له‌به‌رده‌ستدایه. وه‌رگێره ئه‌ده‌بییه‌کان له نیوان ده‌قی سه‌رچاوه و ده‌قی ئامانجا «دین و ده‌چن» و به‌به‌رده‌وامی چاودێری ئه‌و هاوتاناو-زمانه‌وانییانه ده‌که‌ن که له پڕۆسه‌ی وه‌رگێراندایه دروستی ده‌که‌ن.

جگه له‌وه‌ش، ده‌کریت گه‌فتوگۆ له‌سه‌ر ئه‌م هاوتایانه بکریت له پێگه‌ی کارکردن له‌گه‌ڵ شاره‌زایانی تر، بۆ نمونه له‌گه‌ڵ سه‌رنووسه‌ری چاپخانه. که‌واته وه‌رگێرانی ئه‌ده‌بی بارو‌دۆخیکی به‌ریه‌ککه‌وتنه که تێیدا ئه‌و لایه‌نه‌ی ده‌قی ئامانج به‌ره‌م ده‌هینیت شاره‌زایه‌کی فره‌زمانه، و هه‌روه‌ها تا راده‌یه‌ک دیارده‌یه‌کی کۆمه‌لایه‌تییه که زیاتر له تاکه که‌سیک تێیدا به‌شداره. له‌و توێژینه‌وه‌یه‌ی پێش‌ویدا که ئه‌نجامه‌کانی ئه‌م توێژینه‌وه‌یه‌ی ئێستای پێوه به‌ستراوه‌ته‌وه، به‌ریه‌ککه‌وتنی زمان په‌یوه‌ندی به کارلیکی زاره‌کی و قسه‌که‌ره فره‌زمانه ئاسایه‌که‌نه‌وه هه‌بووه که مه‌شقی زمانه‌وانی تایبه‌تییان نه‌بووه. ئه‌نجامه سه‌ره‌کییه‌کانی ئه‌و توێژینه‌وه‌یه‌ی پێش‌وو له به‌شی ۵.۲ دا باس کراون.

۳. خاسیه‌ته سه‌ره‌کییه‌کانی بکه‌ر نادیا‌ری زمانی فینله‌ندی

ئه‌م وتاره تاوتوێی کاریگه‌رییه ئه‌گه‌رییه‌کانی به‌رکه‌وتنی زمانی وه‌رگێران-ته‌وه‌ر ده‌کات له‌سه‌ر به‌کارهینانی بکه‌ر نادیا‌ری زمانی فینله‌ندی له وه‌رگێرانه ئه‌ده‌بییه‌کاندا له زمانی ئه‌ستۆنییه‌وه. نمونه‌کانی خواره‌وه، که له کۆرپه‌سی ئه‌ده‌بی ئه‌م توێژینه‌وه‌یه‌وه وه‌رگێراون، خاسیه‌ته‌کانی بکه‌ر نادیا‌ری فینله‌ندی پوون ده‌که‌نه‌وه. ئه‌م نمونه‌وانه نیشانی ده‌ده‌ن که بکه‌ر نادیا‌ری فینله‌ندی له زۆر پووه‌وه جیاوازه له پۆلیتی بکه‌ر نادیا‌ر له زمانی ئه‌لمانی یان زۆریک له زمانه هیندۆ-ئهوروپیه‌کانی تر. له به‌رانبه‌ردا، بکه‌ر نادیا‌ری فینله‌ندی و ئه‌ستۆنی خاسیه‌تی هاوبه‌شی زۆریان هه‌یه، به‌لام هه‌ندیک خالی جیاوازییان تێدایه.

سه‌ره‌تا، بکه‌ر نادیا‌ری فینله‌ندی پۆلیتیکی «سینتیتیک» (Synthetic) که له پووی مۆرفۆلۆژییه‌وه به‌به‌کارهینانی مۆرفیسی تایبه‌تی بکه‌ر نادیا‌ر دروست ده‌بیت. گوزاره‌ی بکه‌ر نادیا‌ر له‌گه‌ڵ هه‌چ پیکهاته‌یه‌که‌دا (نه‌ک له‌گه‌ڵ بکه‌ری پێش-کار و نه‌ک له‌گه‌ڵ هه‌چ پیکهاته‌یه‌کی تر) له پووی ژماره‌وه «پیکناکه‌وینت»؛ ئه‌وه گوزاره‌یه‌کی بێ-که‌سه (Impersonal) که به‌پێی ژماره ناچه‌میته‌وه. جگه له‌وه‌ش، بکه‌ر نادیا‌ری فینله‌ندی پیکهاته‌یه‌کی بێ-بکه‌ری بێ-که‌سه. نمونه‌ی (۱) نیشانی ده‌دات که هه‌رچه‌نده

نارگیومینتی «به‌رکار/نه‌خۆش» (Patient argument) ره‌نگه شوینی بکه‌ری پیش-کاری ناسایی بگریت، به‌لام پله‌که‌ی له به‌رکاره‌وه بو بکه‌ر به‌رز نابیتنه‌وه، به‌لکو پی‌نگه‌ی به‌رکار و نیشانه‌ی که‌یسه‌که‌ی (Case marking) وه‌ک خۆی ده‌مینتته‌وه.

Minuthan heitettiin ulos.(۱)

من.به‌رکار.پاشگر فری‌درا-بکه‌ر نادیار.پا‌بردوو بو ده‌ره‌وه.

[۶] (Orig-Fin-Det) "من به‌راستی فری‌درا‌مه ده‌ره‌وه

ئه‌م سروشته «نا-به‌رزکه‌ره‌وه‌یه» ی (Non-promotional) بکه‌ر نادیار زمانی فینله‌ندی، سه‌رنجی زۆریک له تو‌یژه‌رانی راکیشاوه و هه‌ندیکیان پیشنیاری ئه‌وه‌یان کردوو که نابیت ئه‌م پیکه‌پاته‌یه به‌هیچ شی‌وه‌یه‌ک وه‌ک «بکه‌ر نادیار» هه‌ژمار بگریت، به‌لکو ده‌بیت به‌شی‌وه‌یه‌کی تر وه‌سف بگریت (پروانه وه‌ک نمونه: Shore ۱۹۸۶; ۲۰۰۳ Blevins; ۱۹۹۳ Tommola). زاراوه‌کانی «نادیار» (Indefinite - Shore ۱۹۸۶) و «سه‌رکو‌تکه‌ر» (۱۹۹۳ Suppressive - Tommola) نمونه‌ی ئه‌و زاراوه به‌دی‌لانن که پیشنیار کران بو جی‌گرتنه‌وه‌ی زاراوه‌ی بکه‌ر نادیار له تو‌یژینه‌وه‌کانی پیش‌وو‌دا (بو بینینی پوخته‌یه‌ک له مشتومره‌ تیرمینۆلۆژی‌یه‌کانی پیش‌وو‌ پروانه: Makkonen-Craig ۲۰۰۵: ۱۶-۱۴).

له زمانی فینله‌ندیدا ده‌گریت کاره‌ تینه‌په‌ره‌کان (Intransitive verbs) له شی‌وه‌ی بکه‌ر نادیاردا به‌کاره‌ینن. ئه‌مه جیاوازی‌یه‌کی گه‌وره‌یه به‌به‌راورد به‌ زمانی ئینگلیزی که‌ تیدا کاره‌ تینه‌په‌ره‌کان به‌ده‌ر ده‌گرین (پروانه: Quirk et al. ۱۹۸۵: ۱۶۲)، به‌لام وه‌ک زمانی ئه‌لمانی وایه که تیدا ده‌گریت گوزاره‌ی بکه‌ر نادیار له کاره‌ تینه‌په‌ره‌کان دروست بگریت (پروانه: Duden ۲۰۰۹: ۴۶۹، ۵۴۷-۵۴۸). له زمانی فینله‌ندیدا به‌ گشتی کاریکی زۆر که‌م هه‌ن که نه‌گریت گوزاره‌ی بکه‌ر نادیاران له دروست بگریت. له بنه‌په‌تدا، ده‌گریت هه‌ر کاریک له شی‌وه‌ی بکه‌ر نادیاردا به‌کاره‌ینن ئه‌گه‌ر فالینسی (Valency) کاره‌که «به‌شداربوویه‌کی مرۆبی» له خۆ بگریت. له زۆریه‌ی کاته‌کاندا ئه‌م به‌شداربووه مرۆبی «بکه‌ر» (Agent)، به‌لام هه‌ندی‌کجار به‌شداربوویه‌ک له رۆل‌یکی تری واتاییدا (Semantic role) ئه‌گه‌ری هه‌یه. ئه‌مه به‌و مانایه‌یه که له فینله‌ندیدا، ده‌گریت بکه‌ر نادیار له‌و کارانه‌ش دروست بگریت که بکه‌ر-ته‌وه‌ر نین، وه‌ک کاره‌ ده‌روونییه‌کان (بو نمونه: karsiä 'نازار چپ‌رتن'، پروانه نمونه‌ی ۲) که بکه‌ره‌که‌ی نه‌ک ته‌نیا ئه‌نجام‌ده‌ر نییه، به‌لکو «ئه‌زمون‌که‌ر» (Experiencer) (Shore ۱۹۸۶; ۲۰۰۰ Vilkuna; ۱۳۱۳-۱۳۲۵). ئه‌مه خاسیه‌تیکه که بکه‌ر نادیار فینله‌ندی له زمانی ئه‌لمانی جیا ده‌کاته‌وه، چونکه له ئه‌لمانییدا بکه‌ر نادیار ته‌نیا له‌و

کارانه دروست دهیئت که بکه‌ری دیاریکراویان (Agentive) هه‌یه. ئەمه‌ش یه‌کێکه له سه‌رچاوه‌کانی هه‌له‌ بۆ ئەو فیئله‌ندیانه‌ی فیۆری زمانی ئەلمانی ده‌بن که هه‌ول ده‌ده‌ن هه‌مان پرسی دروستکردنی بکه‌ر نادیار له ئەلمانییدا به‌کاربه‌یئین
نموونه‌کان له Hyvärinen ۱۹۹۶ وه‌رگیراون:

Finnish:(۲)

.Ennen kärsittiin usein tuberkuloosista

.جاران ئازارچیژرا-بکه‌ر نادیار. رابردوو زۆر له سیل

: German

Früher wurde öfter an der Tuberkulose gelitten (هه‌له‌یه)

جاران هه‌بوو (بکه‌ر نادیار) زۆر له نه‌خۆشی سیل ئازارچیژرا. [۷]

”له سه‌رده‌مانی زوودا، خه‌لک زۆر به‌ده‌ست نه‌خۆشی سیله‌وه ده‌یاننالا‌ند

سه‌ره‌پای ئەوه‌ش، بکه‌ر نادیا‌ری فیئله‌ندی خاسیه‌تی هاوبه‌شی له‌گه‌ل پۆلیئیی بکه‌ر نادیار له زمانی جێرمانییه‌کاندا هه‌یه. یه‌کێک له خاسیه‌ته‌ هاوبه‌شه‌کان بریتیه‌ له «فه‌رمانی» (Function) بکه‌ر نادیار. له هه‌ردوو زمانی فیئله‌ندی و زمانه جێرمانییه‌کاندا، فه‌رمانی سه‌ره‌کیی بکه‌ر نادیار بریتیه‌ له په‌راویزخستی بکه‌ر (یان هه‌ر به‌شداربوویه‌کی تری مرفۆیی) و هینانه‌ پێشه‌وه‌ی به‌رکار (پروانه‌ نموونه‌ی ۱) یان بارودۆخه‌ کاتی و شوێنییه‌کان (پروانه‌ نموونه‌ی ۲). نموونه‌کانی (۱) و (۲) نیشانیده‌ده‌ن که ئەم پێکهاته‌ هیناره‌وه‌-پێشه‌وه‌یه‌ زۆربه‌ی جار شوێنی بکه‌ری پێش-کار له‌ رسته بکه‌ر نادیا‌ره‌که‌دا ده‌گرێت (Kittilä ۲۰۰۰: ۲۹۸).

شۆر (Shore ۱۹۸۶; ۱۹۸۸) که بکه‌ر نادیا‌ری فیئله‌ندی له‌گه‌ل زمانه جێرمانی و رۆمانسییه‌کان به‌راورد ده‌کات، گه‌یشتووه‌ته‌ ئەو ئەنجامه‌ی که بکه‌ر نادیا‌ری فیئله‌ندی یه‌ک پۆلیئیی یه‌کگرتوو نییه‌، به‌لکو چه‌ندین فه‌رمان و خاسیه‌تی هه‌یه. ئەو بکه‌ر نادیا‌ری فیئله‌ندی دابه‌ش ده‌کات بۆ دوو نموونه‌ی: نموونه‌ی نووسراو (W) و نموونه‌ی ناخواتن (S). ئەم دابه‌شکارییه‌ له لیکۆلینه‌وه‌کانی پێشووماندا سوودی هه‌بووه‌ کاتییک بکه‌ر نادیا‌ری فیئله‌ندی-مان له‌گه‌ل زمانی ئەستۆنی، ئینگلیزی و ئەلمانی به‌راورد کردوو (Riionheimo et al. ۲۰۱۴). نموونه‌ی نووسراو (W) تابه‌ته‌ به‌ زمانی نووسین، و فه‌رمان و پزبه‌ندی وشه‌کانی هاوشیوه‌ی بکه‌ر نادیا‌ری بچ-بکه‌ره له زمانه جێرمانییه‌کاندا: ئەگه‌ر رسته بکه‌ر نادیا‌ره‌که به‌رکاربکی تیدا بێت، به‌زۆری له پێش کاره‌که و له سه‌ره‌تای رسته‌که‌دا داده‌نرێت. له به‌رانبه‌ردا، له نموونه‌ی ناخواتندا (S)، گوزاره‌ی بکه‌ر نادیا‌ر زۆربه‌ی جار سه‌ره‌تای رسته‌که‌ ده‌گرێت. ئەم

نمونه‌یه زیاتر تایبته به زمانی قسه‌کردن - یان بۆ نیشان‌دانی زمانی ئاخوتن له ئەدهبیاتی فینله‌ندییدا. نمونه‌کانی خواره‌وه هه‌ردوو جۆری (W) و (S) پروون ده‌کهنه‌وه (به‌و پزیه‌ندییه). وه‌رگێرانه ئینگلیزیه‌که‌ی نمونه‌ی (۳) هاوشیوه‌یه‌کانی نیوان ئینگلیزی و نمونه‌ی (W) نیشان ده‌دات. له نمونه‌ی (۴)دا، به‌کاره‌ینانی «کارا» (Active) له وه‌رگێرانه‌که‌دا جیاوازیه‌کانی نیوان ئینگلیزی و فینله‌ندی ده‌رده‌خات.

Tämä huvila tuotiin sodan jälkeen Terijoelta. (۳)

ئهم فێلایه هینرا-بکه‌ر نادیار. رابردوو جه‌نگ. که‌یس دوا‌ی له تیرۆکی.

(W نمونه‌ی نووسراو) "ئهم فێلایه له دوا‌ی جه‌نگه‌وه له «تیرۆکی» وه‌ بۆ ئیره هینرا

Lähdetään yhdessä lounaalle, niin voit kertoa matkastasi, ministeri. (۴)

ehdotti

با برۆین (بکه‌ر نادیار) پێکه‌وه بۆ نانی نیوه‌رۆ، تاوه‌کو بتوانیت باسی گه‌شته‌که‌ت

(S نمونه‌ی ئاخوتن). بکه‌یت، وه‌زیر پێشنیاری کرد

هه‌رچه‌نده بکه‌ر په‌راویز خراوه، به‌لام بکه‌ر نادیار فینله‌ندی هه‌میشه بوونی بکه‌ر

وه‌ک مه‌رج داده‌نیت. زۆربه‌ی جار، بکه‌ر نادیار ئاماژه‌یه بۆ «کۆمه‌لیک» بکه‌ری

نادیار (VISK § ۱۳۲۳)، و پێگه‌ ده‌دات به ئاماژه‌کردن بۆ که‌سیک یان گرووپێک که

ناسنامه‌که‌یان دیار نییه به‌لکو ده‌بیت له پێگه‌ی ده‌قه‌که‌وه تیبگه‌یت (VISK § ۱۳۱۵).

ئاماژه‌کردن به‌م بکه‌ره نادیاره ده‌کریت گشتی بێت به شیوه‌یه‌ک که هه‌ر که‌سیک

بگه‌رته‌وه. ئه‌مه له نمونه‌ی (۵)دا دیاره که باس له‌وه ده‌کات چۆن خه‌لک به گشتی

شاری «تامپیرئ» ده‌بینن:

Tamperetta pidetään maan tehokkaimpana aluekeskuksena... (۵)

تامپیرئ. به‌رکاره‌ژمار ده‌کریت-بکه‌ر نادیار وڵات. که‌یس کاریگه‌رتین سه‌نته‌ری هه‌رێمی.

(Orig-Fin-Det) "تامپیرئ وه‌ک کاریگه‌رتین سه‌نته‌ری هه‌رێمی له وڵاته‌که‌دا هه‌ژمار ده‌کریت

Fin-Det)

زۆربه‌ی کات بکه‌ر نادیار کاتیک هه‌لده‌بژێردریت که باس له پروودای دیاریکراو له

کات و شوێنێکی تایبته‌دا ده‌کریت که بکه‌ره‌که که‌سیکی دیاریکراوه یان گرووپێکی

دیاریکراوه (Posio & Vilku ۲۰۱۳: ۱۸۱). له‌م جۆره‌ حاله‌تانه‌دا، زۆربه‌ی جار

بکه‌ر نادیار تیکه‌ل ده‌بیت له‌گه‌ل که‌سی یه‌که‌م، دووهم و سێهه‌م (VISK § ۱۰۶).

به‌واتایه‌کی تر، بکه‌ر نادیار فینله‌ندی پێگه‌ به هه‌ردوو لیکدانه‌وه‌ی «قسه‌که‌ر-

گه‌شتگیر» (Speaker-inclusive) و «قسه‌که‌ر-جیاکه‌ره‌وه» (Speaker-exclusive)

ده‌دات. به‌تایبته‌ی له زمانی ئاخوتندا - واته له نمونه‌ی (S) وه‌ک له نمونه‌ی (۴)

دا بینرا - بکه‌ر نادیار زۆربه‌ی جار قسه‌که‌ره‌که‌ش ده‌گرته‌وه. ئە‌گه‌ری ئە‌وه‌ه‌یه‌که‌ ئە‌م‌به‌کاره‌ینانه‌گشتگیره‌ی بکه‌ر نادیار بوو‌پته‌هۆ‌ی سه‌ره‌له‌دان‌ی شی‌وازیکی تایبه‌ت که‌ تێیدا بکه‌ر نادیار له‌گه‌ڵ جیناوی بکه‌ری me (نێمه) به‌کار‌دیت، ب‌روانه‌نموونه‌ی (٦). ئە‌م‌به‌کاره‌ینانه‌که‌ له‌ زاراوه‌‌فینله‌ندییه‌کاندا زۆر باوه، ته‌ها‌گوزارشت له‌ زمانی ناخوتن و ستایی بازاری ده‌کات [٨]. له‌ ده‌قه‌ئه‌ده‌بیه‌کاندا، نووسه‌ران و وه‌رگیران بۆ دروستکردنی وه‌ه‌می زمانی ناخوتن به‌کاری ده‌هین. له‌ به‌رانبه‌ردا، له‌ و‌پستانه‌ی که‌ قسه‌که‌ر-جیاکه‌ره‌وه‌ن، قسه‌که‌ره‌که‌ ناچپته‌ ناو‌گرووی بکه‌ره‌ئه‌گه‌رییه‌که‌نه‌وه؛ ئە‌مه‌ش خاسیه‌تیکی باوی زمانی نووسین و نموونه‌ی (W)ه.

Mitä muuta me voidaan tehdä paitsi peruuttaa kaikki ?(٦)
چی تر نێمه‌ده‌توانین (بکه‌ر نادیار) بکه‌ین جگه‌له‌هه‌له‌وه‌شان‌دنه‌وه‌ی هه‌موو شتیکی؟
(Orig-Fin-Det) ”جگه‌له‌هه‌له‌وه‌شان‌دنه‌وه‌ی هه‌موو شتیکی، چی تری ده‌توانین بکه‌ین؟
Det)

هه‌رچه‌نده‌ بکه‌ر نادیار فینله‌ندی به‌قوولی لیکۆلینه‌وه‌ی بۆ‌کراوه، به‌لام‌تاوه‌کو نێستا به‌کاره‌ینانی له‌ ده‌قه‌ئه‌ده‌بیه‌کاندا فه‌رامۆش‌کراوه. به‌به‌راورد به‌داتای زاره‌کی، پێویسته‌جیاوازییه‌کی گ‌رنگ‌ه‌چاو‌بکریت: له‌داتای ئە‌ده‌بیدا، به‌کاره‌ینانی گشتگیر و جیاکه‌ره‌وه‌ده‌نگی «گ‌پ‌رانه‌وه‌که‌ر»یش (Narrator) ده‌گرته‌وه. ئە‌وه‌ی زانراوه‌ئه‌وه‌یه‌که‌ نووسه‌ران و وه‌رگیران بکه‌ر نادیار گ‌پ‌رانه‌وه‌که‌ر-گشتگیر (ب‌روانه‌نموونه‌ی ٤ و ٦) به‌کارده‌هین بۆ‌لاسایکردنه‌وه‌ی زمانی ناخوتن، به‌لام‌بۆ‌نموونه‌پرسی ئە‌وه‌ی که‌چۆن بکه‌ر نادیار له‌گ‌پ‌رانه‌وه‌و له‌قسه‌ی گواستراوه‌دا (Reported speech) به‌کار‌دیت بۆ‌نیشان‌دانی که‌سایه‌تی و ده‌نگی جیاواز، هه‌شتا‌لیکۆلینه‌وه‌ی بۆ‌نه‌کراوه.

له‌ زمانی ئە‌ستۆنیدا، بکه‌ر نادیار هاوشیوه‌یه‌کی زۆری له‌پرووی پیکه‌اته‌واتایی (Syntacto-semantic) له‌گه‌ڵ بکه‌ر نادیار فینله‌ندی هه‌یه: له‌هه‌ردوو زمانه‌که‌دا بکه‌ر نادیار پیکه‌اته‌یه‌کی ب‌ج‌-بکه‌ر، نا-به‌رزکه‌ره‌وه‌و ب‌ج‌-که‌سه‌که‌ به‌شداربووی بکه‌ر په‌راویز ده‌خات. جگه‌له‌وه‌ش، فه‌رمانه‌واتاییه‌کان هاوشیوه‌ن: له‌ئە‌ستۆنیشدا، بکه‌ر نادیار به‌زۆری ئاماژه‌یه‌بۆ‌کۆمه‌لیک‌بکه‌ری مرو‌پ‌ی که‌ناسنامه‌که‌یان به‌نادیاری ج‌پ‌ل‌داوه، به‌لام‌ده‌کریت له‌ر‌نگه‌ی ئاماژه‌ده‌قی و بارودۆخیه‌که‌نه‌وه‌لیک‌ب‌د‌رته‌وه (ب‌روانه‌نموونه‌ی ٧؛ بۆ‌به‌راوردی فینله‌ندی-ئە‌ستۆنی ب‌روانه: Tommola ١٩٩٣: ٧٢-٨٠; Blevins ٢٠٠٣: ٤٨٢-٤٨٩). له‌پرووی پراگماتیکیشه‌وه‌ ئە‌م‌دوو زمانه‌نزیکه،

... و پاشان «هەیکی» و «ئۆلیف» خەریکی سەما بوون... بە سروشتی پاشان منیش
پاکیشرام (بکەر نادیار) ...
... و پاشان هەیکی و ئۆلیف خەریکی سەما یەکی بە کۆمەل بوون و بە سروشتی
(۲۰۱۰: ۳۲۵ Torn-Leesik & Vihman). "منیشیان راکیشا (بۆ ناو سەماکە)

۴. کەرستە (Material)

بە کارهێنانه کانی بکەر نادیارى فینلهندی له نیوان چەند ژێر-کۆرپە سێکدا
لێکۆڵینه وەیان بۆ دەکریت و بەراورد دەکړن: دەقه ئەدەبییه فینلهندییه
وهرگێردراوهکان له دوو زمانی جیاوازه وه (ئەستۆنی و ئەلمانی)، و دەقه ئەدەبییه
فینلهندییه وەرته گێردراوهکان. سەرھەڵدانی ئەم جوۆرە لە بەراوردکاریی یەك-زمانی
(Monolingual) له سالانی نەو دەدەکاندا له بواړی زمانهوانی کۆرپەس و گریمانە
گەردونییه کانی وەرگێرانددا دەستی پیکرد (Baker ۱۹۹۳). بەراوردی یەك-زمانی
یەكەمین ناماژەکان بۆ کاریگەرایی نیوان-زمانهوانی له وەرگێرانددا دەردهخات: چی تاییه ته
به وەرگێران له زمانیکی سەرچاوهی دیاریکراوه وه به بەراورد به وەرگێران له زمانیکی
سەرچاوهی تر و دەقه وەرته گێردراوه کانی هەمان زمان؟ هەنگاوی داھاتوو، که له
دەرەوهی چوارچۆپوهی ئەم توێژینه وه به راییه دایه، بەراوردکردنی دەقه وەرگێردراوه کانه
له گەل دەقه پەسەنەکانیان (سەرچاوه). به پێی وتەى بېرناردینی (Bernardini ۲۰۱۰)،
ئەم هەنگاوه کۆتاییه پێوسته بۆ دنیابوون له و کاریگەراییه نیوان-زمانهوانییه ی که
له بەراوردکارییه یەك-زمانییه کهدا دۆزراوه ته وه.

بۆ مەبەستی ئەم بەراوردکارییه، چوار ژێر-کۆرپەس پیکهێنران که دهقی وەرگێردراو
و وەرته گێردراوی فینلهندی له خوۆ دەگرن (بروانه خشته ی ۱). یەكەم ژێر-کۆرپەس
(Est-Fin) دەقه ئەدەبییه وەرگێردراوه کانی له ئەستۆنییه وه تیدایه، دووهم ژێر-
کۆرپەس (Ger-Fin) دەقه ئەدەبییه وەرگێردراوه کانی له ئەلمانییه وه تیدایه. دوو ژێر-
کۆرپەسە که ی تر دەقه وەرته گێردراوه کانی (Orig-Fin-Lit و Orig-Fin-Det). تهواوی
دەقه کان نوێنه رایه تی ئەدەبیاتی هاوچه رخى سالانی هەشتاکان و نەو دەدەکان دهکەن.

خىشتەى ۱: ژېر-كۆرپەسەكانى ئەم توپۇنەنەوہیە

ژېر-كۆرپەس (Sub-cor-) (pora)	كورتركراوه (Abbreviation)	نیشانەكان (Tokens)
۳ دەقى خەيالېى وەرگېردراو لە ئەستۇنىيەوہ	Est-Fin	۱۹۴،۷۷۳
۳ دەقى خەيالېى وەرگېردراو لە ئەلمانىيەوہ	Ger-Fin	۱۸۶،۸۶۰
۵ چىرۆكى پۆلىسى فىنلەندىي وہرنەگېردراو	Orig-Fin-Det	۱۹۷،۳۴۹
۵ دەقى ئەدەبىي فىنلەندىي وہرنەگېردراو	Orig-Fin-Lit	۱۸۰،۰۰۹

ژېر-كۆرپەسەكانى Est-Fin و Ger-Fin لە پرووى قەبارە و ژانرەوہ گونجىنراون:
 ھەردووکیان یەك چىرۆكى پۆلىسى و دوو دەقى پروسەى ئەدەبى (Literary prose)
 لەخۇ دەگرن. ھەر دەقېك لەلایەن وەرگېرېكى جىاوازەوہ وەرگېردراوہ.
 لە كۆتاییدا، تېپىنىيەكى تەكنىكى دەربارەى كۆکردنەوہى نمونەى بکەر ناديار:
 دەقەكان لە پرووى ئەلىكتىرۇنىيەوہ بەردەستن، بەلام ھىشتا كاری مۇرفۇ-سىنتاكتىكىان
 بۇ نەكراوہ (Annotation). بە واتايەكى تر، نەدەكرا گوزارە بکەر ناديارە فىنلەندىيەكان
 بە شېوہەكى ئۆتۆماتىكى بدۆزىنەوہ، بۆيە دەبوو مېتۆدى دەستى پەرەى پېدېرېت. لە
 گەپان بە دوای گوزارە بکەر ناديارەكاندا، پاشگىرەكانى بکەر ناديار لە كاتى ئىستا و
 پابردووى رېستە ئەرېنىيەكاندا بەكارھېنران [۱۱]. شىكردنەوہكە جەخت لەسەر ئەم
 گوزارە بکەر ناديارانە دەكاتەوہ و جۆرەكانى تری بکەر ناديار (وہك ئاوەلكارى بکەر
 ناديار - Passive participles) ناگرتتەوہ، چونكە گەپانى دەستى بۇ ئەوان بەھووى
 خاسیەتە مۇرفۇلۆژىيەكانى فىنلەندىيەوہ قورسە.

۵. بەكارھېنانى گوزارە بکەر ناديارەكان لە ژېر-كۆرپەسەكاندا
 مېتۆدى سەرەكى ئەم توپۇنەنەوہیە بىرتىيە لە بەراوردكارى ھەمەجۆرىيەك-
 زمانى (Monolingual variationist comparison) كە لە رېگەى بەكارھېنانى

نامرازهكانى زمانهوانى كۆرپهسهوه (WordSmith Tools) ئەنجام دراوه. جگه له وهش، خويندنهوهى وردى دهستى (Manual close-reading) پيويست بووه. به شهكانى خوارهوه ئەنجامى هه نديك پشكنينى هه پهمهكى (Spot checks) دهخه نه پروو كه بۆ تاقىكردنهوهى توانا و سنووره ئەگه ريبهكانى نامرازهكانى زمانهوانى كۆرپهس له شىكردنهوهى بكهر ناديارى فينله ندى له كۆرپهسيكى ئەدهبىدا ئەنجامدراون.

ئامانجى ئەم پشكنينه هه پهمهكيانە دوو لايه نه بوو: له لايه كه وه، بۆ زانينى ئەوهى نايان ئەم جووره شىكردنهوهيهى كۆرپهس رېنگه ده دات به دهستنيشانكردى خاسيه ته زمانهوانىيه سه رچاوه-ته وه رهكان له به كارهيئانى بكهر ناديارى فينله ندىدا، يان ئەو خاسيه تانهى كه تايبه تن به وه رگپرانى فينله ندى به به راورد به دهقه ئەدهبىيه وه رنه گپردراوهكان. هه رچه نده نه بوونى كارى مۆرفۆ-سينتاكتيكى له سه ر دهقه كان هه نديك به ربه ستى ته كنيكى دروست كرد، به لام توانرا ئەم خاسيه تانه پشكنين و به راورد بكرين: فرىكوئىسي (Frequency) گوزاره بكهر ناديارهكان، باوترين گوزاره بكهر ناديارهكان و خاسيه ته كانيان، ئەو گوزارانەى كه له نيوان ژېر-كۆرپهسه كاندا هاوبه شن، و شيوازه جيگيرهكانى پيکه وههاتنى وشهكان (Collocations) بۆ گوزاره بكهر ناديارهكان. له لايه كى تره وه، شىكردنه وه كه ئامانجى ئەوهيه بزانييت نايان هه ر چوار ژېر-كۆرپهسه كه له رووى به كارهيئانى «قسه كه ر-گشتگير»، «قسه كه ر-جياكه ره وه» و «ئامازهى كراوه» (Referentially open) بۆ بكهر ناديار جياوازن يان نا. بۆ ئەم مه به سه ته ش، شىكردنه وهيه كى واتايى دهستى بۆ ژمارهيه كى ديارى كراو له گوزاره بكهر ناديارهكان له هه موو ژېر-كۆرپهسه كاندا ئەنجام درا.

۵.۱. گوزاره بكهر ناديارهكان و پيکه وههاتنه كانيان (Collocations)

هه نگاوى يه كه م له شىكردنه وه كه ماندا برىتييه له دهستنيشانكردى فرىكوئىسي گوزاره بكهر ناديارهكان له كۆرپهسه كه ماندا. خستهى ۲ فرىكوئىسي ره ها و رپژهيى هه موو گوزاره بكهر ناديارهكان (كه به پيى ئەو ميتۆدهى له به شى ۴ دا باسكرا كۆكراونه ته وه) له هه ر چوار ژېر-كۆرپهسه كه دا نيشان ده دات. فرىكوئىسي رپژهيى نامازهيه بۆ فرىكوئىسي گوزاره بكهر ناديارهكان به پيى كۆى گشتى وشهكان له هه ر ژېر-كۆرپهسيكدا. خستهى ۲ نيشانمان ده دات كه فرىكوئىسي رپژهيى گوزاره بكهر ناديارهكان له ئەدهبىياتى ره سه نى فينله ندىدا (Orig-Fin-Lit) له هه مووان به رزتره و له وه رگپرانه كانى زمانى ئەلمانيدا (Ger-Fin) له هه مووان نزمتره. وه رگپرانه كانى زمانى نه ستۆنى (Est-Fin) و چيرۆكه پۆليسيه ره سه نه فينله ندىيه كان (Orig-Fin-Det) له

نیوان ئەم دووانه دان.

هەرچەندە هەموو جیاوازییەکانی نیوان ژێر-کۆرپەسەکان لە پرووی ئامارییەوه واتادارن [۱۲]، بەلام فریکوئینسییەکان بە پرووی دەقە وەرگێردراوەکان لە دەقە وەرنەگێردراوەکان جیا ناکەنەوه. جگە لەوهش، پروون نییە ئایا ئەم فریکوئینسییانە هیچ شتیکیان دەرباری خاسیەتە سەرچاوە-تەوەرەکان و وەرگێردان لە زمانیکی دیاریکراوەوه پێ دەئێن یان نا. ئەوهی کە نەتوانراوه پڕۆفایلیکی پروون دەستنیشان بکریت، دەکریت بە چەند شیوهیەکی لیکبدرتەوه: یان ئەو تەم ئەم جورە پڕۆفایلانە لە بنەپەتدا بوونیان نییە، یان ئەوهی کە بەکارهێنانی بکەر نادیار لە فینلەندی زۆر بەندە بە ستایلی تایبەتی نووسەر یان وەرگێرد، یان ئەوهی کە ژێر-کۆرپەسەکانی ناو ئەم توێژینەوه بەرایبە زۆر بچووکن بە شیوهیەکی کە تایبەتەندییە ستایلیستیەکانی دەقە تاکەکان وینە گشتییەکیان تەلخ کردوو. ئەوهی ئەم داتایانە بە پرووی نیشانی دەدەن، پێویستی هەبوونی توێژینەوهیەکی چەندایەتی (Quantitative) گشتگیرە لەسەر بکەر نادیری فینلەندی لە دەقە ئەدەبیەکاندا بە گشتی، تاوهکو بتوانی بکەر سەرچاوەیەکی بۆ بەراوردکاری بەکارهێنریت. تا ئەو شوێنە ئیمە بزانی، توێژینەوهیەکی لەو شیوهیە هیشتا بوونی نییە.

خشتە ۲: فریکوئینسی پەها و پێژەیی گوزارە بکەر نادیارەکان لە چوار ژێر-کۆرپەسە کەدا و پشکی جورە جیاوازهکان.

پێژەیی جور/نیشانە (%)	جۆرە جیاوازهکانی گوزارە بکەر نادیارەکان	فریکوئینسی بۆ هەر ۱۰۰۰ وشە	کۆی گشتیی گوزارە بکەر نادیارەکان (نیشانەکان)	ژێر-کۆرپەس
۳۲.۶	۲۹.۰	۴.۶	۸۸۹	Est-Fin
۳۰.۹	۲۳۹	۳.۳	۶۱۶	Ger-Fin
۳۷.۰	۲۸۶	۳.۹	۷۷۴	Orig-Fin-Det
۳۶.۵	۳۷۴	۵.۷	۱،۰۲۵	Orig-Fin-Lit

بەلام، ستوونی پێژەیی جور/نیشانە (Type/token ratio) لە خشتە ۲دا وینەییەکی پروونتر بۆ دەقە وەرگێردراو و وەرنەگێردراوەکان دەخاتە پروو. پێژەیی جور/نیشانە نامازەییە بۆ پشکی جورە جیاوازهکانی گوزارە بکەر نادیارەکان لە کۆی گشتیی

گوزاره بکه‌ر نادیاره‌کان (نیشانه‌کان). له هه‌ردوو گرووی ده‌قه وه‌رگێ‌پ‌دراوه‌کاندا، ژماره‌ی جو‌ره جیا‌وازه‌کانی گوزاره بکه‌ر نادیاره‌کان نزم‌تره (۳۰.۹٪ و ۳۲.۶٪) وه‌ک له چیرۆکه پۆلیسیه ره‌سه‌نه‌کان (۳۷.۰٪) و پرۆسه‌ی ئه‌ده‌بی (۳۶.۵٪). ئه‌م ئه‌نجامه چه‌ندایه‌تییه نیشانیده‌دات که هه‌مه‌جو‌ری فه‌ره‌نگی (Lexical variation) گوزاره بکه‌ر نادیاره‌کان له وه‌رگێ‌پ‌رانه‌کاندا ته‌سک‌تره. ئه‌م ئه‌نجامه له‌گه‌ڵ توێژینه‌وه‌کانی پێش‌ووی کۆرپه‌س ده‌گونجیت که به‌پێ ئه‌وان هه‌مه‌جو‌ری فه‌ره‌نگی به‌گشتی له وه‌رگێ‌پ‌رانه‌کاندا نزم‌تره (Laviosa ۱۹۹۶)؛ چونکه وه‌رگێ‌پ‌ره‌کان پشت به‌مۆدیلیکی ده‌قی ناماده‌کراو ده‌به‌ستن، له‌کاتی‌کدا نووسه‌ره ره‌سه‌نه‌کان ده‌ستیان کراوه‌تره و پابه‌ند نین به‌ده‌قیکی تره‌وه.

خشته‌ی ۳ له ۱۵ باوترین گوزاره بکه‌ر نادیاره‌کان له ژێ‌ر-کۆرپه‌سه‌کاندا لیست ده‌کات. ئه‌م لیسته نیشانی ده‌دات که به‌کۆی گشتی چه‌وت گوزاره‌ی بکه‌ر نادیار هه‌ن که له هه‌ر چوار ژێ‌ر-کۆرپه‌سه‌که‌دا له نیوان ۱۵ باوترینه‌کاندا: olla 'بوون'، tehdä 'کردن'، lähteä 'به‌جێ‌پ‌شتن/رۆیشتن'، mennä 'چوون'، ottaa 'ب‌ردن/گرتن'، voida 'توانین/رێ‌گه‌پ‌دراو بوون' و sanoa 'وتن'. فریکۆنسی ئه‌م گوزارانه و پێ‌گه‌یان له نیوان ۱۵ باوترینه‌که‌دا له نیوان ژێ‌ر-کۆرپه‌سه‌کاندا ده‌گۆریت، به‌لام ئه‌م گۆرانکاریه رێ‌گه‌مان پ‌ نادات بریار بده‌ین ئایا ئه‌مه خاسیه‌تیکی زمانی سه‌رچاوه‌یه یان په‌یوه‌ندی به‌بابه‌ت و ستایی ده‌قه‌کانه‌وه هه‌یه.

خشته‌ی ۳: ۱۵ باوترین گوزاره بکه‌ر نادیاره‌کان له چوار ژێ‌ر-کۆرپه‌سه‌که‌دا و پ‌شکیان له کۆی گشتی گوزاره بکه‌ر نادیاره‌کان (ره‌نگی خو‌له‌می‌شی نیشانه‌ی ئه‌و گوزاره هاوبه‌شانه‌یه که له هه‌موو ژێ‌ر-کۆرپه‌سه‌کاندا له نیوان ۱۵ باوترینه‌کاندا).

Est-Fi		Ger-Fi		Orig-Fin-Det		Orig-Fin-Lit		
	.Freq	Verb	.Freq	Verb	.Freq	Verb	.Freq	Verb
۱	۵۴	Sanoa (وتن)	۲۹	olla (بوون)	۴۷	mennä (چوون)	۵۳	mennä (چوون)
۲	۲۷	olla (بوون)	۲۵	sanoa (وتن)	۳۳	lähteä (رۆیشتن)	۵۱	olla (بوون)
۳	۲۴	panna (دانان)	۱۹	panna (دانان)	۳۲	olla (بوون)	۳۳	tehdä (کردن)

۴	۲۴	tehdä (کردن)	۱۷	tehdä (کردن)	۱۸	puhua (قسه کردن)	۲۲	sanoa (وتن)
۵	۲۴	lähteä (رؤیشتن)	۱۶	pitää (پاراستن)	۱۸	sanoa (وتن)	۲۲	voida (توانین)
۶	۲۴	mennä (چوون)	۱۶	tarvita (پئویستیوون)	۱۸	tehdä (کردن)	۲۱	ottaa (گرتن)
۷	۲۳	kutsua (ناوانن)	۱۶	mennä (چوون)	۱۷	tarvita (پئویستیوون)	۲۱	tarvita (پئویستیوون)
۸	۲۱	ottaa (گرتن)	۱۴	voida (توانین)	۱۷	voida (توانین)	۲۱	lähteä (رؤیشتن)
۹	۲۰	alkaa (دهستیگرتن)	۱۴	lähteä (رؤیشتن)	۱۵	tulla (هاتن)	۱۶	viedä (بردن)
۱۰	۱۶	viedä (بردن)	۱۲	puhua (قسه کردن)	۱۴	saada (وهرگرتن)	۱۵	katsoa (سهیرکردن)
۱۱	۱۴	kertoa (گپزانه وه)	۱۱	antaa (دان)	۱۳	ottaa (گرتن)	۱۵	saada (وهرگرتن)
۱۲	۱۴	puhua (قسه کردن)	۱۱	odottaa (چاوه پئویستیوون)	۱۳	tietää (زانین)	۱۴	ajaa (لیئخویرین)
۱۳	۱۲	antaa (دان)	۱۰	alkaa (دهستیگرتن)	۱۰	ajaa (لیئخویرین)	۱۳	antaa (دان)
۱۴	۱۰	käydä (سهردانکردن)	۱۰	ottaa (گرتن)	۱۰	kertoa (گپزانه وه)	۱۳	pitää (پاراستن)
۱۵	۹	saada (وهرگرتن)	۷	tuoda (هینان)	۹	kysyä (پرسین)	۱۳	päästä (کهیشتن)
	۹	voida (توانین)						
کۆی گشتی	۳۲۵		۲۲۷		۲۸۴		۳۴۳	
پئژه (%)	٪۳۶.۶		٪۳۶.۹		٪۳۶.۷		٪۳۳.۵	

خشتهی ۳ نیشانی دهدات که جگه له گوزاره هاوبه شه کان، ههر ژیر-کۆرپه سیک گوزاره ی بکه ر نادیار ی تیدایه که ناچنه ناو گرووی ۱۵ باوترین گوزاره که وه له ژیر-کۆرپه سه کانی تر دا. بۆ نموونه: kutsua 'ناوانن/بانگپیشترکردن، ته مه له Est- Fin دا باوه، یان katsoa 'سهیرکردن، که له وهرگپزانه کانی ئەلمانیدا (Ger-Fin) ههرگیز له شیوه ی بکه ر نادیاردا به کارنه هاتووه. ئەم گوزاره بکه ر نادیارانه نه دهقه وهرگپزراوه کان له دهقه وهرنه گپزراوه کان جیا ده که نه وه و نه ئاماژه به جیاوازی نیوان وهرگپزانی زمانه جیاوازه کان ده که ن. پرۆفایلی واتایی باوترین گوزاره بکه ر نادیاره کان له نیوان ژیر-کۆرپه سه کاندا

هاوشیویه. به پیی خشته ی ۳، به تاییه تی کارهکانی جووله (lähteä) به جیپشتن، mennä 'چوون')، کاره واتاییه گشتییه کان (olla 'بوون، tehdä 'کردن، ottaa 'گرتن')، و کارهکانی په یوهندیکردن (puhua 'قسه کردن، sanoa 'وتن') له هه موو ژیر-کۆرپه سهکاندا له شیوه ی بکه ر نادیاردا به کارهینراون. پشکی ۱۵ باوترین گوزاره بکه ر نادیاره کان له کۆی گشتی گوزاره بکه ر نادیاره کان (ریزبه ندی کۆتایی خشته ی ۳) له نیوان ۳۳.۵٪ بو ۳۶.۹٪ دایه، ئەمه ش نیشانددهات که ژیر-کۆرپه سهکان له م رووه وه جیاوازییه کی گه وره یان نییه. خشته کانی ۴ و ۵ له خواره وه، هاوه ل-وشه کانی (Collocates) حه وت باوترین گوزاره بکه ر نادیاره هاوبه شه کان نیشان دده دن. ئەم خشته نه پیگه ی وشه کان له ده وره بیه ری وشه ی مه به ست (وشه ی چه ق) ده خه نه روو.

خشته ی ۴: هاوه ل-وشه کانی گوزاره بکه ر نادیاره هاوبه شه کان له ژیر-کۆرپه سی Est-Fin (۲۱ خانه به ۱۲ برگه ی فه ره نگه ی جیاواز پرکراونه ته وه).

L5	L4	L3	L2	L1	وشه ی چه ق (Centre)	R1	R2	R3	R4	R5
Ja (و)	Ja (و)	ja (و)	että (که)	me (ئیمه)	Sanotaan (ده وتیپت)	vaikka	äiti (دایک)	ja (و)	ja (و)	ja (و)
			ja (و)	nyt (ئیسیتا)	Mennään (ده چیپت)	jo (پیشتر)			oli (بوو)	oli (بوو)
			me (ئیمه)	tai (یان)	Lähdetään	nyt (ئیسیتا)				
				kuten (وهک)	Ollaan (ده بیپت)	niin (وا)				
					Tehtiin (کرا - رابردوو)	pois (دوور)				
					Otettiin (گیرا - رابردوو)					
					Oltiin (بوو - رابردوو)					
					Tehdään (ده کړنت)					

					Sanotti ین (وترا - رابردوو)					
					Otetaan (دهگیریت)					
					sanota- نایا) anko (دهوتریت؟)					
					voidaan (دهتوانریت)					

خشته ی ۵: هاوهل-وشهکانی گوزاره بکهرنادیاره هاوبه شهکان له ژیر-کۆرپه سی Ger-Fin (۶ خانه به ۵ برگیه ی فرههنگی جیاواز پرکراونه ته وه).

L5	L4	L2	L1	وشه ی چهق (Centre)	R3	R5
Oli (بوو)	Ei (نه خپړ/ نا)	ja (و)	me (ئیمه)	sanotaan (دهوتریت)	ja (و)	
			sitä (ئهو- به رکار)	ollaan (دهبیئت)		
				oltiin (بوو - رابردوو)		
				mennään (دهچپت)		
				tehdään (دهکریت)		
				lähdetään (به جیده هیلریت)		
				otetaan (دهگیریت)		
				voidaan (دهتوانریت)		
				tehtäisiin (بکرایه - مه رچی)		
				sanotti (وترا - رابردوو)		
				voitaisiin (بتوانرایه - مه رچی)		

خشته‌ی ۶: هاوئل-وشه‌کانی گوزاره بکه‌رنادیاره هاوبه‌شه‌کانی (mennä, lähteä).
Orig-Fin-Det (۱۲ خانه له ژیر-کوۆپه‌سی) (olla, sanoa, ottaa, voida, tehdä)
به ۶ برگه‌ی فهره‌نگی جیاواز پرکراونه‌ته‌وه.

L5	L4	L2	L1	وشه‌ی چه‌ق (Centre)	R1	R3	R5
Ja (و)	Ja (و)	ja (و)	Me (ئیمه)	mennään (ده‌چیٲ)	me (ئیمه)	ja (و)	ja (و)
				lähdetään (به‌جئده‌هئیلرئٲ)	sitten (پاشان)	oli (بوو)	
			Ja (و)	tehdään (ده‌کرئٲ)		hän (ئه‌و)	
				Oltiin (بوو-راپردوو)			
				olla (ده‌بیٲ)			
				sanotaan (ده‌وترئٲ)			
				voitaisiin (بتوانرایه-مه‌رجی)			
				voidaan (ده‌توانرئٲ)			
				otetaan (ده‌گیرئٲ)			
				mentiin (چوو-راپردوو)			
				mennäänkö (ئایا ده‌چیٲ؟)			

خشته‌ی ۷: هاوئل-وشه‌کانی گوزاره بکه‌رنادیاره هاوبه‌شه‌کانی (mennä, lähteä).
Orig-Fin-Lit (۲۸ خانه له ژیر-کوۆپه‌سی) (olla, sanoa, ottaa, voida, tehdä)
به ۱۱ برگه‌ی فهره‌نگی جیاواز پرکراونه‌ته‌وه.

L5	L4	L3	L2	L1	وشه‌ی چه‌ق (Centre)	R1	R2	R3	R4	R5
Ja (و)	Ja (و)	ja (و)	ja (و)	me (ئیمه)	mennään (ده‌چیٲ)	me (ئیمه)	ja (و)	ja (و)	ja (و)	ja (و)
On (هه‌یه)	Oli (بوو)	on (هه‌یه)	että (که)	ja (و)	oltiin (بوو-راپردوو)	jo (پیشتر)	niin (وا)	että (که)	on (هه‌یه)	on (هه‌یه)
Se (ئهو-بئگیان)				että (که)	ollaan (ده‌بیٲ)	että (که)		sanoi (وتی)		
				sitä (ئه‌و-)	tehdään (ده‌کرئٲ)			kanssa (له‌گه‌ل)		

				ny	mentiin (چوو- رابردوو)					
				kun	voidaan (دهوتانرېت)					
					sanotaan (دهوترېت)					
					otettiin (كيرا- رابردوو)					
					lähdetään					
					sanottiin (وترا- رابردوو)					
					tehtiin (كرا- رابردوو)					
					lähdettiin (به جيئلا- رابردوو)					
					otetaan (دهگيرېت)					

به پي ئه م خشتانه، ژير-كۆرپه سى Ger-Fin كه مترين ژماره ي هاوهل-وشه بو ئه م گوزاره بكه رنادياراننه نيشان ده دات (بروانه خشته ي ۵ له به شى پيشوو). به واتايه كى تر، ده وروبه رى ئه م گوزاره بكه رنادياراننه له وه رگپرانه كانى ئه لمانيدا دووباره كردنه وه ي كه متر و هه مه جوړي زياترى تيدايه به به راورد به ژير-كۆرپه سه كانى تر. زۆرتين ژماره ي هاوهل-وشه له Orig-Fin-Lit ده رده كه وپت (بروانه خشته ي ۷). له م ژير-كۆرپه سه دا، ده وروبه رى ده قاوه ده ق گوزاره بكه ر نادياره كان دووباره كردنه وه ي زۆرتير و هه مه جوړي كه مترين تيدايه. وا دياره ژماره ي هاوهل-وشه كان به نده به فريكوئىسي خودى گوزاره بكه ر نادياره كانه وه نه ك زمانى سه رچاوه: له Ger-Fin كه ژماره ي هاوهل-وشه كان كه مترينه، فريكوئىسي حه وت گوزاره هاوبه شه كه ش كه مترينه (۱۲۵ حالت). له هه موو كۆرپه سه كانى تريشدا، ژماره ي هاوهل-وشه كان شوين فريكوئىسي حه وت گوزاره بكه ر نادياره كه ده كه وپت. بوئه، داتاكانى پي كه وه هاتنى وشه له خشته كانى ۴ تاوه كو ۷ خاسيه تيكي تايه ت به وه رگپران يان وه رگپران له

زمانیکی دیاریکراوهوه دهرناخه-ن.

جگه له وهش، هاوهل-وشه کان له ههر چوار ژیر-کۆرپه سه که دا تا پارهیه که هاوشیوهن. له هه موویاندا، ئامرازه کانی به ستنه وه (وهک 'ja و'، 'että که'، 'kuntä' کاتیپک، 'tai' یان) دهرده که ون، ئەمهش ئاماژهیه بۆ ئەوهی گوزاره بکه رنادیاره کان زۆربه ی جار له نزیك سنووری جومله کاند (clausal border) دین. ههروهها، هاوهلکاره کاتیپه کان (وهک 'nyttä' نیست، 'jo' پیشتەر، 'sitten' پاشان) هاوهل-وشه ی باون - جگه له Ger-Fin. جیناوی بکه ری 'me' نیمه، که باوترین پیگه ی به پیی خشته کان ۱ له (واته وشه یه ک پییش چهق)، هاوهل-وشه یه کی هاوبه شه له هه موو ژیر-کۆرپه سه کاند. له قونای کۆتایی شیکردنه وه ی زمانه وانیه کۆرپه سدا، فریکوئینسی جیناوی بکه ری 'me' نیمه، به جیا له هاوهل-وشه کانی تر لیکۆلینه وه ی بۆ کرا، چونکه دهرکه وتنی ئەم جیناوه نیشانه یه کی یه کلاکه ره وه یه بۆ به کاره یانی «قسه که ر-گشتگیر» ی بکه ر نادیار. خشته ی ۸ له خواره وه فریکوئینسی ئەم جیناوه له ژیر-کۆرپه سه کاند نیشان ده دات.

خشته ی ۸: جیناوی بکه ری 'me' نیمه، وهک هاوهل-وشه یه ک بۆ گوزاره بکه رنادیاره کان له ژیر-کۆرپه سه کاند.

ژیر-کۆرپه س	فریکوئینسی ره های من 'نیمه'	فریکوئینسی پڕژه یی (%)
Est-Fin	۳۵	۳.۹
Ger-Fin	۳۱	۵.۰
Orig-Fin-Det	۵۲	۶.۷
Orig-Fin-Lit	۸۴	۸.۲

له لایه که وه، فریکوئینسیه پڕژه ییه کان له خشته ی ۸ دا وا دهرده که ویت که زمانی ئەستۆنی وهک زمانی سه رچاوه کاریگه ری هه بیئت له سه ر که مبوونه وه ی به کاره یانی «قسه که ر/گپراوه که ر-گشتگیر» له بکه ر نادیاره ی فینه لنیدیا. له لایه کی تره وه، خشته ی ۸ ئاراسته یه کی پروون نیشان ده دات بۆ جیاکردنه وه ی داتای وه رگپردراو و وه رنه گپردراو: له هه ردوو ژیر-کۆرپه سه وه رگپردراوه که دا، به کاره یانی قسه که ر-گشتگیر له گه ل جیناوی 'me' که متره وهک له ژیر-کۆرپه سه وه رنه گپردراوه کان، و ئەم جیاوازیانه زۆربه یان له پرووی ئاماریبه وه واتادارن [۱۷]. ئەم ئەنجامه له گه ل

تويژينه وه كانى پيشوو دهگونجيت كه دهئين وهرگپره نه ده بيه كان به گشتى پاريزگارترن (conservative) و كه متر نامرازه كانى زمانى ناخاوتن به كارده هينن به به راورد به نووسه ره په سه نه كان (Nevalainen ۲۰۰۳).

به كورتى، داتا چه ندايه تيه كان ته نها هه نديك به لگه بو كارى گه رى ده قى سه رچاوه له سه ر بكه ر نادى باري قسه كه ر- گشتگير له وهرگپرانه نه ده بيه كاندا ده خه نه روو. به هيترين به لگه بو كه ميوونه وهى بكه ر نادى باري قسه كه ر- گشتگير به هوى ده قى سه رچاوه وه، پي كه وه هاتى بوو له گه ل جيناوى me كه له وهرگپرانه كانى نه ستونيه وه كه مترين بوو. به لام، له بهر نه وهى وهرگپرانه كانى نه لمانيش فرى كوينسيه كى نزميان نيشان داوه، ده كرپت بلين نه مه خاسيه تيكي گشتى ده قه وهرگپردراوه كانه: وهرگپره كان، بن گويدانه زمانى سه رچاوه، خاسيه ته كانى زمانى ناخاوتن كه متر به كارده هينن. هه روو ها، هه مه جو رى فه ره نكي بكه ر نادى باري له هه ردوو كو رپه سه وهرگپردراوه كه دا كه متر بوو، نه مه ش خاسيه تيكي كه وهرگپران له نه ده بياتى په سه نى فينله ندى جيا ده كاته وه.

تيبينيه مۇرفۇلۇژى و ناماريه كان:

[۱۷] له تاقى كرده وهى جى- سكوه ير، نرخه كانى p-value بو جياوازيه كانى به كار هينانى جيناوى me به م شيويه يه: Est-Fin به رانبه ر Orig-Fin-Lit (p > .۰۰۱)، Ger-Fin به رانبه ر Orig-Fin-Lit (p > .۰۵). نرخه نزمه كانى p نيشانى ده دن كه جياوازي نيوان وهرگپران و ده قه په سه نه كان له م روو وه زور واتاداره و ري كه هوت نيه.

[۱۸] شي كرده وهى مۇرفۇلۇژى (mennänkö): نه مه فۇرميكي بكه ر نادى باري پرسى اريه. پي كديت له په گى كار men-، نيشانه ي بكه ر نادى باري -näa-، و پاشگري پرسى اري -kö. نه مه نيشانه ي نه وه يه كه له زمانى فينله نديدا، ته نانه ت له رسته پرسى اريه كانيشدا شي وهى بكه ر نادى باري بو ناماژه دان به «نيمه» له زمانى ناخاوتندا به كار ديت.

۵.۲. شي كرده وهى و اتايى ده ستى (Manual semantic analysis)

نه م به شه ي كو تايى نه نجامى شي كرده وه يه كى «خويندنه وهى ورد» (Close-reading) ده خاته روو، كه تييدا ژماره يه كى دى اريكراو له گوزاره بكه ر نادى باريه كان له هه ر ژير- كو رپه سي كدا پشكنينيان بو كراوه له رووى به كار هينانى قسه كه ر/ گپرانه وه كه ر- گشتگير، قسه كه ر/ گپرانه وه كه ر- جيا كه ره وه و ناماژه ي كراوه (بروانه به شه ي ۳). بو

ئەم شیکردنەو دەستییه، ئەو گوزارە بکەرنادیارانەمان هەلئژارد که له هەر چوار ژێر-کۆرپەسەکه دا هەبوون، که کۆی گشتییان ۵۶ گوزارە بوو. له هەر گوزارەیهکی بکەرنادیار تەنھا یەک نمونە له هەر کۆرپەسێکدا به شیوهیهکی هەرپەمهکی هەلئژێردرا و پرەچاو کرا.

هەلئژاردنی گشتگیری یان جیاکەرەوهی قسەکهەر/گیڕانەوهکهەر وهک بابەتی ئەم شیکردنەو دەستییه، پالنهەرکهی دهگهڕێتهوه بۆ ئەو توێژینهوه پیشووانهی که دەرپارهی بهرکهوتنی بکەر نادیارى فینلهندی و ئەستۆنی ئەنجام دراو. رپۆنپیمۆ (Riionheimo ۲۰۱۳) و رپۆنپیمۆ و هاوکارانی (۲۰۱۴) ئەنجامی توێژینهوهیهک لهسەر «فینلهندی ئینگری» (Ingrian Finnish) دهخهنه رپوو، که دیالیکتیکی فینلهندییه و له بنهپهتدا له ناوچهی «ئینگریا» له رپوسیا (دەروربهری سانت پیترسبۆرگ) قسهی پێ دهکریت. بههۆی دهرئهنجامه ئالۆز و سهختهکانی جهنگی جهمانی دوومهوه، زۆریک له قسهکههرانی ئەم جوړه له زمانی فینلهندی کۆچیان کرد بۆ خاکی ئەستۆنیای هاوچهرخ، که له کاتی کۆچهکهیاندای له لایه ن یه کیتی سۆفیه تهوه داگیر کرابوو. له ناو ئەو کۆمه‌لگه سۆفیه‌تی-ئەستۆنییه‌دا، فینلهندییه ئینگرییه‌کان گرووپێکی پهراویزخراو بوون و بههۆی رهچه‌له‌که فینلهندییه‌که یانهوه وهک کهسانی گومانای له رپوی سیاسیهوه سهیر دهکران. له ئەنجامدا، فینلهندییه ئینگرییه‌کان ههولیان ده‌دا پاربردوی خۆیان بشارنهوه و له شوپنه گشتیه‌کاندا دوور بکه‌ونهوه له به‌کارهینانی زمانی مۆراتی خۆیان (Heritage language) [۱۹].

هاوکات، ده‌بوو زمانیکی نوێ فیڕ ببن که زمانی ئەستۆنی بوو. له و بارودۆخه تایبه‌ته‌دا، فینلهندی ئینگری که ئەم کۆچه‌رانه قسه‌یان پێ ده‌کرد، گۆرا بۆ تیکه‌له‌یه‌کی بێ‌هاوتا له خاسیه‌ته‌کانی فینلهندی ئینگری، فینلهندی ستاندارد، ئەستۆنی و تاراده‌یه‌ک رپوسی.

داتا‌کانی رپۆنپیمۆ و هاوکارانی (۲۰۱۴) له کۆمه‌لێک چاوپێکه‌وتنه‌وه وه‌رگیراون که له سه‌ره‌تای ساڵانی نه‌وه‌ده‌کاندا ئەنجام دراو، کاتیکی قسه‌که‌ره‌کان نزیکه‌ی ۵۰ ساڵ بوو له ئەستۆنی نیشه‌جه‌ی بوون. کاریگه‌ریی زمانی ئەستۆنی له هه‌موو کایه‌کانی زمانی ئەواندا به‌هێژه، و کاریگه‌ریشی کردووه‌ته سه‌ر به‌کارهینانی بکەر نادیار له فینلهندی ئینگریدا. شیکردنەو چه‌ندایه‌تییه‌که که له سه‌ر بنه‌مای چاوپێکه‌وتنی ۱۷ که‌س ئەنجام دراوه (کۆی گشتی ۹۷۴، ۸۱ نیشانه‌/وشه‌)، که مبه‌ونه‌وه‌یه‌کی رپوونی به‌کارهینانی بکەر نادیار قسه‌که‌ر-گشتگیر نیشان ده‌دات. له‌و شیکردنەوه‌یه‌دا که به‌شیوه‌ی ده‌ستی ئەنجام درا، گوزارە بکەر نادیاره‌کان له کاتی پاربردوودا کۆکرانه‌وه

و بۆ سئى گرووپ دابهش کران: ئاماژەى کراوه، قسه کهر-جیاکه رهوه و قسه کهر-گشتگیر.

داتاکانی فینله ندى ئینگری له ئەستۆنیا بهراورد کران له گه‌ل داتای چاوپیکه وتنى هاوشیوهی ئەو فینله ندى ئینگریانهی که له پروسیا ده‌ژین و زمانى ئەستۆنى کاریگه‌رى له‌سه‌ر نه‌بووه. به‌راورده‌که نیشانیدا که به‌کاره‌ینانى قسه کهر-گشتگیر له داتاکانی پروسیادا باوتره: له‌ویدا فریکۆپنسی بکه‌ر نادیارى قسه کهر-گشتگیر ۲.۱ بوو بۆ هه‌ر ۱۰۰۰ وشه، له کاتیکدا له داتاکانی ئەستۆنیادا ئەم پڕژهیه که متر بوو و گه‌یشتیبووه ۱.۳ بۆ هه‌ر ۱۰۰۰ وشه. ئەم جیاوازیانه له پرووی ئامارییهوه واتادارن [۲۰].

که‌مبونهوهی به‌کاره‌ینانى قسه کهر-گشتگیر له بکه‌ر نادیاردا ده‌کریت وه‌ک ده‌رئه‌نجامیکی ناراسته‌وخۆی به‌رکه‌وتنى درێژخایه‌نى زمان سه‌یر بکریت: له‌به‌ر ئەوهی بکه‌ر نادیارى قسه کهر-گشتگیر خاسیه‌تیکى باوى زمانى زۆرینه (ئەستۆنى) نییه، به‌کاره‌ینانى له زمانى مۆراتى قسه که‌ره‌کاندا که‌مى کردووه. ئەم جوړه له کاریگه‌رى به‌رکه‌وتن له زمانه‌وانى به‌رکه‌وتندا به‌چه‌ندین ناوى جیاواز ناسراوه: دۆریان (۲۰۰۶ Dorian) پپى ده‌لیت وه‌رگرتنى نه‌رپنى (Negative borrowing)، کینگ (King ۲۰۰۰) به‌ده‌ستیه‌ردانى شاراوه (Covert interference) و سیلفا-کۆرفالان (Silva-Corvalan ۱۹۹۴) به‌گواستنه‌وهی ناراسته‌وخۆ (Indirect transfer) ناوى ده‌به‌ن. هه‌موو ئەم زاراوانه ئاماژهن بۆ که‌مبونهوه یان له‌ناوچوونى ته‌واوى ئەو توخم و پیکهاته زمانه‌وانییه‌ى که له نیوان دوو زمانه به‌رکه‌وتوو که‌دا هاوبه‌ش نین. به‌رکه‌وتنى زمانى نیوان ئەستۆنى و فینله ندى ئینگری له زۆر پرووه جیاوازه له وه‌رگی‌پران وه‌ک جوړیک له به‌رکه‌وتنى زمان. له چوارچێوهی ئەستۆنیادا، قسه که‌رانى زمانه جیاوازه‌کان بۆ ماوه‌یه‌کى زۆر پیکه‌وه ژیاون و زمانى زۆرینه له ژيانى پۆژانه‌ى قسه که‌رانى زمانى که‌مینه‌دا ناماده‌ی هه‌بووه. جگه له‌وه‌ش، کاریگه‌رى زمانى ئەستۆنى زیاتر له‌سه‌ر جوړیکى زاره‌کى و نا-ستاندارد بووه. به‌پێچه‌وانه‌وه، وه‌رگی‌پرانى ئەده‌بى نوینه‌رایه‌تى جوړیکى نووسراوى ستاندارد ده‌کات. سه‌ره‌پای ئەم جیاوازیانه، که‌مبونهوهی خاسیه‌ته زمانه‌وانییه نا-هاوبه‌شه‌کان ده‌رکه‌وتوو که له بارودۆخه جیاوازه‌کانى به‌رکه‌وتندا پروو ده‌دات، چ له وه‌رگی‌پران و چ له‌و زمانه مۆراتیانه‌ى تووشى داخوران ده‌بن. له لیکۆلینه‌وه‌کانى وه‌رگی‌پراندا، ئەم دیارده‌یه به‌گریمانه‌ى برگه‌ بیه‌واتاکان (Unique Items Hypothesis) ناو ده‌بریت (Tirkkonen-Condit ۲۰۰۴). له‌مه‌ى خواره‌وه‌دا، پشکین بۆ ئەو پرسه ده‌که‌ین که ئایا ئەم جوړه که‌مبونهوه‌یه

له وهرگېراني ئهدهبى له ئهستونىيهوه بۆ فينلهندى پروو دههات و كارىگهري لهسهر بكه ر نادىارى قسهكه ر-گشتگير ههيه يان نا.

پهراوتزه زانستى و مؤرفؤلؤژىيهكان:

[۱۹] زمانى مؤراتى (Heritage language): مه بهست لى زمانى ناوخوى خىزانه كوچبه رهكان يان كه مينهكانه. زۆرىه ي جار ئه م زاراوويه بۆ زمانى نهوه ي دووهم به كارديت، به لّام لىرهدا بۆ نهوه ي يه كه مى كوچبه رانىش به كارهيئراوه كه زمانى داكيان له ژىنگه يه كى نويدا ده پارىزن.

[۲۰] له تافىكردنه وه ي ئامارىدا، بۆ بكه ر نادىاره گشتگيرهكان نرخهكان به م شىويه به بوون: (LL = ۱۵,۹۱ > p, ۰,۰۰۰۱). نرخه نزمهكانى p (كه لىرهدا زۆر له سفرهوه نزيكن) دهيسه لمين كه كه مبوونه وه ي به كارهيئنانى بكه ر نادىار له ئهستونىا به رىككه وت نه بووه، به لّكو ئه نجامىكى راسته قينه ي به ركه وتنى زمانه.

وه هه موو حاله تهكان به هه مان شىوه پروون نين. نموونهكانى خواره وه، كه هه موويان له ژىر-كوپه سى Est-Fin هه وه ره گىرون، ئه م پۆلپىنكردنه پروون ده كه نه وه.

ئه و رستانه ي بكه ر نادىار كه قسه كه ر يان گىرانه وه كه ر-گشتگيرن، مه يلى ئه وه يان هه يه ئامازه بۆ پرووداوه دىارىكراوه كاتى يان شوئىنييهكان بكه ن كه تىيدا قسه كه ره كه يان گىرانه وه كه ره كه سه ر به گروهى بكه ره ئه گه ريه كانن. ئه و حاله تانه ي كه جىناوى بكه رى me 'ئىمه، يان تىدايه، كه نووسهران و وه رگىران بۆ دروستكردى وه هسى ستايلىكى ئاخاوتنى بازا رى به كارى ده هينن، به پروونى سه ر به م گروهىن: نموونه ي (۱۱) زنجيره يه ك له قسه ي گواستراوه (Reported speech) له خو ده گرىت كه تىيدا هه موو گوزارهكان له بارى بكه ر نادىاردان و له گه ل جىناوى بكه رى me 'ئىمه، هاتوون:

(۱۱) «Me ei tiedetä mitään eikä tunneta täällä ketään. Me ollaan...»
«evakkoja. Narvasta [...]. Me asutaan tässä talossa toista kuukautta
«ئىمه هىچ نازانين [بكه ر نادىار] و لىره هىچ كه سىك نانسىن [بكه ر نادىار]. ئىمه
ئاواره ين. له نارفاوه [هاتووين]... ئىمه نزيكه ي دوو مانگه له م خانووه دا ده ژىن [بكه ر
[۲۱] (Est-Fin) «نادىار»

پاؤسالؤ (Pajusalu ۲۰۱۵) ئامازه به وه دهكات كه رهنگه نيشانه ي ترىش له زنجيره ئامازه بيهه كاندا (Referential chain) هه بن كه يارمه تىده ر بن بۆ دهستنىشانكردى به كارهيئنانى قسه كه ر-گشتگيرى بكه ر نادىار. له زنجيره ئامازه بيهه كاندا، ئامازه كه سه رتا به به كارهيئنانى جىناوى بكه رى me 'ئىمه، بۆ كه سى يه كه مى كوّمه ل

جیگیر دهکریټ، پاش ئه وه ته وای گوزاره بکه ر نادیاره کانی دواتر وه ک قسه که ر/ گپرانه وه که ر- گشتگیر لیک ده درینه وه، هه رچه نده به بن جیناوی بکه ری 'me ئیمه، ش یین. ئه مه له نموونه ی (۱۲) دا پروون کراوه ته وه، که تئیدا جیگیر کردنی ئاماژه که له گه ری قسه کردنی به که م قسه که ردا ئه نجام دراوه:

Tänäänmeeivoidatehdätäällätämänenempää, Kallesanoi. – Olkoon, – (۱۲)
majuri sanoi. – Yritetään tehdä huomenna täysi työpäivä. Ajetaan kotiin.

— ئه مپۆ ئیمه ناتوانین لیره هیچ شتیکی تر بکه یین [بکه ر نادیار]، کائۆ وتی.
— با وایټ، مایۆر وتی. — با به یانی هه وۆل بده یین کاریکی ته وای بکه یین [بکه ر نادیار]. به ئۆتۆمبیل بگه رپینه وه ماله وه [بکه ر نادیار]. [۲۲]

په نگه نیشانه ی تریش هه بن که ده ریخه ن قسه که ره که یان گپرانه وه که ره که به شدارن. له نموونه ی (۱۳) ی خواره وه دا، گپرانه وه که ره که سی یه که م سه ره تا به به کاره یانی که سی یه که می کۆمه ل ئاماژه به که سه کانی ناو بارودۆخه که ده کات (kuljimme) ئیمه پیا سه مان کرد، و پاشان له رسته ی گپرانه وه که دا که سی یه که می تاک به کارده هیټ (minä kysyin 'من پرسیم). له ناو قسه گواستراوه که دا، هه م گپرانه وه که ره که و هه م که سه که ی تر (دایک) گوزاره ی بکه ر نادیار به کارده هیټ، به لām ته کنیکه گپرانه وه ییه کانی پێشوو ده ریده خه ن که ئه مانه گپرانه وه که ر- گشتگیرن.

(۱۳) Kuljimme vielä vähän matkaa... من پاشان وه ستاین. من پرسیم: «دایه، بۆچی ئیستا وه ستاین؟» [بکه ر نادیار] و دایکم پروونی کرده وه: «ئیستا چاوه رپئی پاس ده کریټ.» [بکه ر نادیار] «که میکی تر پیا سه مان کرد و پاشان وه ستاین. من پرسیم: «دایه، بۆچی ئیستا وه ستاین؟» و دایکم وتی: «ئیستا چاوه رپئی پاسین.»» [۲۳]

ئه وه رستانه ی بکه ر نادیار که قسه که ر/ گپرانه وه که ر- جیا که ره وه ن، باس له پروودا وگه لیک ده که ن که له چوارچیوه یه کی کاتی یان شوینی دیاریکراودا پرووده دن و قسه که ر یان گپرانه وه که ره که تئیدا به شدار نین. ئه م جوژه رستانه زۆربه ی جار ئاماژه به پروودا وگه لیک ده که ن که تئیدا قسه که ر یان گپرانه وه که ره که «نامانج» ی (Goal) ئه و چالاکیه یه که گوزاره بکه ر نادیاره که ده ری ده برپټ:

...että hänet otetaan takaisin Urheilulehteen... (۱۴)

«...نایا ئه و [به رکار] وه رده گیرته وه [بکه ر نادیار] له گۆفاری وه رزشی...؟»

(Est-Fin) «...نایا ئه و دووباره له گۆفاری وه رزشی وه رده گیرته وه؟»

Kuka nyt enää taloa huoli pitää! Hyvässä lykyssä pidetään [...] kulakkina! (۱۵)

«كى ئىستا خەمى ھىشتنە ۋەى خانوۋىيەتى! ئەگەر بەختت ھەيىت،
ۋەك <كۆلاک> ھەژمار دەكرىيت!» [بکەر ناديار] (Est-Fin) [۲۴]

پەراۋىزە مۆرفۇلۇژىيەكان:

[۲۱] شىكردنه ۋەى مۆرفۇلۇژى (نموونه ۱۱):

- tiedetä: گوزارەى بکەر ناديار (Passive) له بارى نەرىدا.
 - tunnetä: گوزارەى بکەر ناديار (Passive) له بارى نەرىدا.
 - ollaan: گوزارەى بکەر ناديار (Passive) له كاتى ئىستادا.
 - asutaan: گوزارەى بکەر ناديار (Passive) له كاتى ئىستادا.
- (ئىمە) بەكاردىن بۇ ئەۋەى me ھەموو ئەمانە له زمانى ئاخاوتندا له گەل جىناۋى
ۋاتاي «ئىمە دەزانين، ئىمە دەژين» بېخشن، بەلام له پروى رېزمانىيەۋە پىكھاتەى
بکەر ناديارن.

[۲۲] شىكردنه ۋەى مۆرفۇلۇژى (نموونه ۱۲):

- Yritetään: گوزارەى بکەر ناديار (Passive) كه لېرەدا ۋەك داواكارى يان پېشنيار بۇ
«ئىمە» بەكارھاتوۋە.

- Ajetaan: گوزارەى بکەر ناديار (Passive). سەرنج بدە لېرەدا جىناۋى me (ئىمە)
نەھاتوۋە، بەلام لەبەر ئەۋەى پىشتەر له قسەكانى كالىدا جىگىر كراۋە، خوئەنەر
دەزانىت مەبەست لىي «با ئىمە بگەرىنەۋە» يە.

[۲۳] شىكردنه ۋەى مۆرفۇلۇژى (نموونه ۱۳):

- pysähdytään: رەگى كار (ۋەستان) + نىشانەى بکەر ناديار + كاتى رابردوو. لېرەدا
مندالەكە دەپرسىت «بۇ ۋەستايين؟» بەلام شىۋەى بکەر ناديار بەكاردىنيت.
- odotetaan: گوزارەى بکەر ناديار له كاتى ئىستادا.

[۲۴] شىكردنه ۋەى مۆرفۇلۇژى (نموونه ۱۵):

- pidetään: گوزارەى بکەر ناديار له كاتى ئىستادا (رەگى كار: ھەژمارکردن/دانان).
لېرەدا قسەكەرەكە خۇى ناگرىتەۋە، بەلكو باس لەۋە دەكات خەلكى تر چۇن سەيرى
ئەو (يان ھەر كەسىكى تر) دەكەن.

نموونهكانى (۱۶) و (۱۷) له خوارەۋە، له كۆتاييدا بەكارھىنانى ئامازە-كراۋەى
(Referentially open) بکەر ناديار نىشان دەدەن. رىستە بکەر ناديارەكان ۋەك
«ئامازە-كراۋە» پۇلپن كراۋن لەو حالەتانەى كە بکەرى ئەگەرى له بارودۇخەكەدا له

بنه پرتدا ده کریت ههر که سیڭ بیت و ناسنامه ی بکه ره که هیچ رۆلئیک نابینیت. ئەمه له و پرستانه ی وهک (۱۶) دا ده بینریت، که وهسفی بارودوخه گشتیه کان ده کهن، یان ئەوه ی خه لک به گشتی چی ده کهن یان جارن چییان کردووه. له نمونه ی (۱۷) دا، گپرا نه وه که ره که وهسفی خوه کۆنه کانی سه رده مانی رابردوو ده کات.

Niin, majuri lisäsi. – Puhutaan, että hän olisi yleensäkin ollut – (۱۶)

...perso naisille

— “به ئی»، مایۆر وای وت. — «ده وتریت [بکه ر نادیار] که ئەو به گشتی ئاره زووی

...له ئافرهت بووه (Est-Fin) [۲۵]

Sellaisia pidettiin, muistat varmaan... (۱۷)

.kaulus käännettynä takinkäänteiden päälle

«...ئەو جوړانه ده پۆشران [بکه ر نادیار - رابردوو]، بیگومان بیرته، به یه خه یه کی

[۲۶] (Est-Fin) «. وه ره گه راوه وه له سه ر یه خه ی چا که ته که

خشته ی ۹ پوخته ی ئەنجامه چه ندا یه تییه کانی شیکردنه وه دهستییه که ده خاته

پوو، که تییدا به کارهینانی قسه کهر/گپرا نه وه کهر-گشتگیر، قسه کهر/گپرا نه وه کهر-

جیا که ره وه و ئاماژه-کراوه بو ۵۶ گوزاره بکه ر نادیاره هه لئیردراره که له ههر ژیر-

کۆرپه سیڭدا پشکنین کراوه. خشته که نیشانی ده دات که به کارهینانی قسه کهر/

گپرا نه وه کهر-گشتگیر له ژیر-کۆرپه سه کانی Est-Fin و Ger-Fin دا نزیکه ی وهک یه که،

له Orig-Fin-Det که میڭ بهر زتره و له Orig-Fin-Lit به روونی بهر زتره [۲۷]. گریمانه ی

ئیمه، له سه ر بنه مای ئەنجامه کانی ریۆنهییمۆ و هاوکارانی (Riionheimo et al. ۲۰۱۴)،

ئوه بوو که له بهر ئەوه ی قسه کهر-گشتگیری له ده قه ره سه نه ئەستۆنییه کاند

نییه یان زۆر ده گمه نه، ئەوا ده رکه وتی له وه رگپرا نه کانی Est-Fin دا که متر ده بیته به

به راورد به ده قه وه رنه گپرا نه وه فینه لندییه کان. به پئی خشته ی ۹، ئەمه له داتا کانی

ئیمه شدا راسته، چونکه ژماره ی بکه ر نادیاره قسه کهر/گپرا نه وه کهر-گشتگیره کان

له Orig-Fin-Det و Orig-Fin-Lit دا بهر زتره وهک له Est-Fin. به لأم، Ger-Fin رپک

هه مان ژماره ی گوزاره بکه ر نادیاره قسه کهر-گشتگیره کانی هه یه، بویه داتا کانه مان

رپگه نادهن پرۆفایلیکی جیاواز بو وه رگپرا نه له زمانیکی دیاریکراوه وه (ئه ستۆنی)

ده ستیشان بکه ین. ده بیته وه شمان له یاد بیته که ژماره ی گوزاره هه لئیردراره کان

سنووردار بووه و ئەنجامه کان ته نها نزیکه یین.

خشته ی ۹: به کارهینانی ناماژه-کراوه، قسه کهر/گپرانه وه کهر-جیا که ره وه و قسه کهر/گپرانه وه کهر-گشتگیر بو گوزاره بکه ر نادیاره هه لئبژئردراوه کان. رپزبه ندی (c) له نیوان که وانه کاندای ژماره ی ئه و گوزاره پشکنرا وانه نیشان ده دات که له گه ل جیناوی بکه ری 'me' ئیمه، هاتون.

	Est-Fin		Ger-Fin		Orig-Fin-Det		Orig-Fin-Lit	
	f	%	f	%	f	%	f	%
(a) ناماژه-کراوه	۱۲	۲۱.۴	۸	۱۴.۳	۴	۷.۱	۲	۳.۶
(b) قسه کهر/ گپرانه وه کهر-جیا که ره وه	۲۴	۴۲.۹	۲۸	۵۰.۰	۲۹	۵۱.۸	۲۰	۳۵.۷
(c) قسه کهر/ گپرانه وه کهر-گشتگیر	۲۰	۳۵.۷	۲۰	۳۵.۷	۲۳	۴۱.۱	۳۴	۶۰.۷
(له نیواندا: 'me' ئیمه، + بکه ر نادیار)	(۷)	(۱۲.۵)	(۵)	(۸.۹)	(۴)	(۷.۱)	(۳)	(۵.۴)
کۆی گشتی	۵۶		۵۶		۵۶		۵۶	

یه کیک له دۆزراوه جی مشتومرپه کان له خشته ی ۹ بریتیه له ژماره ی ده رکه وتنی گوزاره بکه ر نادیاره کان له گه ل جیناوی بکه ری 'me' ئیمه. به شیوه یه کی چاوه روانه کراو، 'me' له وه رگپرانه کانی نه ستونیه وه (Est-Fin) زۆرتر له ژیر-کۆرپه سه کانی تر دووباره بووه ته وه. ئه م نه نجامه پیچه وانه ی نه نجامه کانی به شی پیشووه، که تیدا ده رکه وت پیکه وه هاتن له گه ل جیناوی me له وه رگپرانه کانی نه ستونیه وه له هه مووان نزمتره. وا دیاره له خشته ی ۹، ژماره که به هۆی بچووکی نمونه ی گوزاره هه لئبژئردراوه کانه وه شیوئندراوه، و پیوسته ئه م خاله له کاتی هه لسه نگانندی نه نجامه کانی ئه م به شه ی توئینه وه که ماندا ره چاو بکریت.

به کورتی، شیکردنه وه ی ده ستی له م به شه دا یه کلاکه ره وه نه بوو و پنگه ی نه دا به ده ستنیشانکردنی جیاوازی روون له نیوان وه رگپران و ده قه وه رنه گپردراوه کان، یان خاسیه ته کانی وه رگپران له زمانیکی سه رچاوه ی دیاریکراوه وه. ژماره ی گوزاره بکه ر نادیاره قسه کهر-گشتگیره کان له هه ردوو کۆرپه سه وه رگپردراوه که دا (Est-Fin و Ger-Fin) وه ک یه ک بوو. به لام، ئه ده بیاتی ره سه نی فینله ندی (Orig-Fin-Lit) پرؤفایلیکی جیاواز و به کارهینانی زۆرتری بکه ر نادیاره ی قسه کهر-گشتگیری نیشان دا.

پهراويتزه مۇرفۇلۇژى و ئەكادىمىيەكان:

[۲۵] شىكىردنه وهى مۇرفۇلۇژى (Puhutaan): گوزاره يه كى بكه نادياره له كاتى نىستادا. لىره دا نامازه به «ئه وهى دهوتريت» يان «دهنگويه» دهكات بى ئه وهى نامازه به كه سىكى ديارىكراو بكات (بويه وهك «نامازه-كراوه» پۇلپن كراوه).

[۲۶] شىكىردنه وهى مۇرفۇلۇژى (pidettiin): رهگى كار (پۇشين يان هه ژماركردن) + نيشانه ي بكه ناديار + كاتى رابردوو. لىره دا باس له وه دهكات جاران جلو به رگ چوڧن ده پۇشرا.

[۲۷] پهراويتزى ۱۷ (له دهقه سه ره كىيه كه): به هوى بچووكى قه باره ي گوزاره كان له م پشكنينه هه ره مه كىيه دا، برپارمان دا حىسابى واتادارىي نامارىي بو جياوازيه كانى نيوان ژپر-كۇرپه سه كان نه كه ين.

۶. نه نجامگىرىي (Conclusion)

نامانجى ئەم وتاره تاقىكردنه وهى توانا و سنوره ئەگه رىيه كانى نامرازه كانى زمانه وانىي كۇرپه س بوو له كاتى شىكىردنه وهى به كارهيئاننى بكه ناديارى زمانى فينلەندى له دهقه ئەده بىيه كاندا. جگه له وه، وتاره كه له و پرسه ي كۇلپيه وه كه ئايا وه رگىپران، وهك جوړپك له به ركه وتنى زمان، به هه مان شپوهى بارودۇخچىكى به ركه وتنى زمانى زاره كى كارىگه رى له سه ر به كارهيئاننى بكه ناديار ده پىت يان نا؛ مه به ست له و بارودۇخه زاره كىيانه يه كه تپيدا قسه كه رانى دوو زمانى جياواز بو ماويه كى درپژ پىكه وه ژياون و زمانى زۇرينه كارىگه رىي كرووه ته سه ر به كارهيئاننى بكه ناديار له زمانى ئەويترا. بو ئەم مه به سته، به كارهيئاننى بكه ناديارى فينلەندى له كۇرپه سىكى وه رگىپرانه ئەده بىيه فينلەندىيه كان له زمانه كانى ئەستۇنى و ئەلمانىيه وه، و له دهقه ئەده بىيه فينلەندىيه وه رنه گۇرپدراوه هاوتاكانياندا پشكنىين كرا. ئەنجامه كانى شىكىردنه وهى دهستىي داتاكانى كۇرپه س په يوه ست كران به ئەنجامه كانى توئىينه وه يه كى پيشوو ده ربه رى ئەو گۇرانكارىيانه ي به هوى به ركه وتنى زمانه وه له به كارهيئاننى بكه نادياردا پرووى دابوو له نيوان گرووپىكى ديارىكراوى كۇچبه ره فينلەندىيه كان له ئەستۇنيا. به گشتى، ئەو ميتۇدۇلۇژىايه ي زمانه وانىي كۇرپه س كه تاقىكرايه وه، ته نها به لگه ي لاوازى بو ئەو خاسيه تانه دۇزىيه وه كه تايبه تن به وه رگىپرانه فينلەندىيه كان به به راورد به دهقه ئەده بىيه ره سه نه كان، يان ئەو خاسيه تانه ي كه تايبه تن به وه رگىپران له

زمانىكى سەرچاوهى ديارىكراوهه. به هيزترين به لگه بۇ خاسيه ته سەرچاوه-ته وه ره كان له به كارهيئاننى بكه رنادييار له وه رگيپرانه نه ده بيه كاندا، په يوه ندى به پيكه وه هاتنى وشه كان له گه ل جيناوى بكه رى me 'نيمه' هه بوو، كه له وه رگيپرانه كانى زمانى نه ستونيه وه كه متر بوو وه ك له ژير-كۆرپه سه كانى تر. به واتايه كى تر، له وه رگيپرانه نه ستونيه كاندا وا دهرده كه ويئت كه به كارهيئاننى بكه رنادييارى قسه كه ر-گشتگير به هه مان شيوهى بارودؤخى به ركه وتنى زاره كى كه م بوويته وه. به لام، نه ده كرا نه و نه گه ره به دهرى كرىت كه كه مى فريكوئىسى به كارهيئاننى قسه كه ر-گشتگير خاسيه تىكى گشتى ده قه وه رگيپردراوه كان بيئت به گشتى، چونكه وه رگيپرانه كانى نه لمانيش رنيزيه كى نزميان نيشان دا به به راورد به نه ده بياتى ره سه نى فينله ندى. جگه له وه، هه مه جوربى فرههنگى (Lexical variation) له بكه ر نادياردا له ده قه وه رگيپردراوه كاندا ته سكرت و سنوورد رتر بوو وه ك له نه ده بياتى ره سه نى فينله ندى.

نه وه هوكارانهى كه بوونه هؤى نه وهى نه نجامه كانى نه م شيكردنه وه يه زياتر نا-يه كلاكه ره وه بن، رهنگه په يوه ندىيان به خودى داتاكان يان ميتؤده ده ستيه كه وه هه بيئت. نه وه ژير-كۆرپه سانهى بۇ نه م تويزينه وه به راييه پيكه پيرون رهنگه هيشتا زور بچووك بن و رهنگدانه وهى ئاره زووه ستايلىستيه كانى ژانر يان ده قه ديارىكراوه كان بن. جگه له وه ش، رهنگه قه بارهى نمونه گوزاره بيه كان و ژمارهى نه وه حاله تانهى بكه رنادييار كه به ده ست پشكنين كراون زور بچووك بووبن. بۇ نمونه، له وه ده قانهى له نه ستونيه وه وه رگيپردراون (Est-Fin)، رهنگه نه وه گوزارانهى به شيوه يه كى هه ره مه كى هه لبيژدراون له ناو ديا لؤگه كاندا بووبن و نوينه رايه تى زمانى ئاخوتن بكه ن؛ نه مه ش رهنگه روونكردنه وه يه ك بيئت بۇ نه وه فريكوئىسىيه چاوه روانه كراوهى جيناوى me 'نيمه' له خستهى ۹دا. هه ره ها، كتيب به جياوازه كان رهنگه برى ديا لؤگى جياوازيان تييدا بيئت و نه مه ش واى كردوه ده قه كان به ته واوى شياوى به راورد كردن نه بن.

له بهر نه وه، پيويسته له تويزينه وه كانى داها تودا ميتؤدؤلؤنياكه رنك بخريته وه و ميتؤدى قوولتر په ريه ان پى بدرپت بۇ به ده سه ئاننى وينه يه كى گشتگيرتر له بكه ر ناديار له ده قه نه ده بيه كاندا. بۇ نمونه، به هؤى فريكوئىسى به رزى بكه رنادييارى فينله ندى له ده قه نه ده بيه كاندا، ميتؤده ئؤتوماتيك يه كانى شيكردنه وه، كه پيويستيان به نيشانه كردنى مؤرفؤ-سينتاك تىكى كۆرپه سه كان هه يه، زور سوود به خش ده بن. نه وهى

پېوېسته، توپړینه وه په کی گشتگیره له سهر بکه رنادیار وه ک ئه وهی له لایه ن نووسه ره
فینله نندیه کانه وه به کار دیت، تاوه کو بتوانریت به راورد بکریت و پشتراست بکریته وه
که چی په یوه سته به نووسه ر، وهرگپر، ژانر یان زمانی سه رچاوه.
له کۆتاییدا، ناییت ئه و ئه گره ش فه رامۆش بکریت که رهنگه شیکردنه وه که له بهر
ئه وه به لاوازی په کلاکه ره وه بوو بیت، چونکه له بنه رتدا هیچ به کارهینانیکي سه رچاوه-
ته وهر بو بکه رنادیار بوونی نه بیت و زمانی سه رچاوه ئاراسته ی هه لئژاردنه کانی
وهرگپر نه کات. ئه گه ری ئه وه هه یه که هیچ که مېوونه وه په کی هاوشیوهی بهرکه وتنی
زمانی زاره کی له وهرگپر اندا پروو نه دات، و وهرگپر ان وه ک شیوازیکی بهرکه وتنی زمان
به شیوهی په کی جیاواز کار بکات له بارودؤخیکی بهرکه وتنی زاره کی درپژخایه ن که
تپیدا قسه که رانی که مینه له ژپر فشاری زمانی زورینه دا ناچارن واز له به کارهینانی
خاسیه ته کانی زمانی دایکی خویان بهینن.

هه‌لویستی خویندکارانی کورد به‌رامبەر به وه‌رگیڕانی کوردی گووگل

■ شنیئا كه‌مال | داستان کامهران

ده‌رچووانی به‌شی وه‌رگیڕانی زانکۆی جیهان-سلیمانی

پوخته:

“هه‌لویستی خویندکارانی کورد به‌رامبەر به وه‌رگیڕانی گووگل: لیکۆلینه‌وه‌یه‌ک له‌سه‌ر فی‌رخوازانی زمانی ئینگلیزی” بابته‌تی ئەم توێژینه‌وه‌یه‌یه، ئەم بابته‌ته‌ له‌وه‌ ده‌کۆلێته‌وه‌ که‌ چۆن کاریگه‌ری به‌ده‌سته‌پێنانی زمان و په‌یوه‌ندیکردن له‌ ژێر رۆشنایی جهمانییوون و پێشکه‌وتنی ته‌کنه‌لۆژیایه‌ دروست ده‌ییت. توێژینه‌وه‌که‌ مه‌به‌ستی تیگه‌یشتنه‌ له‌ بیروبوچوونه‌کانیان، ئاره‌زووه‌کانیان، و کۆسپه‌کانیان له‌باره‌ی تیگه‌لکردنی ئەم ته‌کنه‌لۆژیایه‌ له‌ هه‌ردوو بواره‌کانی ئەکادیمی و نا-ئەکادیمییدا له‌ ڕنگه‌ی شیوازیکی تیگه‌ل‌اوه‌وه‌ که‌ راپرسی، چاوپێکه‌وتن، و شیکاری زمانی له‌خۆده‌گریت. لیکۆلینه‌وه‌کان دیدیکی ورد پێشکه‌ش ده‌کهن له‌باره‌ی رۆلی نامراز له‌ په‌روه‌رده‌دا و سوود و زیانه‌کانی له‌ دۆخه‌ زمانیه‌ جیاوازه‌کاندا لیکه‌ده‌نه‌وه‌. ئامانجی توێژینه‌وه‌که‌ دیاریکردنی شیوازه‌کانی به‌کارهێنانه، لیکۆلینه‌وه‌یه‌ له‌وه‌ی که‌ بوچی قوتابیان وه‌رگیڕی ئامییری هه‌لده‌بژێرن، و دیاریکردنی دۆخه‌کان که‌ تییاندا به‌شداریی مرویی هیشتا پێوسته‌. ئەم توێژینه‌وه‌یه‌ زیاد ده‌کات بو‌گفتوگۆی به‌رده‌وام له‌سه‌ر به‌کارهێنانی ته‌کنه‌لۆژیا له‌ فی‌ربوونی زماندا له‌ چوارچێوه‌یه‌کی فراوانتردا و زانیاریی ڤوون بو‌مامۆستایان، یاسادارپێزهران، و ته‌کنۆلۆژیسته‌کان، پێشکه‌ش ده‌کات. ئامانجه‌که‌ پێشه‌نگایه‌ تیکردنی په‌ره‌پیدانی سه‌رچاوه‌ی فی‌ربوونی زمانیکی به‌هێزتره‌ که‌ په‌روه‌رده‌ و تیگه‌یشتن له‌ جو‌راوجۆریی زمانی له‌ کۆمه‌لگای جهمانه‌ خێراگۆراوه‌که‌مان په‌روه‌رده‌ ده‌کات.

وشه کلیلیه کان:

وهرگێرانی گووگل، خوێندکارانی زانکۆ، فێرخوازانانی زمانی ئینگلیزی، هه‌لۆیسته‌کان، هه‌ریه‌ی کوردستان، عێراق

۱. پێشه‌کی

له سنووره‌کانی کوردستاندا له تورکیا، ئێران و سوریا، لێکدانه‌وه‌ی ناوه‌پۆک و وینه‌ له کاتی راسته‌قینه‌دا سوودمه‌نده جگه‌ له تۆمارکه‌ری لێکدانه‌وه‌ی قسه‌کردن. هه‌ولێر، که به کوردیش به ناوی هه‌ولێر ناسراوه، پایته‌ختی هه‌ریمه‌که‌یه. حکومه‌تی هه‌ریه‌ی کوردستان به‌پررسیاره‌ له به‌پۆه‌بردنی فه‌رمی هه‌ریمه‌که‌. له ساڵی ۱۹۷۰دا، هه‌ریه‌ی کوردستان به‌ فه‌رمی دامه‌زرا. له دوا‌ی شه‌پێکی درێژخایه‌ن و توند، هه‌ریمه‌که‌ له مارتی ۱۹۷۰دا سه‌ربه‌خۆ راگه‌یه‌نرا کاتی‌ک رێککه‌وتنه‌نامه‌یه‌کی سه‌ربه‌خۆیی له‌گه‌ڵ به‌غداد واژۆکرا. دانیشه‌تووان و ئینگه‌ی کوردستانی عێراق و ئێران کران به‌ هۆی شه‌پێ ئێران-عێراق هه‌شتاکان و هه‌لمه‌تی قه‌رکردنی نه‌نفا‌لی سوپای عێراق.

زۆر کورد ناچار کران که له دوا‌ی پا‌هه‌ری کوردی دژ به‌ سه‌دام حوسین له ساڵی ۱۹۹۱دا خاکی خۆیان به‌جێهێڵن و به‌ره‌و ناوچه‌کانی سنووری ئێران و تورکیا بگوازنه‌وه. له ساڵی ۱۹۹۱دا، له دوا‌ی یه‌که‌م شه‌پێ ناوه‌کی، ناوچه‌ی دژه‌ فرین له باکوور گواسترایه‌وه. کورده‌کان که ناو‌اره‌بوون. سه‌ره‌رای نه‌وه‌ی که کورده‌کان به‌رده‌وامبوون له شه‌پکردن له‌گه‌ڵ حکومه‌تدا، سه‌ربازه‌ عێراقیه‌کان له کۆتاییدا له تشرینی یه‌که‌می ۱۹۹۱دا کوردستانیان به‌جێهێشت، نه‌مه‌ش رێگه‌ی به‌ ناوچه‌که‌دا که به‌ نازادی کاربکات. له‌گه‌ڵ نه‌وه‌شدا، هه‌یج یه‌کی‌ک له دوو پارته‌ سه‌ره‌کییه‌ کوردیه‌کان هه‌رگیز سه‌ربه‌خۆییان پانه‌گه‌یاندا، و کوردستانی عێراق خۆی وه‌ک به‌شێکی بنه‌ره‌تی له عێراقی‌کی یه‌کگرتوو ده‌بینیت، هه‌رچه‌نده یه‌کی‌ک که تێیدا خۆی داواکارییه‌کانی خۆی کۆنترۆڵ ده‌کات.

هێرشێ JNC و کوردیه‌کان بۆ عێراق له ۲۰۰۳دا، له‌گه‌ڵ ئالۆزیه‌ سیاسیه‌کانی دوا‌ی نه‌وه له عێراق له دوا‌ی سه‌دامدا، بووه هۆی په‌سه‌ندکردنی ده‌ستووری ئیستای عێراق له ساڵی ۲۰۰۵دا. رێکخه‌ستی ئیستای عێراق ده‌سه‌پینیت که کوردستانی عێراق ده‌بیت به‌ حکومه‌تی‌کی باه‌تی له ناو وڵاته‌که‌دا دانی پێ بنه‌یت که زمانی کوردی تاکه‌ شیوه‌زاری فه‌رمی کوردستانی عێراقه. زمانی کوردی هه‌روه‌ها وه‌ک زمانی فه‌رمی هاوبه‌شی هه‌موو وڵاته‌که‌ دیاریکراوه. حکومه‌تی‌کی زۆرینه‌ی په‌رله‌مانی پێکهاتوو له ۱۰۰ کورسی له مه‌جلیسه‌ی نیشه‌تمانیدا بۆ کوردستانی عێراق ده‌کریت.

له گه‌ل دانیشتوانیکی تیکه‌لای نزیکه‌ی ۵ ملیۆن که‌سی، سئ پارێزگای دهۆک، هه‌ولێر و سلێمانی رۆوبه‌ریکی نزیکه‌ی ۴۰،۰۰۰ کیلۆمه‌تری چوارگۆشه‌ داگیر ده‌که‌ن. به‌ شیوه‌یه‌کی به‌رچاو له‌ ده‌روه‌ی خاکه‌ کوردیه‌یه‌کانی ده‌روه‌ی سنوره‌کانی ئیستای کوردستانی عێراق، گفتوگۆ له‌ نیوان حکومه‌تی کوردستان و حکومه‌تی ناوه‌ندیی عێراقدا به‌رده‌وامه‌. (حکومه‌تی هه‌ریی کوردستان، له‌ سالی ۲۰۲۱).

هه‌ریی کوردستان، که‌ له‌ باکووری عێراقدا جیگیره‌ و سنووری له‌ گه‌ل ئێران، سووریا و تورکیا هه‌یه، له‌ ده‌وره‌ری دهۆک، هه‌ولێر، هه‌له‌بجه‌ و سلێمانی پێکخراوه‌. دوور ده‌که‌وته‌وه‌ له‌ ناوچه‌کان که‌ عێراق ئابلقه‌یان له‌ سه‌ره‌ له‌ کاتیگدا که‌ له‌ سه‌ربه‌خۆیی خۆیه‌وه‌ له‌ ۱۹۹۲دا به‌ ده‌ستی کورده‌وه‌ به‌رپوه‌ده‌بریت. پیکهاته‌ی کوردی که‌رکووک وه‌ک پایته‌خت ناوده‌بات، له‌ کاتیگدا که‌ نه‌مه‌ هه‌شتا شتیکی مشتومپرکراوه‌.

په‌رله‌مانی هه‌ریی کوردستان له‌ هه‌ولێردا بنکه‌ی هه‌یه. له‌ دوا‌ی ئه‌وه‌ی هه‌یه‌ عێراقیه‌یه‌کان هه‌رئیمه‌که‌یان به‌هۆی شه‌پرکردن له‌ گه‌ل داعشه‌وه‌ به‌جێ‌هێشت، پێشمه‌رگه‌ی کوردی کۆنترۆلی ناوچه‌ مشتومپرکراوه‌کانی گرته‌ده‌ست له‌ ناوه‌راستی ۲۰۱۴دا و هه‌تا تشرینی یه‌که‌می ۲۰۱۷ له‌وئ مایه‌وه‌. میژووی هه‌رئیمه‌که‌ کاریه‌گه‌ری له‌ رینگه‌ی پرۆسه‌ی به‌عه‌ره‌بکردنه‌وه‌ لێکرا، کۆمه‌لکۆژی و خه‌باتی نازادی و سه‌ربه‌خۆیی له‌ سه‌ده‌ی ۲۰. سه‌ربه‌خۆیی کوردی ده‌ستکه‌وتکرا به‌ ناوچه‌یه‌کی فرۆکه‌یی له‌ ۱۹۹۱دا، که‌ عێراق به‌ فه‌رمی له‌ ۲۰۰۳دا له‌ دوا‌ی لابردنی سه‌دام حوسین دانی پێدانرا. ده‌نگدانی سه‌ربه‌خۆیی که‌ له‌ ۲۰۱۷دا نه‌نجامدرا و پابه‌ندکه‌ر نه‌بوو، کاردانه‌وه‌یه‌کی جیهانی گۆرپانکاری به‌رپا کرد. (په‌یمانگای کوردی، ۲۰۲۱).

سیرگی برین په‌یامیکی گالته‌جارانه‌ی به‌ زمانی کۆری پێگه‌هێشت، نه‌مه‌ش بووه‌ هۆی دروستکردنی وه‌رگێرانی گووگل، ئامرازێک که‌ واتای وشه‌ ده‌گۆرێت و جیگه‌ی ناماژه‌ی وشه‌ ئاساییه‌کان ده‌گرێته‌وه‌. پالنانی ئامرازێکی فراوانی وه‌رگێرانی شیوه‌زاری کۆمپیوته‌ری له‌مه‌وه‌ هاندراوه‌. سه‌ره‌رای نه‌م کێشانه‌، وه‌رگێرانی گووگل زیاتر له‌ یه‌ک ملیار جار داگیرا کراتا نا‌پریلی سالی ۲۰۲۱. له‌ کاتی ده‌رچوونیه‌وه‌ له‌ سالی ۲۰۱۰، ۱۰۰ ملیار وشه‌ی له‌ رۆژێکدا پرۆسێس کردووه‌ و ۱۰۸ شیوه‌زاری لێکداوته‌وه‌. تاییه‌تمه‌ندییه‌کان وه‌ک بڵاوبوونه‌وه‌ی زیاتر له‌ ۳۰۰ ملیۆن که‌س کاریه‌گه‌ریان لێکرا له‌ رینگه‌ی فراوانکردنی شیوه‌زاره‌که‌وه‌، که‌ گه‌رایه‌وه‌ بو‌ ۱۳۳ شیوه‌زار له‌ مایسی ۲۰۲۲دا (VOI، ۲۰۲۲). بو‌ کۆمه‌لگه‌ی کوردی، ده‌رچوونی وه‌رگێرانی گووگل له‌ مایسی ۲۰۲۲ له‌ سۆرانی-کوردی بو‌ ۲۴ شیوه‌زاری ده‌ستنه‌که‌وتوو پێشکه‌وتنیکی گه‌وره‌بوو له‌ ده‌ستپێگه‌یه‌شتی زمانیدا. له‌ گه‌ل ۱۲ ملیۆن قسه‌که‌ر، کوردی شیوه‌زاری

سۆرانی زۆرتین قسه‌ی پیکراوه له ههردوو ئێران و عێراق. وهک زمانیکى فهرمى له لایه‌ن حکومه‌تى هه‌ریی کوردستان (HHK) له عێراقه‌وه دانراوه. ئەم فراوانکردنه تیروانینیکه بۆ لابردنی کۆسپه زمانیه‌کان و پالپشتیکردنی تیگه‌یشتنی کۆمه‌لایه‌تی زیاتر. هه‌روه‌ها پش‌تگیری که‌لتووری کوردی ده‌کات و په‌یوه‌ندی جیهانی له نیوان قسه‌که‌رانی زمانه‌که‌دا ئاسان ده‌کات (جه‌ف، ۲۰۲۳). په‌کیک له سووده‌کانی ئامرازی وه‌رگێرانی بی‌ه‌رامبه‌ری ئۆنلاینی گووگڵ وه‌رگێرانی گووگله‌. وه‌رگێرانی مالپه‌ر پش‌شکه‌ش ده‌کات هه‌روه‌ها وه‌رگێرانی ناوه‌رۆک زیاتر له ۱۰۰ شیوه‌زاردا. له کاتی ده‌ستپێک‌کردنه‌وه له ساڵی ۲۰۰۶دا، به‌رنامه‌که‌ که‌شه‌ی کردووه بۆ ئەوه‌ی بی‌ته‌ په‌کیک له به‌ناوبانگ‌ترین سیسته‌مه‌کانی به‌رپوه‌بردنی وه‌رگێران له سه‌رانسه‌ری جیهاندا. پش‌شکه‌وتنی زیه‌کی ده‌ستکرد و فی‌بوونی ئامیر له درێژایی میژووی وه‌رگێری گووگڵا رینگه‌یان داوه به خزمه‌تگوزاریه‌که‌ که‌ به‌ هیواشی کوالیتی و وردی وه‌رگێران زیاد بکات. ئەم وتاره‌ گه‌ران به میژووی وه‌رگێری گووگڵا ده‌کات، داهینانه‌کانی، کاریگه‌ریه‌کانی له‌سه‌ر بازاری وه‌رگێران، و په‌ره‌سه‌ندنه‌ ئاینده‌یه‌ ئه‌گه‌ریه‌کانی ده‌گرێته‌وه. (جه‌یمس، ۲۰۲۰).

گرنگی توێژینه‌وه‌که

ئهم توێژینه‌وه‌یه‌ گه‌رفته‌کانی مامۆستایانی زمان له‌باره‌ی وه‌رگێری ئامیری (MT) چاره‌سه‌ر ده‌کات سه‌ره‌پای ئەوه‌ی له سووده‌ په‌روه‌رده‌یه‌ سه‌لماوه‌کانی و ده‌روانیت له‌وه‌ی که‌ چۆن قوتابیان به‌ زیادبوون به‌ کاریده‌هێنن بۆ مه‌به‌سته‌ ئه‌کادیمییه‌کان. بۆ شیکردنه‌وه‌ی ۸۷ خۆیندنه‌وه‌ له‌سه‌ر زمانی بیانی (FL) له‌سه‌ر بابه‌ته‌کانی MT له نیوان ۲۰۰۰ و ۲۰۱۹دا، توێژینه‌وه‌که‌ پێداچوونه‌وه‌یه‌کی سیسته‌ماتیک و میتا-شیکاری ئه‌نجامدا. دۆزینه‌وه‌کان به‌رزبوونه‌وه‌یه‌کی دیار له‌ ب‌لاوکراوه‌کاندا نیشاندده‌ن، باشبوونی کوالیتی MT، و کاریگه‌ریه‌کی سووده‌خشی له‌سه‌ر فی‌بوونی FL - به‌ تایبه‌تی له‌ نووسیندا. قوتابیان هه‌سته‌ پێچه‌لاوه‌کان نیشان ده‌ده‌ن سه‌ره‌پای ئەم پش‌شکه‌وتنه‌، جیاوازیه‌کان له نیوان بیرۆکه‌کانی مامۆستایان و فی‌رخوازاندا ده‌رده‌خه‌ن. ئاراسته‌کانی توێژینه‌وه‌ له MT بۆ فی‌کردنی FL له لایه‌ن لیکۆئینه‌وه‌کانه‌وه نیشاندراون که‌ کاریگه‌ری په‌روه‌رده‌ییان هه‌یه (لی، نیس. نیس، ۲۰۲۳).

زمان که‌نالیکی بنه‌ره‌تییه‌ بۆ بازرگانی نیوده‌وه‌له‌تی، په‌یوه‌ندیکردن، و زۆر لایه‌نی تری له‌ په‌راو به‌ سنووردا له جیهانی سه‌رده‌میدا. هه‌رچه‌نده‌ ئینگلیزی هێشتا زمانیکی به‌رفراوانی به‌کارهێنراوه، پش‌شکه‌وتنی ته‌کنه‌لۆژیا رینگه‌ی داوه به‌ په‌یوه‌ندیکردن که‌ به‌ ئاسانی زیاتر ب‌یت به‌ هۆی به‌رنامه‌کانه‌وه. له جیهانی پش‌شکه‌وتووی ته‌کنه‌لۆژیایی نه‌مه‌رۆدا، وه‌رگێری گووگڵ زۆرێک له‌ کێشه‌ زمانیه‌کانی زۆر ئاسانه‌تر کردووه، له‌ نیو

شته کانی تردا.

وهرگپری وهرگپرانی گووگل له نیوان ئینگلیزی و کوردی بابه تی تایبه تی ئەم توئیننه وهیه دا. نامانجی لی ئه وهیه که تیگه یشتنیکی قوولتری له وه هه بیته که قوتابیان چۆن هه ست ده که ن به رامبه ر به به کارهینانی. نامانجی توئیننه وه که فیروونه له باره ی ئاسته نکه و گله بیه کانی قوتابیان له گه ل وهرگپرانی گووگلا. بۆ مامۆستایان، شاره زایانی زمان، و په ره پیده رانی ته که نه لۆژیا که ده یانه ویت کارایی نامرازه کانی زمان له ژینگه ی فیرووندا باشتر بکه ن، توئیننه وه که نه نجامه کانی هه یه.

په ره پیدانی ده ستیوه ردانه په روه رده بیه تایبه تکراره کان له سه ر بنه مای تیگه یشتنیکی ته واوه له وهی که قوتابیان چۆن وهرگپرانی گووگلی ئینگلیزی- کوردی به کار ده هی ن یارمه تیده ره بۆ پیشخستی گف توگو له باره ی به ده سه تینانی زمان، وهرگر تی ته که نه لۆژیا، و په یوه ندی نیوان- که له تووریه وه.

۲. ده ربهرنی کیشه که

به و پیه ی وهرگپرانی گووگل دۆخ له به رچا و ناگریت، به کارهینانی مه ترسی له ده ستدانی هه ستی وهرگپرانه که له خۆ ده گریت. هه له کان ده کریت له هه ردوو شاره زایی زمانی ناته واو و ئالۆزی ده که وه ده ربهرن. به لām، وهرگپه شاره زاکان چه ندین ته که نیک به کار ده هی ن بۆ دنیایی له وردی وهرگپرانه کانیا ن. جگه له وهش، وردی وهرگپران هه روه ها پشت ده به ستیت به جووته زمانه که، له گه ل ئه وهی زمانه زیاتر قسه پیکراوه کان به وردی زیاتر وهر ده گپردین. تایبه ته ندی پشکینی پزمان نییه و وهرگپرانی گووگل مه یلی بۆ هه له کان هه یه (په یوه ندی زمان، ۲۰۲۰).

مامۆستایانی زمان ناچارن باس له وهرگپری نامپری (MT) له نیو پۆلدا بکه ن وه ک ئه وهی ژماره یه کی زۆر تر له قوتابیان به کاری ده هی ن بۆ مه به سه ته نه کادیمییه کان. توئیننه وه کان ئه وه نیشان ده ده ن که مامۆستایانی زمان گومانای ده میننه وه به رامبه ر به MT سه ره پای ده سه ته یه کی زیاتری به لگه که سووده په روه رده بیه کانی نیشان ده دات. نه مهش به زۆری به هۆی گومانه کان له باره ی کاریگه ری و کوالیتی MT له فی رکردنی زمانه بیانییه کاندایه.

توئیننه وهی لی (۲۰۲۳) پوخته یه کی ته واو له م کیشه نه پشکه ش ده کات و پزیمایی و تیروانین ده داته مامۆستایانی زمان له سه ر چۆنیه تی به شداریکردنی MT له فی رکردنی FL بۆ شیکردنه وهی داتای قوول، ۸۷ توئیننه وهی MT له باره ی په روه رده ی FL که له نیوان ۲۰۰۰ و ۲۰۱۹ بۆ لاکراونه ته وه شیکراونه ته وه به به کارهینانی دوو شیوازی

سه ره کی: پیداجوونه وهی سیسته ماتیک و میتا-شیکاری. دۆزینه وه کان باشوونیک ديار له کوالیتی MT نیشانده دن له گه ل به رزبوونه وهیه کی تازه له ژماره ی بلاوکراوه کاند. توئینه وه که ههروه ها هه لۆیسته پیچه لاهه کانی قوتابیان و جیاوازیه کانی ویناکردنی نیوان مامۆستایان و قوتابیان تیشک ده خاته سه ر، تپروانینه گرنکه کان بۆ توئینه وهی داهاتووی MT له دۆخه په روه رده ییه کاند پيشک شه ده کات. هه رچه نده زۆربه ی توئینه وه کان کاریگه ریی سوودبه خش له سه ر فیروونی FL نیشانده دن، به تاییه تی له نووسیندا. هه رچه نده وه رگپری گووگ ل بیگومان سوودمه نده بۆ قوتابیان، زۆر زیان و ئاسته نگی له گه لدایه. یه کیچ له کیشه باوه کان ئه وه یه که دهسته واژه بیژده کان به شیوه یه کی راسته وخۆ وه رده گپرن و واتا سه ره تاییه که یان له ده ست ده دن. بۆ نمونه، وه رگپران ی “when pigs fly” (کاتیچ به رازه کان ده فرن) له ئینگلیزیه وه بۆ کوردی ده بیته لیکدانه وه یه کی وشه به وشه له جیات ی ئه و واتایه ی که مه به سته لییه تی. که موکوریه کی تریش ئه وه یه که له هه ندیک حالته دا ره نکه هه له ی رنژمانی و واتایی هه بیته، بۆیه قوتابیان پیوستیان به پشکنینی به کارهینانی وشه کانیان به فه ره نگی جیاواز ده بیته.

۳ نامانجی توئینه وه که

یه کیچ له نامیره به ناوبانگه کانی وه رگپران ی ئینته رنیته که به زۆری به کاردیته وه رگپران ی گووگله (GT)، که خزمه تگوزاریه کی بیبه رامبه ری وه رگپران ی نامیری به بۆ چه ندین زمان و له لایه ن گووگله وه دروستکراوه. وه رگپران ی نووسین، دهنگ، وینه، لاپه ره کانی ئینته رنیته و فیدیوی راسته وخۆ له نیوان زمانه کاند له م خزمه تگوزاریه دا هه یه. به به کارهینانی زانیاری زمان ی دیاریکراو له چه ندین سه رچاوه ی ئینته رنیته وه، وه رگپران ی گووگ ل له سه ر گه رانیکی ناماری پته و دامه زراوه که پشت به کۆمه له ده که کان ده به سته یته (کیرشۆف، تیرنه ر، ئاکسیلرۆد و ساقیدرا، ۲۰۱۱).

وردی وه رگپران ی گووگ ل له نامه ئه لیکترۆنییه کانی نیوان مامۆستایان و دایکوباوکی فیرخوازان ی زمان ی ئینگلیزی لاتی (ELL) له توئینه وه یه کی تیرانتینۆ (۲۰۲۴) دا لیکۆلینه وه ی تیدا کراوه. توئینه وه که چه ندین بابه ت هه لده سه نگی نیته، له وانه په وانی، گونجاوی، واتا و جدیه ت، به به راوردکردنی ئیمه یله کانی مامۆستا که به وه رگپران ی گووگ ل وه رگپردراون له گه ل ئه و ئیمه یلانه ی که له لایه ن وه رگپره بروانامه داره کانه وه وه رگپردراون. نمره کانی هه لسه نگاندن به شیوه یه کی به رچا و جیاوازن، وه ک لیکۆلینه وه کان ده یسه لمین، له گه ل ئه وه ی وه رگپران ی گووگ ل نزیکه ی

۷۵٪ به شیوهیه کی راست نه جامداوه. توئینهوهه که نهوه ئاشکرا دهکات که وهرگپرانی گووگل له وانیه به سه رکه وتووی به شیکه بهرچاوی بابه تی سه رتهای بگه یه نیئت سه رهای نه وه له نهی که بینراون، که وهرگپرانی وشه به وشه له خۆده گریت، نیشانه کردنی نایاسا و به کارهینانی زوری خالبه ندی.

پیشنیاره کان بۆ توئینهوهی زیاتر له م بواره دا له کوتای وتاره که دا ده خرینه پروو. نه م وتاره هه لبردراره چونکه پیوسته باس له وه بگریت که قوتابیانی کورد چون هه ست ده که ن به رامبه ر به وهرگپرانی گووگل، چون کاریگه ریان لیده کات و ناخو یارمه تییان ده دات له پیشکه وتنی خویندندا یاخود نا.

شیکاریه که مه به ستی لپی راکیشانی سه رنجه به ره و سووده کانی به رنامه که هه روه ها که موکوپیه کانی. قوتابیانی کورد له پیشه ی جۆراوجۆردا سوودیکی زۆریان بینیه له زیاد کردنی نوپی زمانی کوردی-سۆرانی بۆ وهرگپرانی گووگل، نه مه ش کاره کانیانی ناسانتر کردوه له گه ل فراوانبوونی به رنامه که به شیوهیه کی جهانی بۆ به کارهینانی جۆراوجۆر.

به لام نه و ئاسته نگیانی له وهرگپرانی بابه ته که لتووریه کان و دهسته واژه بیژه ییه کاندای که ده گریت ببنه هۆی له ده ستدانی واتا سه رتهاییه که. په نگه تیئه گه یشتن پروویدن وه ک نه جامیک له نه گه ری نه وهی که وهرگپرانی یاسای وردی که متری هه بیئت. نه گه ر کیشه ی ریزمانی یان واتای له کاتی وهرگپراندای هه بیئت، قوتابیانی له وانیه پیوستیانی به پشکنینی فه ره نگی زیاتر بیئت. سه رهای نه م کۆسپانه، قوتابیانی وهرگپرانی گووگیان به راستی یارمه تیده ر دۆزیوته وه، نه مه ش جه خت له سه ر نه وه ده کاته وه که چه ند گرنگه بۆ قوتابیانی کورد که ئاگاداری کۆسپه نه گه زییه کان بن له کاتی وهرگپراندای.

پرسیاره کانی توئینهوه: ۱:۴

نه م لیکۆلینه وهیه نامانجی نه وهیه وه لامی پرسیاره توئینهوه ییه کانی خواره وه بداته وه: پرسیاره یه که م: له دیدی خویندکارانی زانکۆوه، وهرگپرانی گووگل چ کاریگه ریه کی له سه ر به رزکردنه وه و پاراستنی زمانی کوردی هه یه؟

پرسیاره دووه م: خویندکارانی زانکۆ چون پشتراستی وهرگپرانه کانی گووگل ده که نه وه؟ پرسیاره سییه م: تا چ راده یه ک خویندکاران هه ست به ئارامی ده که ن له کاتی به کارهینانی گووگلا بۆ وهرگپرانی وشه کان له ئینگلیزیه وه بۆ کوردی؟ پرسیاره چواره م: له باره ی گونجاندنی که لتووری ئینگلیزی-کوردیه وه، خویندکارانی

كورد تاچ ئاستىك متمانەيان بە ۋەرگېرانی گووگل ھەيە؟

۲. پېداچوونەۋەي وئزەي

سىچكىن (۲۰۲۳) گەرپان بە دوای ئەۋەدا دەكات كە مامۇستايانى زانكۆ چۆن ھەست دەكەن بە رامبەر بە ئەۋ رادەيەي كە قوتابيان ۋەرگېرانی گووگل (GT) بە كاردەھيەن. توئزىنەۋەكە، كە ۴۶ چاۋپىكەۋەتن و پارسى لەگەل مامۇستادا لەخۇدەگرت، دەرخەرى ئەۋەيە كە ۋەرگېرانی گووگل سوودمەندە بۆ مەبەستەكانى دىكەش جگە لە ۋەرگېرپان. بە كارھينانى بەرفراوانى پارسىار لەسەر كارىگەرى و لايەنە ئەخلاقىيەكانى دروست دەكات. سەرپەشتيارەكان، بە تايبەتى، جەخت لەسەر پېۋىستىي سىياسەتى پەرۋەردەيى دەكەنەۋە بۆ كۆنترۆلكردى كارىگەرىيەكانى ۋەرگېرپانى گووگل و دوودلن لە قەدەغەكردى تەۋاۋى بەھۆى ئاسانى بە كارھينانى.

ئەلھەيسۆنى و ئەلھەيسۆنى (۲۰۱۷) لىكۆلئىنەۋەيان لە بۆچوونى ۹۲ زانكۆي فېرخوزانى زمانى ئىنگىلىزى ۋەك زمانى بيانى لە عەرەبىستانى سعودى لەسەر ۋەرگېرپانى گووگل ئەنجامدا. توئزىنەۋەكەيان ئەۋە نىشانىدەدات كە بەشداربوۋان بە گشتى ۋەرگېرپانى گووگل بە زۆرى بە كاردەھيەن بۆ ھاندانى نووسىن، تىگەيشتن و خويىندىنەۋە گەشەكردى وشە، و ۋەرگېرپان ۋەك رۆلئىكى لاۋەكى دىت. تىگەيشتن لە وشە نوئىيەكان، تەۋاۋكردى ئەركەكان و خويىندىنەۋەي پەرتووكە ئىنگىلىزىيەكان ھەموۋيان بە يارمەتى ۋەرگېرپانى گووگل ئەنجام دەدرين، ئەمەش كارىگەرى لەسەر فېربوونى زمان و ۋەرگېرپان ھەيە.

حەبىب (۲۰۲۰) باس لە كەموكورپىيەكانى پىشتبەستى زۆرى خويىندكاران بە ۋەرگېرپانى گووگل دەكات، بە تايبەتى لە كاتى قسەكرىندا. ئەنجامەكانى پارسى و چاۋپىكەۋەتنەكانى ناۋ پۆل كارىگەرىيە نەزىننىيەكان لەسەر ئەدائى قوتابيان ئاشكرا دەكات. بۆ چارەسەركردى ئەم كىشەنە، توئزىنەۋەكە ھاۋكارى نيۋان مامۇستايان و فېرخوزان پىشنيار دەكات، و گرنگىيەكى تايبەت دەدات بە دانانى رېنمىيە ۋەردەكان و ئامانجەكانى فېربوون. ھاردىنى (۲۰۲۱) باس لە كەموكورپىيەكانى ئالودەبوونى قوتابيان بە ۋەرگېرپانى گووگل دەكات. ئەم توئزىنەۋەيە گەرپان بە دوای ئەۋەدا دەكات كە بە كارھينانى زۆرى ۋەرگېرپانى گووگل چۆن رېنگرى لە توانائى قوتابيان دەكات بۆ فېربوونى ئىنگىلىزى، بە تايبەتى لە كاتى قسەكرىندا. ھەردوۋ چاۋپىكەۋەتنەكانى ناۋ پۆل و ئەنجامەكانى پارسى كارىگەرىيەكى زىانبەخش لەسەر دەسكەۋتى قوتابيان نىشانىدەدەن. توئزىنەۋەكە بە ھاۋكارى نيۋان مامۇستايان و فېرخوزان، لەگەل

ياساكان و ئامانجه كانى فېربوونيان، بۇ كه مكردنه وهى كارىگه رىبه نه رېئىيه كان پېشنيار ده كات.

له توپزېنه وه كه ياندا له ۲۰۱۹، گېستانى، نيماسارى و موفانتى لېكۆلېنه وه له نه و ناسته نكيان ده كه ن كه شاره زايانى زمانى نا-ئىنگلىزى رپوبه رپويان ده بنه وه له كاتى وهرگېراني بابته ئه كادىمى بۇ ئىنگلىزى و وهرگېراني گووگىل وه ك چاره سه رېكى هه رزان پېشكش ده كه ن بۇ وهرگېراني خېرا. ئامانجيان لېكۆلېنه وه يه له پرۆسه ي وهرگېران و به هاى ئه گه رى وهرگېراني گووگىل له پۆلدا.

له توپزېنه وهى پاموونگكاس (۲۰۲۱) دا، به كارهيئانى زۆر و بۆچوونى هه شتا قوتابى فېرخوازي ئىنگلىزى وه ك زمانى بيانى له سه ر وهرگېراني گووگىل لېكۆلېنه وه ده كرېت. نه نجامه كان بۆچوونى ئه رېئى قوتابيان له سه ر كارىگه رى وهرگېراني گووگىل و تواناي گشتىي زمانه كه يان نيشان ده دات.

توپزېنه وه كه داواي لېكۆلېنه وهى زياتر له وردىيه كانى ده كات و پېشنيار ده كات كه له چالاكىيه فېركارىه كاندا به كارهيئېرېت.

له توپزېنه وه يه كه كدا كه له ۲۰۲۳ دا بلاوكرايه وه، ئۆرگان لېكۆلېنه وه له وه ده كات كه قوتابيانى قوتابخانه ي ناوه ندىي به ريتانيا چۆن هه ست ده كه ن به رامبه ر به به كارهيئانى وهرگېراني گووگىل بۇ هه ئسه نگاندىن و فېربوونى زمان، به تاييه تى بۇ تاقىكردنه وه كانى GCSE. له به ريتانيا دا، وهرگېراني گووگىل بووه ته ئامرازىكى ئاسابى له ماوه ي ده سالى رابردوودا، نه مه ش مشتموپرى به دوادا هاتووه و بۆچوونى زياترى به دواي خۆيدا هيئاوه. راپۆرتته كه رېئمايى پېشكش ده كات له سه ر نه وهى دامه زراوه نه كادىمىيه كان چۆن پېويسته مامه له له گه ل به كارهيئانى وهرگېراني گووگىل له لايه ن قوتابيانه وه بكه ن.

بۆچوون و به كارهيئانى وهرگېراني گووگىل بۇ فېربوون له لايه ن ۲۵۰ قوتابىيه وه له فام و هاوكارانى (۲۰۲۲) لېكۆلېنه وهى تېدا كراوه. سه ره راي هه ئويستى به گشتى نه رېئىيان به رامبه ر به وهرگېراني گووگىل، قوتابيان هيشتا له گه ل رېزمان و واتاكاندا تېكۆشان ده كه ن. توپزېنه وه كه پېشنيار ده كات كه بىر له به كارهيئانى وهرگېراني گووگىل بكرېته وه بۇ باشتكردىي نه نجامه كانى وهرگېران.

سوسانتۆ (۲۰۱۷) لېكۆلېنه وه له وه ده كات كه قوتابيانى زانكۆي يونيقيرسيتاس كرېستېن ساتيا واكانا كه له به رنامه ي زمانى ئىنگلىزىدا تۆماركراون چۆن هه ست ده كه ن به رامبه ر به به كارهيئانى وهرگېراني گووگىل. له كاتېكدا كه هه ندىك قوتابى وهرگېراني گووگىل بۇ ده قه درېتره كان به كارده هيئن، به زۆرى بۇ تاكه وشه كان

به کارده هیئرت. توئینه وه که گه ران به کاریگه ریه درئزخایه نه نه گه ریه کانی به کارهینانی وهرگپرانی گووگدا دهکات و مشتومرپه کانی له سه ر ده رده خات. پازمان، تاییش و غۆربانفار (۲۰۲۳) - توئینه وه که لیکۆلینه وه له وه دهکات که قوتابیانی په یمانگای به رزی خویندن چۆن وهرگپرانی گووگل (GT) له کاتی وانه کانی ئینگلیزی وه که زمانیکی بیانیدا (EFL) وینا ده که ن و به کاری ده هیئن. نامانجی سه ره کبی توئینه وه که دیاریکردنی بۆچوون و هه لۆیسته کانی قوتابیانی ئینگلیزی قسه که ری زانکۆی په یمانگای به رزی خویندننی غۆر بوو له په یوه ندی له گه ل به کارهینانی وهرگپری گووگل (GT) له وانه کانی ئینگلیزی وه که زمانیکی بیانی (EFL). له راپرسییه کدا که له گه ل ۱۴۵ به شدار بوودا نه نجامدرا و پپوانه ی لایکرتی تیدا به کارهینا، به نزیکه بی هه موو قوتابیان دانیان به به کارهینانی وهرگپرانی گووگدا نا. دۆزینه وه ی واتای وشه کان و وهرگپرانی ده سه واژه کان له نیوان ئینگلیزی و فارسی زۆرتین به کارهینانی هه بوو؛ وهرگپرانی په راگراف و وتاره کان که متر به کارهاتبوو. زۆربه ی قوتابیان هه سته ئه رتینیان به رامبه ر به به کارهینانی وهرگپری گووگل بۆ فیروونی زمانه کان پیشاندا و پپیان وابوو به زانیی ئه وه ی قوتابیانی دیکه جی ده بیننه وه، مامۆستایان باشته ر ده توانن پرپار بده ن که چۆن به باشته رین شیوه وهرگپرانی گووگل له داهاتوودا به کارهینن.

۳- رنچکه کان:

نامانجی سه ره کبی ئه م توئینه وه یه دیاریکردن و لیکۆلینه وه یه له بۆچوونه کانی قوتابیان ده رباره ی وهرگپرانی گووگل له ئینگلیزییه وه بۆ کوردی. له به ر ئه وه، هه موو قوتابیانی زانکۆی جه مان-سلیمانی له توئینه وه که ماندا له خۆده گریت. راپرسییه کی دوو به شی به کارهینرا بۆ کۆکردنه وه ی ۸۵ نمونه ی زانیاری. به شی یه که م پرسیری که سی ده پرسین ده رباره ی ته مه ن، په گه ز، قۆناغ و به ش. به شی دووهم ۱۴ پرسیری سه ره کی ده پرسین ده رباره ی بۆچوونه کانی قوتابیان له سه ر وهرگپرانی ئینگلیزی-کوردی وهرگپرانی گووگل. دواتر، وه لامة کانی پرسیاره کانمان هه لسه نگانده به به کارهینانی پپوانه ی لایکرتی پینچ خالی، که کیشی به رزتری ده سه واژه کان په یوه ندیدار بوو به کیشی نزمترین. رازیم "۴"، زۆر رازیم "۵"، دلتیا نیم "۳"، زۆر رازی نیم "۱"، و رازی نیم "۲". به به کارهینانی SPSS وه شانی ۲۷ و JMP-Pro وه شانی ۱۷، زانیارییه کانمان شیکرده وه. تاقیکردنه وه ی t-ی نمونه یه که، خشته ی دابه شبوونی دووباره بوونه وه و ناماره وه سفیه کان به کارهینان. لیکدانه وه ی بنه ماکراو له سه ر تیکراپی نمره کانی وه لامة دراوه کان له لایه ن قوتابیانه وه بۆ هه ر پرسیارنیک له خشته ی خواره ودا پیشان ده دریت.

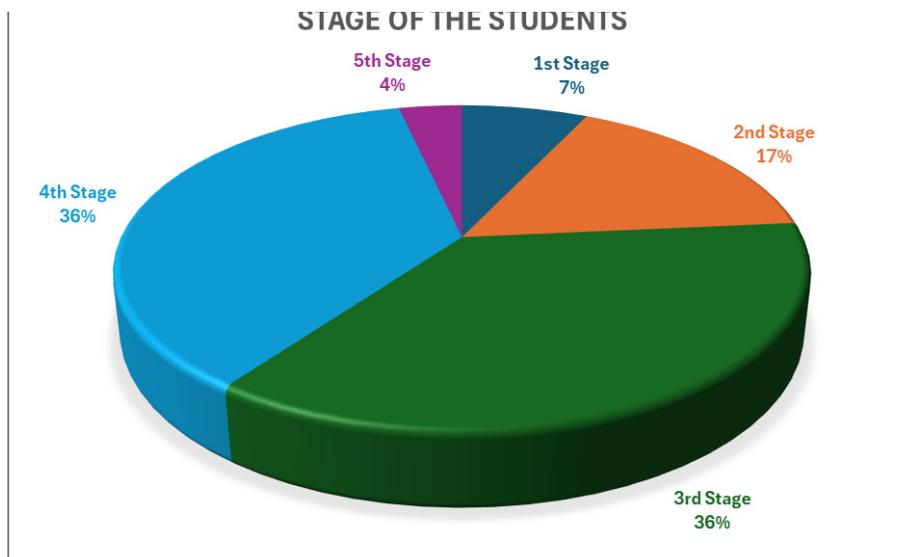

خشتهى يەك؛ لىكدانهوهى نمرهى ۵ خائى پيوهرهكان؛

تېكراپيهكان	ئاستى تېكراپيهكان	ئانجامى لىكدانهوهكان
۱,۷۹ - ۱,۰۰	به تهواوى نارازيم	زور بېكارىگەر
۲,۵۹ - ۱,۸۰	نارازيم	كارىگەر
۳,۳۹ - ۲,۶۰	دئنيا نيم	بىلايهن
۴,۱۹ - ۳,۴۰	رازيم	كارىگەر
۵,۰۰ - ۴,۲۰	به تهواوى رازيم	زور كارىگەر

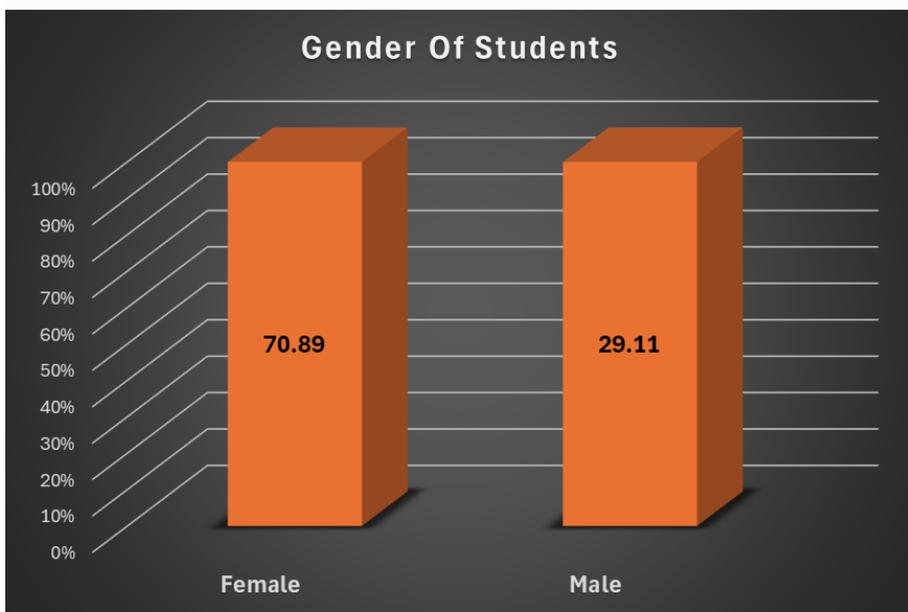
خشتهى دووهم؛ دابه شكدردنى فريكوئىسى بۇقۇناغى خوئندكاران

قۇناغهكان	فريكوئىسى	رېژە
قۇناغى يەكەم	۶	۷,۱
قۇناغى دووهم	۱۴	۱۶,۵
قۇناغى سىيەم	۳۱	۳۶,۵
قۇناغى چوارەم	۳۱	۳۶,۵
قۇناغى پىنجهم	۳	۳,۵
كۆى گشتى	۸۵	۱۰۰

خشتهی ۲ و وینهی ۱ ژمارهی وهلامدانه وهکان به پپی قوئاغهکان نیشان دهدهن، ئه وه دهرده که ویت که زۆربهی قوتابیان له قوئاغی ۳ و ۴ دان، که ههریه که یان ۳۶.۵٪ له کۆی گشتی پپک دههینن، پاشان قوئاغی ۲ دیت به ۱۶.۵٪، و قوئاغی ۱ و ۵ به ۷.۱٪ و ۳.۵٪، به ریزبهندی.

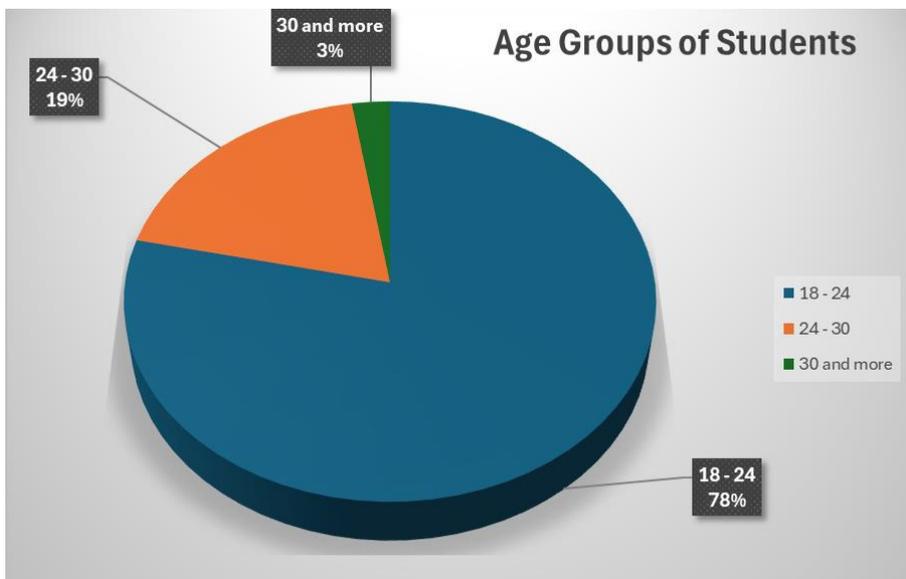
پهگهز	فریکوئینسی	رپژه
م	۵۶	٪۷۰,۸۹
نیر	۲۳	٪۲۹,۱۱
کۆی گشتی	۷۹	٪۱۰۰
به های ونبوو	۶	

به پيى نه نجامه كان، ژماره ي وه لامد ره وه ئافره ته كان ۵۶ كه سه له ۷۹ (۷۰.۸۹٪)، و ژماره ي وه لامد ره وه پيا وه كان ۲۳ كه سه، كه ۲۹.۱۱٪ له كۆي گشتي پيىك ده هينن.

خشته ي ۴ : خشته ي دابه شكر دنى فريكوئىسى بۆ گروهه ته مه نييه كانى خويندكار

قۇناغه كان	فريكوئىسى	پيژه
۲۴ - ۱۸	۶۲	۷۸،۴۸
۳۰ - ۲۴	۱۵	۱۸،۹۹
and more 30	۲	۲،۵۳
Total	۷۹	۱۰۰
Missing Value	۶	

وینە ۳: هینکاری پای بۆگروپی ته مه نی خویندکاران

به پێی ئەنجامه کانی خشته ی ۴ و وینە ی ۳، زۆربه ی قوتابیان (۶۲ که س له ۷۹) له ته مه نی ۱۸-۲۴ سالیان، که ۷۸٪ پیک دهین. جگه له وهش، ۱۵ قوتابی (۱۹٪) له ته مه نی ۲۴-۳۰ سالیان، له کاتی کدا ته مه نا ۲ قوتابی (۳٪) له ته مه نی ۳۰ ساڵ و زیاتردان. ناماره وه سفیه کان و تاقیکردنه وه ی t-ی نمونه-یه کمان به کارهینا بۆ گۆراوه کان و دهسته واژه کان وه ک شیوازی سه ره کی شیکاریمان.

۴. ئەنجامه کان و گفتوگۆکان:

خشته ی ۴ ناماره وه سفیه کان و تاقیکردنه وه ی t-ی نمونه-یه ک پیشان ده دات بۆ هه موو ده سه ته واژه کان، له "هه لۆیسته کان به رامبه ر به وه رگێرانی گووگلی کوردی: نمونه ی قوتابیانی زانکۆی فیڕخواری زمانی ئینگلیزی" که:

۱. تیکرپای کیشدراو بۆ "هه لۆیسته ی قوتابیان" به گشتی ۵۳.۴۸، له گه ل لادانی پێوه رپی ۰.۵۹۲ و به های p-ی زۆر نزم که ۵۰.۰۰۱، نه مه ش که متره له ئاستی گرنگی ۰.۰۰۵ نه مه ش نامازه به وه ده کات که وه لامة کان به زۆری رازین له سه ر هه موو بانگه شه کان ده ربه ری بۆچوونه کانی قوتابیان له سه ر وه رگێرانی گووگل له ئینگلیزیه وه بۆ کوردی.

۲. پرسپاری دووهم، که دهپرسی "پیم باشتره وەرگپرانی گووگل به کارهپنم چونکه بیبه رامبه ره و ئاسانه له کاتی به کارهیناندا"، به های p-ی که متر له ۰.۰۵ ی هه بوو، تیپکرای کیشدرای ۴ و لادانی پیوهری ۱.۰۳. ئەمه بهرزترین پله بهندی وەرگرت، ئەمهش نیشانی دهدات که قوتابیان به گشتی پازین. به زمانیکی ساده، له بهر ئەوهی وەرگپرانی گووگل بیبه رامبه ره و ئاسانه له به کارهیناندا، قوتابیان مهیلیان به ره و به کارهینانی دهبات.

۳. ئەنجامه کانی پرسپاری نۆیه م، که دهپرسی "ئایا وەرگپرانی گووگل به راورد به نامپزه کانی تر به کارهینانی خپراتره"، تیپکرای کیشدرای ۳.۸۸، لادانی پیوهری ۱.۱۷۳ و به های p-ی ۰.۰۰۱ به دهسهات. ئەمه پلهی دووهمی وەرگرت، پازیبوونی گشتی قوتابیان نیشان دهدات که وەرگپرانی گووگل کاراتره له بژارده کانی تر.

۴. پرسپاری سییه م به تیپکرای کیشدرای ۳.۸۶، لادانی پیوهری ۱.۱۰۴ و به های p-ی که متر له ۰.۰۵ پلهی سییه می وەرگرت. زانیاریه کان ئەوه نیشان دهدن که وه لادمه ره وه کان به زوری پازین له سه ره دهسته واژهی "وهرگپرانی گووگل ده توانیت وەرگپرانیکی زور خپرا بو دهقه کان پیشکesh بکات و کات بگه پنینتیه وه"، جهخت له سه ره بیروکهی ئەوه دهکاته وه که وەرگپرانی گووگل وەرگپرانی دهق خپرا و کاراتره دهکات.

۵. پرسپاری دهیه م تیپکرای کیشدرای ۳.۸۲ و لادانی پیوهری ۱.۲۸ ی وەرگرت. پرسپاره که دهپرسی "وهرگپرانی دهقی ئینگلیزی به وەرگپرانی گووگل وا له من دهکات ته مبهل بم بو کردنه وهی فرهه ننگ". ئەو راستیهی که هه موو پله به ندییه کان له پلهی چواره مدان و به های p که متر له ۰.۰۵ جهخت له سه ره ئەو پازیبوونه فراوانه ی قوتابیان دهکاته وه. له بنه رته دا، زوربه ی قوتابیان دان به وه دا دهین که به کارهینانی وەرگپرانی گووگل مهیلیان بو گه پان له فرهه نگدا که م دهکاته وه.

۶. وه لامي پرسپاری نۆیه م، که باسی بیروکهی ئەوهی ده کرد که "وهرگپرانی گووگل زور کاراتره بو قوتابیانی هه موو ئاسته کانی شارهزا له زمانی ئینگلیزیدا"، تیپکرای کیشدرای ۳.۸۰ و لادانی پیوهری ۰.۹۴۷ ی به دهسهات. به های p که متر له ۰.۰۵ و پله به ندی پینجهم نیشان دهدات که وه لادمه ره وه کان توانیویانه بگه نه ریکه وتینکی کارا. به کورتی، قوتابیان به ئاسته جیاوازه کانی توانای ئینگلیزی ده توانن سوودینکی زور له وەرگپرانی گووگل وهربگرن.

۷. "هه سقی متمانه ی زیاترم هه یه له کاتی به کارهینانی وەرگپرانی گووگدا بو وەرگپرانی دهق" یه که م پرسپار بوو که تیپکرای کیشدرای ۳.۷۲ و لادانی پیوهری ۰.۹۳۴ ی

به‌ره‌مه‌مپنا. پله‌ی شه‌شه‌م و به‌های $p > 0.05$. ناماژه به‌وه ده‌کات که رپکه‌وتنیکی کارا له نیوان قوتابیاندا هه‌یه. قوتابیان به زۆری رازین، له بنه‌په‌تدا، که به‌کاره‌ینانی وه‌رگپرانی گووگڵ متمانه‌یان له کاتی وه‌رگپرانی ده‌قدا زیاد ده‌کات.

۸. "باشتر تیده‌گه‌م له پسته و په‌ره‌گرافه‌کانی ئینگیزی به یارمه‌تی وه‌رگپرانی گووگڵ"، وه‌لامی پرسیری چواره‌م، تیکرای کیشدرای 3.53 و لادانی پیوه‌ری 1.23 ی هه‌بوو. له‌گه‌ل پله‌ی حه‌وته‌م و به‌های $p > 0.05$ ، ئه‌وه ده‌رده‌که‌وت که قوتابیان وه‌رگپرانی گووگڵ وه‌ک ئامرازیک گرنگی فیروون ده‌بینن که تیگه‌یشتیان له زمانی ئینگیزی باشتر ده‌کات.

۹. به ده‌ستپیکردن له "وه‌رگپرانی گووگڵ په‌نگه واتا سه‌ره‌تایه‌که‌ی بگۆرپت"، پرسیری دوازه‌یه‌م تیکرای کیشدرای 3.4 و لادانی پیوه‌ری 1.262 ی هه‌بوو. له‌گه‌ل پله‌ی هه‌شته‌م و به‌های p که‌متر له 0.05 ، بۆچوونیک هه‌وه‌ش له نیو هه‌ندیکی قوتابیدا نیشان ده‌دات. له بنه‌په‌تدا، نیگه‌رانی هه‌یه که وه‌رگپرانی گووگڵ په‌نگه واتا و مه‌به‌ستی بابه‌تی وه‌رگپردراو به هه‌له‌ بخته‌وه.

وه‌لامی پرسیری شه‌شه‌م، که ده‌ستی پیده‌کرد به "وه‌رگپرانی گووگڵ سوودی زیاتری هه‌یه له زیانه‌کانی"، تیکرای کیشدرای 3.37 و لادانی پیوه‌ری 1.138 بوو. له‌گه‌ل پله‌ی نۆیه‌م و به‌های $p > 0.05$ ، بۆچوونی زۆربه‌ی قوتابیان ده‌رده‌بپت. له بنه‌په‌تدا، قوتابیان پێیان وایه که سووده‌کانی وه‌رگپرانی گووگڵ زیاتره له مه‌ترسییه‌کانی، ته‌نانه‌ت کاتیک ئاگادارن له مه‌ترسییه‌کانی.

۱۱. "وه‌رگپرانی گووگڵ ده‌توانیت هه‌موو پیداو‌یستییه‌کان دابین بکات له پروی وه‌رگپران له ئینگیزییه‌وه بۆ کوردی و به‌په‌چه‌وانه‌شه‌وه"، یه‌که‌م پرسیار بوو. تیکرای کیشدرای 3.32 و لادانی پیوه‌ری 1.132 ی پیشکه‌ش کرد. پله‌ی ده‌یه‌م و به‌های $p > 0.05$ ناماژه به‌وه ده‌کات که قوتابیان به‌گشتی ئه‌م باوه‌ریان هه‌یه. له بنه‌په‌تدا، هه‌رچه‌نده وه‌رگپرانی گووگڵ به‌شاره‌زا داده‌نریت له وه‌رگپرانی ئینگیزی-کوردی، هه‌ندیکی جار که موکوپی دانپیدانراوی هه‌یه.

۱۲. به ده‌ستپیکردن له "وه‌رگپری گووگڵ ده‌توانیت ده‌ق به شیوه‌یه‌کی کارا وه‌رگپریت"، پرسیری دوازه‌یه‌م تیکرای کیشدرای 3.23 و لادانی پیوه‌ری 1.13 ی هه‌بوو. دان به‌شاره‌زایی وه‌رگپرانی وه‌رگپری گووگڵدا ده‌نیت له هه‌مان کاتدا دان به‌که موکوپییه‌کانیشدا ده‌نیت، له‌گه‌ل به‌های p که‌متر له 0.05 و پله‌ی یازده‌یه‌م. به‌گشتی، پێیان وایه وه‌رگپرانی گووگڵ کاراتر، به‌لام نا ته‌واو، به تابه‌تی کاتیک کار له‌گه‌ل وروده‌کاری و زمانی خۆمالیدا ده‌کات.

۱۳. له پرسپاری چهوتههدا، "کوالیتی وهرگپراڤه کانی وهرگپراڤی گووگل له هی من باشتره"، ئەنجامه کان تیپکرای کیشدرای ۳.۱۴ و لادانی پیوهیری ۱.۳۸۱. یان نیشاندا. له گه‌ل پله‌ی دوازدهیه‌م و به‌های $p > 0.05$ ، جهخت له‌سه‌ر باوه‌رپک ده‌کاته‌وه که هه‌ندیک قوتابی هه‌یانه. له بنه‌رهدا، دانپیدانان هه‌یه به‌وه‌ی که وهرگپراڤی گووگل په‌نگه له شاره‌زایی وهرگپراڤی مرو‌فی تیپه‌رپت یان ئاماژه به متمانه به توانا پی‌شکه‌وتووهدکانی وهرگپراڤی گووگل بکات.

۱۴. ئەنجامه کانی پرسپاری پینجه‌م، که دهستی پیده‌کرد به "هه‌ستی په‌زنامه‌ندیم هه‌یه له ئەنجامی وهرگپراڤه کانی وهرگپراڤی گووگل"، ۳.۰۸ له‌سه‌ر تیپکرای کیشدرای و ۱.۲۰۴ له‌سه‌ر لادانی پیوهیری بوو. به‌های p که‌مه‌تر له ۰.۰۵ و پله‌ی سی‌زدهیه‌م ئاماژه ده‌کات که قوتابیان به گشتی پازین. له بنه‌رهدا، زۆرپک له قوتابیان ده‌لین که دل‌خۆشن به ئەنجامه کانی وهرگپراڤی وهرگپراڤی گووگل.

۱۵. به ده‌ستپیکردن له "ده‌توانم بچ به‌کاره‌ینانی وهرگپراڤی گووگل وه‌رگپراڤی" پرسپاری چواردهیه‌م تیپکرای کیشدرای ۲.۶۴ و لادانی پیوهیری ۱.۳۴۱. هه‌بوو. له‌گه‌ل پله‌ی چواردهیه‌م و به‌های p که‌مه‌تر له ۰.۰۵، ئاماژه به بۆچوونیکی هاوبه‌ش له نیو قوتابیاندا ده‌کات. له بنه‌رهدا، ته‌نانه‌ت ئە‌گه‌ر زۆرپک له قوتابیان توانای وهرگپراڤیان هه‌بیت بچ به‌کاره‌ینانی وهرگپراڤی گووگل، به‌کاری ده‌هینن بۆ باش‌ترکردنی وه‌رگپراڤه کانیان.

خشته‌ی ۴: ناماری وه‌سفکه‌رو تا‌فیکردنه‌وه‌ی تی به‌کی نموونه‌یی بۆ تا‌بیه‌تمه‌ندی گۆراوی فی‌خوازان:

Variables	Sections	Responses					Statistical Indicators				
		Strongly Agree	Agree	Neutral	Disagree	Strongly Disagree	Mean	Standard Deviation	t-values	P-value	Ranks
Students' Attitudes	Q1. I feel more confident while using GT for text translation.	۱۵	۴۱	۲۲	۴	۳	۳,۷۲	۰,۹۳۴	۳۶,۷۱۱	۰,۰۰۱*	۶
	Q2. I prefer using the GT because it is a free of charge and easy to use.	۲۸	۳۹	۱۱	۱	۵	۴	۱,۰۳	۳۵,۶۰۴	۰,۰۰۱*	۱
	Q3. GT can provide very quick translation for texts and saves time.	۲۳	۴۳	۱۰	۲	۷	۳,۸۶	۱,۱۰۴	۳۲,۲۳۷	۰,۰۰۱*	۳

Q۴. I understand English sentences and passages better with the assistance of GT.	۲۱	۲۷	۲۱	۸	۸	۳,۵۳	۱,۲۳	۲۶,۴۴۵	۰,۰۰-۱*	۷
Q۵. I feel satisfied with the results of the translation from GT.	۸	۲۶	۲۹	۷	۱۴	۳,۰۸	۱,۲۰۴	۲۳,۴۶۲	۰,۰۰-۱*	۱۳
Q۶. GT has more benefits than drawbacks.	۱۱	۳۲	۲۸	۳	۱۰	۳,۳۷	۱,۱۳۸	۲۷,۱۲۴	۰,۰۰-۱*	۹
Q۷. The quality of translations by GT is better than mine.	۱۵	۲۶	۱۶	۱۲	۱۶	۳,۱۴	۱,۳۸۱	۲۰,۹۶۴	۰,۰۰-۱*	۱۲
Q۸. GT is very effective for students of all levels of English proficiency.	۱۸	۴۰	۱۷	۶	۲	۳,۸	۰,۹۴۷	۳۶,۵۱۶	۰,۰۰-۱*	۵
Q۹. It is faster to use GT than other tools.	۳۰	۲۹	۱۴	۴	۶	۳,۸۸	۱,۱۷۳	۳۰,۱۳۶	۰,۰۰-۱*	۲
Q۱۰. Translating English text with GT makes me lazy to open a dictionary.	۳۳	۲۲	۱۶	۴	۸	۳,۸۲	۱,۲۸	۲۷,۱۹	۰,۰۰-۱*	۴
Q۱۱. GT can meet all needs in terms of translating from English to Kurdish and vice versa.	۱۴	۲۳	۲۹	۱۲	۶	۳,۳۲	۱,۱۳۲	۲۶,۸۹۶	۰,۰۰-۱*	۱۰
Q۱۲. GT can translate text effectively	۷	۳۴	۲۲	۱۱	۹	۳,۲۳	۱,۱۳	۲۶,۰۳۹	۰,۰۰-۱*	۱۱
Q۱۳. GT may alter the original meaning.	۲۲	۱۶	۲۸	۱۰	۸	۳,۴	۱,۲۶۲	۲۴,۷۲۲	۰,۰۰-۱*	۸
Q۱۴. I am not able translate without using GT.	۱۰	۱۳	۲۰	۱۹	۲۲	۲,۶۴	۱,۳۴۱	۱۸,۰۶۱	۰,۰۰-۱*	۱۴
Overall Attitude						۳,۴۸	۰,۵۹۲	۵۴,۲۱۹	۰,۰۰-۱*	

توێژینهوهی "هه‌لوێسته‌کان به‌رامبەر به‌هرگیڕانی کوردی گووگڵ: نمونه‌ی خوێندکارانی زانکۆی فیخواری زمانی ئینگلیزی" زانیاری پوونکهرهوه پیشکەش ده‌کات له‌سه‌ر ئه‌وه‌ی چۆن ئه‌م ته‌کنه‌لوژیایه‌ به‌کارده‌هیتریت و چۆن لێ ده‌پروانریت له‌ چوارچۆیه‌ی فیبوونی زماندا. له‌ پێگه‌ی به‌کارهینانی شیوازیکی تیکه‌لاوه‌وه‌ که‌ چاوپێکه‌وتن، راپرسی و شیکاری زمانی له‌خۆده‌گریت، توێژینه‌وه‌که‌ تیشک ده‌خاته‌ سه‌ر ژماره‌یه‌ک لایه‌نی جیاوازی ئه‌وه‌ی که‌ قوتابیان چۆن له‌گه‌ڵ ته‌کنه‌لوژیای وه‌رگیڕانی نامییدا کارده‌که‌ن. به‌ گشتی، لیکۆلینه‌وه‌کان ناماژه‌ به‌ بۆچوونی به‌گشتی نه‌رینی قوتابیان ده‌که‌ن به‌رامبەر به‌ وه‌رگیڕانی گووگڵ ئینگلیزی-کوردی. قوتابیان وه‌ک نامرازیکی ئاسان له‌ به‌کارهینان، کارا و بیبه‌رامبەر ده‌بینن که‌ یارمه‌تیان ده‌دات تیبه‌گه‌ن له‌ رسته‌ و په‌ره‌گرافه‌کانی ئینگلیزی و متمانه‌ی زیاتریان پیده‌به‌خشیت له‌ کاتی وه‌رگیڕانی بابه‌ته‌کاندا. زۆربه‌ی به‌شداربووان ده‌لێن که‌ دلخۆشن به‌ ئه‌نجامه‌کانی

وهرگپران و پیاوانایه وهرگپرانی گووگل یارمه تیدره بۆ قوتابیان که ده توانن به ههر ناستیک ئینگلیزی قسه بکهن. له گهڵ ئەوهشدا، توێژینهوه که هه ندیک کیشه و ره خنه تیپینی ده کات جگه له دۆزینهوه نه رینییه گشتیه که ی. دانپیدانان له نیو هه ندیک قوتابیدا هه یه به توانای وهرگپرانی گووگل بۆ گۆرینی واتا سه ره تاییه کانی ده قه کان، ههروهها سوود و که موکوپییه کانی. جگه له وهش، ئاماژه کان که به پشتبه ستنی زۆر به وهرگپرانی گووگل په نگه وا له قوتابیان بکات که که متر مه یلیان بۆ به کارهینانی فرههنگ هه بیته و ته نانهت په نگه بیته هۆی خرابیوونی توانای وهرگپرانان.

له گهڵ ئەوهشدا، توێژینهوه که هه ندیک کیشه و ره خنه تیپینی ده کات جگه له لیکۆلینهوه نه رینییه گشتیه که ی. دانپیدانان له نیو هه ندیک قوتابیدا هه یه به توانای وهرگپرانی گووگل بۆ گۆرینی واتا سه ره تاییه کانی ده قه کان، ههروهها سوود و که موکوپییه کانی.

جگه له وهش، ئاماژه کان که پشتبه ستنی زۆر به وهرگپرانی گووگل په نگه وا له قوتابیان بکات که که متر مه یلیان بۆ به کارهینانی فرههنگ هه بیته و ته نانهت په نگه بیته هۆی لاوازیوونی توانای وهرگپرانان.

ئه م توێژینهوه یه گرنگه بۆ گف توگۆی به ردهوام له سه ره به کارهینانی ته کنه لۆژیا له فیژکردنی زماندا. مامۆستایان و یاسا دارپێژهران ده توانن برپاری ئاگاداران له سه ره به شداریکردنی وهرگپری گووگل له سیسته می قوتابخانه کاندایه بدن به تیگه یشتن له بۆچوونه کانی قوتابیان ده رباره ی خزمه تگوزارییه که. ههروهها توێژینهوه که جه خت له سه ره ئه وه ده کاته وه که چه ند گرنگه بۆ قوتابیان که تیگه ن له سنوورداری وهرگپری ئامیری و به های په ره پیدانی توانای وهرگپرانی خویان. توێژینهوه کانی داها توه ده توانن لیکۆلینهوه بکهن له چۆنیه تی که مکردنه وه ی کاریگه ریه نه رینییه کانی پشتبه ستنی زۆر به وهرگپرانی گووگل و هه لپاردنی ئه وه ی تا چه نده سوودمه نده بۆ راهینانه کانی فیژیوونی زمان. له رینگه ی چاره سه رکردنی ئه م نیگه رانیانه و به کارهینانی سووده نه گه ریه کانی ته کنه لۆژیا ی وهرگپرانی ئامیری وه، مامۆستایان ده توانن با شتر یارمه تی قوتابیان بدن له هه وله کانی فیژیوونی زماندا، به مه ش ژینگه یه کی فیژیوونی گشتگیرتر و کارا تر دامه زینن.

بۆ توێژینهوه که مان "هه لۆیسته کان به رامبه ر به وهرگپری گووگلی کوردی: نمونه ی قوتابیانی زانکۆی فیژخوای زمانی ئینگلیزی"، راپرسیمان له ۸۵ قوتابی له به شه جورا و جووره کانی زانکۆی جه مان- سلیمانی کرد که ئینگلیزی، وهرگپران، په روه رده ی گشتی و نه ندازیاری ته لارساز له خۆده گرت. مه به ستنی توێژینهوه که هه لسه نگاندنی

ویناکردنی قوتابیانی زانکۆ له سوود و که موکوپیه کانی وهرگپری گووگڵ بوو. ئامانجمان دیاریکردنی ئەوه بوو که وهرگپری گووگڵ تا چ رادهیهک به شیوهیهکی باش یان خراب کاریگهری له سهر قوتابیان دهییت. دۆزینهوهیهکی گرنگ له توێژینهوهکه مان "بۆچوونه کانی قوتابیانی زانکۆ له سهر به کارهینانی وهرگپری گووگڵ: کیشه کان و چاره سه رهکان" له پرسپاری ۶ هه هات. پرسپاره که له به شداریهوانی ده پرسپاری ئاخۆ پێیان وایه به کارهینانی وهرگپری گووگڵ وای لیده کات که که متر زیرهک بن. لادانی پێوهری (SD) ۱.۲۷۸ و تیکرپای نمره (M) ۲.۴۱ بوو. له گه ل تیکرپای نمره (M) ۳.۸۲ و لادانی پێوهری (SD) ۱.۱۷۳، پرسپاری ۱۰ یش نیشانییدا که به شداریهوان که متر مه یلیان بوو فه رههنگ بپشکنن له کاتی وهرگپرانی ده قی ئینگلیزی به به کارهینانی وهرگپری گووگڵدا. شایانی سه رنجه که نه نجامه کانی به شداریهوانمان به رزتر بوون له نه نجامه کانی توێژینهوهیهکی هاوشیوه که قوتابیانی FPT له فیه تنام تییدا به شداریهوان بوون.

له به رامبه ردا، به شداریهوان له توێژینهوهیهک له زانکۆی جه مان-سلیمانیدا گوتیان که به کارهینانی وهرگپرانی گووگڵ خیراتره له به کارهینانی ئامرازه کانی تر (M) ۳.۸۸، (SD) ۱.۱۷۳. له راپرسییه کی په یوه ندیادا که له زانکۆی FPT له فیه تنامدا نه نجامدرا، به شداریهوان بۆچوونیککی هاوشیوه یان ده برپری ده براره ی خیراییه که ی وهرگپری گووگڵ (M) ۴.۱۲، (SD) ۱.۰۹۸، نه مه ش نیشانی ده دات که قوتابیان تیگه یشتنیکی گشتییان له کارایی ئامرازه که هه یه.

۲۱۲ قوتابی فیخواری ئینگلیزی وهک زمانی بیانی به شداریهوان له توێژینهوهیهکی جیاواز کرد به ناوی "ویناکردنی قوتابیانی EFL-ی سه وودی به رامبه ر به کاریگه ری به کارهینانی وهرگپری گووگڵ له سه ر توانای وهرگپرانیان"، که ۸۵٪ نافرته و ۱۴.۶٪ پیاو بوون. له به رامبه ردا، ۸۵ قوتابی له به شه جیاوازه کانه وه به شداریهوان له توێژینهوه که مان له زانکۆی جه مان-سلیمانیدا کرد؛ له وانه ش ۷۰.۸۹٪ نافرته و ۲۹.۱۱٪ پیاو بوون. سه ره پای جیاوازی له دانیشتواندا، هه ردوو توێژینهوه دۆزینه وه ی روونکه ره وه یان به ره مه ینا. بۆ نمونه، به شداریهوان له توێژینه وه ی سه وودیدا گوتیان که به کارهینانی وهرگپری گووگڵ وهرگپرانی ده ق ئاسانه تر ده کات (M) ۳.۳۰، (SD) ۱.۱۹، له کاتی کدا به شداریهوان له توێژینه وه که ماندا پێیان وابوو کوالیتی وهرگپرانی وهرگپری گووگڵ به رزتره له ه ی خۆیان (M) ۳.۱۴، (SD) ۱.۳۸۱.

جگه له وه ش، کاتیک وه لامه کانی پرسپاره کان ده براره ی ته مبه ئی له به کارهینانی فه رههنگ له توێژینه وه ی سه وودی (M) ۳.۵۴، (SD) ۰.۹۸ و توێژینه وه که مان (M)

$SD = 1.28$) به راورد ده کهین بۆ به کارهینانی وهرگپړانی گووگل بۆ وهرگپړانی دهق، دهبینن که رپژیهه کی بهرچاوی قوتابیانی زانکوی جیهان-سلیمانی مهیلیان به ره و ته مبه لیه، له کاتیگدا نه نجامه کانی توپژینه وهی سعودی تارادهیه که هاوشیوهن. تیروانیی گرنگ له توپژینه وهیه کی جیاوازه وه به ده ستهات به ناوی "هه لویست و ویناگردنی قوتابیان به رامبه ر به به کارهینانی وهرگپړی گووگل له په یمانگای بالای خویندنی غور"، که ۱۵۰ قوتابی زمان و نه ده بی ئینگلیزی له په یمانگای بالای غور له نه فغانستان تیدا به شداربووون.

توپژینه وه که مان شیوازیکی ته واوتری به کارهیناوه له توپژینه وهی په یمانگای غور، که ته نه وه لاله کانی وهک رپژه پیشکه ش کردبوو بی نه وهی زانیاری ناماری وهک تیکرا، لادانی پیوه ری، به های t، به های p و پله به ندی پیشکه ش بکات. جگه له دابه شکردنی رپژه یی، هه ر پرسیاریک له توپژینه وه که ماندا تیکرای نمره، لادانی پیوه ری، به های t، به های p و پله به ندی له خوده گریت. بۆ پیشکه شکردنی توپژینه وهیه کی ته واوتر، به وردی تاکه کانمان دابه ش کردوو بۆ کومه له ی پیاو و نافرته. تیگه یشتنیکی به رفراوانتر له راستیه کان دلیا ده کریت به نه م پیشکه شکردنه ته واوه، نه مه ش رپگه به شیکاری ئالووتر و تیروانیی قوولتر ده دات.

توپژینه وه که لیکولینه وهی له وه کرد که قوتابیانی زانکوی فیخواری ئینگلیزی وهک زمانی بیانی چو ن هه ست ده که ن به رامبه ر به وهرگپړی گووگلی کوردی (GT)، له گه ل سه رنجی تاییه ت به به کارهینانی، سووده وابه سته کراوه کان و کیسه دهرخراوه کانی. توپژینه وه که، که ۸۵ به شداربووی له زانکوی جیهان-سلیمانی تیدا به شداربوون، پیوانه ی لایکرتی پینچ خالی به کارهینا بۆ هه لسه نگانندی وه لاله کان.

۱. په سه ندرکونی وهرگپړانی گووگل: به هو ی ده سته پیگه یشتن و پروکاری به کارهیننه په سه ندرکونی، وهرگپړانی گووگل به زوری له لایه ن زوربه ی خویندکارانه وه په سه نده کریت. شایانی سه رنجه، قوتابیان به زوری له سه ر پرسیاری ۲ رپککه وتن، که به رترترین تیکرای نمره ی ۴ وهرگرت.

۲. ناسانکاری و خیرایی: قوتابیان سووده کانی پاشه که و تکردنی کاتی وهرگپړانی گووگل ده ناسنه وه و وهک نامرازیکی سوودمه ند ده بینن بۆ وهرگپړانی خیرا. خیرایی و کاراییه که ی نامرازه که له پرسیاره کانی ۳ و ۹ دا لیکولینه وه ده کریت، که هه ردوکیان تیکرای نمره یه کی زور به رزیان هه بوو و له نیو سی و لاله یه که مدا بوون.

۳. تیگه یشتن و متمانه: له کاتی به کارهینانی وهرگپړانی گووگدا، زور قوتابی باس له هه سترکونی متمانه ی زیاتر ده که ن له توانای وهرگپړانیاندا، نه مه ش نیشانه ی

تیگه یشتنیکی باشته له رسته و په ره گرافه کانی ئینگلیزی. له گه ل ئه وه شدا، نیگه رانی هه یه له سه ر گۆرانکارییه نه گه ریه کان له واتا سه ره تاییه که دا، ئه مه ش نیشانه ی هه ندیک دلنیه نه بوونه له باره ی وردیه وه.

۴. په زامه ندی گشتی: هه رچه نده زۆریه ی خویندکاران دلخۆشن به ده ره نجامی وه رگێرانی گووگڵ، نیگه رانی هه یه له سه ر زۆریه کاره یانی ئامرازه که و کاریگه ریه نه رتیه کانی له سه ر ویستی فیخووازان بو فیروون. به لام، زۆریه یان پیمان وایه که وه رگێرانی گووگڵ ئامرازکی سوودمه نده بو کاری وه رگێران.

۵. وینا کردنی کوالیتی: شایانی سه رنجه که هه ندیک خویندکار توانا پیشکه وتوو هه کانی ته کنه لوژیای وه رگێرانی گووگڵ ده ناسنه وه به وه ی که پیمان وایه کوالیتی وه رگێرانی پیشکه شکره له لایه ن وه رگێرانی گووگله وه له توانای خۆیان تیده په پیت.

تیکرای کیشدرای بوچوونه کانی قوتابیان ده رباره ی وه رگێرانی گووگلی کوردی به گشتی ۵۳.۴۸، ئه مه ش نیشان ده دات که ئاستیکی به رچاوی ریککه وتن له نیو ده سه ته واژه کانی راپرسیه که دا هه یه. ئه مه ش ئه وه نیشان ده دات که قوتابیان به گشتی وه رگێرانی گووگڵ وه ک ئامرازکی سوودمه ند و کارا ده بینن بو پرۆژه کانی وه رگێران، ته نانه ت سه ره رای گومانه کانیان و ئاگادارییان له سنوورداریه کانی.

ئه نجام

له کۆتاییدا، به شیکردنه وه ی به کاره یانی، سووده وابه سه ته کراوه کان و نیگه رانییه کانی، ئه م توێژینه وه یه تیشک ده خاته سه ر ئه وه ی خویندکارانی زانکۆ و فیخووازانای زمانی ئینگلیزی چۆن هه سه ت ده که ن به رامبه ر به وه رگێرانی گووگلی کوردی (GT). له رینگه ی راپرسیه کی به رفراوان له گه ل ۸۵ به شداریبو له زانکۆی جههان- سلیمانیه وه، دیاری کرا که وه رگێرانی گووگڵ زۆر سه رنچراکیشه بو خویندکاران، به تایبه تی له به ر به کاره یانی ناسانی، کارایی و کوالیتی وابه سه ته کراوی وه رگێرانی. تیکرای نمره به رزه کانی به ده سه ته اتوو بو پرسیاره کانی په یوه ندیدار به په سه ندکردن و کارایی ئه وه نیشان ده دن که قوتابیان به زۆری وه رگێرانی گووگلیان په سه نده له به ر رووکاری به کاره یانه په سه ندی و تایبه تمه ندیه کانی گه راندنه وه ی کات.

توێژینه وه که له سه رووی ئه وه شه وه نیشاندهری ئه وه یه که قوتابیان چه ند متمانه یان هه یه به توانای وه رگێرانی گووگڵ بو باشته کردنی تیگه یشتنیان له رسته و په ره گرافه کانی ئینگلیزی، ته نانه ت له رووبه روو بوونه وه له گه ل هه ندیک له ورده کاریدا. به لام گرنگه دان به وه دا بنیین که خویندکاران نیگه رانیان ده رپه وه له باره ی پشتبه ستی زۆر به

وهرگېراني گووگىل و ئه وهى چۇن ئه مه كارىگه رى له سه ر ويس تيان بۇ فيربوون ده بيت . هه رچه نده زۇر كه س دلخۇشن به ئه نجامه كانى وهرگېراني گووگىل ، هيش تا پيويسته به ئاگا بن بۇ دلنيا بوون له وهى له جياتى ئه وهى جيگره وهى شيوازه فيركاربه نه ريتيه كان بيت . به گشتى ، تويزينه وه كه جه خت له سه ر ديده جوراوجوره كانى قوتابيان ده كاته وه له سه ر وهرگېراني گووگىل ، ئه وه رپوونده كاته وه كه چه ند گرنگه به وردى سنوورداربه كانى هه لبسه نكيين له سه رووى پيزانيى تواناي وه ك ئامراز نك بۇ ئه ركه كانى وهرگېران .

هه وئله تويزينه وه ييه كان ده توانن زياتر ليكولينه وه بكه ن له و تاكتيكه تاييه تانه ي كه قوتابيان به كاربانده هيئن له كاتى به كارهيئاننى وهرگېراني گووگىلدا و ليكولينه وه له شيوازه كاراكان بكه ن بۇ به شداريكردى له به رنامه كانى په روره ديه ي زماندا . به ئه نجامدانى ئه مه ، مامۇستايان و ياسادارپتزه ران ده توانن هانى شيوازيكى هاوسه نك بده ن بۇ فيربوونى زمان له هه مانكاتدا پشتگيريى زياتر بۇ مندالان پيشكه ش بكه ن له به كارهيئاننى ته كنه لۇزيا به باشترين شيوه .

فيمينيستم و وەرگيرانى ئەدەبى: پیداچوونە وەپەكى سیستماتىك

■ وەرگيران: م.ى. نەورۆز محمد

- * بەكالورىيۇسى لە بەشى وەرگيرانى زانكۆى سلیمانى خویندووه.
- * ماسنەر لە لىكۆلېنە وەى وەرگيران لە زانكۆى چەرمۆ بەدەسنهیناوه.
- * مامۆسناپە لە بەشى وەرگيران لە زانكۆى جیهان سلیمانى

پوخته

تیۆرى وەرگيرانى فیمینیستی (Feminist translation theory) باپەخى ئەو كۆلتورە كەمدەكاتە وە كە لە ژیر هەژموونى پیاوسالارانەى وەرگيرانداپە. ئامانجى ئەم توئینە وەپە دوولایەنەپە: لىكۆلېنە وە لە ئاراستە سەرەكیپەكان لە توئینە وەكانى پەپووست بە فیمینیستم و وەرگيرانى ئەدەبى، و شىكردنە وەى ئەو رېنگا سەرەكیپانەى كە تیۆرى وەرگيرانى فیمینیستی لە لایەن توئیرە جیاوازهكانە وە لە توئینە وەكانى تاییەت بە رۆمانە وەرگيراندا جیبەجى كراون. بۆ ئەم مەبەستە، داتا بەیسەكانى وەك EBSCO، ProQuest، Taylor and Francis، ETHOS، و Google Scholar گەرانپان تیدا كراوه، و سى و سى توئینە وە كە لە نیوان سالانى ۲۰۰۵ بۆ ۲۰۲۱ دا بلاوكراونەتە وە، شىكردنە وەپان بۆ كراوه.

پیداچوونە وەپەكى سیستماتىك (A systematic review) وەك میتۆدۆلۆژىپ توئینە وە بەكارهیتراوه، و توئینە وەكان بە میتۆدى شىكردنە وەى ناوهرۆك (content analysis method) شىكراونەتە وە. ئەنجامەكان ئە وەپان دەرخت كە توئینە وەى

گرنگ دهربارهی فیمنیزم و وهرگپرانی پۆمان زۆر کهمن، لانیکهم تا ئه و کاتهی که له ساڵی ۲۰۱۹ دا خواستیکی زۆر بۆ توێژینهوه له م بواره دا سه ری هه لدا. سه ره پای نه وهش، توێژینه وه کانی تر گه یشتونه ته ئه و نه جمه ی که تیۆری وهرگپرانی فیمنیستی جه ختی کردووه ته سه ر لیکوۆلینه وه له کاریگه ری هۆشیاری جینده ری و ئایدیۆلۆژیای وهرگپر له سه ر پرۆسه ی وهرگپران، و گه پان به دوای ستراتژییه کانی وهرگپرانی فیمنیستیدا و شیکردنه وه ی گواستنه وه ی زمانه ی جینده ری له ده قه وهرگپردراوه که دا. دۆزینه وه کان تیگه یشتنیکی گشتگیران بۆ توێژه رانی بواره کانی فیمنیزم و وهرگپران دهرباره ی دۆخی ئیستای تیۆری وهرگپرانی فیمنیستی کاره کی له و توێژینه وه یانه ی که باس له پۆمانه وهرگپردراوه کان ده که ن، دا بین کردووه.

۱. ده ستپیک

وهرگپران ته نیا پرۆسه ی گواستنه وه ی کۆده زمانه وانیه کان له زمانیکه وه بۆ زمانیکی تر نییه، به لکو بووه ته چالاکییه کی سیاسی (Li، ۲۰۲۰، دوای سا لانی نه وه ده کان، زانایان ده ستیان کرد به شیکردنه وه ی وهرگپران له روانگه ی تیۆره کولتووریه کانه وه (Hou et al، ۲۰۲۰) له م چوارچۆیه ده دا، ئه و تیۆره زمانه وانیه یانه ی که له وهرگپراندا جیبه جی ده کران ره خنه یان لیگیرا، چونکه ئه وان «له وشه وه بۆ ده ق وه ک یه که یه ک گۆراون، به لام زیاتر له وه نا» (Bassnett and Lefevere، ۱۹۹۰: ۴)، و ئه م تیۆرانه ره چاوی ده ق له ژینگه کولتووریه که یدا نا که ن.

سنیڵ هۆرنبی (Snell Hornby، ۱۹۹۰) زا راوه ی «وهرچه رخانه ی کولتووری» (cultural turn) ی ناساند بۆ تیشک خستنه سه ر لایه نه کولتووریه که ی وهرگپران. ئیستا وهرگپران وه ک پرۆسه یه کی «دوو باره نووسینه وه» (rewriting) سه یر ده کریت که بابه ته کانی ئایدیۆلۆژیا، ده سه لات و ده ستکاریکردن له خو ده گریت (Lefevere، 1992; Levy، ۲۰۰۰). پرسی کاریگه ری ئایدیۆلۆژی له سه ر وهرگپرانه کان له رابردوودا به ته واوی دانی پێدا نه رابوو (Baumgarten، ۲۰۱۲) له سه ر ئه م پاشخانه یه ش که تیۆری فیمنیزم له بواری وهرگپراندا جیبه جی کرا.

تیۆری فیمنیزم ئامانجی تیگه یشتنه له سه روشتی نایه کسانیه جینده ر (Shuo and Min، ۲۰۱۷)؛ له رینگه ی شیکردنه وه ی نه زموونی ژبانی ژنان و پۆله کۆمه لایه تییه کانیان. ئه م تیۆریه جۆره ها ناوێشان بۆ پێناسه کردنی ئاراسته فیمنیستییه کان به کارده هینیت که ئامازهن بۆ ئه و چوارچۆیه کۆمه لایه تی، نابووری و میژوو یانه ی تیاندای سه ری هه لداوه: وه ک فیمنیزمی فه ره نسێ، فیمنیزمی رۆشنگه ری، فیمنیزمی لیبرال،

فیمینیزمی رەشپییست و هتد (Escudero-Alías، ۲۰۲۱). ئەم تیۆرییە هەولدهدات تەحەدای میتۆدۆلۆژیایا، نەریت و ئەولەویەتەکان لە هەموو کایەکانی ژياندا بکات و داوای مافی یەكسان بۆ ژنان دەکات (Flotow، ۱۹۹۷). ئەمە ئاماژە بە «پروانینیکی جەمانی کە بەها بۆ ژنان دادەنێت و پروبەرووی ئەو نادادییە سیستماتیکانە دەبێتەو کە لەسەر بنەمای جیندەر دارپژراون» (Chinn and Wheeler، ۱۹۸۵: ۷۴). ئەم دیدگایە لە جوولانەو هەوڵە فیمینستییه کانی سەدەى نۆزدههەم و بیستەمەو هە سەرچاوەی گرتوو. ئەو جوولانەوانە «بانگەوازێکی بەرفراوانیان بۆ هەلسەنگاندنەو هە سەرکەبی چەمک، تیۆر و میتۆدە بەکارهێنراوەکان لە ناو کایە ئەکادیمییه جیاوازهکاندا» پراگەیاندا (Hesse-Bibe et al، ۲۰۰۴: ۵۷). ئەم جوولانەوانە بایەخى زمانیان لە دروستکردنی چەمکی مینایەتی و جیندەر (Ergu، ۲۰۱۳)، و بەو هۆیەشەو لە پاراستنی نایەكسانییه كۆمەلایەتییه کاندای خستە روو (Simon، ۱۹۹۶).

فیمینیزم هەولدهدات جلهوی زمان بخاتەو ژیر دەستی خۆی بۆ هەلۆشانندنەو هە پیاوسالاری. لەم چوارچۆیهەدا، لە سالانی هفتاکان و هەشتاکانی سەدەى پابردوودا، زمانیکی جیگرههه بۆ ژنان دروستکرا کە زمانى پیاوسالاری تیکدهشکاند و ژنانى لە پرووی زمانهوانییههه بهرچاو دهکرد. فلۆتۆ (Flotow) تیبینی ئەو هە کردوو کە رینووسى نائاسایى سەرەوژیرکردنی سیستمە واتایی و رینمانییه کانی بە وشە و داهینانی وشەى نوئى، بەکار هینراون وهک لە Flotow، ۱۹۹۱دا هاتوو. وهرگپرانى ئەم نووسینانه پيوستی بە هەندیک ستراتژیی وهرگپرانى خۆپراگر هەبوو کە بناغەى توئزینەوهه کانی وهرگپرانى فیمینستی (Feminist Translation Studies - FTS) بیان دانا. نامانجى سەرکەبی توئزینەوهه کانی وهرگپرانى فیمینستی (FTS) بریتییه لە جیگرکردنی نایدیۆلۆژیای فیمینستی لە وهرگپراندا. وهرگپره فیمینستییه کانی وهک گوڤارد و هاروود پالنه رینکی نایدیۆلۆژیایان هەبوو و پیمان وابوو کە زمان و وهرگپران کارینکی بیلایەن یان «بیتاوان» نین (Simon، ۱۹۹۶)، بەلکو ئامرازینکی گرنگ بۆ شەرعییه تپیدان یان ژیراویژیکردنی دۆخی باو (Castro، ۲۰۱۳).

وهرگپرانى فیمینستی لە کەنەدا و لە ناو بارودۆخینکی فرەزمانیدا گەشەى کرد، بە نامانجى تیکشکاندنى کولتوورى هەژمونی پیاوسالارانهى وهرگپران. وهرگپرانى فیمینستی کەنەدى وهک «میتۆدینکی وهرگپران سەیر دهکریت کە جەخت دهکاتهوه سەر رەخنەگرتن لە زمانى پیاوسالاری لەلایەن نووسەرانی فیمینستی لە کیوبیک (Brevet، ۲۰۱۹: ۱۱). توئزینەوهه کانی وهرگپرانى فیمینستی ئەو «کۆمەلە چەمکە تیکه لوانه» دەستنیشان دهکات و رەخنەیان لى دهگریت کە «ژن و وهرگپرانیان

پیکه وه بو نزمترین پلهی کۆمه لایه تی و ئه ده بی دابه زان دووه» (Simon, ۱۹۹۶: ۱). ئه م بواره ته حه دای چه مکی وه فاداری (fidelity) ده کات که له توئینه وه کانی وه رگپراندا باوه. پئی وایه که وه رگپره فیمنیسته کان مافی ده ستیوه ردانیان له ده قی سه رچاوه دا هه یه بو ئه وه ی ژنان به رچاوه بخه ن؛ له و شوئنه ی که وه فاداری به و پرۆژه نووسینه ده به سترئته وه که نووسه ران و وه رگپران تییدا به شدارن، نه ک لایه نگرپی ته نها بو نووسه ر یان خوئنه ران (Simon, ۱۹۹۶). سه ره پای ئه وه ش، وه رگپرانی فیمنیستی جه ختی کرده وه سه ر خودگه رای (subjectivity) وه رگپر و گه یاندنی ده نگی ژنان به جهمان (Lotbiniere-Harwood, ۱۹۸۹) و به شدار بووانی سه ره کی له توئینه وه کانی وه رگپرانی فیمنیستی دا بریتی بوون له فلۆتۆ (Flotow, ۱۹۹۱)، سیمۆن (Simon, ۱۹۹۶)، و گوډارد (Godard, ۱۹۸۴). کاسترۆ (Castro, ۲۰۰۹) ده ئین که «وه رگپرانی فیمنیستی که نه دی (... قوتابخانه یه کی بیرکردنه وه و کارکردنه که به رگری له تی که لکردنی نایدیۆلۆژیای فیمنیستی ده کات له ناو وه رگپراندا، ئه مه ش به هوی پیوستییه ک بو دۆزینه وه ی شیوازی نوئی ده رپرین که رینگه بدات زمان و کۆمه لگه له بارگرانی پیاوسالاری رزگار بکرین.»

وه رگپرانی فیمنیستی خاوه ن رپبازنکی ده ستیوه ردانه به رامبه ر به وه رگپران Flo-(tow, ۱۹۹۱)، و مه به ستیه تی «به شیوازیکی ژنانه مامه له له گه ل ده قه که دا بکات» (Godard, ۱۹۸۹). پراکتیزه کانی وه رگپرانی فیمنیستی بریتین له وه رگپرانی کاره کانی ژنان، کاره فیمنیستییه کان، و رووبه رووبونه وه ی وه رگپرانی پیاوسالارانه بو ده قه کانی ژنان (Simon, ۱۹۹۶). وه رگپری فیمنیست چه ندین ستراتژیی وه رگپرانی فیمنیستی به کارده هینیت، وه ک دزینی ده ق، ته واوکاری، پێشه کی نووسین، و په راوێز نووسین وه ک ئه وه ی فلۆتۆ (Flotow, ۱۹۹۱) باسی کرده وه. له ستراتژیی ته واوکاریدا (sup-plementing)، «ده قی سه رچاوه (ST) له رینگه ی وه رگپرانه که یه وه ته واو ده کریت، پێده گه یه نریت، گه شه ی پێده دریت، و ژیانیکی تری پێده به خشریت» (Flotow, ۱۹۹۱). ههروه ها وه رگپری فیمنیست پێشه کی و په راوێز به کارده هینیت بو ناماژهدان به بوونی خوئی، نمونه ی گوډارد له نووسینی پێشه کی بو ده قه فیمنیستییه که ی برۆسارد وه ک نمونه یه کی باو ده هینرته وه. رپاندنی ده ق (hijacking) ستراتژییه کی تری وه رگپرانی فیمنیستییه که تییدا وه رگپر ده ستیوه ردانی توند له پرۆسه ی وه رگپراندا ده کات له رینگه ی ده سته سه رداگرتنی ده قی سه رچاوه (Flotow, ۱۹۹۱). قوتابخانه ی که نه دی بو وه رگپرانی فیمنیستی به زۆری به شه پۆلی یه که می وه رگپرانی فیمنیسته وه ده به سترئته وه (Le Brevet, n.d). له سالانی نه وه ده کان به دواوه،

توئیننه وه کان له قوتابخانهی که نه دییه وه به ره و بابه تگه لیک روئشتوون که له سه ره بنه مای وه رگپرانی فیئینستی نیونه ته وه یی دارپژراون. ئەم ئاراسته نوپیه له گه ل شه پۆلی دووهمی فیئینزیدا ده گونجیت له پرووی بیرۆکه کانی وه ک هه مه جووری، یه کتیرپین، و گشتگیری. (Castro, ۲۰۰۹) ده لیت که ئەم رپبازه وه ک شه پۆلی دووهمی وه رگپرانی فیئینستی ده ناسریتته وه که جیاوازه له قوتابخانهی که نه دی، چونکه وه ک پارادایمیکی جهمانی ناسی تراوه. ئەو ده لیت هه رچه نده قوتابخانهی که نه دی خزمه تی به توئیننه وه کانی وه رگپران (TS) کردووه، به لام پیوستیه ک هه یه بو پیناسه کردنه وه ی ئامانجی وه رگپرانی فیئینستی. هه مان بیرۆکه له سالی ۱۹۹۷ له لایه ن ماساردیۆر-کینی (Massardior-Kenney) پیشنیار کرا. کیشه که له پیناسه جیگیر و بیگومانه که ی وشه ی «ژن» و «فیئینیزم» دا سه ره له دات، و پیوسته دان به وه بنریت و قبولبکریت که ئەم زاراوانه چه ند ئالۆزن. ئەو پیویایه پیوستیه ک هه یه بو وه رگپرانی نووسینی ژنان له و شوئانه ی که جینده ر تیاندان پروون نییه و له گه ل بابه ته کانی تر دا تیکه ل بووه. (Kenney, ۱۹۹۷).

ماساردیۆر کینی (Massardier Kenney, ۱۹۹۷) ده لیت که پیناسه کردنه وه ی وه رگپرانی فیئینستی «ده بیته هوی پشکنینی چالاکی وه رگپران به شیوه یه کی گشتی؛ له رینگه ی جه ختکردنه وه له سه ره گرنگی پۆلینه جینده ریه کان و ئەو میکانیزمانه ی که «میینه یان» پچ دوور خراوه ته وه یان به ها که یان که م کراوه ته وه»، هه روه ها بو نیشاندانی ئەوه ی که «وه رگپران شیوازیکی سه ره کی به ره مه پینانی کولتوو ریه» (Wolf, ۱۹۹۷, p. ۶۶). له سالی ۲۰۰۰ به دواوه، ده بینین که کاره کانی بواری توئیننه وه ی وه رگپرانی فیئینستی له سه ره بنه مای ئەم پیناسه کردنه وه یه بنیات نراون، ئەمه ش له رینگه ی هه لسه نگانده وه ی ده قه میژوو ییه کان و وه رگپرانه کانیان؛ بو نمونه وؤلف (Wolf, ۲۰۰۵) لیکۆلینه وه ی له سه ره کاره کانی دوو وه رگپری فیئینستی سه ده ی هه زده یه م (گۆدشید و هوبه ره) نه نجام داوه. سه ره رای ئەوه ش، ناوبراو هه لسه نگانده ی بو رپنمای ده زگاکانی بلاو کردنه وه کردووه سه باره ت به به کاره پینانی زمانی نایه کسانخواز. کاسترو و نه رگان لیکۆلینه وه یان له سه ره وه رگپرانی فیئینستی له زمانه که مینه کاندان کردووه (Castro, ۲۰۱۳). بواره نوپیه کانی توئیننه وه خه ربکی گه رانن، وه ک: ره خنه گرتن له وه رگپرانی نیره ویتژ بو کاره فیئینستییه کان (Bogic, ۲۰۱۱)، و لیکۆلینه وه له «پارا-وه رگپران» (para-translation) له کاره فیئینستییه کاندان (Cas-tro, ۲۰۰۹). رۆزاریۆ (Rosario, ۲۰۰۵) پیویایه که وه رگپره پاش-پیکهاته خوازه کان (post-structuralist translators) به هوی په ره سه ندنی فیئینیزمه وه به ره و رپبازیکی

گشتگيرتر ههنگاويان ناوه. قوتابخانهی كه نه دی بۆ وهرگيرانی فيمینیستی بۆ مامه له كردن له گه ل فره چه شنی ناسنامه كاندا گونجاو نییه؛ ئیستا رپنازه كانی وهك وهرگيرانی كویبر (queer)، لیزبییهن (lesbian) و گه ی (gay) وهك نامراژنك بۆ به رهنگار بوونه وهی نۆرمی جینده ریی باو سه ریان هه لداوه.

ئه م تیۆرییه ی وهرگيرانی فيمینیستی بۆ شیکردنه وهی چه ندين چه شنی ئه ده بی به کار هیئراوه، به لام ئه م توێژینه وهیه ی ئیستا ته نها ئه و لیکۆلینه وانه له بهرچاو ده گرت كه شیکردنه وه یان بۆ رۆمانه وهرگيردراوه كان کردووه. جگه له وهش، به په یه وکردنی ئه م تیۆرییه، چه ندين توێژینه وه له چوارچۆه کولتوورییه جیاوازه كانی جهماندا ئه نجام دراون. بۆ نمونه، له چوارچۆه ی کولتووری چینیدا، تانگ (Tang، ۲۰۱۸) به به کارهینانی دیدگای فيمینیستی، شیکردنه وهی بۆ بابه ته جینده ریه کان له وهرگيرانه چینیه كانی ئه ده بیاتی ژنانی چینی-ئه مریکی کردووه. ههروهها، له ناو ژینگه ی ئیرانییدا، محه مه دی (Mohammadi، ۲۰۱۴) لیکۆلینه وهی له سه ر رۆلی ئایدیۆلۆژیای جینده ری له وهرگيرانه فارسییه كانی رۆمانی (Mrs. Dalloway) کردووه. به هه مان شیوه، له ژینگه ی ئه مریکییدا، مۆدريا (Modrea، ۲۰۰۵) لیکۆلینه وهی له وه کردووه كه ده قه وهرگيردراوه كه تا چه ند وهك فيمینیست دووباره بونیات نراوه ته وه.

ئه و توێژینه وانه ی له سه ره وه ناماژه یان پیکرا، نیشانی ده دن كه تیۆری وهرگيرانی فيمینیستی له چه ندين چوارچۆه ی کولتووری و میژووی جیاوازا به کار هیئراوه. سه ره رپای ئه وهش، له م توێژینه وانه دا، دیدگای جۆراوجۆر له بهرچاو گیراون: ستراتیژییه كانی وهرگيران كه له لایه ن وهرگيره فيمینیسته كانه وه به کارهینراون - Chen (2016)؛ Shuo؛ and Chen (2016) و Min (2017)؛ Qiu (2019)؛ Hou et al. (2020)؛ Abdel and Allam (2018)؛ کاریگه ریی ئایدیۆلۆژیای جینده ری له پرۆسه ی وهرگيراند - Modrea (2005)؛ Baya (2019)؛ Mohammadi (2014)، و هی تریش. ئه م بواره پۆیستی به پیداجوونه وهیه کی سیستماتیکی ئه ده بیات هه یه ده رباره ی ئه و توێژینه وانه ی كه تیۆری فيمینیستیان له سه ر وهرگيرانی رۆمان جیه جی کردووه. پۆیستییه ك بۆ ئه نجامدانی پیداجوونه وهیه ك بۆ ئه و توێژینه وانه ی ده كه ونه ناو ئه م پارادایمه وه هه یه، چونكه یارمه تی توێژه رانی تیۆری فيمینیستی و توێژینه وه كانی وهرگيران ده دات تاوه كو تیگه یشتنیکی گشتگیر سه باره ت به دۆخی ئیستای جیه جی کردنی تیۆری وهرگيرانی فيمینیستی له چه شنی ئه ده بی رۆماندا گه شه پیدهن، ئه مه ش له رینگه ی هه لسه نگانندیکی ره خنه گرانه ی ئه ده بیاتی هه یه. كه واته، ئه م توێژینه وهیه ی ئیستا ئه و بۆشاییه پر ده کاته وه له رینگه ی پیداجوونه وه

به توئزینه وه په یوه نندیداره کان و به دیارخستنی بۆشاییه کان بۆ توئزینه وهی داهاتوو له م پارادایمه دا. ئەم توئزینه وهیه ههوی داوه وه لایمی ئەم پرسیارانهی خواره وهی توئزینه وه بداته وه:

۱. ئاراسته نوپیه کانی ناو توئزینه وه کانی فیمنیزم و وه رگپزانی رۆمان کامانه؟
۲. ئەو رینگایانه کامانه که تیوری وه رگپزانی فیمنیستی تیایندا جیبه چی کراوه له و توئزینه وانیهی باس له رۆمانه وه رگپزادراوه کان ده که ن؟

۲. میتۆد

له توئزینه وهی ئیستادا میتۆدی پیداجوونه وهی سیستماتیک (systematic review method) به کاره یزراوه، ئەمه ش له سه ر بنه مای ئەو پرسیاره توئزینه وانیهی که دیاری ده که ن کام لیکۆلینه وه له پیداجوونه وه که دا بخرینه روو (Uman, ۲۰۱۱). ئەم توئزینه وهیه مه به ستیه تی لیکۆلینه وه له ئاراسته کانی ناو توئزینه وه کانی فیمنیزم و وه رگپزانی رۆمان بکات، و شیکردنه وه بۆ ئەو رینگایانه بکات که تیوری وه رگپزانی فیمنیستی تیایندا جیبه چی کراوه. پیداجوونه وهی سیستماتیک به شیوهیه کی گشتگیر و ریکوپیک ریکخواه (Kowalczyk and Truluck, ۲۰۱۳)، و توئزینه وه کان به شیوهیه کی میتۆدی له داتابه یسه دیاری کراوه کانداه لێژیدراون.

۲.۱. کۆکردنه وه و شیکردنه وهی داتا کان

وتاره توئزینه وه کان، توئزینه وه کانی کۆنفرانس و نامه ئەکادیمییه کان (تیز و دکتۆرا) که په یوه نندیدار بوون به پرسیاره کان و ئامانجه کانی ئەم توئزینه وهیه، له داتابه یسه کانی EBSCO، ProQuest، Taylor and Francis، ETHOS، Google و Scholar کۆکراونه ته وه، که به زمانی ئینگلیزی نووسراون و له نیوان سالانی ۲۰۰۵- ۲۰۲۱ دا بلاوکراونه ته وه. پرۆسه ی هه لێژاردنی وشه کلله کانی گه ران وه ک: «وه رگپزانی فیمنیستی و رۆمان، «فیمنیزم، وه رگپزان، رۆمان»، و «ناسنامه فیمنیستییه کان و رۆمانی وه رگپزادراو» بووه.

وه رگپزانی فیمنیستی بریتیه له «میتۆدیکی وه رگپزان که جه خت له سه ره خنه گرتن له زمانی پیاوسالاری (patriarchal language) له لایه ن نووسه ره فیمنیسته کانه وه ده کاته وه» (Flotow, ۱۹۹۱). ناسنامه ی فیمنیستی له وه رگپزانداه وه روون ده کاته وه که چۆن وینه ی مینه له ده فه وه رگپزادراوه کانداه گوازیته وه.

زاراوهکانی وهک «وهرگپرانه فیمنیستییهکان» و «ناسنامهی فیمنیستی له وهرگپراندا» له گهڵ وشه‌ی «رۆمان» به کاره‌یه‌تران بۆ کۆکردنه‌وه‌ی ئه‌و توێژینه‌وانه‌ی له‌سه‌ر وهرگپرانه فیمنیستییهکان یان ناسنامه فیمنیستییهکان له رۆمانه وهرگپردراوهکاندا نه‌نجام دراون. له‌ناو کۆمه‌له‌ توێژینه‌وه‌کاندا، توێژه‌ران ته‌نیا ئه‌و کاره‌ توێژینه‌وانه‌یان گرته‌خۆ که په‌یوه‌ندی‌دار بوون به شیکردنه‌وه‌که‌وه.

توێژینه‌وه‌ هه‌لبژێردراوه‌کان له‌ پێگه‌ی ئه‌نجامدانی شیکردنه‌وه‌ی ناوه‌رۆک (content analysis) شیکراوه‌وه. ئه‌م میتۆده‌ پێگه‌ی به‌ توێژه‌ران دا که زانیارییه‌کان به‌راورد بکه‌ن، پۆلێنیان بکه‌ن و دابه‌شیان بکه‌ن (Fraenkel and Wallen, ۲۰۰۰). هه‌ردوو پرسیا‌ری توێژینه‌وه‌که‌ بۆ چه‌ند لقی‌ک دابه‌شکران. یه‌که‌م پرسیا‌ری توێژینه‌وه‌ له‌سه‌ر بنه‌مای زانیارییه‌ وه‌سفیه‌کان بوو. له‌ لایه‌کی تره‌وه‌، دووهم پرسیا‌ری توێژینه‌وه‌ پێویستی به‌ خۆبێندنه‌وه‌یه‌کی وردی توێژینه‌وه‌ هه‌لبژێردراوه‌کان هه‌بوو. تکایه‌ بۆ ئه‌م مه‌به‌سته‌ سه‌ه‌یری «خشته‌ی ۱» بکه‌ن.

دوا‌ی داخ‌کردنی زاراوه‌کانی گه‌رپان له‌ داتا‌به‌یسه‌کانی EBSCO، ProQuest، Tay- lor and Francis، ETHOS و Google Scholar، ته‌نیا ئه‌و وتار و نامه‌ ئه‌کادیمیانه وهرگی‌ران که مه‌رجه‌کانی گه‌رپانیان تێدا بوو (واته‌ ئه‌وانه‌ی به‌ ته‌واوی به‌رده‌ست بوون، مامه‌له‌یان له‌ گه‌ڵ فیمنی‌زم و رۆمانی وهرگی‌ردراودا ده‌کرد، و ئه‌و توێژینه‌وانه‌یان دیاریده‌کرد که له‌ چوارچۆیه‌ی ئه‌م پێوه‌رانه‌ی خواره‌وه‌دا بوون: کتیب و به‌شه‌ کتیب ده‌رباره‌ی وهرگی‌رانی فیمنیستی، وتاره‌ توێژینه‌وه‌کانی وهرگی‌رانی فیمنیستی که به‌ زمانانی تر جگه‌ له‌ ئینگلیزی نووسرا‌بوون؛ ئه‌و وتارانه‌ی به‌ دیدگای تیۆری باسیان له‌ وهرگی‌رانی فیمنیستی ده‌کرد، و ئه‌و وتارانه‌ی له‌سه‌ر وهرگی‌رانی فیمنیستی بوون به‌لام ده‌ستپێرا‌گه‌یشتن بۆیان نه‌بوو). که‌واته‌، له‌ سه‌ره‌تا‌دا ژماره‌ی وتاره‌ هه‌لبژێردراوه‌کان له‌ داتا‌به‌یسه‌کان بریتی بوون له‌: ۳۲ دانه‌ له‌ EBSCO، ۴ دانه‌ له‌ Taylor and Francis، ۲۹ دانه‌ له‌ ProQuest، ۲۹۸ دانه‌ له‌ Google Scholar و ۱۴ دانه‌ له‌ ETHOS. دوا‌ی لابر‌دنی توێژینه‌وه‌ دووباره‌بووه‌کان، ژماره‌ی توێژینه‌وه‌کان گه‌یشته‌ ۳۳۳ دانه‌. پێوه‌ره‌کانی وهرگرتنی توێژینه‌وه‌کان بریتی بوون له‌: (أ) توێژینه‌وه‌ له‌سه‌ر رۆمانه‌ وهرگی‌ردراوه‌کان له‌ دیدگای فیمنیستییه‌وه‌، (ب) بلا‌وکراوه‌کانی نیوان سا‌لانی ۲۰۰۵ بۆ ۲۰۲۱، (ج) وتاری توێژینه‌وه‌، نامه‌ی ئه‌کادیمی (تیز و دکتۆرا) و توێژینه‌وه‌ی کۆنفرانس. دوا‌ی لیکۆلینه‌وه‌ له‌ ناویشه‌ان و پوخته‌کان، ۲۹۳ توێژینه‌وه‌ په‌راوی‌زخرا‌ن چونکه‌ په‌یوه‌ندی‌یان به‌ چه‌شنی نائه‌ده‌بییه‌وه‌ هه‌بوو. چ‌ل توێژینه‌وه‌که‌ی تر بۆ شیاوی لیکۆلینه‌وه‌یان لیکرا. له‌ نیوان ئه‌م توێژینه‌وانه‌دا، چه‌وت دانه‌یان

لادران چونکه په یوه نندیان به چه شنه ئه ده بیه کانی تره وه هه بوو (نه ک رۆمان) و ته نیا کارئکی وه سفیان ئه نجام دابوو. دواى ئه م پرۆسه یه، سی و سئ توئینه وه له م لیکۆلینه وه یه دا پیدا چوونه وه یان بۆ کرا. «وئنه ی ۱» (وه رگیراو له Liberati et al., ۲۰۰۹) ئامرازئکی به سووده بۆ تیگه یشتن له م پرۆسه ی فیلته رکردنی ئه نجامانه.

۳. ئه نجامه کان

ئه م به شه تپروانینیکی گشتی ده خاته به رده ست خوئنه ران ده ربارهی ئه و ئه نجامانه ی که سه باره ت به ئاراسته کانی توئینه وه له بواری فیمنیزم و وه رگیراپی رۆماندا دۆزراونه ته وه، هه روه ها ئه و لایه نه ده ره یئراوانه ی که په یوه ستن به جیبه جیکردنی تیوری و وه رگیراپی فیمنیستییه وه.

۳.۱. ئاراسته کانی توئینه وه له بواری فیمنیزم و وه رگیراپی رۆماندا

لقه-پۆله کانی ناو پرسیاری یه که می توئینه وه بریتین له: دابه شبوونی توئینه وه کان به پیی سأل، میتۆده کانی توئینه وه، و ئه و زمانانه ی که له ده قی سه رچاوه (source text) و ده قی ئامانجی (target text) رۆمانه هه لئبژیردراوه کاندا به شدارن. هه ر یه کیک له م پۆلانه له م به شه دا باس ده کرین.

۳.۱.۱. دابه شبوون به پیی سالی توئینه وه کان

دابه شبوونی توئینه وه هه لئبژیردراوه کان ده ربارهی وه رگیراپی رۆمان و فیمنیزم به پیی سأل له «وئنه ی ۲» دا نیشان دراوه. «وئنه ی ۲» گوزارشت له به رزبوونه وه یه کی به رچاوه ده کات له سالی ۲۰۱۹ وه به دواوه له ژماره ی توئینه وه نیوان-پسپۆرییه کان (inter-disciplinary studies) ده ربارهی تیوری فیمنیستی و وه رگیراپی رۆمان (بۆ نمونه سه یری: Mei (2019), Qing Qiu (2019), Li and Zhang, (2019), و Baya (2019) (بکه). به لأم، ژماره ی توئینه وه کان له سالی ۲۰۱۰، ۲۰۱۳، ۲۰۱۶ و ۲۰۱۷ دا به جیگیری ماوه ته وه (به شیوه ی دوو توئینه وه بۆ هه ر سالییک، سه یری بۆ نمونه: Paleczek (2010) (بکه)، هه روه ها له سالی ۲۰۰۵، ۲۰۰۷، ۲۰۰۹، ۲۰۱۱، و ۲۰۱۴ دا ته نها یه ک توئینه وه بۆ هه ر سالییک هه بووه (بۆ نمونه سه یری: Li (2007) (بکه).

۳.۱.۲. میتۆده کانی توئینه وه له لیکۆلینه وه پیدا چوونه وه کراوه کاندا

بۆ بیینی ئاراسته کان له و توئینه وانه ی بۆ ئه م لیکۆلینه وه یه هه لئبژیردراون، پیویسته

ناشنای ئەو میتۆده توێژینه‌وانه بین که له‌م توێژینه‌وانه‌دا به‌کار هاتوون. «وێنه‌ی ژماره سێ» له‌ خواره‌وه، میتۆده توێژینه‌وه‌کانی ناو ئەم لیکۆلینه‌وانه‌ پرون ده‌کاته‌وه. «وێنه‌ی ۳» تیشک ده‌خاته‌ سه‌ر ئەوه‌ی که‌ حه‌فده‌ توێژینه‌وه‌ به‌ پرونی ئاماژه‌یان به‌و میتۆده توێژینه‌وانه‌ نه‌کردوه‌ که‌ گرتویانه‌ته‌ به‌ر (بۆ نمونه‌ سه‌یری: Paleczek (۲۰۱۰) و Chen and Zhang (۲۰۱۶) بکه‌)؛ له‌ کاتیکدا سێزده‌ توێژینه‌وه‌ میتۆدی توێژینه‌وه‌ی چۆنایه‌تیان گرتوه‌ته‌ به‌ر (سه‌یری: Modrea (۲۰۰۵) و Hsing (۲۰۱۱) و هی تر بکه‌) و ته‌نیا دوو توێژینه‌وه‌ به‌ پرونی ئاماژه‌یان به‌وه‌ کردوه‌ که‌ لیکۆلینه‌وه‌کانیان به‌ تیکه‌ لکردنی میتۆده‌کانی چۆنایه‌تی و چه‌ندایه‌تی نه‌نجام داوه‌ (سه‌یری: Moham-madi (۲۰۱۴) بکه‌). سه‌ره‌رای ئەوه‌ش، ته‌نیا یه‌ک کار هه‌بووه‌ که‌ له‌ لایه‌ن باتینی و هاوکارانی (Bateni et al., ۲۰۱۳) نه‌نجامدراوه‌ و میتۆدی پشت-به‌ستوو به‌ کۆرپه‌سی (corpus-based method) په‌یره‌و کردوه‌.

۳.۱.۳. ئەو زمانانه‌ی له‌ ده‌قی سه‌رچاوه‌ (ST) و ده‌قی ئاماڤ (TT) له‌ رۆمانه‌ هه‌ل‌بژێردراوه‌کاندا به‌کاره‌ینراون

«وێنه‌ی ۴» ئاماژه‌ به‌و زمانانه‌ ده‌کات که‌ له‌ پرۆسه‌ی وه‌رگێراندن‌دا به‌شدار بوون، له‌ ده‌قی سه‌رچاوه‌وه‌ (source text) بۆ ده‌قی ئاماڤی (target text) رۆمانه‌ هه‌ل‌بژێردراوه‌کان. کۆده‌ زمانه‌وانیه‌کان له‌ لیستی کۆده‌ زمانه‌وانیه‌کانی ئای-ئیس-ۆ (ISO lan-) (guage code list) وه‌رگێراون. به‌شه‌ شینه‌که‌ (۲.۴۲٪) پروبه‌ریکی گه‌وره‌ی وێنه‌که‌ داده‌پۆشیت، که‌ نیشانی ده‌دات زۆریه‌ی ئەو رۆمانه‌ وه‌رگێردراوانه‌ی شیکار کراون له‌ زمانی ئینگلیزییه‌وه‌ بۆ زمانی چینی وه‌رگێردراون (n = ۱۴)، بۆ نمونه‌ سه‌یری: Hs-ing (۲۰۱۱) و Chen and Zhang (۲۰۱۶) و هی تریش بکه‌. رێژه‌ی دووباره‌بوونه‌وه‌ی زمانه‌کان و نمونه‌ی ئەو کارانه‌ی له‌ زمانیکه‌وه‌ بۆ زمانیکێ تر وه‌رگێردراون به‌م شیوه‌یه‌ی خواره‌وه‌یه‌:

چینی (zh) - ئینگلیزی (en) = ، (بۆ نمونه‌ سه‌یری: Shou and Min (۲۰۱۷) بکه‌).
ئینگلیزی (en) - فارسی (fa) = ، (بۆ نمونه‌ سه‌یری: Moghaddas (۲۰۱۳) بکه‌).
عه‌ره‌بی (ar) - ئینگلیزی (en) = ، (بۆ نمونه‌ سه‌یری: Allam (۲۰۱۸) بکه‌).
ئیسپانی (es) - ئینگلیزی (en) + فه‌ره‌نسی (fr) = ، (بۆ نمونه‌ سه‌یری: Modrea (۲۰۰۵) بکه‌).

پۆله‌ندی (pl) - ئینگلیزی (en) = ، (بۆ نمونه‌ سه‌یری: Paleczek (۲۰۱۰) بکه‌).
هایتی (ht) - ئینگلیزی (en) = ، (بۆ نمونه‌ سه‌یری: Mei (۲۰۱۹) بکه‌).

ئینگلیزی (en) - ئوردوو (ur) = ۱، (بۇ نمونه سهیری: Shaheen et al: (۲۰۲۱) بکه).

۳.۲. جیبه جیکردنی تیۆری وەرگپرانى فیمینىستى له وەرگپرانى رۆمانه كاندا
 ئەم بەشە باس له جیبه جیکردنی تیۆری وەرگپرانى فیمینىستى (feminist translation theory) دهکات لهو توئینهوانه باس له رۆمانه وەرگپردراوهکان دهکەن. ئەمەش بە واتای پیداجوونهوه دیت بهوهی کام رېياز يان میتۆد له لایەن توئێره جیاوازهکانهوه بهکار هیئراون کاتیک تیۆری وەرگپرانى فیمینىستیان له توئینهوهکاناندا جیبه جی کردوه. ئیمه سئ رېنگای دیاریکراومان بۆ جیبه جیکردنی تیۆری وەرگپرانى فیمینىستى دۆزیوتهوه، ئەوانیش: (۱) کاریگهري هۆشيارى جیندهرى و ئایدیۆلۆژیای وەرگپر له سەر چالاکی وەرگپران، (۲) ستراتژییهکانی وەرگپرانى فیمینىستى له رۆمانه وەرگپردراوهکاندا، و (۳) گواستنهوهی زمانى جیندهرى له رۆمانه وەرگپردراوهکاندا. ئەمانه به وردی له بهشی داهاوودا باس دهکرین.
 سهربارى ئەوهش، ههندیك دۆزینهوهی تری جۆراوجۆری توئینهوهکه که په یوهستن به وەرگپرانى ئەدهبی رۆمان و فیمینیزمهوه، گفتوگۆیان له سەر دهکریت.

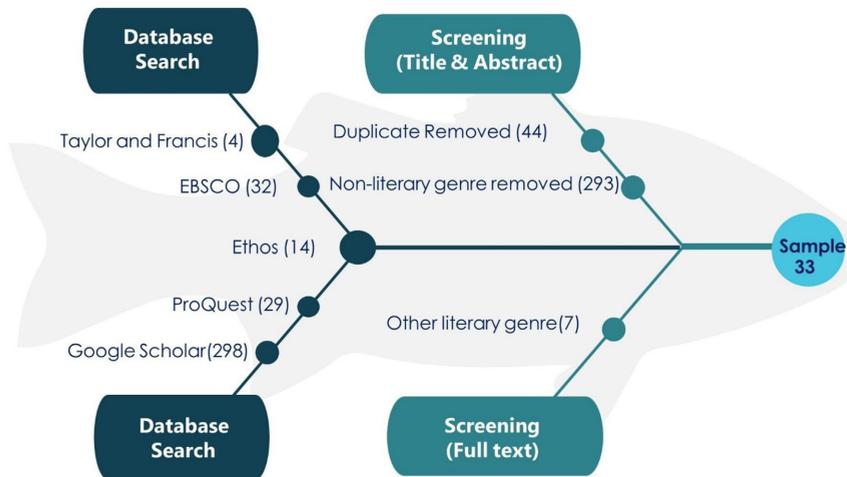
خشته ی ۱. لقه-پۆلهکان (Subcategories) له ناو پرسیارهکانی توئینهوهدا.

پرسیارهکانی توئینهوه	لقه-پۆلهکان
ئاراسته نوێیهکانی ناو توئینهوهکانی فیمینیزم و وەرگپرانى رۆمان کامانهن؟	دابهشبوون به پێی سالی توئینهوهکان: توئینهوه ههلبژێردراوهکان پۆلێن دهکرین بۆ دیاریکردنی نهوهی سالانه چهند توئینهوه نه نجام دراوه.
	میتۆدهکانی توئینهوهی بهکارهێنراوه له توئینهوه پیداجوونهوهکراوهکاندا: توئینهوه ههلبژێردراوهکان پۆلێن دهکرین بۆ دیاریکردنی باوترین میتۆدهکانی توئینهوه له ناو کاره ههلبژێردراوهکاندا.
	زمانه بهشداربووهکان له دهقی سهراچاوه (ST) و دهقی ئامانج (TT)ی رۆمانهکانی ناو توئینهوه ههلبژێردراوهکان: ئەو توئینهوانه پیداجوونهوهیان بۆ دهکریت، شیکار دهکرین بۆ دیاریکردنی ئەو زمانانهی له دهقی سهراچاوه و دهقی ئامانجی رۆمانهکانی ناو توئینهوه ههلبژێردراوهکاندا بهشدارن.

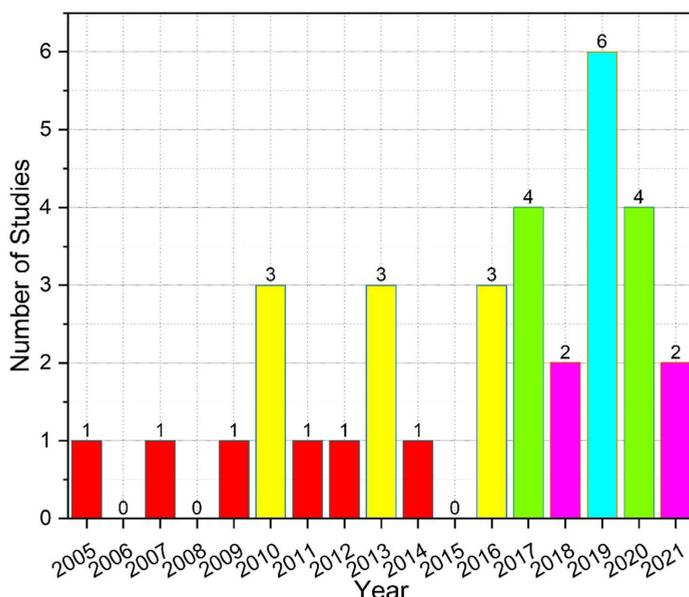

<p>ئەو رېنگا سەرەکیانە کامانەن که تیۆری وەرگێرانی فیمینستی تیاندا له توێژنهوه هه‌لبێژدراوه‌کاندا جیبه‌جی کراوه؟</p>	<p>شیکردنه‌وه‌که ئەو رېنگا سەرەکیانە ده‌گرتنه‌وه که تیۆری وەرگێرانی فیمینستی تیاندا له توێژنه‌وه هه‌لبێژدراوه‌کاندا جیبه‌جی کراوه:</p>
	<p>پشکنینی کاریگه‌ری هۆشیاری جێنده‌ری و ئایدیۆلۆژیای وەرگێر له‌سەر چالاکی وەرگێران.</p>
	<p>گه‌ران به‌دوای ستراتژییه‌کانی وەرگێرانی فیمینستی.</p>
	<p>شیکردنه‌وه‌ی گواستنه‌وه‌ی زمانی جێنده‌ری له ده‌قی ئامانجا (TT).</p>

ئیمه سێ رېنگای دیاریکراومان بۆ جیبه‌جیکردنی تیۆری وەرگێرانی فیمینستی دۆزیوه‌ته‌وه، ئەوانیش: (۱) کاریگه‌ری هۆشیاری جێنده‌ری و ئایدیۆلۆژیای وەرگێر له‌سەر چالاکی وەرگێران، (۲) ستراتژییه‌کانی وەرگێرانی فیمینستی له رۆمانه وەرگێردراوه‌کاندا، و (۳) گواستنه‌وه‌ی زمانی جێنده‌ری له رۆمانه وەرگێردراوه‌کاندا. ئەمانه به وردی له به‌شی داها‌توودا باس ده‌کړن. سەرباری ئەوه‌ش، هه‌ندی‌ک دۆزینه‌وه‌ی تری جو‌راوجو‌ری توێژنه‌وه‌که که په‌یوه‌ستن به وەرگێرانی ئەده‌بی رۆمان و فیمینیزمه‌وه، گه‌فتو‌گۆیان له‌سەر ده‌کړت.

فیه‌گه‌ری ۱: پرۆسه‌ی دیاریکردنی توێژنه‌وه‌کان

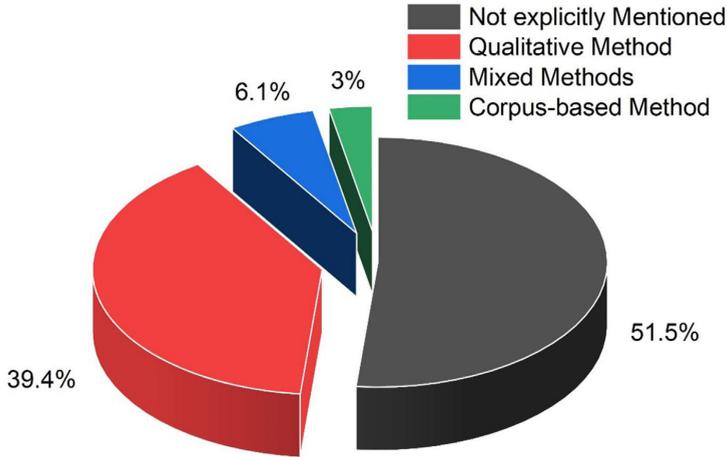
فیگه‌ری ۲: جیاکردنه‌وه‌ی توئینه‌وه به‌شداره‌کان به‌پیی سائی بلاوکردنه‌وه‌یان

۴. گفتوگو

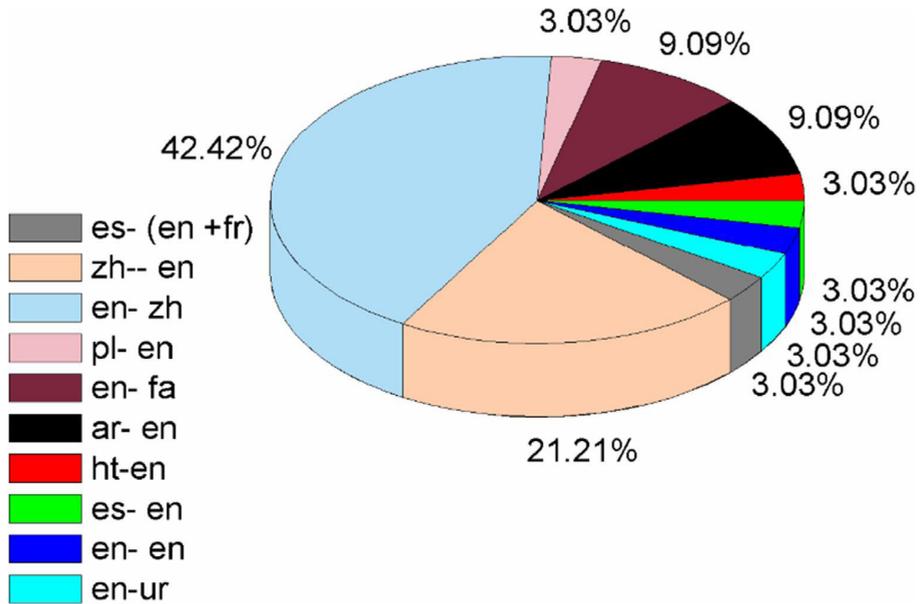
زیادبوونی ئیستای ژماره‌ی توئینه‌وه‌کان له‌سه‌ر رۆمانه‌وه‌رگی‌پدراوه‌کان له‌دیدگایه‌کی فی‌مینیستییه‌وه، ره‌نگه‌په‌یوه‌ندی به‌زیادبوونی ناویانگی فی‌مینیزمه‌وه‌هه‌بی‌ت وه‌ک دیارده‌یه‌کی کۆمه‌لایه‌تی و کولتوری له‌هه‌موو جیهاندا، به‌تایبه‌تی گه‌شه‌کردنی خێرای سروشتی نیوان-پسپۆری توئینه‌وه‌کانی وه‌رگی‌پران له‌سالانی دواییدا. ئاره‌زووی زۆر بۆ توئینه‌وه‌له‌سه‌ر ئه‌م باب‌ه‌ته، نه‌گه‌ری گه‌شه‌کردنیکی خێرای ئه‌م بواره‌له‌سالانی داها‌توو دانشیان ده‌دات. شیکردنه‌وه‌ی توئینه‌وه‌پیداچوونه‌وه‌کراوه‌کان له‌پرووی زمانی کاره‌وه‌رگی‌پدراوه‌کانه‌وه‌ئاماژه‌به‌وه‌ده‌کات که‌زۆربه‌ی ئه‌و رۆمانانه‌ی له‌ئینگلیزییه‌وه‌(en) بۆ چینی (zh) وه‌رگی‌پدراون ($n = 14$) له‌دیدگای فی‌مینیستییه‌وه‌شیکراونه‌ته‌وه. وه‌رگی‌پرانی ئه‌م کارانه‌بۆ زمانی چینی له‌سالانی دواییدا ده‌توانریت بگه‌رنێرته‌وه‌بۆ سه‌ره‌له‌دانی خێرای جوولانه‌وه‌فی‌مینیستییه‌کان له‌چین، و له‌گه‌ل ده‌رکه‌وتنی چینی وه‌ک یه‌کیک له‌زله‌پزه‌جیهانییه‌کانی ئیستا که‌ئه‌ده‌بیاتیکی زۆری بۆ زمانه‌که‌ی وه‌رده‌گێردریت. گفتوگو‌ی داها‌توو له‌سه‌ر بنه‌مای ئه‌و رینگایانه‌دارپێژاوه‌که‌تیۆری وه‌رگی‌پرانی فی‌مینیستی تێاندا بۆ شیکردنه‌وه‌ی وه‌رگی‌پرانی رۆمانه‌کان به‌کار

هاتوو، و بهم شیویه، ئەم به شه ئەنجامه کان بۆ پرسىارى دووهى توئینه وه دهخاته روو. خشته كانى ۲ و ۳ به رېزبه ندى ئەنجامه سه ره كىيه كان و ئەنجامه جۆراوجۆره كان نیشان دهدهن.

فيگهري ۳: ميتۆدى توئینه وهى به كارهاتوو له و توئینه وانهى پيداچوونه وهيان بۆ كراوه

فيگهري ۴: زمانى به كارها تووى زمانى سه رچاوه و ئامانچ له رۆمانه كانى توئىنه وه ديارىكراوه كان

۴.۱. كارىگه رى هۆشيارى جىندهرى و ئايدىؤلۆزىي وهرگىر له سه ر چالاكى وهرگىردراو

زۆربەى ئەو توئىنه وانەى سه بارهت به فيمىنىزم و وهرگىراني ئەدەبىي رۆمان ئەنجام دراون، تيشك دەخه نه سه ر ئەوهى كه هۆشيارى جىندهرى و پىگه ئايدىؤلۆزىيه كانى وهرگىر په كان كارىگه رىيان له سه ر پرۆسهى وهرگىران هه يه (سه رى خستهى ۲ بكه). هۆشيارى فيمىنىستى برىتتیه له هۆشيارى ژنان به وهى كه سه ر به گرووپىكى ژىرده ستهن، و ئەم دۆخه ش شتىكى سروشتى نييه به لكو له رووى كۆمه لايه تىيه وه ديارىكراوه، كه واته پيويسته ژنان پىكه وه به كىگرن بۆ گۆرپنى ئەم بارودۆخه، تاوه كو بتوانن وهك پياوان به سه ربه خۆبى بژين (Lerner، ۱۹۹۳). چه مكى ئايدىؤلۆزىيا له وهرگىراندبا به ستراره ته وه به «وهرچه رخانى كولتورى» (cultural turn) له وهرگىراندبا كه له سالانى نه وه ده كاندا سه رى هه لدا، و ده توانىت بگه پنىرتيه وه بۆ كاره كانى باسپىت و لىفيشهر (Bassnett and Lefevere، ۱۹۹۰)، لىفيشهر (Lefevere، ۱۹۹۲)، و تيمۆچكو (Tymoczko، ۲۰۰۳). وهرگىران له بۆشاييدا ئەنجام نادرىت، به لكو جوئىكه له دووباره نووسينه وه (rewriting) كه له ژىر كارىگه رى هه ندىك هۆنراوه ناسى ئايدىؤلۆزى و فاكته رى زمانه وانىدايه (Lefevere، ۱۹۹۲).

خستهى ۲. دۆزىنه وه سه ره كىبه كانى ئەو توئىنه وانەى كه تىؤرىي وهرگىراني فيمىنىستىيان جىبه جى كردوه.

دۆزىنه وه كان	رۆمانه كان، نووسه ر و وهرگىر په كان	زمانى سه رچاوه - زمانى ئامانچ (SL-TL)	مىتۆدۆلۆزى توئىنه وه	ته وهر	نووسه ران و سال
وهرگىرانه كەى بىنسوسان راسته وخۆ و بن گۆرپانكارىيه؛ به لام لىقايين به روونى دهنگى خۆى له وهرگىرانه كه دا ده رخشته وه.	Tres Tristes Tigres له نووسىنى Guillermo Cabrera Infante (وهرگىرانه كان: Bensoussan، Levine)	ئىسپانى - ئىنگلىزى + فه رهنسى	چۆنايه تى	ئايدىؤلۆزىي وهرگىر	Modrea (2005)

Paleczek (2010)	وه رگپړانی رېژمانی جیندهری	به پروونی نامازهی پې نه کراوه	پۆله ندى - ټینگلیزی	Dom dzienny، له dom nocny نووسی - To- karczuk (وه رگپړ: (Antonia Lloyd)	کایه زمانه وانیه که ی تۆکارچوک ده کرت له ټینگلیزیدا " دووباره بنووسرته وه؛" هرچه نده ټینگلیزی رځگه زی رېژمانی نییه، به لّام بېبشه نییه له بونیا ته کولتووری و پیاوسالاریه کان.
Hsing (2011)	کارگه رې هؤشیاری جیندهری له وه رگپړاندا	چؤنایه تی	ټینگلیزی - چینی	ئه ده بیاتی مندا لّان که له ټینگلیزی به ریتانییه وه بؤ چینی وه رگپړدراون وهک: Alice's Ad- ventures in Won- Trea- derland Peter ، sure Island Pan و هی تر.	وه رگپړه مئینه تایوانییه کان ده ستپوه ردانیان له کولتووردا کردووه و ناسنامه ی جیندهری خویان بونیات ناوه. وه رگپړه نېرینه کان زیاتر هاوشپوهن و زمانیکی به هپتر و هپرشیه رانه به کارده هین.
Miletich (2012)	وه رگپړانی رځگه زی رېژمانی	چؤنایه تی)	ټیسپانی - ټینگلیزی	Pronombres له Personales نووسی Isaac Chocrón (وه رگپړ: (Miletich)	بوونی نه و وشانه ی له ټیسپانیدا نیر یان مئن، ته حه دایه کی زیاده دروست ده کات کاتیک ده گوازرېته وه بؤ ټینگلیزی، چونکه ټینگلیزی نه و جؤره جیا کاریه رځگه زیه روونه ی نییه.
Bateni et al. (2013)	ستراتیژییه کان وه رگپړانی فیمینستی	توئینده وه ی پشت به ستو به کورپه س Cor-) (pus-based	ټینگلیزی - فارسی	کؤمه له رؤمانیک وهک: Tess D'Ur- Mrs. ، berville Pride ، Dalloway and Preju- Wuthering ، dice Heights و هی تر.	وه رگپړه مئینه کان زیاتر له وه رگپړه نېرینه کان په راوړنیا (footnotes) له وه رگپړانه کانیا به کار هیناوه.

Moghaddas (2013)	جياوازيه جينده ريبه كان له وەرگېراندا	چؤنايه تى	ئىنگليزى - فارسى	به روونى نامازهى پى نه كراوه	هېچ جياوازيه كى بهرچاو له نىوان وەرگېره نىر و ميبه نىرانىيه كاندا نيبه له رووى دروستى وەرگېرانه كه وه.
Mohammedi (2014)	ئايدىلؤلؤزياى وەرگېره كان	چؤنايه تى + چه ندايه تى	ئىنگليزى - فارسى	Mrs. Dalloway (1925) له نووسىنى Virginia Woolf (وەرگېره كان: (Darush, Taheri	وەرگېره نىرينه كه زؤربه ي وشه دهستكارىكراوه كانى به كار هىناوه. داتاكان نيشانى دهدهن نىرينه كان زياتر وشه ي نه رىتى و ميبه كان زياتر وشه ي نىرينىيان بؤ جيندهر به كار هىناوه.
Chen and Zhang (2016)	خودگه رايى وەرگېر	نامازهى پى نه كراوه	ئىنگليزى - چينى	The Old Man and the Sea نووسىنى Ernest Hemingway (وەرگېر: Eileen Chang)	خودگه رايى وەرگېره فېمىنىسته كان به روونى له پراكتىكى وەرگېرانى ئايلين چانگدا پهنگى داوه ته وه.
Chen and Chen (2016)	ستراتىژىيه كانى وەرگېرانى فېمىنىستى	نامازهى پى نه كراوه	ئىنگليزى - چينى	The Old Man and the Sea نووسىنى Ernest Hemingway (وەرگېر: Zhang Ailing)	ستراتىژىيه كانى وەرگېرانى فېمىنىستى وهك پيشه كى نووسين، ته و اوكارى و دزىنى دهق به كار هىنارون.

Yuan (2016)	هۆشیاری جیندهری له ئه ده بیانی وه رگپراوی مندا لاند	چۆنایه تی Qualita- (tive	ئینگلیزی - چینی	The little Berry له نووسینی J.M Berry (وه رگپرا: Liang)	جیندهری کاراکتهری "پیتەر" له دهقی ئامانجا به ئه نقه ست شاردراوه ته وه. ئه م ته مومژاوییه له جیندهردا په یوه ندی به تیگه یشتی چین بۆ مندا ئی و فیمنیزم له سا لانی ۱۹۲۰ دا هه یه. تیشکده خاته سه ر نه و رۆله ی ناوه رۆکی کلتوری زمانی ئامانج له وه رگپراندا ده یگپیت.
Shuo and Min (2017)	ستراتیژییه کانی وه رگپرا نی فیمنیستی	ئامازه ی پێ نه کراوه	ئینگلیزی - چینی	The Old Man The and the Sea Legend of the Sleepy Hol- low (وه رگپرا: Zhang Ailing)	ستراتیژییه کانی پیشه کی نووسین، ته واوکاری و دزینی دهق به کار هینراون.
Shuo and Min (2017)	ستراتیژییه کانی وه رگپرا نی فیمنیستی	به پرونی ئامازه ی پێ نه کراوه	چینی - ئینگلیزی	The Golden له Canguie نووسینی Eileen Chang	ستراتیژییه کانی وه رگپرا نی فیمنیستی وهک پیشه کی، په راوینز (footnoting)، ته واوکاری و دزینی دهق به کار هینراون.
Raidah (2017)	کاریگه ربی هۆشیاری جیندهری له وه رگپراندا	چۆنایه تی	عه ره بی - ئینگلیزی	کۆمه له یه که له ۱۰ رۆمانی ژنه نووسه ره عه ره به کان که له لایه ن وه رگپرا ژنه وه وه رگپرا ون.	ره گه زی نووسه ر و وه رگپرا کاریگه ربیان له سه ر شیوازی نیشاندانی ژنه عه ره به کان نه بووه.
Allam (2018)	ستراتیژییه کانی وه رگپرا نی فیمنیستی	چۆنایه تی	عه ره بی - ئینگلیزی	Professor Ha- naa Reem Bas- siouney (وه رگپرا: Laila Helmy)	دهقی ئامانج "به شیوازی ژنانه مامه له ی له که ئ کراوه" له رنکه ی پیشه کی، په راوینز و دزینی دهقه وه بۆ خزمه تی سیاسی مئینه.

Tang (2018)	ئايدىيۇلۇڭزىي وهرگېر و ھۇشيارى جىندەرى	چۇنايهتى	ئىنگلىزى - چىنى	The Joy Luck Club و The Kitch- en God's Wife له نوسىنى Amy Tan	وهرگېر مېنەكان له رېگەى دزىنى دەق و تەواوكارىيەو تىگەيشتى باشتر بۇ بىرۇكە فېمىنىستىيەكانى نوسەرەكە نىشان دەدەن، بە پېچەوانەى نېرنەكان كە زياتر پەنايان بۇ دووبارە نوسىنەو و لابرەن بردووه، له ئەنجامدا وهرگېرەكانىيان له ئىتىكى كلتورى وهرگېران (دلسۆزى) لايانداوه.
Qing Qiu (2019)	كارىگەرى ھۇشيارى جىندەرى له وهرگېرەكاندا	چۇنايهتى	ئىنگلىزى - چىنى	To the Light- house له نوسىنى Virginia Woolf Ma: (وهرگېرەكان: Ainong, Qu (Shijing	شىكرەنەووكە جىاوازىيەكانى نېوان وهرگېرانى نېر و مىن نىشان دەدات كە له ھۇشيارى جىندەرىيانەو سەرچاوهى گرتووه.
Li and Zhang (2019)	ھەلئۇاردنە زمانەوانىيەكانى وهرگېرەكان	ئامازەى پى نەكراوه	ئىنگلىزى - چىنى	Persuasion له Jane Aus- نوسىنى ten (وهرگېرەكان: Sun Zhili, Qiu (Yin	وهرگېرە مېنەكان زياتر رستەى سەرسوپمان، پرسىيارى رەوانبېزى، و پېشەكى و پەراوتىزان بەكار ھېناوه.

<p>Baya (2019)</p>	<p>ئايدىيۇلۇژىيائى وهىرگىپىرەكان</p>	<p>ئامازىهى پىچ نه كراوه</p>	<p>عه رهبى - ئىنگلىزى</p>	<p>Women at Zero Memory و Point of the Flesh</p>	<p>هه تاته وه سفه كانى زىاده پىهوى تىدا كردووه و ستراتىژىيى گه وره كىردنى (amplification) به كار هىناوه بۇ دراماتىزه كىردن و رازى كىردنى خوئنه ر بۇ نه وهى هاوسۆزى پالنه وانه مئىنه كه بىت وهك قورىانىيه ك. به لام سه بارهت به وه رگىپىرانى پۇمانه كهى نه حلام موسسته غانه مى، وه رگىپىرە كه جه ختى له سه ر ناماده بى نپرىنه كردووه ته وه له رنگهى به كار هىنانى هه ندىك زاراوه كه ئامازهن بۇ پىياوه تى، جگه له سىپىنه وهى (omission) هه ندىك وشه و دهسته واژهى ناو پۇمانه كه كه خاوه نى ئامازه و مانا فيمىنىستىيه كان بوون.</p>
<p>Jing-jing (2019)</p>	<p>ئايدىيۇلۇژىيائى وه رگىپىرە</p>	<p>ئامازىهى پىچ نه كراوه</p>	<p>ئىنگلىزى - چىنى</p>	<p>The Old Man and the Sea (وه رگىپىرە: Eileen Chang)</p>	<p>ئايلىن چانگ به ئاگاييه وه هه وئى پاراستى شىوازه رەسه نه كهى داوه، به لام ئاراسته فيمىنىستىيه به هپزه كهى واى لىكردووه به ناناگايى دهنگى ژنان دهرىخات.</p>

Wang, Yu & Chen (2019)	ئايدىيۇلۇژىيە وهرگېر	ئامازەي پې نه كراوه	چىنى - ئىنگىلىزى	Shuihu Zhuan (وهرگېر: Sidney Shapiro)	وهرگېر (سيدنى شەپىرۇ) زۇرۇك له وتنه باوه نه رتنييه كانى دژى ژنانى له ده قى سه رچاوه دا كه م كردووه ته وه.
Hou et al. (2020)	ستراتيژىيە كانى وهرگېر فيمىنىستى	چۇنايه تى Qualita- (tive)	ئىنگىلىزى - چىنى	Emma له نووسىنى Jane Austen (وهرگېرە كان: Zhili, Zhu Qin- gying)	وهرگېر مېينه كه به ئاگايى يان ناناگايى زباتر ستراتىژىيە وهرگېر پانى فيمىنىستى به كار هېناوه به راورد به نېينه كه.
Li (2020)	خودگه رايى وهرگېر + هۇشيارى جىندەرى	ئامازەي پې نه كراوه	ئىنگىلىزى - چىنى	The Color Purple له نووسىنى Alice Walker (وهرگېرە كان: Yang, Tao Tie (Renjing, Tao Tie)	وهرگېر نېينه كه هېچ بايه خىكى به جىندەر نه داوه، به لام وهرگېرە مېينه كه هۇشيارى به كى فيمىنىستى قوولى هه بووه و نادادىيە كانى دژى به ژنانى له وهرگېر انه كه پدا ده رختووه.
Jinga, Lihua (2020)	ستراتيژىيە كانى وهرگېر پانى فيمىنىستى	ئامازەي پې نه كراوه	ئىنگىلىزى - چىنى	Pride and Prej- udice له نووسىنى Jane Austen (وهرگېرە كان: Lei, Sun Zhili (Limei, Sun Zhili)	وهرگېر مېينه كه كاراكتە رە كانى هونه ريتىر و زىندووتر كردووه و بىرۇكه فيمىنىستىيە كانى گواستووه ته وه. هه رىپۆيه به ئاگايى وهرگېرە كه دەر بارە فيمىنىزم كارىگەرى له سەر پىرۇسە وهرگېر انه كه كردووه.

Meng (2020)	دووباره بونیاتنانه وهی جیندهر له وهرگیپانی ئینگلیزیدا	چۆنایه تی	چیئی - ئینگلیزی	Leaden Wings له نووسینی Zhang Gladys (وهرگیپ: Jie (Yang	شیکردنه وه دهقی و پاراده قییه کان) دژیه ریبهک (par- adox) نیشان دهدهن — که بریتیه له بوونی گوتاری فیمنیستی و سیکسیزمی زمانهوانی (linguistic sexism) پیکه وه له ناو وهرگیپانه که دا. له کاتیکیدا گوتاری فیمنیستی له ههر دوو پاراده قه کاندایا (واته پیشه کی، پاشکۆ، و لیستی کاراکته ره کان) و ناو خودی دهقه که شدا به روونی دهبیرت، به لام نهو سیکسیزمی له ناو زمانی ئینگلیزیدا رهگی داکوتاوه، له ریگهی به کارهینانی زاراه گشتیه نیرینه کانی وهک پیاو/پیاوان (man/men) بو ههر دوو ره گهز، و به کارهینانی زاراوه مندا لانهی «کچ/کچان» (girl/girls) بو ناماژدهان به ژنی پیگه یشتوو، ریگهی خوی بو ناو وهرگیپانه که دۆزیوته وه.
Shaheen et al. (2021)	بونیاتنانی ناسنامه	چۆنایه تی	ئوردوو - ئینگلیزی	The Dancing Girls of Lahore له نووسینی Louise Brown (وهرگیپ: (Naeem Tariq	پیگهی وهرگیپ له هه لباردنه ریزمانی و وشه ییه کانیدا له کاتی وهرگیپاندا رهنگی داوه ته وه.

Mingli (2021)	كارىگەرى پىگەي ئايدىيۇلۇزىي وەرگىزەكان	چۇنايەتى Qualita-) (tive	ئىنگلىزى - چىنى	To the Light- house لە نووسىنى Virginia Woolf Qu (وەرگىزەكان: Shijing, Ma (Ainong	<p>به پەپرە و كوردنى ئايدىيۇلۇزىي پياوسالارىي باو سەبارەت به رۇئى ژنان لە كۆمەلگەدا، "كو" كاراكتەرى خاتوو رامسىي وەك ژنىكى نموونەيى و بىخەوشى سەردەمى فېكتۇرىيى نیشان داو، كە ئەمەش لە گەل ياسا و رېساکانى پلەبەندىي كۆمەلەيەتى بۇ ژنانى چىنى لە و سەردەمەدا گونجاو بوو. لە بەرامبەردا، "ما" لە ژنر بارودۇ خىكى سۇسىيۇ-پۆلەتىكى فېمىنىستىيدا وەرگىزەكانە كەي ئەنجام داو، كاتىك جوولانەوەي پزگاربخوازىي ژنان لە چىن لە پەرەسەندىدا بوو. پىي واىە ئەو دەقە وەرگىزەكانە لە ژنر كارىگەرىي هۆشيارىي جىندەرىدا دروست كىردوو، بەلام برىوا و چەمكە فېمىنىستىيەكانى خۆي بە شىوہيەكى ناراستەوخۇ لە نىوان دېرەكاندا دەررىبوو.</p>
------------------	---	--------------------------------	--------------------	--	--

وانگ، يو و چن (Wang, Yu & Chen, ۲۰۱۹) شىكردەنەوہيان بۇ كارەكەي شەپىرۇ كىردوو كە يەككە لە رۇمانە كلاسىكىيە چىنىيەكانى بە ناوى Shuihu Zhuan بۇ ئىنگلىزى وەرگىزەكانە. وەرگىزەكانە ئەو دەخاتە روو كە چۇن هۆشيارىي جىندەرى لە پرۇسەي وەرگىزەكاندا كارى كىردوو، چونكە وەرگىزەكانەندىك لەو وىنە باوہ نەرتىيانەي دۇ بە ژنان كە لە دەقى سەرچاوەدا (ST) هەبوون، كەم كىردووہتەوہ. ئەمە نموونەيەكە

بۆ وهرگېرانی ته نه يه ک وهرگېر، به لام زۆربه ي کات، نه و توږينه وه هه لېژېردراوانه ي که به راوردکاريين (به راوردکردني وهرگېرانی وهرگېر نېر و مييه کان) زۆرتر له چوارچيويه پارادايمه چۆنايه تيبه کاندئا نه نجام دراون. هسينگ (Hsing, ۲۰۱۱) کاری له سه ر وهرگېرانه چينييه کانی نه ده بياتی مندالان کردوه که به زمانی ئينگليزي نووسراون، و ليکۆلينه وه ي له وه کردوه که چۆن جياوازي جينده ربي نووسه ر و وهرگېر په کان کاریگه ريبان له سه ر پرۆسه ي وهرگېران هه بووه. له م توږينه وه يه دا، هسينگ گه يشتووه ته نه و نه نجامه ي که وهرگېر ميينه کان ده ستيوهر دانيان له نامازه کولتور ييه کاندئا کردوه و ناسنامه ي تايبه تي خويان به ره م هيئاوه. به پيچه وانه وه، وهرگېر نېرينه کان گۆشه نيگايه کيان بونييات ناوه که له سه ر حيسابی ژنان بووه؛ نه مه ش له رنځه ي به کارهينانی زمانیکه وه که به هيژتر و هيژشبه رانه تر بووه، و دهنگی ژنانيان بيده نگ کردوه و به مه ش ژنانيان وه ک نادیار نيشان داوه.

نه م شیکردنه وه يه گوزارشت له و مشتومرانه ده کات که سپينده ر (Spender, ۱۹۸۰) پيشکه شي کردوه: «ژنان ناچار ده کړن نه زموني خويان بينن و ده سه لاتی نېرينه له دیدگايه کی نېرينه وه په وا بکه ن، نه ويش له رنځه ي زمانیکه وه که له لايه ن پياوانه وه شيوه ي پيدراوه و کۆنترۆل کراوه» (۱۶۴). به هه مان شيوه، لي (Li, ۲۰۲۰) ليکۆلينه وه ي له کاریگه ربي جينده ر له سه ر وهرگېران کردوه له وهرگېرانه چينييه کانی پرۆمانی The Color Purple له نووسيني نه ليس واکه ر؛ نه مه ش له رنځه ي به راوردکردني وهرگېرانی وهرگېر نېر و وهرگېر نېکی م. گه يشتووه ته نه و نه نجامه ي که وهرگېر نېرينه که هيچ بايه خيکی به رچاوی به جينده ر نه داوه، له کاتيکدا وهرگېر ميينه که هۆشيار ييه کی فيمينيستي به هيژتری هه بووه و باشت تر توانيو يه تي هه سه ته ناوه کيه کانی ميينه بگوازېته وه.

جگه له وه ش، جياوازيه جينده ر ييه کان له وهرگېرانی بيگانه بووني ميينه (fe-male alienation) له ده قدا ليکۆلينه وه يان ليکراوه. تانگ (Tang, ۲۰۱۸) به وهرگرتنی وهرگېرانه چينييه کانی وهرگېر نېر و مييه کان گه يشته نه و نه نجامه ي که وهرگېر ميينه کان، به ناگه ينانه وه ي ژنانيان گه وره تر کردوه و هاوکات دیدگا فيمينيستييه کانيان پاراستوه، له کاتيکدا وهرگېر نېرينه کان نه و ده رپريانه ي ده ق سهرچاوه يان (ST) په راندوه که نامازه بوون بۆ به هه ستانه وه ي ژنان. نه مه نامازه بۆ دوو شت ده کات: يان نه وه تا تيگه يان دنيان بۆ هه ستانه وه ي ژنان نه بووه يان به نه نقه ست بيروکه فيمينيستييه کانيان فه رامۆش کردوه. که واته، گه يشته نه و نه نجامه ي که «هه لويستی وهرگېر نېکی نېر به رامبه ر به هه ستانه وه ي ژنان، گوزارشت

له پروانگه یه کی نۆرینه- چه ق دهکات که دهره نجامی بارگاویبوونی جینده ریبانه له ژیر کاربگه ریبی کولتووری پیاوسالاری چینی و که می زانیاری دهره ریهی فیمنیزم» (۱۷۸).

خشته ی ۳. دۆزینه وه جۆراوجۆره کانی ئەو توئینه وانە ی که تیۆری وه رگپراپی فیمنیستیپان جیبه جی کردوه.

نوسه ران وسال	توهه ر (-Fo) (cus)	میتۆدۆلۆژیای توئینه وه	زمانی سه رچاوه - زمانی نامانج (SL-TL)	رۆمان/هکان و وه رگپره کان	دۆزینه وه کان (Findings)
Jinhua Li (2007)	گونجانندی فیله ی نیونه ته وه یی	به پروونی نامازه ی پێ نه کراوه	چینی - ئینگلیزی	Brief einer un- bekannten Stefan نووسینی Zweig.	رپبازی «گونجانندن وهک وه رگپران» (Adaptation) (as translation نامرانیکی به سووده بۆ توئینه وه کولتوورییه فیمنیستیپه کان له نیوان داینامیکی رۆژه لات و رۆژئاوادا.
Yan Li (2010)	ویناکردنی جهسته ی مئینه له دهقی نامانجدا	نامازه ی پێ نه کراوه	چینی - ئینگلیزی + چینی	Jinsuo ji له نووسینی ئایلین چانگ - وه رگپراپی خودی (Self-transla- tion).	جهسته ی مئینه، وهک له چوار وه رگپراپی جیاوازی ئه م چیرۆکه دا بونیات نراوه، له هه مان کاتدا زیندانیکردن و به رگری به رامبه ر به بنه ما جوانکاریه کانی چینی و رۆژئاوا یی نیشان ده دات.

Wu (2013)	گونجانندنی فیلم	ناماژهی پین نه کراوه	ئینگلیزی	گونجانندنی فیلمه کانی ئانگ لی بو Sense and Sensibility جهین ئۆستن.	رهگهزی نیر هه ژمونی به سهر دهر پینه زمانه وانیه کان و نۆرمه کانی وه رگپراندا هه بووه
Ke Feng (2010)	به راورد کردنی فیلمینی رۆژه لاتنی و فیلمینی لیبرائی باوی رۆژناوایی	ناماژهی پین نه کراوه	چینی - ئینگلیزی	The Lost Daughter Of Happiness له (Fusang) نوو سینیی Geling Yan.	ئه م وتاره ته نها رهنگدانه وهی توئینه وه وهی کی وه رگپراننی جینه دی نییه، به لکو باس له هه ژمونی کولتووری ده کات که له دهقی نامانجا (TT) سه پیتر اوه.
Mei (2019)	رۆژی پۆشاک؛ به ره مهینان، ماددییهت و میژوو له ناوه رۆکی دوو وه رگپراننی ئینگلیزی رۆمانه که	ناماژهی پین نه کراوه	هایتی - ئینگلیزی	La danse sur le volcan له (1957) Marie Chauvet.	پراکتیکی وه رگپراننی ئه ده بی فیلمینیستی نۆنه ته وه بی پیوستی به تیوه کلانیکی به رده وام هه یه له گه ل ژیانی ماددی و خه یالکراوی کارا کته ره کان، به تاییه تی شیوازه کانی فاشن وهک له چک و عهزی.

جینگا و لهوا (Jinga and Lihua، ۲۰۲۰) شیکردنه وه یان بو وه رگپراننی ئینگلیزی-چینی
رۆمانی Pride and Prejudice کردوه که له لایهن وه رگپرانکی مینه لی لیمی (Li Limei)
و وه رگپرانکی نیرینه سون ژیلی (Sun Zhili) ئه نجام درابوو، و گه یشتنه ئه و ئه نجامه ی
که وه رگپره مینه که هۆشیارییه کی فیلمینیستی زیاتری له چالاکی وه رگپراننه که یدا
نیشان داوه. جگه له وهش، هه ندیک توئینه وه هه ن که ته نیا شیکردنه وه یان بو

ئەو ەردوو ەردگپړانی ەردگپړە نېرینه کان لە ەردگپړانی مېینه کان جیاوازه لە پروی ەه لېژاردنه زمانهوانییه کانه. لی و ژانگ (Li and Zhang، ۲۰۱۹) کۆمه له ەردگپړانیکی ئینگلیزی بۆ چینی رۆمانی Persuasion ی جەین ئۆستیان ەه لېژارد، و گە یشتنه ئەو ئەنجامه ی که ەردگپړە مېینه که زیاتر پسته ی سەر سوپمان، پرسیاری رەوانی پێژی، وشە و دەسته واژه دووبارە بوو کان، پەراویز و پاشکۆ بە کار ەیناوه بەراورد بە ەردگپړە نېرینه که. زۆر بە ی توئینە ە کان تیشکیان خستوو ەتە سەر جیاوازیه کانی نیوان ەردگپړانی نېر و م، بە لام تەنھا یە ک توئینە ە دۆزرایه ەو که تیشکی خستوو ە سەر لایەنە هاوشیو ە کانی ەردگپړانە کانیان. موقه دەس (Moghaddas، ۲۰۱۳) ەردگپړانی ئینگلیزی بۆ فارسی رۆمانه کانی ەردگرتوو ە و کاریگەری جیندەری ەردگپړی لە سەر دروستی ەردگپړان لیکۆلئو ەتە ەو بۆ ئەو ە ی بزانی ت نایا جیاوازیه کی گە وره لە نیوان ەردگپړانی ەردگپړە نېر و م ییە کاندە ە یە، و ە ی جیاوازیه کی بەرچاوی لە نیوان ەردوو ەردگپړانە کە دا نە دۆزیو ەتە ەو سە بارەت بە دروستی ەردگپړان. ئەم توئینە وانە لیکۆلئینە ە یان لە کاریگەری ەوشیاری جیندەری لە رۆمانە ەردگپړا ە کاندە کردوو ە. سەرەپای ئەو ەش، کاریگەری نایدیۆلۆژیای ەردگپړ لە سەر چالاکی ەردگپړان یە کیک بوو ە لە تەو ەر سەرەکی و گرنگە کانی توئینە ەو که لە توئینە ەو کانی فیمینیزم و ەردگپړانی رۆماندە دۆزرا ەتە ەو. بۆ نمونە، شاھین و ھاوکارانی (Shaheen et al، ۲۰۲۱) لیکۆلئینە ە یان لە پینگە ی نایدیۆلۆژیای ەردگپړ لە ەردگپړانی ئوردوو بۆ رۆمانی The dancing girls of Lahore دی لویز براون کردوو ە که لە لایەن دکتۆر نایم تارق ئەنجام درا ە و گە یشتوو ەتە ئەو ئەنجامه ی که پینگە ی نایدیۆلۆژیای ەردگپړە نېرینه که لە ەه لېژاردنه رېزمانی و وشە ییە کانی چالاکی ەردگپړانە کە یدا رەنگی دا ەتە ەو، و بە مەش پەردە ی لە سەر بونیاتی پیاو سالاری کۆمە لگە ی پاکستانی لادا ە. ئەمە شیکردنە ەوی ەردگپړانی تەنھا یە ک رۆمانی ەه لېژاردرا ەو. بە لام زۆر بە ی ئەو توئینە وانە ی لیکۆلئینە ەو لە کاریگەری نایدیۆلۆژیای جیندەری لە سەر پرۆسە ی ەردگپړان دە کەن، توئینە ەوی بەراورد کاریین، و گە یشتوو ەتە ئەو ئەنجامه ی که زۆر بە ی کات ەردگپړە مېینه کان نایدیۆلۆژیای فیمینستییان نیشان دا ە و ەردگپړە نېرینه کانی ش خا ەن نایدیۆلۆژیای نا فیمینستی بوون. بۆ نمونە، مینگلی (Mingli، ۲۰۲۱) لیکۆلئینە ەوی لە کاریگەری پینگە ی نایدیۆلۆژیای ەردگپړە کان لە ەردگپړانی ئینگلیزی بۆ چینی رۆمانی To the Lighthouse کردوو ە که لە لایەن یە ک ەردگپړی نېر کو شیجینگ و یە ک ەردگپړی م مە نانیۆنگ ئەنجام درا ە، و گە یشتوو ەتە ئەو ئەنجامه ی که «کو» کارا کتەری مېینه ی ە ک ژنیکی فیکتوریای نمونە یی و بېخەوش نیشان دا ە، که

له گه‌ل نۆرمه کۆمه‌لایه‌تیه‌یه پله‌به‌ندییه‌کانی ژنانی چینی له‌و سه‌رده‌مه‌دا ده‌گونجیت. له کاتی‌کدا، «ما» له‌ژێر سیناریۆیه‌کی فی‌مینیستی سۆسیۆ-پۆله‌تیکی وه‌رگێرانی کردووه کاتیک جولانه‌وه‌ی رزگاربخوازی ژنان له‌ چین له‌ گه‌شه‌کردندا بوو. وای بۆ ده‌چیت که‌ ئه‌و وه‌رگێرانیکی دروست کردووه که‌ له‌ژێر کاریگه‌ری هۆشیاری جێنده‌ریدا بووه، به‌لام ئه‌و برپا و چه‌مکه‌ فی‌مینیستیانه‌ی خۆی به‌ شیوه‌یه‌کی ناراسته‌وخۆ له‌ نیوان دێره‌کاندا ده‌برپوه. جگه‌ له‌وه‌ش، مۆدریا (Modrea، ۲۰۰۵) شیکردنه‌وه‌ی بۆ وه‌رگێرانی ئیسپانی بۆ ئینگلیزی و ئیسپانی بۆ فه‌ره‌نسییه‌کانی رۆمانی Tres Tristes Tigres گیه‌رمۆ کابریا ئینفانتی کردووه به‌ سه‌یرکردنی ئه‌وه‌ی چۆن ئایدیۆلۆژیای وه‌رگێره‌کان له‌م وه‌رگێرانه‌دا ده‌برپه‌راون و پێداچوونه‌وه‌ی بۆ ره‌نگدانه‌وه‌ی ئایدیۆلۆژیای فی‌مینیستی له‌ وه‌رگێرانی لیفاین کردووه، و چه‌ند گۆرانکارییه‌کی که‌م و وه‌رگێرانی راسته‌وخۆی له‌ وه‌رگێرانه‌که‌ی بی‌نسوساندا بینووه. به‌هه‌مان شیوه، له‌ وه‌رگێرانی ئینگلیزی بۆ فارسی رۆمانی فی‌رجینیا وۆلف Mrs. Dalloway (۱۹۲۵)، محه‌مه‌دی (Mohammadi، ۲۰۱۴) گه‌یشته‌ ئه‌و ئه‌نجامه‌ی که‌ وه‌رگێره‌ نێرینه‌که‌ داروش زیاتر وشه‌ی ده‌ستکاریکراوی و هه‌لبژاردنی نه‌رێنی به‌کارهێناوه له‌ کاتی‌کدا وه‌رگێره‌ میینه‌که‌ تاهیری هه‌لبژاردنی ئه‌رێنی به‌کارهێناوه.

هه‌ندی‌ک توێژینه‌وه‌ ئه‌وه‌شیان بۆ ده‌رکه‌وتووه که‌ ناسنامه‌ی وه‌رگێره‌ وه‌ک فی‌مینیست کاریگه‌ری له‌ سه‌ر پرۆسه‌ی وه‌رگێرانی ره‌گه‌ز یان ناسنامه‌ی جێنده‌ری وه‌رگێره‌ هه‌یه. بۆ نمونه، بایا (Baya، ۲۰۱۹) دوو به‌ره‌مه‌ی عه‌ره‌بی وه‌رگرتووه: Women at Zero Point له‌ نووسینی نه‌وال سه‌عداوی و Memory of the Flesh له‌ نووسینی ئه‌حلام موسته‌غانه‌می، له‌گه‌ل وه‌رگێرانه‌ ئینگلیزییه‌کانیان که‌ له‌ لایه‌ن هه‌تاته‌ (نێر) و پافیل کۆهین (نێر) ئه‌نجام درابوون. شیکردنه‌وه‌ی یه‌که‌م وه‌رگێرانه‌ له‌ لایه‌ن هه‌تاته‌ نیشانی‌دا که‌ بیرۆکه‌ی فی‌مینیستی له‌ وه‌رگێرانه‌که‌دا هه‌بووه، چونکه‌ ئه‌و ستراتیژی زمانه‌وانی به‌کارهێناوه بۆ چه‌قخسته‌ سه‌ر گۆشه‌نیگای ژنه‌ پالنه‌وانه‌که‌. به‌ پێچه‌وانه‌وه، پافیل کۆهین جه‌ختی له‌ سه‌ر ناماده‌ی نێرینه‌ کردووه‌ته‌وه له‌ رێگه‌ی به‌کارهێنانه‌ی ئه‌و زاراوانه‌ی که‌ واتای نێرینه‌یان تێدا‌یه.

۴.۱.۱. ستراتیژییه‌کانی وه‌رگێرانی فی‌مینیستی له‌ رۆمانه‌ وه‌رگێرانه‌وه‌کاندا

ستراتیژییه‌کانی پێشه‌کی نووسین، ته‌واوکاری و دزینی ده‌ق له‌ ناو پۆلینه‌کانی ستراتیژی وه‌رگێرانه‌دا جێ ده‌گرن و ده‌گه‌رپنه‌وه‌ بۆ فلۆتۆ (Flotow، ۱۹۹۱)، که‌ به‌ وردی رۆونی کردووه‌ته‌وه چۆن وه‌رگێره‌ فی‌مینیسته‌کان له‌ وه‌رگێرانه‌دا به‌ کاریان

دههین بۆ نیشاناندانی ئامادهی کارای مینه. وهرگپره فیمنیستهکان پیشهکی له پرۆسهی «بهژنانه کردنی دهق» بهکاردههین. ستراتژیی دزینی دهق بهستراوتهوه بهو دهستکارییه زمانهوانیهی که وهرگپره فیمنیستهکان ئه نجامی دهدهن کاتیک دهق ئه سلی له گهڵ فیمنیزمدا ناگونجیت. ستراتژیی دزینی دهق بهستراوتهوه بهو دهستکارییهی وهرگپره فیمنیستهکان تیدا ئه و دیدگایانه بهکاردههین که خویان برپایان پیهتی نهک ئه وهی له دهقه که دا ههیه. ئه م ستراتژییهکانی وهرگپران له چه نندین توئینه وهدا دهبارهی وهرگپران فیمنیستی لیکۆئینه وهیان لیکراوه. بۆ نمونه، شو و مین (Shuo and Min, ۲۰۱۷) شیکردنه وهیان بۆ بهکارهینانی ئه م ستراتژییهکانه کردوه له وهرگپران ئینگلیزی-چینی خۆبه خۆی ئایلین چانگ بۆ رۆمانی The Golden Cangue و چه نندین ستراتژیی وهرگپران فیمنیستییان دۆزیوه ته وه: وهک پیشهکی، پهراویز، تهواوکاری و دزینی دهق. جین-جینگ (Jing – Jing, ۲۰۱۹) هه مان ستراتژییهکانی پیشهکی و دزینی دهق بهکارهیناوه له رنکهی شیکردنه وهی وهرگپران ئینگلیزی بۆ چینی رۆمانی هیمینگوای The Old Man and the Sea که له لایه ن ئایلین چانگه وه ئه نجام دراوه. به هه مان شیوه، چین و چین (Chen and Chen, ۲۰۱۶) ستراتژییهکانی تهواوکاری، پیشهکی و دزینی دهقیان بهکارهیناوه. سه ره پای ئه وهش، زۆریه ی توئینه وهکان ئامازه یان به وه کردوه که بهکارهینانی بهراوردکاریانه ی ستراتژییهکانی وهرگپران فیمنیستی له نیوان وهرگپره نیر و مییهکاندا لیکۆئینه وهی تیدا کراوه. هو، سون و لی (Hou, Sun and Li, ۲۰۲۰) شیکردنه وهیان بۆ وهرگپران ئینگلیزی بۆ چینی رۆمانی Emma جیهین ئۆستن کردوه که له لایه ن یهک وهرگپری نیر سه ن ژیلی و یهک وهرگپری مژ ژوو کوینگین ئه نجام دراوه، و بۆیان ده رکه وتوو که وهرگپره مینه که زیاتر ستراتژییهکانی وهرگپران فیمنیستی به کارهیناوه بهراورد به وهرگپره نیرینه که. به هه مان شیوه، کینگ کیو (Qing Qiu, ۲۰۱۹) شیکردنه وهی بۆ وهرگپرانه چینیهکانی وهرگپره نیر و مییهکان بۆ رۆمانی فیچینیا وۆلف -To the Light house کردوه و گه یشتوو ته ئه و نه نجامه ی که وهرگپره مینه که زیاتر هه ستیار بووه له وهرگرتنی په فتار و دهرووناسی جیاوازی کاراکته ره وهرگپردراوهکان، و زیاتر ستراتژییهکانی دزینی دهق و تهواوکاری بهکارهیناوه.

۴.۲. گواسته وهی زمانی جینه ده ی له رۆمانه وهرگپردراوهکاندا

پالیزیک (Palezek, ۲۰۱۰) شیکردنه وهی بۆ وهرگپران پۆلهندی-ئینگلیزی رۆمانی تۆکارچوک Dom dzienny domnocny کردوه که له لایه ن ئه نتۆنیا لۆیده وه

ئەنجام دراوه و پەرخنەى لە وەرگىزپرانە ئىنگلىزىيەكە گرتووه بەوھى زۆربەى ئەو كايە زمانهوانىيەنەى تىدا نىيە كە تۆكارچوك بە زمانى جىندەرى ئەنجامىداون بۆ پروبەروبوونەوھى بونىياتى پياوسالارى لە زمانى پۆلەندى پەسەندا. پالېزىك گەيشتە ئەو ئەنجامەى كە ھەرچەندە پىزمانى زمانى ئىنگلىزى پەگەزى تىدا نىيە، بەلام بېبەش نىيە لە بونىياتە پياوسالارىيە ھاوشىوھەكان. بەم شىوھە، ئەو دانى بەوھدا نا كە گواستەوھى چەمكە زمانهوانىيە جىندەرىيەكان لە دەقى سەرچاوهوھ (ST) بۆ دەقى ئامانج (TT) قورسە، بەلام مەھال نىيە. بە ھەمان شىوھ، مېلېتېچ (Mileitch)، (۲۰۱۲) وەرگىزپرانى ئىسپانى بۆ ئىنگلىزىيە (كە لەلایەن توپزەر خۆبەوھ ئەنجام دراوه) پۆمانىكى فەنزويلې ئىسحاق چۆكرۆنى ھەلپزاردووه كە بە ئىسپانى ناوئىشانەكەى Pronombres Personales بوو. گىفتوگۆى شىكرەنەوھكەى خولايەوھ دەورى دەستىوھردانەكانى وەرگىزپرانەكەى خۆى سەبارەت بە جياوازيەكانى پەگەزى پىزمانى لە نيوان ھەردوو زمانەكەدا. ئەو دەلېت پۆمانەكە چەندىن ئالېنگارى بۆ وەرگىزپران ھەبووھ لە پرووى نىشانەكردنى جىندەرىوھ، و ئەمانە زۆربەى كات لە كاتى وەرگىزپران بۆ سەر زمانىكى تر لە دىدگايەكى نەرىتېيەوھ بە نادىارى دەمىننەوھ. ئەو دانى بەوھدا نا كە وەك وەرگىزپران دەستىوھردانى كردووه «بۆ نىشاندانى ئەو بابەتانەى پەيوھستەن بە جىندەرى لە دەقەكەدا» (۱).

فېمىنىزم لە ئىسپانىدا چەندىن ئالېنگارى دروست دەكات كاتېك دەقە ئىسپانىيەكە دەگوازىتەوھ بۆ زمانى ئىنگلىزى، كە زمانىكە پەگەزى پىزمانى بەكارناھىت، و ئەمەش دەبېتە ھۆى دروستبوونى واتاى جياواز لە ئىنگلىزىدا. ئەو زىادى كرد كە «من جىناوھەكانم تەنھا وەك خۆيان وەرنەگىزپراوھ بەلكو دەستىوھردانم كردووه بۆ نىشانەكردنى پەگەزى تايبەتى جىناوھەكان (كە ئەگەرنا لە زۆربەى جىناوھە ئىنگلىزىيەكاندا بە نادىارى دەمىننەوھ، وەك nosotras، nosotros لە ئىسپانىدا كە ھەردووكيان بە واتاى «ئىمە» دىن، يان ella، ellos لە ئىسپانىدا، و ھى تر) بۆ جەختكردنەوھ لەسەر ئەو بابەتە جىندەرىيەنەى لە دەقەكەدا ئامادەن و ھەست دەكەم پېكەوھ جەخت لەسەر ئەو دەكەنەوھ كە مرۆف و پىزمان يەكەدەگرن. ئەمانە ديارترىن دەستىوھردانەكانى من لە دەقەكەدا» (۷۲).

گىفتوگۆى سەررەوھ ئەوھ دەردەخات كە توپزىنەوھ ئەنجامدراوھەكان زۆربەيان بەراوردكارىن (بەراوردكردنى كارەكانى وەرگىزپران و مېيەكان)، و توپزەرەكان زۆرتر ئەو پۆمانانەيان شىكار كردووه كە پىشتەر وەك فېمىنىست ناسراون (وەك The Joy Unaccustomed Earth، Pride and Prejudice، Luck Club و ھى تر) لەگەل چەند

رۆمانیکی نا-فیئینیستی یان ئەوانه‌ی به ئاشکرا دژ-ژنن (وهك Shuihu Zhuan و The Old Man and the Sea). ئەوان تیشکیان خستووته سەر ئەوه‌ی که هۆشیاری جێنده‌ری و پینگە‌ی ئایدیۆلۆژی وەرگێڕ کاربگه‌ریان له‌سەر پڕۆسه‌ی وەرگێڕان هه‌یه، و زۆربه‌ی کات وەرگێڕه‌ مێینه‌کان ئەو ستراتژیانه‌ی وەرگێڕانی فیئینیستیان به‌کار هێناوه که له‌لایه‌ن فلۆتۆ (Flotow، ۱۹۹۱) دیاریکراون. سهره‌پای ئەوه‌ش، پرسى گواستنه‌وه‌ی په‌گه‌زی رۆمانی له‌ ده‌قی نامانجدا (TT) به‌ هه‌مان شیوه‌ له‌لایه‌ن وەرگێڕه‌ فیئینیسته‌کانه‌وه به‌ جیدی وەرگێراوه. جگه‌ له‌م توێژینه‌وانه، هه‌ندیك دۆزینه‌وه‌ی تری جۆراوجۆریش هه‌ن که تیشك ده‌خه‌نه سەر ئەو رینگایانه‌ی تیۆری وەرگێڕانی فیئینیستی تیاندان بۆ شیکردنه‌وه‌ی رۆمانه‌ وەرگێڕدراوه‌کان به‌کار هاتوو (سه‌یری خشته‌ی ۳ بکه).

ئەو توێژینه‌وانه‌ی له‌ سه‌روه‌ه ئاماژه‌یان پیکرا، باس له‌وه‌ش ده‌کهن که تیۆری وەرگێڕانی فیئینیستی له‌ گونجاندى فیلمه‌کان، ویناکردنى جه‌سته‌ی مێینه‌ له‌ ده‌قی نامانجدا (TT/s)، و به‌راوردکردنى نیوان فیئینیزمی رۆژه‌لاتی و فیئینیزمی لیبرالی باوی رۆژئاوایدا جیبه‌جی کراوه، له‌ پال چه‌ندین دۆزینه‌وه‌ی تردا. به‌لام، ئەمانه‌ له‌ ده‌ره‌وه‌ی مه‌ودای ئەم توێژینه‌وه‌یه‌ی ئیستادان.

۵. کۆتایی و نه‌تجام

به‌ کورتی، ئەم توێژینه‌وه‌یه‌ پێداچوونه‌وه‌یه‌کی سیستematیکی سه‌ره‌تایی پێشکەش کرد سه‌باره‌ت به‌ یه‌کتەرپینی نیوان فیئینیزم و وەرگێڕانی رۆمان. ئەمه‌ توێژینه‌وه‌یه‌کی گرنگه‌ بۆ ئەو که‌سانه‌ی له‌ ناو پارادایمی وەرگێڕانی فیئینیسیدا کار ده‌کهن و وه‌ک ده‌سپێکیک خزمه‌ت ده‌کات بۆ تیگه‌یشتن له‌ گۆشه‌نیگا توێژینه‌وه‌یه‌کانی سه‌ر فیئینیزم و وەرگێڕانی رۆمانه‌ جیبه‌جی‌کراو و لیکۆلینه‌وه‌کراوه‌کان. سهره‌پای ئەوه‌ش، تیگه‌یشتنیک ده‌رباره‌ی چوارچۆیه‌ی توێژینه‌وه‌کان (زمانه‌کان، رۆمانه‌کان، لایه‌نه‌ لیکۆلینه‌وه‌ لیکراوه‌کان) له‌ توێژینه‌وه‌ هه‌ل‌بژێردراوه‌کاندا دا‌بین ده‌کات و بنه‌مایه‌کی دروست بۆ توێژینه‌وه‌ی زیاتر له‌ سه‌ر ئەم بابته‌ ده‌خاته‌ روو. له‌ سه‌ر بنه‌مای دۆزینه‌وه‌کانی ناو ئەو توێژینه‌وانه‌ی لیکۆلینه‌وه‌یان لیکراوه‌ ئەم پێداویستیانه‌ی خواره‌وه‌ بۆ توێژینه‌وه‌ی داها‌توو ده‌رکه‌وتوون:

۱. پپووستی به‌ به‌کارهێنانی نامرازه‌ پشت‌به‌ستوووه‌کان به‌ کۆرپه‌س (corpus-based tools): له‌ ئیستادا، توێژینه‌وه‌ی زۆر که‌م به‌ پشت‌به‌ستن به‌ کۆرپه‌س له‌م بواره‌دا هه‌ن. بۆ نمونه‌، باتیی و هاوکارانی (Bateni et al، ۲۰۱۳) توێژینه‌وه‌یه‌کی پشت‌به‌ستوو

به كۆرپه سيان له سهر رۆمانه وهرگپرارهكان ئه نجامداوه. ئه م رېبازه ئه مپۆ بۆ پيداچوونه وهى سيستماتيكي توپژينه وه زمانه وانىيه كان باوه. كه واته، پيوستىيه ك ههيه بۆ ئه نجامدانى توپژينه وه به به كارهينانى ئامرازه كانى شيكردنه وهى كۆرپه س، چونكه ده كرىت شيوازه زمانه وانىيه سيستماتيكه كان له ناو رۆمانه وهرگپراره كاندا ناشكرا بكه ن.

۲. پيوسته پشكنىي كاره وهرگپرارهكان به زمانه كانى تر بكرىت: زۆربه ي ئه و توپژينه وانى كه شيكردنه وهيان بۆ رۆمانه وهرگپرارهكان كردووه، وهرگپرانى ئينگليزى-چينى و به پيچه وانه له خۆده گرىت. پيوستىيه ك ههيه بۆ پشكنىي كاره وهرگپرارهكانى خيزانه زمانه وانىيه كانى ترى ناوچه جياوازه كانى جهمان له ديدگاي توپژينه وه كانى وهرگپرانى فيمينىستىيه وه. به م شيويه، وئنه يه كى گشتگيرتر دهرباره ي ئه و بابته تانه ي ليكۆلئينه وهيان لى ده كرىت (بۆ نموونه، پرسى وهرگپرانا له/بۆ ناو زمانى جيندهرى) ده كرىت له ناو چوارچيوه زمانه وانى و كولتورىيه جوراوجوره كاندا بخريته رۆو.

۳. پيوستى به ئه نجامدانى به راوردكارى له نيوان ديدگايى رۆژه لآت و رۆژئاوا له وهرگپرانا: زۆربه ي توپژينه وه كان به راوردىان له نيوان وهرگپرانى نير و ميذا كردووه. پيوستىيه ك ههيه بۆ ئه نجامدانى به راوردكارى له نيوان وهرگپرانه فيمينىستىيه كانى رۆژه لآت و رۆژئاوا. كه واته، جياوازي له وهرگپرانا به هوى جياوازي پيگه كولتورى و ديدگاييه كانه وه ده بىت به هه مان شيوه شيكار بكرىت. بۆ نموونه، ئه گهر هه مان كار له لايه ن وهرگپرانه فيمينىسته كانى سهر به كولتوره كانى رۆژه لآت و رۆژئاوا وه ئه نجام بدرىت، رهنگه ديدگا جياوازه كان رهنگدانه وهيان له سهر هه مان پرس له دهقه وهرگپراره كه ياندا هه بىت.

وهرگيپرانى ئەدەبى وہك پەيوەندى زمانىي

■ وهرگيپران: م.ى. شەيما محمد ئەحمەد

- * ماسنەر لە ئەدەبى ئىنگلىزى، زانكۆى سلېمانى .
- * كاندىدى دكتورا لە ئەدەبى ئىنگلىزى، زانكۆى سلېمانى .
- * مامۇسناى بەشى ئىنگلىزى زانكۆى جىهان-سلېمانى

رۆلى سەرەكى وهرگيپر رۆلى پەيوەندىكەرىكە- و رۆلىكى نيوان-كولتورىيەكانە. وهرگيپرانى ئەدەبى زياتر لە ماناى واتاسازى پەيوەندى دەكات. هەر وها چاوه پروان دەكرىت كۆمەلپك تايبەتمەندى ئەدەبى دووبارە بەرھەم پەيترىنەوہ. بنیاتنانەوہى بەھای ئەدەبى و ئەزموونى جوانىناسى دەقى سەرچاوه، بەھۆى وەرئەگيپرانى ئەدەبىيەوہ بە شىوہىەكى بەرچاوه كۆسپى لەسەرە. ئامانجى بنەپەتى وهرگيپران پەيوەندىيە، بەلام لەبەرئەوہى كەوتۆتە ژىر كۆمەلپك سنوورداركردن كە بە شىوہىەكى جددى ئەگەرەكانى پەيوەندىكردن سنووردار دەكەن، وهرگيپران نەكردى ئەدەبى بەردەوام هەرپەشەى رىنگرىكردن لە پەيوەندىيە سەرکەوتووەكان دەكات. بەو پىيەى زۆرچار دەوترىت وهرگيپران پەيامى رەسەن دەگوازىتەوہ بۆ خويئەرى ئامانج، پەيوەندىيەكان كاتىك تىكدەچن كاتىك ئەم هەولە شكست دەھيئىت- كە زۆرتر پروودەدات. وهرگيپرانى ئەدەبى بە مەبەستى چركاندىن و گەياندىن و گەياندىنى زانىارى فرە چىن و ئەو زانىارىيانەى پىكەوہ بەستراون سەبارەت بە دۆخ و كۆمەلگەيەكى دىكە. هەر تىپروانىنىكى يەكپارچەيى بۆ ئەم كەمنەبوونەوہى سروشتىيە لە كارايىيە گشتگىرەكاندا، لەگەل سروشتى وهرگيپرانى ئەدەبىدا ناكۆكە. لە روانگەى پەيوەندىيەوہ، وهرگيپرانى

ئەدەبى ئامانچى پەرەپپىدانى فۆرمى ئالۆزە بۇ باشتر گەياندىن و گەياندىنى بىرۆكە و ھەستەكان، ھەرۈھا پېشكەشكەشكردنى ئاماژەى بارودۇخى بۇ وەرگرتنى وەلامى گونجاو لە خوینەرى ئامانجەو ھاوتەرىب لە گەل وەلامى خوینەرى سەرچاوه. لە ژېر پۇشنايى ئەمەدا، رېكخستى نىوان-كولتورپىيەكان كە بە مەرجى كۆنتىكست پېشېبىنى دەكرېت، بەردەوام پېويستە بۇ ئەوۋى بە شېۋەيەكى لېھاتووانە ئەو رەھەندە ترانز كولتورپىيە بگەيەنېت كە ناوەككىيە لە وەرگېرپانى ئەدەبىدا. زۇرچار وەرگېرپان وەك نامرازىكى پەيوەندى نىوان كولتورەكان يان نىوان كولتورەكان ناودەبىت، بەلام چۆن پەيوەندى وەرگېرپان بە وردى كاردەكات ھېشتا پېويستى بە لېكۆلېنەوۋى زىاترە. ئەم بابەتە ئامانجىەتى ئەم پەيوەندىيە لە چەند لايەنىكى پەيوەندىدارەو بەكۆلېتەو و لەم رۈوۋە جىاوازى بكات لە نىوان پەيوەندىكردن و گەياندىن، دووۋەمىان وەك كىردارىكى باو و بەكارھېنراو لە توئىزىنەوۋەكانى وەرگېرپاندا.

پېشەكى

وەرگېرپان دوو زمان لەخۆدەگرېت بۇ پەيوەندىكردن لەگەل دوو خوینەرى جىاواز. لەوانەيە دوو زمانەكە ھاوشېۋە يان جىاواز بن و لە حالەتى دوايىدا كېشەى پەيوەندىكردن زىاد دەكات. وەرگېرپانى ئەدەبى وەك تۆر و پەيوەندىيەك بۇ دروستكردنى پەيوەندى نىوان زمان و كولتورەكان لە رېنى ناساندنى بېگانە بە خوینەرى ئامانچ. زۇرچار وەرگېرپانى ئەدەبى پالئەنر و دارپۇزراو بۇ ئەوۋى خزمەت بە ئامانچىك يان چەند نامانچىك بكات. بەو پېيەى وەرگېرپانى ئەدەبى ھەرگېز چالاكىەكى بېتاوان نىيە، رەنگە مەبەستى وەرگېر جىاواز بېت لە مەبەستى خودى نووسەرەكە خۆى. پەيوەندى نىوان كولتورەكان ھەولېكى پرا و پرە كە پېويستى بە نىۋەندىگىرى و خۆبەدەستەوۋەدان و دانوستان ھەيە. لەبەرئەوۋى دەقىكى ئەدەبى لە لايەن خوینەرى ئامانجەو بە پاشخانىكى جىاواز لە نەرىتى ئەدەبى و لە روانگەيەكى جىاوازى كولتور و ئايدۇلۇژيا و جوانىناسىيەو پىرۇسېس دەكرېت و بەكاردەھېنرېت، دەقى وەرگېرپان بە شېۋەيەكى جىاواز لېكەدەرتتەوۋە و بەم شېۋەيە ئەزمون دەكرېت، كە ھەموو ئەمانە بەشدارن لە كاركردىنى پەيوەندىكردن. ھۆشيارپىيەكى سەرتاسەرى لە رۇلې جەوھەرى پەيوەندى كارلېككارانە جەخت لەسەر پەيوەندى نىوان كولتورەكان لە وەرگېرپانى ئەدەبىدا دەكاتەوۋە. قىبولكردن ھەمىشە پەيوەندىيەكى نىزىكى بە وەرگېرپانى ئەدەبىيەو ھەبوۋە. تەنبا بابەتى رەچاوكردنى بازىرگانى نىيە بەلكو پىرسى پېگەى ئەدەبى ئايندەيى دەقى وەرگېرپان لە سىستەمى ئامانچىشدايە. وەرگېرپانى ئەدەبى زۇر زىاترە لە ماناسازى

و پېوېسته په چاوی پېوېست بکړیت بۆ دووباره بهرهمېنانه وهی ئه ده بیات، که وهرگرتی کۆتایی دهقی وهرگړپدراو دیاریده کات و ئاگاداری ده کاته وه. چالینجیکی دیکه که پېوېسته ئاماژه ی پېدیریت له رووی په یوه نندیکردنی گونجاو و متمانه پیکراوه وه، نه بوونی جیگره وه یه له وهرگړپرانی ئه ده بیدا. به له بهرچا وگرتی ئه م بابه ته، پېوېسته هه نندیک پرسیری بنه پرتی بخړینه بهر باس، وهک ئه وهی له رووی وهرگړپرانی ئه ده بیه وه چی و چۆن په یوه نندی بکړیت. له وه لآمدانه وهی ئه م پرسیارانه دا، وهرگړپرانی ئه ده بی ده بیټ پیش هه موو شتیک به ده قکردن و دووباره به ده قکردن له خو بگړیت. نیوه نندگیری نیوان کولتوره کان هاوته ریب له گه ل وهرگړپرانی ئه ده بی کارده کات، به بی ئه و نیوه نندگیریه مه حاله مانای ئه ده بی بگه یه نریت. پېوېستی وهرگړپرانی دووباره (هکان) به جوړیک له جوړه کان به هؤی به ستنه وهی که منه بوونه وهی ئه ده بی و ئاماژه ی په یوه نندیداریه وه په وایه، که هه ردو وکیان به سیفته ی جه وه هری وهرگړپرانی ئه ده بی داده نریت.

چی و چۆن په یوه نندی بکړیت؟

وهرگړپران په یوه نندی به بارودؤخی جیگړپکړی و دورخستنه وهی درنژخایه نه وه هه یه که تییدا مانا ده شکیت و ئاماده ده بیټ. وهرگړپرانی ئه ده بی ئه زمونی ئه و که سانه ده گه یه نیت که له کولتوره جیاوازه کانداه ژین به لآم خویندنه وهی ئه ده بیات له کولتوره کانی تره وه په ننگه بیټه هؤی ناروونی مانا و هه لوه شاننده وهی په یوه نندیه کان. پیش هه موو شتیک، په یوه نندیکردن واتای ده سترپاگه یشتنه، که تا پاده یه کی بهرچاو پیشبینی قبولکردن ده کات. پرسیری ئه وهی که چی ده گه یه نریت و چۆن گرنگیه کی په یوه نندیداری هه یه. وا دیاره وهک ئه وهی هه سستی گشتی ده ستیشانی ده کات، وهرگړپرانی ده بیټ مه به سستی نووسه ر بزانیټ تا به دنیاییه وه بزانیټ چی ده گه یه نریت. به لآم نه گه ر وهرگړپرانی هه ولی ته واو بدات بۆ په ننگدانه وهی مه به سستی نووسه ریش، زور دووره له دنیاییه وه که ته نانه ت ده توانریت ئه م مه به سسته ش دنیاییه بکړیته وه. ئه مه ش ته واوی پرؤسه ی په یوه نندیکردن ئالؤزتر ده کات. وهرگړپرانی چی ده گه یه نیت؟ دیکسؤن و بؤرتولسی (۱۹۹۶، ل ۴۰۶) پیمان وایه که "... زورچار ناعه قلانییه یه ک مه به سستی یه کگرتو و بخرینه پال نووسه ری بهرهمیکی ئه ده بی". راستیه که ئه وه یه که زورچار نه ک هه ر ناعه قلانییه به لکو مه حاله به دنیاییه کی مه عقوله وه مه به سستی وردی نووسه ره که دنیاییه بکړیته وه. ئه و گریمانه ی به ربلاوه، به لآم چه واشه کراوه ی مه به سستی نووسه ر، له گه ل واقعی په یوه نندی ئه ده بدا ناکؤکه، که به گوتاری گړپرانه وهی

دیالوگی و پۆلیفۆنی پیناسه ده‌کریت. ئه‌وه‌ی پۆیوسته‌ بخریته ژنر پرسیاره‌وه ئه‌وه‌یه که ئایا لیکدانه‌وه‌یه‌کی مه‌به‌ستدار بۆ په‌یامی مه‌به‌ستدار هه‌یه.

به‌هه‌موو شیوه‌یه‌ک په‌یوه‌ندیکردن پۆیوستی به‌ نیوه‌ندگیه‌ی هه‌یه: مه‌حاله‌ په‌یوه‌ندییه‌کی باش بکریت به‌بێ ئه‌وه‌ی گرنگیه‌کی پۆیوست به‌ وه‌رگرتن بدریٲ. ئه‌مه‌ش به‌ تایبه‌تی کاتیٲک باس له‌ پۆیوستی به‌زاندنی هه‌ردوو سنووری زمانه‌وانی و کولتووری ده‌کریٲ. به‌ ساده‌یی، ناتوانریٲ په‌یوه‌ندیکردن به‌ شتیکی ئاسایی وه‌ریگریٲ ئه‌گه‌ر گواستنه‌وه‌ی ته‌نہا به‌شیکی دیمه‌نیکه‌ له‌ ئه‌سلی دوور بکه‌ونه‌وه. له‌ کاتیٲکدا پوونی لایه‌نیکی گرنگی په‌یوه‌ندیکردنه‌، به‌لام به‌ لانی که‌مه‌وه تاکه‌ لایه‌ن نییه‌ له‌ وه‌رگیٲرانی ئه‌ده‌بیدا. دیاره‌ وه‌رگیٲری ئه‌ده‌بی نه‌ک ته‌نیا له‌گه‌ڵ زانیاریه‌ ماناداریه‌کان به‌لکو له‌گه‌ڵ تایبه‌تمه‌ندییه‌ شیعریه‌کانیشدا ده‌ستوپۆیان ده‌کات. ئه‌گه‌ر بیه‌ویٲ تایبه‌تمه‌ندییه‌ ستایلیستییه‌کان وه‌ک خۆی له‌ وه‌رگیٲراندایه‌ به‌ره‌مه‌پیننیته‌وه، ئه‌وا ده‌بیٲ ژیرخانی په‌یوه‌ندیکردن دامه‌زریٲ بۆ ئه‌وه‌ی نوینه‌رایه‌تی پرپی رنژیه‌یی مانا بکات. له‌م پروانگه‌یه‌وه، خه‌می سه‌ره‌کی په‌یوه‌ندیکردن په‌یوه‌سته‌ به‌ تیگه‌یشتنی مانا به‌لام بۆ وه‌رگیٲرانی ئه‌ده‌بی، هه‌ردوو که‌منه‌کردنه‌وه‌ی کولتووری و ئه‌ده‌بی له‌ چالینجی گرمانه‌ی یه‌کسانیدا بانگه‌شه‌یان بۆ ده‌کریٲ. تیگه‌یشتن و که‌منه‌بوونه‌وه‌ی مانا کولتوورییه‌کان دۆخیکی ناجیگیر بۆ وه‌رگیٲر دروست ده‌کات، که‌ هه‌ولده‌دات بۆ ناشتکردنه‌وه‌ و هاوسه‌نگی ئه‌م داواکاریه‌ کێپرکیٲانه‌. به‌لام له‌ پرووی پراکتیکیه‌وه‌ ده‌توانریٲ به‌م شیوه‌یه‌ دووبه‌ره‌کی یان دووبه‌ره‌کی دروست بکریٲ. له‌به‌ر پۆیوستی، هه‌ندیٲک جار په‌یوه‌ندیکردن له‌گه‌ڵ که‌مکردنه‌وه‌گه‌راییدایه‌ "له‌ پیناو کاریگه‌ری پراگماتیٲک" (نیومارک، ۱۹۸۲، ل ۱۸). له‌ راستیدا ئه‌م دووبه‌ره‌کییه‌ راست نییه‌. وه‌رگیٲرانیکی مانا و په‌یوه‌ندیدار به‌یه‌که‌وه، چاره‌سه‌رکه‌ره‌ بۆ زۆر ئاسانکاری له‌ وه‌رگیٲراندایه‌. په‌نگه‌ کۆمه‌لیٲک هۆکار بگه‌رنیٲته‌وه‌ بۆ ئالۆزی وه‌رگیٲرانی ئه‌ده‌بی سه‌باره‌ت به‌ په‌یوه‌ندیکردن. نیومارک باس له‌ "کرده‌وه‌یه‌کی هاوسه‌نگکردن" ده‌کات له‌ لایه‌ن وه‌رگیٲره‌وه‌ که‌ فاکته‌ره‌کانی وه‌ک نووسه‌ر، خوینه‌ر، نۆرم و کولتووری زمانی نامانج و له‌ دۆخی وه‌رگیٲرانی ئه‌ده‌بیدا، نه‌ریته‌ ئه‌ده‌بییه‌کان له‌ به‌رچاو ده‌گریٲ (نیومارک، ۱۹۸۲، ل ۱۸). کرده‌ی پشکه‌شکردنی وه‌رگیٲرانی ئه‌ده‌بی به‌شیکی دانه‌بڕاوه‌ له‌ په‌یوه‌ندییه‌ نیوان کولتوورییه‌کان، سه‌رکه‌وتنی په‌یوه‌سته‌ به‌ پلاننیکي هاوسه‌نگه‌وه‌ که‌ هه‌موو لایه‌نه‌کانی مانا کولتوورییه‌کان ده‌خاته‌ روو. وه‌رگیٲران بۆ خزمه‌تکردنی نامانجیٲک یان مه‌به‌ستیٲکه‌، به‌ ناشکرا یان نه‌یٲی. به‌م شیوه‌یه‌ ئه‌رکه‌کانی وه‌رگیٲران به‌پٲی پۆیوستی وه‌رگیٲر له‌ پشینه‌دان. له‌ چین له‌ کۆتاییه‌کانی سه‌رده‌می چینگدا، ریفۆرمخوازی

به‌ناوبانگ لیانگ کیچاۋ (۱۸۷۳-۱۹۲۹) به تایبته‌تی پابه‌ند بوو به وەرگیپرانی خه‌یائی سیاسی (لوو، ۲۰۰۵). ئەو له پېشینه‌ی کاره‌کانیدا سیاسه‌تی له‌سه‌ر هونه‌ر دا و بانگه‌شه‌ی ده‌کرد که "سیاسه‌ت یه‌که‌مه، هونه‌ر دوومه" (لیانگ، ۲۰۰۱، ل ۱۴۷). بۆ ئەوه‌ی کاریگه‌ری چاک‌سازیه‌ی سیاسیه‌کان به‌ره‌وپېش بیات، ده‌قی سه‌رچاوه‌ی گۆرپی یان کورتی کرده‌وه. ئەمه‌ه‌ حاله‌تییکی نمونه‌یی گۆرانی برپاردراوه له‌سه‌رچاوه-ئاراسته‌کردنه‌وه بۆ ئامانج-ئاراسته‌کردن، ئەمه‌ش ئامازه‌یه بۆ ئەوه‌ی که جه‌خت له‌سه‌ر کاریگه‌ری یان کاریگه‌ری په‌یوه‌ندیکردن ده‌کریته‌وه. "وه‌رگیپرانی په‌یوه‌ندیدار به‌گشتی به‌رپرسیاره له‌هاورده‌کردنی زۆرئیک له‌بیرۆکه و دۆزینه‌وه بۆ ناو کولتوووریک... (نیومارک، ۱۹۸۲، ل ۱۹). وه‌رگیپرانی ئەده‌بی ده‌توانیته‌ت چه‌کبکی به‌هێزی سیاسی یان ئایدیۆلۆژی بیته‌ که وه‌رگیپر به‌هه‌لپژاردنی ده‌قی سه‌رچاوه‌ی گونجاو، که له‌په‌رۆسه‌ی وه‌رگیپراندنا ده‌ستکاری جۆراوجۆریان بۆ ده‌کریته‌ت، هه‌ندیک بیروباوه‌ر و به‌های پێ ده‌گه‌یه‌نیته‌ت. له‌م په‌رۆسه‌وه "وه‌رگیپر کییه‌؟" پرسیاره‌که په‌یوه‌ندییه‌کی زۆری به‌وه‌وه هه‌یه که وه‌رگیپرانی ئامانجی خزمه‌تکردنی چ‌ئهرکیکه. چۆنیه‌تی په‌یوه‌ندی وه‌رگیپر په‌یوه‌ندی به‌هه‌لۆیسته‌ت و هه‌ستی وه‌رگیپه‌وه هه‌یه.

چۆنیه‌تی په‌یوه‌ندیکردنی وه‌رگیپر په‌یوه‌سته به‌هه‌لسوکه‌وت و هه‌ستی وه‌رگیپه‌وه. گومانئیکی که‌م هه‌یه که وه‌رگیپر ملک‌چی لیکنانه‌وه و ده‌ستکاریکردنه. به‌گۆره‌ی نیدا، له‌چوارچۆیه‌ی وه‌رگیپراندنا، په‌یوه‌ندیکردن به‌کۆدکردن و کۆدکردنه‌وه به‌دوای خۆیدا ده‌هێنیته‌ت (نیدا، ۱۹۷۲، ل ۳۱۰). بۆ ئەوه‌ی ئەو شتانه‌ کۆد بکریته‌وه که به‌کۆد کراوه، خوینه‌ر ده‌بیته‌ت چالاک بیته‌ت. وه‌رگیپر ئەو "ئاسانکارییه" ده‌کات که مرۆشه‌کان په‌یوه‌ندییان پێوه‌ ده‌که‌ن، چونکه "کۆده‌کانی دوو زمان هه‌رگیز وه‌ک یه‌ک نین" (نیدا، ۱۹۷۲، ل ۳۱۰). به‌م مانایه، کۆده‌کانی ناو وه‌رگیپر ده‌بیته‌ت به‌شیوه‌یه‌ک دابریژرێن که خوینه‌ری ئامانج بتوانیته‌ت ئەو مانایه‌ی که ده‌گه‌یه‌نیته‌ت کۆد بکاته‌وه. له‌کاتیکه‌دا که کۆدکردن پێویسته‌تی به‌لیکنانه‌وه هه‌یه، به‌لام کرده‌ی دووباره‌ کۆدکردنه‌وه له‌زمانی ئامانجدا له‌ژێر کاریگه‌ری هه‌لۆیسته‌تی وه‌رگیپردایه، که شیوازی ئەم کاره به‌شداریه‌کی به‌رچاوی هه‌یه له‌دارشته‌تی ده‌قی ئامانج و کاریگه‌رییه‌که‌ی له‌سه‌ر خوینه‌ری ئامانج. په‌هنگه‌ هه‌ستی وه‌رگیپر بچپته‌ ناو په‌رۆسه‌ی دووباره‌ کۆدکردنه‌وه. سه‌باره‌ت به‌هه‌لۆیسته‌تی وه‌رگیپر، جیاوازییه‌کی به‌رچاوی له‌پێشوازیکردندا دروست ده‌کات جا حاله‌تییکی دابرا‌ن بیته‌ت یان به‌شداریکردن. هاوسۆزی ده‌نگدانه‌وه و کارلئیکی دواتر نیشانده‌ری هه‌له‌ نه‌کراو بۆ په‌یوه‌ندی سه‌رکه‌وتووێ نیوان کولتوووره‌کان.

وهرگپران دهرئه نجامی دووباره کۆدکردنه وهی ناهاوسه ننگه و مه و دای کاتی رینگه به کۆمه لیک هۆکار ده دات، له وانه ش هۆکاره سۆزداریه کان، رۆئی جوراوجور بگپن له دارپشتی به رهه می کۆتایی وهرگپران. به پیدانی مه و دای ماناسازی دیاریکراو، نیشانه لیکدراوه کان له نیشاندەر و نوینه رایه تییه زمانهوانی و کولتوریه کاندا کۆد ده کریته وه، که هه لێژاردنیان په سه ندردن و برپاره کانی نه نجامدانی وهرگپران ئاشکرا ده کات. نه و نیشاندهرانه ی که له ده قی سه رچاوه دا نوینه رایه تی ده کرین پپووستیان به هه وی لیکدانه وه و لپهاتووی په یوه ندی کردن هه یه چونکه نیشاندهره کانی هه لپه تیردراو توانای نه وه بیان هه یه که نیشاندهره کان مه به ستیان چیه یان وا گریمان ه ده کریت که مه به ست لێ نووسه ر یان وهرگپره.

ده توانی ت باشر له کارکردنی وهرگپرانی نه ده بی تیبه گه ین به له به رچاوغرتنی چۆنیه تی کارکردنی په یوه ندی نه ده بی. وهرگپرانی نه ده بی به هه یچ شیوه یه ک ته نیا له نوینه رایه تییه ماناداره کاندا سنووردار نییه. سه روشتی هیوریه ستیکی وهرگپرانی نه ده بی به و مانایه یه که گرنگیدان به ته نیا له سه ر گه یاندنی زانیاری مانادار مه ترسی له ده ستدانی سه رنجراکیشی جوانکاری ده قی سه رچاوه ی له سه ره. بۆ وهرگپرانی نه ده بی، زه حمه تی مانا له زه حمه تی جوانکاری که متر نییه. زۆرجار، وهرگپرانی دروستی تایبه تمه ندیه ستایلیه ستیه کانی ره سه نه که له به رزه وه ندی وردیه یی مانادا که م بایه خ ده کریت. به لām وهرگپرانی نه ده بی ناتوانی ت له که منه بوونه وهی نه ده بی جیا بکریته وه، که واتای پری مانا ده گه یه نی ت، به مانای کولتوری و جوانکاری شه وه. هه ره ها چاوه پروان ده کریت ره هه ندی جوانکاری، له وانه ش نۆرم و به ها و سیفه ت و کاریگه ریه کانی بگه یه نرته خوینه ری ئامانج. بۆ نه وهی دلنیا بین، که منه کردنه وهی نه ده بی ده بی ت له ییش هه موو شتی که وه بی ت بۆ نه وهی وهرگپرانی نه ده بی له جوره کانی تری وهرگپران جیاواز بی ت. له م پروانگه یه دا، واتاکانی وشه کان که مانای هاوبه شیان له ره سه ندا هه یه، ده چنه ناو خودی جه وه هری په یوه ندی نه ده بی و ده بی ت به وردی له وهرگپراند به ره هه مه یی نرینه وه بۆ نه وهی چیرۆکی جوانکاری خویندنه وهی ده قی وهرگپدراو که م نه بی ته وه یان که م نه کاته وه. تیگه یشتنیکی دروست له جیاوازی په یوه ندی نه ده بی هاوکاری وهرگپران ده کات بۆ دۆزینه وهی رینگه یه ک بۆ زیندووکردنه وهی وهرگپران، که دواتر ده توانی ت له پرووی جوانکاری و هه م له پرووی کولتوریه وه به قبولکراو هه ژمار بکری ت.

دووریش بیټ، وهک له دۆخی ویلیام شکسپیردا. له کاتی وەرگێرانی ئەم جۆره دهقانه بۆ زمانی ئامانج، ناتوانریت بوونی کۆنتیکستی میژوویی رەت بکریتهوه و دهبیته له لایه ن وەرگێرپهوه له بهرچاو بگيریت. دێیدا دهلیت:

وه له ئیستاوه روونه که تهنانهت له فههره نسیدا شته کان له چوارچێوهیه که وه بۆ چوارچێوهیه کی تر دهگۆردرین. زیاتر له چوارچێوهی ئەلمانی و ئینگلیزی و به تایبه تی ئەمریکیدا، که هه مان وشه له ئیستاوه به واتا و وەرچهرخان و به ها سۆزداری یان سۆزدارییه زۆر جیاوازه کانه وه گیراوه. (دێیده، ۱۹۸۸، ل ۱)

شوین و کۆنتیکسته کولتوورییه جیاوازه کان مانا به لیکدانه وه جیاوازه کان ده به خشن. گۆرانکارییه کۆنتیکستییه کان ئەگه ری لیکدانه وه دروست ده کهن و ههروه ها به شیوهیه کی نادیار یان که متر لایه نه جیاوازه کانی مانا و چۆنیه تی په یوه ندییا ن به کۆنتیکسته گۆراوه کانه وه دهگۆرن. پرۆسه ی بنیاتنانی مانا و بنیاتنانه وه ی جیاواز، دارشتنی دهقی وەرگێردراو دابین دهکات.

پهنگه زۆر قورس بیټ جهختکردنه وه له سه ر چوارچێوه ی دهره وه ی ئەدهبی رەت بکهینه وه، وهک ئەوه ی رهخنه گرانی نوێ خوویان پیوه گرتوه. هه ولی وەرگێر دهخریته مه ترسییه وه ئەگه ر زه مینه میژوویییه په یوه ندیداره که پشتگۆی بخریت. جگه له وهش رهخنه ی نوێ پێ وایه خویندنه وه ی نزیک کۆنتیکست بۆ لیکدانه وه ی خۆی بۆ ئەو دهقه ی دهخویندریته وه دابین دهکات و دهقی پرسیارکراو به پرسیاره له دروستکردنی کۆنتیکستی خۆی، ئەمه ش دهبیته هۆی سه ره له دانی زه مینه ی لیکدانه وه له لایه ن وەرگێرپه وه: ئەمه له پرووی پالنه ر یان ئەو بارودۆخه ی که مانا تییدا پرۆسیس دهکریت و لیکده دریته وه، گرنگه. به هه مان شیوه په یوه ندیدار و گرنگ، زه مینه یه کی کۆمه لایه تی فراوانتره که واقعی وەرگێران به پێوه دهبات و پیکده هینیت. وەرگێر "ستراتیژییه کانی گۆرینی دهق له چوارچێوه ی دهره فه ت و سنووره کانی په یوه ندییه نیوان که سییه کان و چوارچێوه ی کۆمه لایه تی فراوانتردا" دهکۆلیته وه و هه لیده سه نگینیت (جۆنز، ۲۰۰۴، ل ۷۲۲). به کورتی، فره بی ئەرکه کان دهگه رپته وه بۆ وەرگێرانی ئەدهبی که له لایه ن کۆنتیکسته کانه وه دیاری دهکریت. ده توانریت زه مینه ی کۆمه لایه تی فراوانتری چالاکییه په یوه ندیداره کان له پیوه ندی له گه ل پارامیته ره کانی کۆنتیکستی زمانه وان ی و دهره وه ی زمانه وان ی وەرگێرانی ئەدهبی شیبکریته وه.

پیشوازیکردن له وەرگێرانی ئەدهبی بۆ خاوه نکار و بلاوکه ره وه و وەرگێران به هه مان شیوه گرنگه. ئەو چوارچێوهیه ی که کاریگه ری له سه ر پیشوازی هه یه، دهزگا جۆراوجۆره کان لهخۆده گریت که ناوژیوانی وەرگرتی ئەدهب دهکهن. فره بی

دیدگانی ئه م دهزگایانه سه بارهت به لایه نه جیاوازه کانی چالاکیی وهرگپران، بنه مای په چاوکردنی ئه و هۆکاره ئه ده بییه دهره کییانه که وهرگرتنی ئه ده بیاتی وهرگپردراو ده ستنیشان ده که ن. به گشتی په نگه جه خت له وه بکرتیه وه که وهرگپرانی خراپ پیشوازی تیکده ده ن و پیگه ی ئه ده بی ده قی وهرگپردراو ده خاته مه ترسییه وه. جه یمس رپمینگتۆن کراوس له تیزه که ییدا سه بارهت به وهرگرتنی ئه ده بیاتی ئه مریکای لاتین له ئه مریکا، ئاماژه به وه ده کات که "وهرگپرانیکیی شکستخواردوو" که به هۆی وه شانیکیی شیواوه، واته، جیی متمانه نه بووه وه، "زیگری ده کات" له پیشوازیکردن له لایه ن خوینهری ئه مریکییه وه (کراوس، ۲۰۱۰، ل ۲). له کاتی کدا هه میشه وا نییه، به لام ئه مه له زۆر حاله تدا راسته. وهرگپرانیکیی شیواو و متمانه پینه کراوی ئه سلیی ده توانییت له پرووی بازرگانیه وه ته واو سه رکه وتوو بییت، چونکه جیگه ی ئاره زوو ه کانی ناو خوییی ده گرتیه وه. ههروه ها، له بهر ئه وه ی خوینهری ئامانج له ناچار بوون به ناو ئالۆزی و ئاماژه کولتووریه کانی پزگار ده کات، وهرگپرانیکیی کورتکراوه هه ندیک جار ده توانییت زۆر سه رنجراکییش بییت و شایه نی خویندنه وه بییت. له م پروانگه یه وه، نه بوونی خویندنه وه نه ک نه بوونی وردبیینی، به ته واوی وهرگپرانیه خراپه کانی ده گرتیه وه، که نوینهرایه تی ناوه پۆک و به ها کولتووریه خراپه کانی گه یاندر او ده که ن.

دۆخی وهرگرتنی ده قه ئه ده بییه وهرگپردراوه کانی زه مینه یه کی سنورداری بۆ دیاری کراوه. پیویستی و چاوه پروانیه کانی خوینهری ئامانج هۆکاری یه کلاکه ره وه ن. پله یه کی دیاریکراو له گۆرانکاری پیویسته بۆ ئه وه ی ده ستکاری و گونجاندن له گه ل چوارچیویه کی نویدا بکرتیت:

وهرگپران ده قی رابردوو دروست ده کاته وه و ده بیته کرده وه یه کی سه ره خۆ که ته نیا ده قی به رده وام بۆ ئیستا و داهاتوو دروست ده کات. له هه مان پروانگه یه وه، گونجاندن مامه له له گه ل نیوان ده قه کاندایه کات وه ک جۆریک له داهینانی هه مه لایه نه که چه ندین فۆرم دروست ده کات بۆ دابینکردنی گۆرانی پیداو یستییه کانی خوینهران و کۆنتیکسته نوپیه کانی (Tsui، ۲۰۱۲، p. ۵۸).

گۆرینی فۆکه س له سه رچاوه-ئاراسته کردنه وه بۆ ئامانج-ئاراسته کردن له توئزینه وه کانی وهرگپرانی مۆدیرندا گرنگی وه لامدانه وه ی ئه و زه مینه نوپیه نیشان ده دات که تییدا پیداو یستی و چاوه پروانیه کانی خوینهری ئامانج جیبه جی ده کرتین. بیگومان هه موو ده قه کانی سه رچاوه و ئامانج له چوارچیویه جیاوازا ده نووسرین و ده نووسرینه وه و ههروه ها له چوارچیویه جیاوازا به کارده هیترین. جگه له وه ش، خوینهری ئامانج، به زانیارییه کولتووریه نیوان کولتووریه کانی و چوارچیوه

كۆمه لایه تیه كانیان بۆ خوئندنه وه، ده بئ به شیوهیه کی گونجاو له چوارچیوهیه کدا جیگیر بکرین و له شوئنیکی کۆمه لایه تی و کولتووری تایبه تدا دابنرین بۆ ئه وهی پيشوازیکردن به رزبکرینه وه.

خالیکی گرینگی تر ئه وهیه که وه رگپرانی ئه ده بی ده بی ت گرنگی به کاریگری په یوه ندی کردن بدات له پرووی په کگرتووییه وه، وه ک له م به شه ی خواره وهی رۆمانیکی هونه ری جهنگی لويس چا، که به جین یونگ ناسراوه، ده رکه وتووه:

韦小宝.... 问道：“这小子是什么来头
?瞧你吓得这个样子。茅十八道：“什么小子不小子的
你嘴里放干净些

ئەمەش لە لایەن وەرگێڕەوه بەم شیوێهە وەرگێڕدراوه: "ئەم پیاوێهە کییه؟" ئەو (ترینکی ت) پرسى. "پێدەچوو لەناکاو تۆی خستە ناو ترسیکی زۆرەوه. "ناگات لە زمانت بی ت!" ویسکەر ز وەلامی دایه وه.

وهرگێرانی پشته وهی "这小子是什么来头؟" "ئەم کابرایه کییه؟" و به شیوهیه کی زاره کی وەرگێڕدراوه به بئ ئه وهی کۆنتیکسته که له به رچاو بگيریت، له کاتی کدا 小子 什么 小 子 不 小 子 的 子 不 小 子 的 پشته وه نادات چونکه له مانای وشه یی خۆیدا هیچ مانایه کی نییه. بەم شیوێهە به سادە یی کورت ده کړیته وه بۆ کرداری "وه لامدانه وهی تووند". دیاره وشه ی 小子 وابه سته ی کۆنتیکسته، که دووباره به کاره یانی لێردها گرنگه. هه ر له به ر ئەم هۆکاره ش ده بی ت وشه که به کۆنتیکست دابنری ت بۆ ئه وهی حساب بۆ کاردانه وهی دوژمنکارانه ی ویسکەر ز بکات.

وهرگێر له وەرگێرانی وشه ی چینی 小子 وریای نییه، هه رچه نده له راستیدا ده توانی ت به مانای "پیاو" یان "کۆر" بی ت و زۆر جار وه ک زاراوه یه کی خۆشه ویستی به کارده هینری ت، وه ک له "هاورپی نازیم" دا کاتی ک له کۆنتیکستدا ده خریته پروو، ئەم دۆخه به ناچاری بی پزی یان سووکایه تیکردن ده نگ ده دات، به بئ ئه وهی "ناگات لە زمانت بی ت" به ته واوی له شوئنی خۆی ده رده چیت، و خوئنه ری ئامانج سه ری لێده شیوی ت و وه لامی تووندی ریشه کان، که پێدەچیت بئ پاسا و بی ت.

هه لێژاردنی وشه له م دۆخه دا زۆر گرنگه. ئەرکی ره سه نی 小子 ده بی ت په یوه ندی به کاراکته ری هیرشبه ره که یه وه هه بی ت. بۆیه هه لێژاردنه که ده که ویته سه ر وشه ی "سۆد":

"نەم سۆدە كىيە؟" پرسى. "تۆ لە ژىرىيە كە تەوە ترساو دەردە كە وىت." "من سۆرد مەكە و واز لە بىئە دەبىيە كە تە بېئە!" ويسكەرز وتى.

لە دىڧرى دووھەدا، "sod" وەك كىرداڧىك بە كارھاتووە بۆ بەرپەرچدانەوھى "retort" ى زۆر سادە كراوھ. كەم نەبوونەوھى "Don't you sod me" ناىت بە "retort" بگۆرڧىت كە بە روونى نىشانە كراوھ. گونجاوى و كەمنە كىردنەوھى لە يە كىردا تىكە لاون و ھەردوو كىيان بە ھۆى جەخت كىردنەوھى كى ئاشكرا لە سەر پەيوەندى كارىگەرەوھى سىبەريان لە سەرە.

نېوھەندگىرې نېوان كۆلتوورەكان

بە گشتى دەزانىت كە شتىك نىيە بە ناوى وەرگىڧرانى ئە دەبى بى نېوھەندگىرى. وەرگىڧرانى ئە دەبى ئەوھەندە چەسپاوە لە ھەر ھەولئىكدا بۆ گەياندى زانىارى كۆلتوورى كە ھىچ وەرگىڧرانىكى ئە دەبى بە بى ئەو ناتوانىت كار بكات. بۆيە دەبى بگوتى كە كىردەى وەرگىڧرانى دەقە ئە دەبىەكان بە پىويستى دەبى لە گەل رەھەندى كۆلتوورى دەقى ئە دەبىدا خەرىك بىت. دەبىت دان بە زانىارىيە تەواوھەكانى خوينەرانى ئامانجدا بنىت لە سەر كۆلتورى سەرچاوە و نابەرپرسىارانە دەبىت وا نىشان بەدەين كە پەيوەندى و بۆشايىە ونبووھەكان بوونيان نىيە. بە گۆرەى حاتم، "ھە ئە تىگەيشتنە كۆلتوورىيەكان" زۆر جار دەگەرئەتەوھ بۆ "تىكچوونى پەيوەندىيەكان" (حاتم، ۱۹۹۷، ل ۱۵۷). نكۆلى لەوھە ناكىت كە تىكچوونى پەيوەندىيەكان بە ھۆى جىاوازى و كارىگەرەيە كۆلتوورىيەكانەوھىە. تا تىنەگەشتن لە واتاى كۆلتوورى كەم تا زۆر دەستبەجى لە لايەن خوينەرى ئامانجەوھە درووستدەبىت، خويندەنەوھى وەرگىڧرانىكى ئە دەبى كارىگەرەيەكى جددى لە سەر دەبىت. ماناسازى چەسپاوە لە چوارچىوھەدا لە بەرپەككەوتنە جۆراو جۆرەكانى نېوان كۆلتوورەكاندا، بنەرەتەيە بۆ شىوازى بەرھەمەينانەوھى مانا كۆلتوورىيەكان لە وەرگىڧراندان. لە چوارچىوھەى وەرگىڧرانى ئە دەبىدا، كۆلتوورەكان بە پىويستى دەزانىت كە نېوھەندگىرېيان ھەبىت، ئەمەش دەبىتە ھۆى بە كارپىكردى خۆبەدەستەوھەدان و لە كۆتايىدا كەلتووركردن و تىكەلكردن.

ئەو دەستپوھەردان و دەستكارىكردنەى كە ئەم پروسەى نووسىنەوھى نېوان كۆلتوورىيەكان پىكدەھىن، بە ھۆى پىكخستەوھە و پىكخستەوھە كە نوئەنەرەيەتى تىپوانىنەكانى وەرگىڧر دەكەن بۆ جىاوازىيە كۆلتوورىيەكان كە دواتر دەتوانىت لە كۆلتورى ئامانجدا تىكەل بكرىن، ھىور دەكرىنەوھە. ھەموو ئەمانە ئەوھە دەردەخەن كە ئەركى وەرگىڧر ئەركى پەيوەندىكەرىكى نېوان كۆلتوورىيە و نېوھەندگىرى

و خۆبه دهسته وه دان به شیکی سه ره کییه له وه رگپرانى ئە ده بیدا بۆ ئە وهی په یوه ندییه کان با شتر بکریت. به گویره ی ئە نتۆنى ج. لیدی کو اتا:

رۆلى نیوه ندگیرى وه رگپر " (...) له ده رپرى مانا له رڼگه ی زمانه وه تیده په پرت بۆ ئە وهی پیوستی گه یاندى ئە و مانایانه له خۆبگریت که له ده قدا هه ن به لام به شیوه یه کی ناراسته وخۆ ده رپرداون، له رڼگه ی کۆنتیکسته وه" (Liddicoata، ۲۰۱۵، p. ۳۵۵).

به واتایه کی تر، لیکدانه وه له لایه ن وه رگپره وه پیوسته بۆ ئە وهی له ده قی ئامانجا به روونی ده ربپرت که به شیوه یه کی ناراسته وخۆ له ئە سلیدا ده رپرداوه. نیوه ندگیرى له رڼگه ی چوارچیوه یه کی دیاریکراوی نیوان کولتوورییه وه به رتوه ده چی ت که تییدا په یوه ندیکردن کراوه و که وتۆته ژیر لیکدانه وه و ئە نجامدانى ده ستکاریکه ر. وه رگپرانى ئە ده بی له نیوان ناروون و روونی و ههروه ها له نیوان گشتگیرى و وه ده رنانیدا ده جوولیته وه. وه رگپران پرۆسه یه کی دووباره نووسینه وه یه به لام پرۆسه یه کی دووباره کۆنتیکسته رنیشه. دووباره نووسینه وه و دووباره کۆنتیکسته ردن به یه که وه گریدراون. وه رگپران به ناچارى ده بیته هۆی جوریک له دووباره کۆنتیکسته ردن. دووباره به ستنه وهی بیرۆکه و پراکتیکه بیانیه کان به واتای لیکدانه وه یان له چوارچیوه یه کی کولتوورى جیاوازا. گفتوگو و به شداریکردنى نیوان کولتووره کان له شوینى پيشوازیکردندا رووده دات. فینوتى ئە رکه جیاوازه کانى دووباره کۆنتیکسته ردن له په یوه ندی له گه ل پرۆسه ی دووباره کۆنتیکسته ردن ده خاته روو، که بریتیه له ...

[...]

دروسته ردى تۆرىكى دیکه ی په یوه ندییه تیکه لاوه کان له لایه ن وه رگپرانه وه و له ناو وه رگپرانه که دا، ده قیكى نیوان وه رگر [...] [ههروه ها] زه مینه یه کی دیکه ی وه رگرتن که تییدا وه رگپرانه که به نیوه ندگیرى ستراتژییه کانى په ره پیدان و بازارکردنه (Venuti، ۲۰۰۷، p. ۳۰).

گواستنه وهی شوینى پيشوازیکردن ئە وه پيشان ده دات که هه ندیک گۆرانکاری چه تمییه. له بنه رندا، دووباره کۆنتیکسته ردن پالنه رى تیگه یشتنه له دۆخه کان بۆ ئە رکه په یوه ندییه جۆراوجۆره کانه. زه مینه ی جیاوازی وه رگرتن که له ئە نجامدا دروست ده بی ت، پیوستی به وه یه که وه رگپران له روانگه ی بازاره وه نیوه ندگیرى بکریت. به گشتی خوینه رى ئامانج ناماده بووانى مه به ستى به ره مه ره سه نه که نییه و ره نگه هه ندیک کیشه هه بی ت له گه یاندى ئە رکی مه به ستدار بۆیان، هه رچه نده ئە وه نده قورس نییه ئە و ئە رکه یان پى بگه یه نیت که وه رگپر مه به ستیه تى. کاتیک وه رگپرانیک له چوارچیوه ی ره سه ندا به کارده هینرت، ده رفه تیک بۆ خوینه رى ئامانج

بۆ لیکدانه‌وه و تیگه‌یشتن له مادده سه‌رچاوه‌یه‌یه‌کان ده‌رپه‌خسیت. لیدی‌کۆت ئاماژه به‌وه ده‌کات که "نیوه‌ندگی‌ری له بنه‌په‌تدا کرده‌وه‌یه‌کی لیکدانه‌وه‌یه" (لیدی‌کۆتا، ۲۰۱۵، ل ۳۵۴). په‌نگه وردتر بی‌ت بلی‌ین نیوه‌ندگی‌ری له‌سه‌ر بنه‌مای لیکدانه‌وه و بنه‌مای لیکدانه‌وه‌یه.

پۆلی نیوه‌ندگی‌ری وه‌رگی‌ر

وه‌رگی‌ر وه‌ک ناو‌بژی‌وان له نیوان خوینەر و نووسه‌ردا ده‌وه‌ستیت و ده‌قه‌که بۆ ئاماده‌بووانیک ده‌نووسیته‌وه که ئه‌و ئاماده‌بووه نییه که نووسه‌ر خه‌یالی کردووه و هاوبه‌شی ئه‌و زمان و زانست و گریمانە و هتد نییه که نووسه‌ر بۆ ده‌قه‌که گریمانە‌ی ئاماده‌بووانی خه‌یالی کردووه (Liddicoata، ۲۰۱۵، p. ۳۵۶).

ئهمه‌ش ئه‌وه ده‌رده‌خات که دووباره نووسینه‌وه له پرووی کولتوریه‌وه چه‌سپاوه به نیوه‌ندگی‌ری، که لانیکه‌م به‌شیکی ده‌ستپه‌شخه‌ری دووباره نووسینه‌وه‌یه. ئه‌وه ئه‌و به‌شانه‌یه که هاوبه‌ش نین یان که‌تر هاوبه‌ش ده‌کرین له ده‌قی په‌سه‌ن که پپووستیان به‌ پرۆسپس کردنه له نیوان کولتوریه‌کان. زه‌مینه‌یه‌کی نوپی کولتوری که به‌م شیوه‌یه دروست ده‌بی‌ت، ده‌رئه‌نجامی‌کی راسته‌وخۆی وه‌رگی‌رانی ئه‌ده‌بیه، که چوارچۆیه‌یه‌کی لیکدانه‌وه بۆ دووباره ئامانج‌کردنی گروپیکی جیاواز له خوینهران دروست ده‌کات. وه‌رگی‌ران ده‌قی‌ک به‌ره‌م ده‌هینیت که بۆی نووسراوه‌ته‌وه له پرووی کۆنتیکسته‌وه قسه له‌گه‌ل ئامانجه‌کان بکات.

دامالینی کۆنتیکسته‌وه په‌یوه‌ندی به‌ پپووستی په‌شتگۆن‌خستنی کۆنتیکستی پپشووی په‌یوه‌ست به‌ ده‌قی سه‌رچاوه‌یه‌یه‌وه هه‌یه. هه‌ندی‌ک جار ئه‌مه بۆ ده‌ربازبوون له‌و سنووردارکردنانه ده‌کریت که وه‌رگی‌ر پروبه‌پرووی ده‌بیته‌وه کاتیک هه‌ولێ "گواسته‌وه‌ی" پیکه‌ته‌ی کولتوری له ئه‌سه‌لیه‌وه ده‌دات. کاتیک پرۆسه‌ی وه‌رگی‌ران زۆر نامۆ ده‌بی‌ت، که ده‌توانیت رینگری له په‌یوه‌ندی‌کردن بکات، پپووستی به‌ دووباره کۆنتیکسته‌کردن سه‌ره‌له‌ده‌دات، ئه‌مه‌ش ئه‌وه ده‌گه‌یه‌نی‌ت که کۆنتیکستی نووسه‌ری په‌سه‌ن به‌و کۆنتیکسته‌وه ده‌گۆردریت که وه‌رگی‌ر دابینی کردووه، که چیتر کۆنتیکستی ده‌ستبه‌جیی ده‌قی په‌سه‌ن نییه، به‌لکو کۆنتیکستی‌کی دووباره دروستکراوه بۆ ده‌قی ئامانج. کاتیک ئه‌م ده‌ستبه‌جیه‌یه له‌ده‌ست ده‌چیت، "... ناوانی زۆر دووباره‌بووه‌وه بۆ وه‌سفکردنی ئه‌م تپروانینه 'وه‌رگی‌رانی مه‌یل' ه' (فینای و داریلینیت، ۱۹۹۵، ل ۱). به‌لام دووباره کۆنتیکسته‌کردن به‌ مانای جیگره‌وه‌یه‌کی ته‌واو نییه، واته گۆرینی کۆنتیکستی په‌سه‌ن به‌ کۆنتیکستی ئامانج؛ به‌لکو په‌نگه کۆنتیکستی‌کی وه‌رگی‌راو له ئه‌نجامی دووباره

کۆنتیکستکردنه وه ده ربکه ویت. به سه رنجدان به وهی که رهنگه نامۆ نوینه رایه تی هه ستپینه کراو بکات، ئەو خو و نه ریتانه ی که په یوه ندییان به ئاشناکانه وه هه یه له ئامانجه که دا وزمان و کولتور پپووستیان به دووباره کۆنتیکستکردن هه یه و کاریگه رییان له سه ره. ئەمه ش ده توانیت بیته هۆی دووباره کۆنتیکستکردنی په سه ن له ژینگه ی کولتوری په سه ندا. یه کیکی دیکه له ره چا وکردنی په یوه نیدیار نه وه یه که رهنگه کۆنتیکستی په سه ن فره لایه نه و وابهسته به دۆخه وه بیت، رهنگه بارودۆخ و پراکتیکه کانی کولتوری-سیاسی سیستمی ئامانج کارایی په سه ن ساده بکه نه وه یان سه رپچی بکه ن، که پیده چیت مه ودا ی ماناداری تایبه ت دیاری بکات و داده مه زینیت که تیدا لیکدانه وه ده توانیت پروبدات و به شیوه یه کی لۆژیکی شیکریته وه. به ساده یی به ره مه مینانی ده قی سه رچاوه و دووباره به ره مه مینانه وه ی ده قی ئامانج تا پاده یه ک جیاوازتر له کۆنتیکستدا جیگیر ده کړن. به لام هه رچه نده به ده سه تپینانی هاوتابوونی توندی مانادار نه سه ته مه، به لام هاوتابوونی داینامیکی به مانایه کی گشتگیر رینگه یه کی به هیزه بۆ په یوه نیدیکردن.

په یوه نندی ئاماژه یی

وه رگی پانی نه ده بی به ئاماژه و ئاماژه ی کولتوری دیاری ده کړیت که ده توانن وه رگی پان بگه یه ننه لیواری وه رگی پان نه کراو و سیبه ریک به سه ر په یوه نندیه نیوان کولتوریه کاندا دابنن. له رووکه شدا ئەم ئاماژه و ئاماژانه مه یلیک نیشان ده دن که تیگه یشتن قورس ده که ن. به لام نه گه ر وه رگی پری نه ده بی ته نها به پشتگو یخستی هه موو ئەو ماده ده به روا له ت ناجه وه هریانه بریاری گه یاندنی مانا بدات، ئەوا ده رنه نجامه که ی کاره ساتبار ده بیت. ئاماژه و ئاماژه کان به هیچ شیوه یه ک زیاده نین و په یوه نندی نه ده بی کاریگه ر په یوه سه ته به وانه وه. خوینه ری سه رچاوه و ئامانج شیوازی کۆدکردنه وه یان هه یه، ئەمه ش نه رکی په یوه نیدیکردن بۆ خوینه ری ئامانج له دۆخی وه رگی پاندا ئالۆزتر ده کات. زۆرجار نه رکی ئاماژه یی له چوارچیوه یه کی زمانه وانی و کولتوری جیاوازدا جیاوازه. به لام له کاتی کدا که پابه ندیبون به یه کپارچه یی ئاماژه یی په سه ن وه رگی پان سنووردار ده کات، وه رگی پ هیشتا پپووستی به رینگه یه ک هه یه بۆ دووباره به ره مه مینانه وه ی فره یی ئاماژه یی به شیوه یه ک یان به و شیوه یه. گواسته نه وه ی ئاماژه ده توانیت کیشه دار بیت. کاتیک جه ختی له سه ر ده کړیته وه، ئاماژه یه بۆ مه یلیکی سه رچاوه-ئاراسته کراو؛ کاتیک نا، ئاماژه یه بۆ مه یلی ئامانجدار. به لام ته نانه ت نه گه ر ئامانج-ئاراسته کردن بژاردهی هه لبژێردراو بیت، ناتوانیت

رېنگری له پرؤسیسی ئاماژهی بکړیت. پېوښت ناکات بلېین وهرگپران ناتوانیت هه موو شتیک بگه یه نیټ و گشتگیری به په یوه ندى ئاماژهی بیسه وه مه حاله. به کورتی، کاتیک گواستننه وهی رسته یی ئاماژه یان ئاماژه کان کار ناکات، پیده چیت گه پانی وهرگپر بؤ هاوتای کارای به دیلپکی سازان بیت. وهرگپرانى ئه دهبی له سهر بنه مای بنیاتنای کارکردنی داینامیکی په یوه ندى، ده توانیت کومه لیک ستراتیژی په یوه ندى دار به کاره ییټ بؤ دووباره به ره مه پنه وهی کاریگه رپی ره سهن له سهر خوینه رى ئامانچ. پرسپاره که نه وهی: ئایا وهرگپر به شیواژیک یان به و شیوه په یوه ندى له گه ل نووسه ریکی ره سهن، زیندوو یان مردوو، یان به ساده یی ده چیته سهر نه وهی که له خویندنه وهی ده قی سهرچاوه لیکدانه وهی یان بؤ کردوو؟ له واقعیدا، پیده چیت هه ندى ئاماژه یان ئاماژه ی کولتوروی نوجه وهه رى بن و ههر بویه به ناگرنگ یان که متر په یوه ندى دار داده نیت. ئاماژه ی په یوه ندى نیوان کولتوروه کان به ره نگرای مامه له یه کی ساده ده بیته وه. سه باره ت به وهرگپران یان نووسین به نه سلې، پرسپاره که ههر ده مینیته وه: چی ده گه یه نیت؟ ئه ی لیکسی تایبه ت به کولتور یان ئاماژه دهری کولتوروی؟ زاناریه کی باو و ئاساییه که وهرگپرانى ئه دهبی له پرووی ئاماژه یه وه قورسه. نه گهر وهرگپر به سه لامه تی یاری پېبکات، رهنگه نه نجامی کۆتایی به باشی بیزارکه ر و له پرووی جوانکاریه وه سه نجرپاکیش نه بیت. وهرگپرانى ئه دهبی سه رکه وتوو له سهر بیروکه ی بویری خه یالی و سه رگه رمی دامه زراوه. له هه مان کاتدا، گشتگیربوونی ئاماژه یی زور پېوښته بؤ ناسینه وه و جیاکردنه وهی نیوان میتافوره مردوووه کان یان هاکنیه کان و میتافوره زیندوووه کان یان ناچارکه ره کان. له لایه کی دیکه وه، مامه له یه کی لیکدانه وه بؤ ئاماژه یه ک یان ئاماژه یه ک پېوښته کاتیک ئاماژه کان یان ئاماژه کان وه ک به هایه کی جوانیناسی یان گرنگیه کی که م ناسراون. زورچار تیپینی نه وه ده کړیت که کاتیک میتافوریک به شیوه یه کی ئیدیوماتیک وهرگپردیت، به شیوه یه کی سروشتی ریکده خړیت، ده ستکاری ده کړیت، یاری پیده کړیت، یان ته نانه ت جیگره وه شی ده بیت. له م پرؤسه ی دووباره کردنه وهی گوماناویدا، زورچار فؤرمی جؤراوجؤری گؤرانکاری له نه نجامی داواکاری بؤ پله یه کی دیاریکراو له نهرمی و گونجاندن له پیناو خویندنه وه دا دهرده که ویت، نه مه ش ئاماژه یه بؤ ره هه ندى داهینه رانه ی وهرگپرانى نه دهبی.

ئاماژه یه کی گرنگی دیکه ی په یوه ندى نیوان کولتوروه کان له په یوه ندى نیوان مانا و نیوان-ده قیبه کاندایه له وهرگپرانى نه دهبیدا، که مانا ئاماژه یه بؤ ده قه کانی دیکه له کولتوروی سه رچاوه دا. دواى ئاماژپیکراو و ئاماژه، نیوان ده قه کان ته حه دای

گه‌وره‌تر بۆ وه‌رگێڕان له‌ گه‌ یاندنی ئه‌وه‌ی که‌ له‌ ده‌قی سه‌رچاوه‌دا مه‌به‌سته، دروست ده‌کات. به‌ سه‌رنجدان به‌ جیاوازییه‌ کولتووری و میژووبیه‌کان، ناجیگییری نیوان- ده‌قییه‌کان له‌ پێوه‌ندی له‌ گه‌ڵ خۆبندنه‌وه‌دا، به‌ کرده‌ی وه‌رگێڕان و هه‌روه‌ها گرنه‌گر نییه‌، به‌ پرۆسه‌ی دووباره‌ نووسینه‌وه‌ که‌ تێیدا ده‌قه‌کانی دیکه‌ له‌ لایه‌ن نووسه‌ره‌وه‌ ده‌خویندرێنه‌وه‌ که‌ دواتر به‌ تیکه‌ لکردنیان به‌ ده‌قی سه‌رچاوه‌دا ده‌یاننووسیته‌وه‌، که‌ ئه‌مه‌ش ده‌رئه‌نجامی دووباره‌ نووسینه‌وه‌ی نیوان ده‌قه‌کانه‌. به‌ پرۆای فینوتی، نیوان ده‌قه‌کان کلیلی به‌رهمه‌پێنان و وه‌رگرته‌ی وه‌رگێڕانه‌کانه‌. به‌ لām نزیکه‌ له‌ مه‌حاله‌وه‌ زۆربه‌ی ده‌قه‌کانی نیوان ده‌قی بیانی به‌ ته‌واوی یان به‌ وردی وه‌رگێڕدریته‌. "له‌ ئه‌نجامدا، به‌ زۆری په‌یوه‌ندی نیوان ده‌قی هاوشیوه‌ به‌ لām له‌ کۆتاییدا جیاواز له‌ زمانی وه‌رگرده‌ جیگه‌یان ده‌گرته‌وه‌" (Venuti, 2009, p. 157). بچ گومان ئه‌مه‌ پێکخستنه‌وه‌یه‌کی چه‌تمیه‌ به‌ لām بپه‌وشه‌ بۆ دنیابوون له‌ ده‌ستپراگه‌یشتن به‌ په‌یوه‌ندی. وه‌رگێڕ مامه‌ له‌ گه‌ڵ ئه‌و نیشاندهرانه‌ ده‌کات که‌ ته‌مه‌ نامازه‌ به‌ نیشاندهره‌کانی تر ده‌که‌ن له‌ فه‌زای فره‌په‌هه‌نددا. له‌ هه‌ندیک کاتدا نیشاندهره‌کانی تر نوینه‌رایه‌تی ده‌قه‌کانی تر ده‌که‌ن و ئه‌رکی وه‌رگێڕه‌ که‌ یارمه‌تی خوینه‌ری ئامانج بدات بۆ ناسینه‌وه‌ی نیوان ده‌قه‌کان له‌ وه‌رگێڕاندا.

دامه‌زاندنی "په‌یوه‌ندییه‌ هاوشیوه‌کان ... نیوان ده‌قه‌کان" له‌ ده‌قی ئامانجدا به‌ هیچ شیوه‌یه‌ک ئاسان نییه‌، چونکه‌ له‌ ده‌ستدان و تیکچوونی کارکردنی نیوان ده‌قه‌کان ئه‌سته‌مه‌ لی دوور بکه‌ویتته‌وه‌. فینوتی پێشنیاری "چاره‌سه‌ر" ده‌کات به‌ لām به‌ کسه‌ر پووچه‌ڵ ده‌کاته‌وه‌:

بۆ قه‌ره‌بووکردنه‌وه‌ی له‌ ده‌ستدانی نیوان ده‌قه‌کان، وه‌رگێڕ په‌نگه‌ پشت به‌ ئامێره‌ پاراده‌قیه‌کان به‌سه‌تیت، وه‌ک وتاریکی پێشه‌کی یان تییینییه‌کان، که‌ ده‌توانیت له‌ گه‌راندنه‌وه‌ی چوارچیوه‌ی کولتووری بیانی و له‌ خستنه‌پووی گرنه‌گی کولتووری په‌یوه‌ندییه‌کی نیوان ده‌قی و هه‌روه‌ها بنه‌ما زمانه‌وانیه‌که‌یدا به‌سوود بیته‌. به‌ لām له‌ ئه‌نجامدانی ئه‌م جوژه‌ زیادکردنانه‌دا کاره‌کانی وه‌رگێڕ واز له‌ وه‌رگێڕان ده‌هینیت و ده‌بیته‌ شروقه‌ (Venuti, 2009, p. 159).

دیاره‌ ئامێره‌ پاراتیکسته‌کان پێگه‌یه‌کی که‌مه‌تر له‌ نمونه‌یین بۆ چاره‌سه‌رکردنی پرسه‌ په‌یوه‌ندییه‌کانی نیوان ده‌قه‌کان له‌ ده‌قی سه‌رچاوه‌دا. نیگه‌رانی فینوتی بنه‌مایه‌کی باشی هه‌یه‌ و ئه‌مه‌ش ناسنامه‌ی وه‌رگێڕان ده‌خاته‌ ژێر پرسیاره‌وه‌. به‌ لām ته‌که‌ر زیادکردنه‌کان به‌ که‌م و دادپه‌روه‌رانه‌ و ته‌نیا به‌ شیوه‌یه‌کی وه‌رگێڕان به‌ کاره‌ینرین، مه‌رج نییه‌ ده‌قی وه‌رگێڕدراو بیته‌ شروقه‌. په‌نگه‌ ئه‌وه‌ی له‌ ده‌قی سه‌رچاوه‌دا هه‌یه‌ به‌

ته‌واوی نه‌گوازیته‌وه، به‌لام ره‌ه‌نده گرنه‌گان ده‌گه‌یه‌نرینه خوینه‌ری ئامانج. په‌چاوکردنی په‌یوه‌ندی‌دار له‌رووی وهرگپړانی ئاماژه و نه‌لوژن و نیوان ده‌قه‌کانه‌وه نه‌وه‌یه که زانای وهرگپړان برپار بدات کام له‌دوو وشه‌ی "گه‌یاندن" و "په‌یوه‌ندی‌کردن" هه‌ل‌ب‌تریت بۆ وه‌سفکردنی چۆنیه‌تی پیشکه‌شکردن و وهرگرتنی وهرگپړانه‌که. تی‌ب‌ینی ده‌کریت که له‌توئینه‌وه‌کانی وهرگپړاندا، هه‌ندی‌ک جار نه‌و دوو کرداره له‌کاتی ئاماژه‌دان به‌گواسته‌وه‌ی زانیاری له‌سنوره‌ زمانه‌وانی و کولتوریه‌کان به‌کارده‌ه‌ی‌ن. به‌لام پی‌ده‌چیت هه‌ندی‌ک جیاوازی ورد له‌نیواناندا هه‌بیت. کاتیک ئیمه‌وه‌ک فۆرمیک‌ی په‌یوه‌ندی‌کردن سه‌یری وهرگپړان ده‌که‌ین، پی‌ویسته‌ چاره‌سه‌ری نه‌م جیاوازی‌بانه‌ بکه‌ین. بۆ نمونه‌ ده‌وت‌ریت وهرگپړان هه‌مان مانای په‌سه‌ن ده‌گه‌یه‌نیت (Gutt, ۱۹۹۰; Menacere; ۱۹۹۲; Gonzales and Zantjer, ۲۰۱۵). جه‌خت‌کردنه‌وه‌یه‌کی ناراسته‌وخۆ له‌سه‌ر سه‌رچاوه‌-ناراسته‌کردنه، که ئاماژه‌یه بۆ هه‌ل‌گرتنی په‌یامه‌که، له‌وانه‌ش کاریگه‌ریه‌ ئاماژه‌یی و پراگماتیکه‌کانی، له‌زمانی سه‌رچاوه‌یه‌وه بۆ زمانی ئامانج. به‌م مانایه‌ هاوشیوه‌ی گواسته‌وه‌ یان گه‌یاندنه. له‌به‌رامبه‌ردا په‌یوه‌ندی‌کردن پیشنیاری گه‌یاندن یان گواسته‌وه‌ ده‌کات و که‌متر راسته‌وخۆیه و هه‌ول‌ئیکی هۆشیارتر له‌خۆده‌گریت. بۆیه‌ پیشنیاری فۆرمیک‌ یان په‌یه‌کی دیاریکراوی نیوه‌ندگی‌ری ده‌کات، که ئامانجی سه‌رتاسه‌ری نه‌و نیوه‌ندگی‌ریه به‌رواله‌ت دابین‌کردنی بره‌گه‌یه‌که بۆ وهرگرتن. به‌به‌راورد ئامانج‌دارتره، هه‌ول‌ده‌دات د‌نیابیت له‌وه‌ی په‌یامه‌که به‌ شیوه‌یه‌کی دیاریکراو ده‌گه‌یه‌نرینه خوینه‌ری ئامانج، له‌گه‌ل جه‌خت‌کردنه‌وه‌یه‌کی زیاتر له‌سه‌ر ئامانج‌داربوون. نه‌گه‌ری نه‌وه‌ هه‌یه‌ شتیک بگوازیته‌وه، به‌لام مه‌رج نییه‌ به‌و مانایه‌ بیت که به‌ جه‌خت‌کردنه‌وه‌ له‌سه‌ر کاریگه‌ری گواسته‌وه‌ی زانیاری په‌یوه‌ندی‌ ده‌کریت، نه‌مه‌ش به‌شداره‌ له‌ تیگه‌یشتن. نه‌مه‌ش له‌ لیدوانه‌که‌ی نیومارک‌دا ره‌نگ ده‌داته‌وه که وهرگپړانی په‌یوه‌ندی‌دار ده‌توانیت به‌ شیوه‌یه‌کی زۆر جیاواز پالنه‌ری وهرگپړه‌که‌ی هه‌بیت که به‌نیازه "کاریگه‌ریه‌کی دیاریکراو به‌ده‌ستم‌ب‌نیت" (نیومارک، ۱۹۷۷، ل ۱۶۷). سه‌یر نییه‌ که مه‌به‌ستی نووسه‌ر و مه‌به‌ستی وهرگپړان له‌ په‌یوه‌ندی‌دا هه‌میشه‌ یه‌ک ناگرنه‌وه. نه‌مه‌ په‌یوه‌ندی‌ دووانه‌یه: وهرگپړ سه‌ره‌تا له‌گه‌ل ده‌قی سه‌رچاوه و دواتر له‌گه‌ل خوینه‌ری ئامانج په‌یوه‌ندی‌ ده‌کات. جگه‌ له‌وه‌ش، په‌یوه‌ندی‌کردن مه‌یلی لیک‌دانه‌وه هه‌یه بۆ نه‌وه‌ی ده‌قیکی وهرگپړدراوی تایبه‌ت له‌گه‌ل تیگه‌یشتنیک‌ی کۆنتیک‌ستکراو له‌ واقیعه‌دا بگونج‌یت.

دووباره وهرگپران

هۆکارهکانی دووباره وهرگپرانهوهی هه‌ندیك دهق ده‌توانن فره‌چه‌شن بن به‌لام باشترکردنی کاریگه‌ری په‌یوه‌ندیکردن په‌کێکه له هۆکاره سه‌ره‌کییه‌کان. په‌نگه سروشتی به‌سه‌رچووی وهرگپرانه‌کانی پێشوو رنگری له په‌یوه‌ندیکردن کردبیت یان تیكچوو بپیت، ئەمه‌ش پێویستی "نوێکردنه‌وهی" ده‌قه‌کانی ئیستی دروستکردبیت. له‌گه‌ل وهرگپرانه‌کانی پێشووتردا، پرسه‌ ئایدیۆلۆژی و جوانیناسییه‌کان له چوارچێوه‌ی گۆرانی ستاندارده کولتوریه‌یه‌کان و به‌دواداچوونی بیوچان بۆ وهرگپرانیک ئایدیالدا دینه‌ گۆره‌پانه‌که‌وه. په‌نگه وهرگپرانیک نوێ ئایدیال نه‌بیت، به‌لام ئاماژه‌یه بۆ هه‌ولیک هۆشیارانه بۆ باشترکردن. جگه له‌وه‌ش، وه‌ک ماساردی-کینی ئاماژه‌ی پێده‌کات، ده‌توانریت کۆمه‌لیک هه‌نگاو بنریت بۆ ئەوه‌ی شته‌کان راست بکریته‌وه: "...پراستکردنه‌وه‌ی وهرگپران هه‌له، گه‌راندنه‌وه‌ی بپگه سانسۆرکراوه‌کان یان سراوه‌کان، به‌رواری زمانه‌که، تێروانینیکی نوێ بۆ ده‌قه‌که، پرونکردنه‌وه‌ی ئاماژه‌کان، باشترکردنی شیوازی نائاسایی وهرگپران په‌که‌م و هتد." (ماساردی-کینی، ۲۰۱۵، ل ۷۳). کاتیك که دووباره وهرگپران به‌ پێویست داده‌نریت، دۆخی په‌یوه‌ندیکردن له کولتوری نامانجا به‌زۆری گۆراوه و ده‌توانریت په‌ره‌سه‌ندنیک کۆنتیکست چاودیری بکری. جگه له‌وه‌ش گۆرانی بارودۆخه‌که ده‌توانریت لیبورده‌ی به‌رامبه‌ر به‌ بیگانه به‌دوای خۆیدا به‌پینیت و خوینه‌ری نامانج زیاتر ئاماده‌یه نه‌زمونی ئه‌ویتریه‌ت یان ته‌نانه‌ت له باوه‌شی بگری. له ئەنجامدا، وردبینی و متمانه‌پیکراوی زیاتر له‌لایه‌ن وهرگپراهه‌وه دابینه‌کری، که توانای به‌ده‌پینانی هه‌یه، له وه‌شانی نویدا، ئەو مانایه پۆتانسیله‌ی که له وه‌شانی پێشوو دا نه‌هاتوو. باشترکردنی گشتگیری پاساویکی به‌هێزه بۆ دووباره وهرگپران.

ئه‌وانه‌ی پێشتر باسمان کرد هه‌ندیك نه‌خشی گشتین بۆ دووباره وهرگپران. میژووی وهرگپران ئه‌ده‌بی پێشکه‌وتنیک هێلی روون نییه. رۆمانی خۆشه‌ویسته‌که‌ی خاتوون چاته‌رلی له وهرگپران چینییدا له نووسینی دی. ئیچ لۆرانس په‌که‌می ئەو دووانه‌ که له‌لایه‌ن راو شویی وهرگپرداره‌وه له‌ ساڵی ۱۹۳۶ ب‌لاوکرایه‌وه، وهرگپران دووباره له‌لایه‌ن ژاو سوسو له‌ ساڵی ۲۰۰۴ ب‌لاوکرایه‌وه. به‌ جیاوازییه‌کی کاتی ۶۸ ساڵ له‌ نیوان ئەو دوو وه‌شانه‌دا، مرۆف چاوه‌روانی هه‌ندیك جیاوازی به‌رچاو ده‌کات. سه‌یر نییه‌ که وهرگپرانه‌وه‌که له وهرگپران دیمه‌نه‌ سیکیسیه‌کاندا وریاتره له وه‌شانی سه‌ره‌تابی کاتیك سانسۆر سه‌باره‌ت به‌ دیمه‌نه‌ سیکیسیه‌کان به‌و شیوه‌یه توند نه‌بووه. به‌لام نائاساییترین به‌ش له چیرۆکه‌دا چاپکردنه‌وه‌ی ئەم وهرگپرانه‌ی ساڵی ۱۹۳۶ بوو

له سائى ۱۹۸۶ له لايەن هونان رېنمين چوبانشه (دهزگای چاپ و بلاوکردنه وهى گهلى مرؤف). جه نجالييه كى ههستياري به دواى خویدا هیئا. ۵۰ ههزار دانه له چاپی به كه م چاپ كرا. به لام كاتى بلاوکردنه وه كه له بار نه بوو. هه زوو دواى بلاو بوونه وهى، هه نديك كه س كتيبه كه يان به "پورنوگرافي زانى و راپورتیان بۆ دهسه لاته بالاکان كرد. بلاوکردنه وهى ئەم دهقه وەرگێردراوه قه دهغه كرا. به لام كاتيک ژاو سوسو كه ده بيته وەرگێرپه وه، تووشى ئەم رۆمانه ی لۆرېنس بوو، پي و ابوو كه شايه نى تيرازى فراوانتره له چين. راسته و خو دواى بلاو بوونه وهى له ژانويه ۲۰۰۴، دواتر چاپيكي نوئ له مانگى ئازارى هه مان سالد، وەرگێرپانى ژاو بوو به پرفرؤشى وهرزى و زياتر له ۱۰۰ ههزار دانه فرؤشرا، ئەمهش وايکرد كه كتيبيكي به ناوبانگى خوینهران بيئت (ليو، ۲۰۱۳، ل ۷۵).

له كاتيكد وەرگێرپانى سائى ۱۹۳۶ له سائى ۱۹۸۶ دا چاپكرايه وه- نيو سه ده دواى يه كه م بلاو بوونه وهى، دووباره وەرگێرپانه كه تا سائى ۲۰۰۴ بلاونه كرايه وه، كه ۱۸ سائ دواى مشتومر له سه ر دووباره چاپكردنه وه. هه ردوو وەرگێرپانه كه له سه ر به رگى پيشه وه نووسراوه "وەرگێرپانى ته واو". به لام وهك له سه ره وه باس مان كرد، وهشانى نوئ وهشانى بۆودله ريزه، په نگه له بهر ئەوهى وەرگێرپان / و بلاو كه ره وه نه يانويستوه له گه ل سانسۆره كاندا تووشى كي شه بن. كه واته، له وهشانى سائى ۱۹۳۶ دا به كرده وه هه موو وه سفه سيكسيه "ههستييه كان" ي دهق په سه ن پاريزراون. به م مانايه وەرگێرپانيكى كورتنه كراوه. به لام وەرگێرپانه وه كه به توندى وهشانيكى ته واو نييه له ئەسلى، به و پييه ي زۆرېك له ديمه نه سيكسيه كان يان ون بوون يان زۆر كورتنه و ته وه، يان به ساده ي به ناپۆستروفي نيشانه كراون. هه نديك له وشه "هېرشبه ره كان" له لايه ن وەرگێرپه وه تۆنيان كه م كراوه ته وه. نموونه يه كى سه رنجراكيش بريتيه له "فوك". له وەرگێرپانه كه دا به پيچه وانه ي "جووتبوون" له وەرگێرپانى په سه ندا به "خۆشه ويستى" (zuoai) وەرگێردراوه. دان به وه دا بنين كه رېنگه يه كى كه متر راسته و خو يه بۆ وەرگێرپان. وشه يه كى تر بريتيه له "نه ندامى نيرينه". وەرگێرپانى پاو ته واو ساده يه، ئەندامى نيرينه به ئەندامى نيرينه ناوده بات. به لام وەرگێرپانى ژاو به شيويه كى ئيفيميسييه و به م شيويه وەرگێردراوه كه "پم" (كيانگ)، "په گى ژيان" (مينگينزى) و "ئه و شته" (ناهوؤ). ئەو دان به وه دا ده نيئت كه بلاو كه ره وه ده بى سه دان ئاماژه ي ئەندامى سيكسى و ديمه نى سيكسى روون نه هيئايت، كه ده بيئت به شيويه كى گونجاو تۆنيان دابه زنيريت بۆ ئەوهى له گه ل ئەده بياتى پورنوگرافيدا گروه پ نه كرين (ليو، ۲۰۱۳، ل ۷۵). سه ره پاى هه موو شتيك، وەرگێرپانه كه به پله ي

یه کهم خزمهت به ئامانجی سه لماندن وهرگپرانیکی "قبوولکراو" بۆ خوینهری ئامانج دهکات. دهتوانریت به خووشحالییه وه وهک "باشتریون" له رووی قبوولکردنه وه به مانای ده ریا زیون له سانسۆر لیکبدریتته وه.

هه موو نه مانه به هۆی گۆرانی زه مینه ی بارودۆخیه که بووه ته بنه مای گه شه سه نهنی مانا. نه وه ی به روونی رهنده ر کرابوو، ده بیته شتیکی زیاده. به زانیاری باشتر په ره سه نهنی نیوان کولتووره کان له لایه ن خوینهری ئامانجه وه، ده توانریت زیاتر له ناراسته وخوئییه کان له وه رگپرانی نویدا وه ریکریتته وه، له گه ل تایبه تمه ندییه ئاماژه ییه زیاتره کانی وشه ره سه نه کان. به کورتی ده توانریت نه وه گونجاوییه ی که جاریک تیكچوو بووی وه رگپرانی پیشووه، بگه پتریتته وه. وهک سوزان کادیرا ئاماژه ی پیده کات، " ... وه رگپرانیکی نوئی هه مان به ره می نه ده بی ده توانیت ئاماژه به گۆرانکارییه میژووی، کۆمه لایه تی و کولتوورییه کان بکات له کولتوری ئامانجا که ده بیته هۆی پیوستی وه شانی نوئی" (کادیرا، ۲۰۱۶، ل ۱۱). هه روه ها وه رگپروه ده رفه تی نه وه ی هه یه زیاتر له چه نندین کاریگه ری و نوانسه کان ده ره بی نیت، ناته باییه کولتوورییه کان ناشت بکاته وه و ناته باییه میتافۆریکییه کان نه هی لیت. جگه له وه ش، وه رگپروه باشتر بتوانیت شته نه گپردراوه کان یان وه رنه گپردراوه کان بگه یه نیت. نه گه ره لیکدانه وه کانی زیاتر له نه نجامدا ده بنه هۆی ده ستکاریکردنی جۆراوجۆرتتر. جگه له وه ش، " ... به راوردکردنی وه رگپرانه وه ی هه مان به ره م ده توانیت جۆره جیاوازه کانی ده ستکاریکردن ئاشکرا بکات به هۆی چوارچیوه ی کۆمه لایه تی و میژووییه وه" (Cadera، ۲۰۱۶، p. ۱۴). ده ستکاریکردنه کان نه وه پیشان ده دن که په یامیکی که میک جیاواز ده گه یه نریت، یان له وانیه پالنه ریک بی ت بۆ هه ولئیک بۆ زالبوون به سه ر وه رگپران نه کردندا. دووباره وه رگپران کرده وه یه کی دووباره نووسینه وه یه له سه ر بنه مای دووباره نووسینه وه ی پیشوو و ته رازووی فه زایی جیاواز دروست ده کريت بۆ نه وه ی رینگه بدات به په یوه ندی دووباره نیوه ندیگری.

نه نجام

وه رگپران نامرازیکه بۆ په یوه ندی کردن له نیوان جهانبینییه جیاوازه کان و نه زمونه کولتوورییه کان که به ژیرخانی په یوه ندی کردن به یه که وه گریدراون که ره وتی زانین و زانیاری چالاک دهکات. یه کیک له رینگا کانی کارا کردن و به ره وپیشبردنی په یوه ندی جهانی له رینگه ی وه رگپرانی نه ده بییه وه یه. کاریگه ری وه رگپران نیگه رانییه کی سه ره کییه که به شیوه یه کی دانه براو په یوه سه ته به وه وه که ئایا سه ره که وتوو ده بی ت

له گه ياندىنى به ره مه ئە دە بيه نايابه كان بۇ خوئنه رى ئامانچ. ئە مه ش تا پرا ديه كه زۆر په يوه سته به كواليتى په يوه ندييه وه و زياتر له وه رگپرانى مانا له خۇده گريپت، چونكه گه ياندىنى ماناى ئە دە بى له رپگه ي وه رگپرانه وه دە بپت ناوه ندى بپت. په هه ندى كۆمه لايه تى-سياسى ناتوانرپت له جياوازى و فره چه شنى سروشتى له پراكتيكي وه رگپراندا جيا بكرپته وه. به پپچه وانهى جۆره كانى ترى وه رگپرانه وه، شيعر له چوارچيوه يه كى برپه ي كولتوريدا له وه رگپرانى ئە دە بيدا رپلپكى به رچاو ده گپرپت و گواستنه وه ي چپزى جوانيناسى و سه ليقه ي جوانيناسيش شتيكى بنه رپه تيه. بپئنه دازه بوونى كۆنتيكيستىك له گه ل كۆنتيكيستىكى ديكه دا ده بپته هوى فۆرميك له دووباره كۆنتيكيستكر دنه وه. رپگ هه لكيشان و گورپن كه به هوى وه رگپرانه وه دروست ده بپت، نا ئارامكه ر و كۆنتيكيستكر دن له لايه ن وه رگپره وه ده توانپت يارمه تيدەر بپت له جپگيركر دنى ده قپك له ساتيكي مپژوويى دياريكراودا، بنه مايه ك يان چوارچيوه يه ك بۇ لپكدانه وه دا بپن ده كات. ماده ي كولتورى كه له بنه رپه تدا كۆنتيكيست كراوه، بۇ ناسانكارى په يوه نديكر دن، كۆنتيكيست ده كرپته وه و دواتر كۆنتيكيست ده كرپته وه بۇ ئە وه ي خوئنه رى ئامانچ بتوانپت له گه ل ماده ي كولتورى ناسپنراودا په يوه ندى بكات. لپكدانه وه، كۆنتيكيستكر دن و دووباره كۆنتيكيستكر دن ئاماژه و ئاماژه ي نپوان كولتوره كان و هه روه ها تپگه يشتن له نپوان ده قه كان له خۇده گريپت. گه پانه وه و نه گه پانه وه ي كۆنتيكيستى رپه سن به لايه كدا، بۇ ئە وه ي ئە وپترپه تپكى بپانى كه وه ك نه ناسراو يان نامۆ ده ركه وتووه به پترپته ناو ده قى ئامانجه وه و بۇ ئە وه ي بۇ خوئنه رى ئامانچ ماناى هه بپت، نپوه نديگرى به شيكى سه ره كپيه له په يوه ندى نپوان كولتوره كاندا، كه ده بپته هوى دووباره نووسينه وه ي نپوان كولتوره كان له به رنه وه ي گواستنه وه ي زۆره ملى له بار نپيه بۇ په يوه نديكر دن. بپيه كه منه بوونه وه ي ئە دە بى پپويسته، ئە مه ش هپما بۇ ناسه قامگرى و نادياريكردنى ماناى ئە دە بى ده كات. هه موو ئە مانه به شدارن له ئالۆزى و پپكه وه گرپدانى فره رپه هه نده كانى په يوه ندى ئە دە بى.

گهوهري زمانه واني

ههزار موکریانی

ئاماده کردنی: گوڤاری زمانه وانی

یه کپک له قه له مه پرشنگداره کانی دنیای ئیمه مامۆستا ههزار موکریانییه. عه بدولپه حمانی شه ره فکه ندی ناسراوبه ههزار، کورپی حاجی مه لا محه ممه د، له سائی ۱۹۲۰ دال له مه هاباد له دایکبووه و به لایه تی له گه ل بنه ماله که ی چوونه ته ره غه. له سالانی سه ره تای ژياندا له لای باوکیدا و دواتر له حوجره کاندال له به رده ست چهند که س له مامۆستا ئایینییه کان، دهرسی گولستان و بووستانی سه عدی خویندوووه. به لام به پیی نه و شته ی که له چیشتی مجیوردا باسی ده کات، ده ستکه وتیکی زور که می بووه. باوکی ههزار که سایه تیه کی خویندوه وار بووه و زانیویه تی به کوردی بخوینیت و بنووسیت، هه ر ئه مه ش هانیداوه که کوره که ی خوی (ههزار) هه ر له ته مه نی پینج سالانه وه ئاشنا به خویندنه وه و نووسین بکات و دواتریش بینریته مه کته ب و حوجره. له سائی ۱۹۴۰ دهستی به هونراوه وتن کردوووه و هونراوه کانی نه حمه دی خانی، وه فای و مه لای جزیری کاریگه ری له سه ر ههستی هه بووه.

هه‌ژار ههر له سه‌ره‌تای دامه‌زراندنی کۆمه‌له‌ی ژيانه‌وه‌ی کوردستان، تێیدا نه‌ندام بووه و به‌شداری کاره‌هیزییه‌کانی کردووه. ئه‌و بېروایه‌کی زۆری به‌ تینی به‌ نامانجه‌کانی ژ.ک. بووه چونکه له‌ دوا‌ی ئه‌و هه‌یچ کات له‌ هه‌یچ هه‌یچ و پێکخراویکی سیاسیدا به‌ فه‌رمی نه‌بووه‌ته‌ نه‌ندام. هه‌ژار له‌ کۆماری کوردستاندا ده‌وری هه‌بووه و له‌ گه‌ڵ هه‌یمن له‌ لایه‌ن کۆماره‌وه به‌ «شاعیری نه‌ته‌وه‌یی کوردستان» ده‌ناسرێن. دوا‌ی تیکچوونی کۆماری مه‌هاباد له‌ ئازاری ۱۹۴۷دا ناچار ی به‌ جێ هه‌شتی وڵاتی ده‌بێ و ماوه‌ی ۳۰ ساڵ له‌ باشووری کوردستان و دوا‌ییش له‌ شاری به‌غدا نیشته‌جێ بووه. له‌ پاییزی ۱۹۴۷ بۆ چاره‌سه‌ر کردنی نه‌خۆشی سیل، ده‌چێته‌ لوبنان و دوا‌ی چاکبوونه‌وه‌ی ده‌گه‌رته‌وه‌ عێراق. له‌ ساڵی ۱۹۵۳ له‌ قیستیفانی لاوانی جیهان له‌ شاری بوخاریستی پۆمانیا به‌شدار بووه. پاشان چاریکی تر له‌ حکومه‌تی ئه‌وسای عێراق قاچاخ ده‌بێ، به‌ره‌و سووریا پاده‌کات، و ماوه‌ی دوو سێ ساڵ له‌ ئاوابی توربه‌سیپسان له‌ سووریا لای حاجۆ ئاغای ده‌وله‌مه‌ندی کورد ژیاوه. تا ساڵی ۱۹۵۷ له‌وێ بووه، له‌ پاشاندا گه‌راوه‌ته‌وه‌ به‌غدا. کووده‌تا سه‌ربازیه‌که‌ی ۱۴ ته‌ممووزی ۱۹۵۸ی به‌غدا ده‌رگای شادی له‌ رووی هه‌ژاردا کرده‌وه، له‌ هه‌ژاری پزگاری بوو، به‌تایبه‌تی دوا‌ی گه‌رانه‌وه‌ی مه‌لا مسته‌فا بارزانی له‌ ئاواره‌بیه‌که‌ی پووسیا‌یه‌وه‌ بۆ وڵات. دوا‌ی هه‌نگیسانی شۆرشی ئه‌یلوول له‌ ساڵی ۱۹۶۳ دا، هه‌ژار ده‌چێته‌ پال شۆرشه‌که. کاتیکی پێککه‌وتنه‌مه‌ی ۱۱ی ئازاری ۱۹۷۰ له‌ نیوان سه‌رکرده‌یه‌تی شۆرشی کورد و حکومه‌تی عێراق مۆرکرا، نێردرا بۆ به‌غدا بۆ پێکخه‌ستی کاروباری یه‌کیته‌ نووسه‌رانی کورد که‌ تازه‌ له‌ ۱۰ی شوباتی ۱۹۷۰دا دامه‌زرا بوو، له‌ کۆنگره‌یه‌که‌ی ئه‌و یه‌کیته‌ به‌ سه‌رۆکی ده‌سته‌ی به‌رپۆیه‌ر هه‌لپێردرا و له‌ هه‌مان کاتیشدا کرا به‌ نه‌ندام له‌ کۆری زانیاری کورد و توانی له‌ ساڵی ۱۹۷۲دا په‌رتووکی شه‌ره‌فنامه‌ی شه‌ره‌فخانی به‌دلیسی له‌ فارسییه‌وه‌ بکاته کوردی و له‌ چاپخانه‌ی کۆری زانیاری کورد چاپی بکات. دوا‌ی هه‌ره‌سه‌هینانی شۆرشی ئه‌یلوول له‌ ساڵی ۱۹۷۵دا ماله‌که‌ی له‌ به‌غدا تالان کرا. دوا‌ی ئه‌وه‌ پۆشته‌ شاری که‌ره‌جی ئێران و تا کۆتایی ژانی (ساڵی ۱۹۹۱) له‌وێ مایه‌وه‌. هه‌ژار له‌ دوا‌ی کووده‌تا که‌ی شۆرشی ۱۹۷۹ی ئێران، کاتی خۆی ته‌رخان کرد بۆ دانانی فه‌رهنگی زمانی کوردی و وه‌رگێران و لیکۆلینه‌وه‌ له‌ ئه‌ده‌بی کوردیدا.

هه‌ژار به‌ ده‌یه‌ها به‌ره‌می هه‌یه و ئه‌وه‌ی بۆ ئێمه‌ بۆ ئه‌م گۆڤاره‌ په‌یوه‌سته‌، به‌ره‌مه‌ وه‌رگێرانه‌کانیه‌تی.

له به ره مه وه رگپراوه گانی:

شهره فنا مه ی شهره فغانی به دلیسی، له فارسییه وه بۆ کوردی. ههروهها چوارینه گانی خه یام، له فارسییه وه وه رگپراوه ته سه زما نی کوردی. میژووی نه رده لان، گردو کو و وه رگپراوه له چه ند سه رچاوه ی فارسییه وه بۆ کوردی. یه ک له په نای خال و سیفری بئ پرانه وه، نامیلکه یه کی شیعرنی نووسینی عه لی شه ریه تی، له فارسییه وه کردویه تی به کوردی. ههروهها کتیپی (دایه، باوه، کن خراوه؟) نامیلکه یه کی عه لی شه ریه تییه کردویه تی کوردی. عیرفان، به رامبه ری، نازادی؛ نامیلکه یه کی دوکتور عه لی شه ریه تییه وه رگپراونی بۆ کردووه. له هه مووی گرنگتر مامۆستا هه ژار تو انیویه تی قورنانی پیروژ بکاته کوردی که بۆئه و کاته و ئیستاش وه رگپراونی قورنان کارنی ناسان نییه.

هه ژار له ژیانیدا گه ئن تالی و ئاواره یی کیشاوه. له رۆژی ۲۱ ی شوباتی ۱۹۹۱ کۆچی دوایی کرد و ته رمه که ی هیندراوه ته وه موکریان و له گۆرستانی باغی فیردهوسی شاری مه هاباد به خاک سپێردرا.

فهرهنگی زمانهوانی

ئايدۇلۇژىيە زامان

■ م. عەزىز رەتوۋوف

- * مامۇسنا لە زانكۇى جيهان-سليمانى .
- * ئەندامى سەندىكاي رۇژنامەنوسانى كوردسنان و جيهان .
- * خاۋەنى ۱۳ كنىپى ۋەرگىپرراو بۇ زمانى كوردى .
- * كاندىدى دكئورا لە زمان و شىكارى گونارى رەخنەگرانە

ئايدۇلۇژىيە زامان چەمكىكى بنەرەتییە لە زمانهوانى ھاۋچەرخ، زمانهوانى كۆمەلایەتى، ئەنترۇپۇلۇژىيە زامانەوانى و لىكۆلینەۋەكانى گوتارى رەخنەى، بە شىۋەيەكى بەرفراوان ئاماژەيە بۇ ئەو بىروباۋەر و گریمانانەى كە لە پروى كۆمەلایەتییەۋە چەسپاون كە مرۇف سەبارەت بە زمان و فۇرم و ئەرك و بەكارهینەرانى مامەلەى لەگەلدا دەكات. ئەم بىروباۋەرپانە رەنگدانەۋەى بىلایەنى واقىعى زمانهوانى نىن؛ بەلكوو لە لایەن ھىزە مېژوۋىي و سىياسى و كولتورى و ئابوورپەكانەۋە شىۋە ۋەردەگرن و بە قوۋلى لەگەل دەسەلاتدا تىكەلاون. لىكۆلینەۋە لە ئايدۇلۇژىيە زامان تەحەداى تېروانىنى نەرىتى دەكات، ئەمەش بە جەختكردنەۋە لەۋەى كە زامان سەرچاۋەيەكى رەمزىشە كە لە رىنگەيەۋە پلەبەندىيە كۆمەلایەتییەكان دەپارتىزىن و كىپرکىپان لەسەر دەكرىت. لە ئەنجامدا ئايدۇلۇژىيە زامان بوۋەتە چاۋىلكەيەكى شىكارى چارەنووسساز بۇ لىكۆلینەۋە لە پەرسەكانى ۋەك ستانداردكردن، ناسىئونالىزم، پەرۋەردە، كۆلۇنىيالىزم، گوتارى مېدىيى و نايەكسانى زمانهوانى. يەككىك لە سەرەتايىتىن و كارىگەرترىن پىناسەكانى ئايدۇلۇژىيە زامان لە لایەن

سىلڧه رشتاينەو ە باس دەكرېت، كە وەك بىروباوەر سەبارەت بە زمان كە لەلايەن بەكارهينەرانەو ە وەك ەقلانېكردن يان پاساودانەو ەيەك بۆ پېكپاتە و بەكارهينانى زمانى ە سەتپېكراو دەبېندىت. ئەم پېناسەيە تېشك دەخاتە سەر پەھەندى نايدۆلۆزيا، سەرنج رادەكېشىت بۆ ئەو ەي كە قسە كەران چۆن كردهى زمانهوانى پروون دەكەنەو ە، ەلەدە سەنگېن و شەرعىەت دەدەن. گرنگ ئەو ەيە كە سىلڧه رشتاين جەخت لەو ە دەكاتەو ە كە ئەم جۆرە بىروباوەرپانە تەنيا بۆچوونى تاكە كەسى نېن بەلكو چوارچېو ەي سووراو ەي كۆمەلايەتېن كە پەيوەندى نيوان فۆرمى زمانهوانى و ماناى كۆمەلايەتى دەردەخەن.

بەشدارىيەكى تيۆرى سەرەكى لەم پروو ەو ە تيۆرى دەسەلاتى رەمىزى بۆردىۆيە كە كارېگەرىيەكى قوولئى لەسەر نايدۆلۆزياى زمان ەبوو ە. بۆردىۆ دەلئىت: زمان لە چوارچېو ەي "بازارېكى زمانهوانى" دا كاردەكات كە تئيدا جۆرە جياوازەكان خاوەنى بەهاى ەيمماى نايەكسانن بەپې دەسەلاتى ئەو قسەكەر و دامەزراوانەى كە بەكارىان دەهين (بۆردىۆ، ۱۹۹۱). زمانى ستاندارد شەرعىەت بەدەست دەهينن نەك بەھۆى بالادەستى زمانى زگماكى بەلكو لەبەر ئەو ەي لەلايەن دامەزراو ە كۆمەلايەتییە بەھېزەكانى وەك قوتابخانە و حكومەت و مېديا و پشستگىرى دەكرېن. نايدۆلۆزياى زمان رۆلئىكى چارەنووسساز دەگېرېت لەم پرۆسەيەدا، ئەمەش بەھۆى پەيوەندى دەسەلات و خستەن پرووى فۆرمەكانى زمانى بالادەست.

سەرھەلدانى نايدۆلۆزياى زمان وەك بوارېكى جياواز پەيوەندىيەكى نىك بە پېشكەوتنەكانى ئەنرۆپۆلۆزياى زمانەوانىيەو ە ەيە، بەتايبەتى لە ئەمريكا لەكۆتابى سەدەى بېستەمدا. زانايانى وەك سىلڧه رشتاين، ئېرفين، گال، كرۆسكرىتى و وولارد ەولياندا كە پردىك لە نيوان شىكارى زمانهوانى و تيۆرى كۆمەلايەتيدا دروست بكن، ئەمەش بە لىكۆلئىنەو ە لە چۆنىەتى چەسپاندى بىروباوەرپى زمان لە پراكتىكە كۆلتوورىيەكان و پېكپاتە سىياسىيەكاندا.

ەرو ەا تيۆرى پۆست-ستراكتۇرالىستى بەشدارىيەكى بەرچاوى ەيە لە تىگەيشتن لە نايدۆلۆزياى زمان، بەتايبەتى لە رېنگەى جەختكردنەو ە لەسەر گوتار و دەسەلات و زانين. كارەكانى فۆكۆ ئەو ە دەردەخەن كە زمان ناوەندى بەرھەمېنننى راستى و دەسەلاتە، چونكە گوتار پېناسەى ئەو ە دەكات كە دەتوانرېت چى بگوترى، كى دەتوانرېت قسە بكات و زانينى كى وەك رەوا ئەژمار دەكرېت (فۆكۆ، ۰۸۹۱). لەم رۋانگەيەو ە نايدۆلۆزياى زمان تەنيا كۆمەلئىك بىروباوەرپى ساختە نىيە بەلكو ەيزىكى بەرھەمېنەرە كە واقىيە كۆمەلايەتى بە رېكخستى مانا لە قالب دەدات. ئەم رېبازە

كارىگه رىبه كى به هيژى له سهر زمانهوانى ره خنه يى و شيكارى گوتارى ره خنه يى هه بووه، كه زمان وهك فورمىك له پراكتىكى كۆمه لايه تى ده پوانن نهك بوونىكى بيلايهن. يه كيپك له فورمه كانى ئايدولؤزىاي زمان كه به فراوانى باسى ليوه ده كرپت، ئايدولؤزىاي زمانى ستاندارده، كه ئاماژه يه بؤ ئه و باوه رپه ي كه فورمىكى يه كسان و بالآتر له زمانىك بوونى هه يه كه هه موو قسه كه ران ده بئ ئاواته خوازى به كارهيئانيان بن. لىپى گرپن ئه م ئايدولؤزىايه به م شيوه يه پئناسه ده كات كه "لايه نگرپه ك به ره و زمانىكى قسه كردنى ئه بستراكت، ئايدىاليزه كراو، يه كسان" كه له لايه ن دامه زراوه بالآده سته كانه وه ده سه پيئندريپت و ده پاريزرپت (لىپى-گرپن، ۲۰۲۱). ئايدولؤزىاي زمانى ستاندارد بنه ماي هه لسه نگاندىن پهره رده يى، نوپنه رايه تى ميديا و سياسه تى زمانه، زورجار قسه كه رانى زاراهه ناوچه ييه كان، زمانه كه مينه كان و جوره ناستاندارده كان په راوپز ده خات. جياوازى زمانه وانى وهك هه له يان كه موكوپى له چوارچيويه كدا داده نيپت نهك وهك ده ربرنيپكى ره واي ناسنامه و ئه زمونى كۆمه لايه تى.

دواجار، ئايدولؤزىاي زمان چوارچيويه كى تيؤرى و شيكارى بؤ ليكؤلپنه وه له ژيانى كۆمه لايه تى زمان داينن ده كات. به پيشخستى په يوه ندييه كانى نيوان پراكتىكه زمانىيه كان، سيسته مى بيروباوه ر و په يوه ندييه كانى ده سه لات، ته حه داي گپانه وه ي بيلايه ن و يه ك پيكاپه تيه ي زمان ده كات. توپژينه وه كانى له مه ر ئايدولؤزىاي زمان به سوودوه رگرتن له تيپروانينه كانى زياد له بيرمه ندى، ئه نترؤپولؤزىاي زمانه وانى، كۆمه لئاسى و ليكؤلپنه وه كانى گوتارى ره خنه يى، نيشان ده دن كه چؤن زمان هه م ره نگدانه وه ي نايه كسانى كۆمه لايه تى و هه م به ره مى ده هيئپته وه له هه مان كاتدا وهك شوپنى خه بات و گؤرانكارپش خزمه ت ده كات. گرنگى به رده وامى تواناي به ستنه وه ي شيكارى زمانه وانى له ناستىكى بچووكدايه له به رامبه ر به پرؤسه ي كۆمه لايه تى، سياسى و ئايدولؤزىاي فراوانتر. هه ر ئه مه شه واى كرده وه كه ليكؤلپنه وه ي ره خنه گرانه له زمان له كۆمه لگادا پيويستيه كى حاشاهه لئنه گر بيپت.

سه رچاوه:

Schieffelin, B. B., Woolard, K. A., & Kroskrity, P. V. (Eds.). (1998). Language ideologies: Practice and theory (Vol. 16). Oxford University Press.

تەۋەرى ژمارەى داھاتوو پەيوەندى دەسەلات و زمان

گۇفارى زمانەۋانى لە ژمارەى داھاتوودا، تەۋەرىكى گىرنگ و پىۋىست دەكاتەۋە، كە برىتتە لە «دەسەلات و زمان» لەم سۇنگەيەشەۋە پىشۋازى لە توپىنەۋە و نوسىنى پىسپۇرانى زمان و توپىزەرانى ياساى دەكات، ئىمە بە جەختكىرەنەۋەمان لەسەر پابەندبوون بە بنەماى كارى ئەكادىمى، ھەول دەدەين ۋەلامى چەند پىرسىارنىكى گىرنگ بەدەينەۋە:

- ھۆكۈمەتى ھەرىمى كوردستان تا چەند سەرکەوتوو بوۋە لە پىادەکردنى ياساى زمانە فەرمىيەكان لە دامەزرارە ھۆكۈمى و تايەتەكاندا؟ ناستەنگە ياساى و كارگىرپىيەكانى بەردەم ئەم ياسايە چىن؟
- رۇلى دامەزرارە ھۆكۈمىيەكان (ۋەك ۋەزارەتى پەرۋەردە و خۇيىندىن بالاً) لە ديارىكرىندى شىۋەزارى يەكگرتوو چىيە؟ ناي ئەم پىرۇسيە چۇن كارىگەرى كىرۋەتە سەر ھاسەنگىيە ھىز لە نىۋان دىيالىكتە جىاۋازەكانى ناۋچەكەدا؟
- ھۆكۈمەت چۇن دەسەلاتى خۇي بەكاردەھىيىت بۇ پاراستنى زمانى كوردى لە بەرامبەر ھەژموونى زمانە بىيانيەكان (ئىنگىلىزى و عەرەبى) لە پىرۇژە ۋەبەرھىنانەكان و كەرتى گەشتىارىدا؟
- زمانى نووسراۋى فەرمى لە نووسراۋەكانى ھۆكۈمەت و راگەپەندراۋەكاندا تا چەند گوزارشت لە دەسەلاتىكى "بالا-نزم" دەكات؟ ناي زمانەكە تا چەند لەگەل گۇرانتكارپىيە كۆمەلەيەتپىيەكانى نىستەي كوردستاندا گونجاۋە؟
- ھۆكۈمەتى ھەرىم چۇن زمان ۋەك نامرازىكى سىياسى بۇ چەسپاندنى شوناسى نەتەۋەيى لە ناستى ناۋخۇ و نىۋەدەۋلەتپىدا بەكاردەھىيىت، بەتايىبەت لە ناۋچە كپشەلسەرەكاندا؟

داۋاكارىن لە توپىزەران و لىكىۋلەرانى بەرپىز كە توپىنەۋە و نوسىنەكانىيان لەسەر ئەۋ تەۋەرانەى ئاماژەيان پىكرارە تا رىكەۋتى ۱ى ئازار ۲۰۲۶ بىنپىر بۇ گۇفارى زمانەۋانى.

گۆقارنى زمانهوانى

سياسهت و پىنمايى نووسين

گۆقارىكى وهرزى، ئەكادىيى و زمانهوانىيە، كە (دەزگاي زمانهوانىي كوردى - زانكۆي جىمان) دەرىدەكات و لە كاتى پىويستدا پاشكۆي دەيىت. پەيامى سەرەكى كاركردنه لە پىناو دارشتنى سياسهتى زمانى بۆ ھەرىكى كوردستان.

پىنمايى نووسين و ھەرگىران

۱. پىنمايى نووسين

- نووسين بە تايپكراوى و بە فايلى Word ھەردەگىرئىت.
- پەيكەرى نووسين و توئىنەھەكان لەم بەشانە پىكدىت: پىشەكى، ناوھەرۆك، ئەنجام، پىشنيار و پاسپاردە (ئەگەر ھەبوو)، لىستى پەراويز و سەرچاوەكان.
- پىشەكى توئىنەھەكان لە نيوان ۱۰۰ بۆ ۱۵۰ وشەدا يىت.
- كۆي توئىنەھەكان لە نيوان ۳۰۰ بۆ ۵۰۰ وشەدا يىت.
- جىھىشتنى (۲. سم) بۆشايى بۆ ھەر چوارلای لاپەرە.
- بۆشايى نيوان دىپرەكان (۱، ۱۵ سم) يىت.
- قەبارەي فۆنتى ناونيشانى سەرەكى توئىنەھەكان ۱۶-ى بۆلد يىت و ناونيشانە لاوھكەيەكان ۱۴-ى بۆلد يىت.
- قەبارەي فۆنتى ناوھەرۆكى توئىنەھەكان ۱۴ يىت.
- سەرجمە توئىنەھەكان، ھەرگىران، رانان و چاوپىكەوتنەكان بە زمانى كوردى بۆلاوھەكرىنەھە.
- پىويستە توئىزەر فۆنتى يۇنيكۆد (Calibri) بەكار ھيئىت.
- ويئە و چارتهكان بە شىوھى (JPG) و ھاوپىچى فايلى نووسراو بە جيا بنىردىن.

۱۲. توئیزینه که وه له هیچ شوئینیکی بلامونه کرابیته وه و پاش بلاوکردنه وه ش مافی بۆ گۆفاری زمانهوانی پارێزراوه.

۱۳. له ئەگهري رهچاونه کردنی پینماییه کان یان پیویستی چاککردن، توئیزینه که وه بۆ توئیزه ده نیرد ریتته وه.

۱۴. پادداشتی توئیزینه وه له به شی کارگێری گۆفاره که وهرده گێریت و پیویسته توئیزه یان راسپێردراوینکی به نووسراو ئامادهی وهرگرتنی بیته.

۲. شیوازی نووسیخی پهراویزو سه رچاوه:

- پهراویز و سه رچاوه پیکه وه له کۆتایی توئیزینه وه که دا ده بیته و به شیوازی (Insert footnote) له پرۆگرامی (Word) دا ده بیته.

- ژماره ی هه ر پهراویزیک له کۆتایی رسته یان په ره گراف له ناو که وانه (...) دا دابنریت و له لیستی سه رچاوه کاندایا به هه مانشیوه ی ریزبه ندی ناو توئیزینه وه که دابنریتته وه.

- پهراویزی خواره وه ی لاپه ره په سه ند نییه و به کارناهیتریت.

- له لیستی سه رچاوه کان، بۆ هه ر جوړه سه رچاوه یه ک به مشیوه بنووسریت و به هه مان زمانی سه رچاوه که ش ئاماژه کانی وهک (هه مان سه رچاوه و سه رچاوه ی پیشوو بۆ کوردی، هه مان و هه مانجا بۆ فارسی، مصدرالسابق و المصدر نفسه بۆ عه ره بی، Ibid بۆ ئینگلیزی) دابنریت:

کتیب

- ناوی خیزانی نووسه ر، نووسه ر (سالی چاپ)، ناو نیشانی کتیب، وه رگێر و پیدایه چوونه وه (ئه گه ر هه بوو)، شوئینی چاپ: ده زگای بلاوکردنه وه گه ر نه بوو چاپخانه، ل (لاپه ره).

نمونه: م. س. لازیف و ئه وانیتەر (۲۰۱۰)، میژووی کوردستان، وه رگێران هۆشیار عبدالله سه نگاو، هه ولیر: رۆژه لات، ل (لاپه ره).

تیبینی: به ویپیه ی که له عێراق و هه رێمی کوردستان به گشتی ناوی خیزانی بوونی نییه، له م کاته دا ناوی سیانی نووسه ر ده نووسریت.

نمونه: توانا ره شید که ریم (۲۰۱۲)، سلیمانی له نیوان سالانی ۱۹۴۵-۱۹۵۸، لیکۆلینه وه یه ک له بارودۆخی سیاسی و رۆشنیبری، سلیمانی: ئه ندیشه، ل (لاپه ره).

گۆڧار و توڧزىنه وه

-ناوى خىزانى نووسەر، نووسەر (سالى چاپ)، "ناونيشانى توڧزىنه وه كه"، ناوى گۆڧار، ژماره ى خول (به رگ)، ژماره ى گۆڧار، ل (لاپه ره).
نمونه: حضرتى، حسن و ديگران (۱۳۹۵)، "جنگ ايران و عراق در گفتمان سياسى نهضت آزاد اسلامى"، فصلنامه ژرفا پژوه، سال چهارم، شماره ۱۰، ل (لاپه ره).

رؤژنامه

-ناوى خىزانى نووسەر، نووسەر (رؤژ و مانگ و سالى دهرچوون)، "ناونيشانى بابته كه"، ناوى رؤژنامه، ژماره ى رؤژنامه، لاپه ره.
تېبىنى: نه گهر بابته كه نووسه رى نه بوو، به مشيويه: ناوى رؤژنامه (رؤژ و مانگ و سالى دهرچوون)، "ناونيشانى بابته كه"، ژماره ى رؤژنامه، ل (لاپه ره).
نمونه: كه نعان مه كيه (۲۰۲۰/۳/۷-۶)، "هاولآ تيبوون و بيرۆكه ى عراق"، وهرگېراني: كورده وان محمه د سه عيد، رؤژنامه ى كوردستانى نوئى، سالى بيست و نويه م، ژماره ۸۱۰۳، ل ۸.

مالپه ر

-ناوى خىزانى نووسەر، نووسەر (رؤژ و مانگ و سالى دهرچوون)، "ناونيشانى بابته كه"، لينكى مالپه ره كه.

نمونه: Adler، Katya (۲۰۲۰/۳/۲)، "Brexit: What to expect from UK-EU trade"، <https://www.bbc.com/news/world-europe>، (accessed) ۵۱۶۵۷۰۸۴-talks، (۲۰۲۰/۳/۱۱).

نمونه: ئوميد ره فيق فتاح (۲۰۲۰/۳/۶)، "مه ترسييه كانى رؤژناوا له ريكه وتنه كه ى پؤتين - ئه ردؤگان"، <https://www.centerfs.org/matrsekani-rozhawa-la-rekawtnakay-potin-ardoghan/>، (به رده سته: ۲۰۲۰/۳/۱۴).

نمونه: السافل، فراس (۲۰۲۰/۳/۳)، "حقيقة اللاجئين أمام أبواب أوروبا"، <https://blogs.aljazeera.net/blogs/۳/۳/۲۰۲۰/متاح-على:۲۰۲۰/۳/۶>.

نمونه: محمد قراسويى، محمد (۱۳۹۶/۱۱/۲۸)، "محور مقاومت اسلامى، ابعاد و مؤلفه ها"، <http://alwaght.com/fa/News/۱۲۴۳۸۹/>، (قابل دسترسى: ۱۳۹۶/۱۱/۳۰).

تیبینی ۱: به‌وییهی که لینکی مآلپەر له‌وانه‌یه دواى ماوه‌یهك له‌به‌رده‌ست نه‌مینیت و بس‌ردیته‌وه، پێویسته له‌کۆتایی لینکی سه‌رچاوه‌که، پێککه‌وتی ته‌واوه‌تی سه‌ردانیکردنی توێژەر بۆ مآلپه‌ره‌که بنووسریت.

تیبینی ۲: ئەگەر بابه‌ته‌که نووسه‌ری نه‌بوو، به‌مشپوهیه: ناوی مآلپه‌ر (پۆژ و مانگ و سائی بڵاوبونه‌وه)، "ناونیشانی بابه‌ته‌که"، لینکی مآلپه‌ر.

تیبینی ۳: ئەگەر بابه‌تی مآلپه‌رێك، پێککه‌وتی پێوه‌نه‌بوو، له‌م کاته‌دا ته‌نیا پێککه‌وتی سه‌ردانکردنه‌ ده‌نووسریت.

چاوپێکه‌وتن

-چاوپێکه‌وتنی (ناوی ئاماده‌کاری دیدار) له‌گه‌ڵ ئەو که‌سه‌ی دیداره‌که‌ی له‌گه‌ڵ کراوه، پێککه‌وتی دیدار، شوینی دیدار.

نمونه: چاوپێکه‌وتنی یاسین ته‌ها له‌گه‌ڵ ه‌شام اله‌باشی (۲۰۲۰/۲/۲۵)، سلیمانی. فیدیۆ

-ناونیشانی مآلپه‌ر (پۆژ و مانگ و سائی دانانی فیدیۆ)، "ناونیشانی فیدیۆ"، لینکی مآلپه‌ر.

نمونه: یوتیوب (۲۰۲۰/۲/۲۶)، "الاتجاه المعاكس - هل ينفجر الوضع بين تركيا وروسيا في شمال سوريا؟"، <https://www.youtube.com/watch?v=MxGYεGLuεnw>، (متاح‌علی: ۲۰۲۰/۳/۳).

۳. پێنمایی وه‌رگێڕان:

- وه‌رگێڕان ته‌نیا به‌ زمانی کوردی وه‌رده‌گیریت.
- پێویسته له‌ په‌ره‌گرافیکدا پرۆفایلی (۵۰) وشه‌یی نووسه‌ری بابه‌ته‌که یان ئەو سه‌نته‌ر و گۆفاره‌ی که‌ توێژینه‌وه‌ی لێوه‌رگێراوه‌ ئاماده‌ بکړیت.
- وه‌رگێڕانی بابه‌ت، پێویسته به‌ هه‌مان شیوازی بابه‌ته‌ وه‌رگێردراوه‌که ییت له‌ شیوازی په‌راوێز و سه‌رچاوه‌دا.

زانکۆی جیهان-سلیمانی
دهزگای زمانهوانیی کوردی

وهرزنامه‌ی زمانهوانی

گۆڤاریکی وهرزی زمانهوانییه
دهزگای زمانهوانیی کوردی زانکۆی جیهان وهرزانه ده‌ریده‌کات.

ژماره (١٠) سالی سییه‌م، پاییزی ٢٠٢٥

